

MINISTERUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI AL REPUBLICII MOLDOVA

Demir Dragnev Gheorghe Gonța
Pavel Cocîrlă Emil Dragnev

ISTORIA

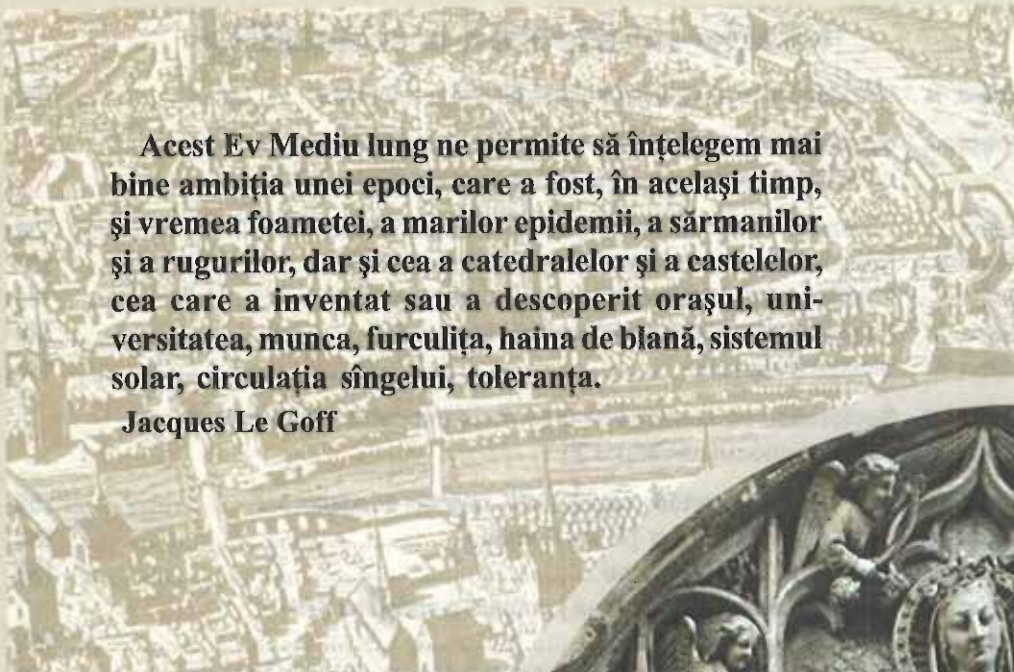
UNIVERSALĂ • ROMÂNILOR

Manual pentru clasa a **VI**-a

Istoria medievală a românilor

Tema 1.	Introducere în studiul istoriei medievale a românilor	130
Partea I. Spațiul carpato-dunărean-pontic de la constituirea civilizației medievale pînă la mijlocul secolului XIV		
Tema 2.	Civilizația românească la începuturile Evului Mediu	132
Tema 3.	Primele formațiuni statale pe teritoriul Transilvaniei	136
Tema 4.	Formarea statului independent Țara Românească	140
Tema 5.	Formarea statului independent Țara Moldovei	144
Tema 6.	Sinteză și evaluare	148
Partea II. Societatea românească de la formarea statelor independente pînă la mijlocul secolului XVI		
Tema 7.	Economie și societate, secolul XIV–mijlocul secolului XVI	150
Tema 8.	Organizarea internă a Țărilor Române	154
Tema 9.	Biserica în Țările Române	158
Tema 10.	Țara Românească în a doua jumătate a secolului XIV– începutul secolului XV	162
Tema 11.	Viața politică a Țării Moldovei pînă la mijlocul secolului XV	166
Tema 12.	Țările Române în lupta antiotomană la mijlocul secolului XV	170
Tema 13.	Consolidarea Țării Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare	174
Tema 14.	Situația politică a Țărilor Române în prima jumătate a secolului XVI	180
Tema 15.	Suzeranitatea otomană în Țările Române	184
Tema 16.	Cultura Țărilor Române în secolul XIV– mijlocul secolului XVI	188
Tema 17.	Sinteză și evaluare	192
Partea III. Țările Române la mijlocul secolului XVI – primele decenii ale secolului XVII		
Tema 18.	Economie și societate. Urmările instaurării suzeranității otomane	194
Tema 19.	Situația politică și confesională a Transilvaniei pînă la sfîrșitul secolului XVI	198
Tema 20.	Evoluția politică a Țării Moldovei. Războiul antiotoman sub conducerea lui Ion Vodă	202
Tema 21.	Războiul antiotoman sub conducerea lui Mihai Viteazul. Unirea politică a Țărilor Române	206
Tema 22.	Viața politică a Țărilor Române în primele decenii ale secolului XVII	210
Tema 23.	Cultura în a doua jumătate a secolului XVI – primele decenii ale secolului XVII	214
Tema 24.	Sinteză și evaluare	218
Tema 25.	Din istoria ținutului natal: Soroca medievală	220
Tema 26.	Sinteză și evaluare finală	222

Acest Ev Mediu lung ne permite să înțelegem mai bine ambiția unei epoci, care a fost, în același timp, și vremea foametei, a marilor epidemii, a sărmanilor și a rugurilor, dar și cea a catedralelor și a castelelor, cea care a inventat sau a descoperit orașul, universitatea, munca, furculița, haina de blană, sistemul solar, circulația sîngelui, toleranța.

Jacques Le Goff

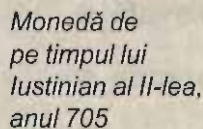
ISTORIA MEDIEVALĂ UNIVERSALĂ

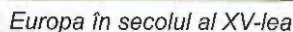
-
- Marea migrație ●
 - Geneza societății medievale ●
 - Economie și societate ●
 - Biserica creștină. Cruciadele ●
 - Civilizația medievală ●
 - Expansiunea mongolă ●
 - Imperiul Otoman ●
 - India, China și Japonia ●
 - Nașterea societății moderne ●
 - Marile descoperiri geografice ●
 - Reforma și Contrareforma ●
 - Umanismul și Renașterea ●

Introducere în studiul istoriei medievale universale

• *Examinează harta și numește statele ce existau în Europa către anul 1500.*

Ev Mediu
Cronică
Izvor istoric
Premisă

În timpul crizei Imperiului Roman, în societatea antică tirzie s-au creat premisele trecerii la o nouă epocă a istoriei universale, care a căpătat denumirea de *epoca medievală* sau *Evul Mediu*. Această epocă istorică a fost numită astfel, deoarece se situează între epoca antică și cea nouă (modernă).

Studiind manualul, veți afla cum s-a format, s-a dezvoltat și apoi a intrat în declin Evul Mediu în diferite țări din Europa Centrală, de Est și de Vest, precum și din Orient. Din paginile lui veți afla, de asemenea, despre modul de trai al oamenilor în epoca medievală, amănunte despre conducători de state, despre neînfricații navigatori care descopereau lumea, despre marii măestri ai artei, ale căror opere le admiră și azi omenirea.

De la sfârșitul Evului Mediu au trecut multe secole. S-ar părea că studierea acestei epoci nu are nici o importanță pentru omul contemporan. În realitate însă nu e așa – multe fenomene ale epocii contemporane își au începutul în epoca medievală: fondarea universităților, invenția ochelarilor, a busolei, a tiparului cărților, a prafului de pușcă etc.

Evul Mediu Timpuriu	Evul Mediu Dezvoltat	Evul Mediu Târziu
V-mijl. sec. XI	mijl. sec. XI-XIV	XVI-mijl. sec. XVII

PERIODIZAREA ISTORIEI EVULUI MEDIU

Istoria Evului Mediu se împarte în trei perioade: Evul Mediu Timpuriu, Evul Mediu Dezvoltat și Evul Mediu Târziu. Epoca medievală a început, mai întâi, în China (secolele III–IV), apoi în Imperiul Roman de Apus și de Răsărit (secolele V–VI), iar mai târziu în centrul și răsăritul Europei și în Orientul Apropiat (secolele VI–VII).

Trecerea de la epoca medievală la cea modernă s-a produs, mai întâi, în Europa de Apus și Centrală (secolul al XVI-lea), urmată de Europa de Răsărit (secolele XVII–XVIII), iar mai târziu în unele țări din Asia și Africa (secolele XVIII–XIX).

Putem considera astfel că pentru Europa *limitele cronologice* ale evului mediu se stabilesc, de obicei, între secolul al V-lea – mijlocul secolului al XVII-lea.

IZVOARELE ISTORICE

Epoca medievală ne-a lăsat pentru studierea ei mult mai multe izvoare decât Antichitatea. Cercetătorii istoriei medievale au la dispoziție diferite izvoare: arheologice, scrise, monumente de arhitectură, opere de artă și desene din manuscrise (miniaturi), sigilii (stampile) ale regilor etc.

Deosebit de importante sînt scrierile istorice – *cronicile*. Autorii lor relatează nu numai despre evenimentele la care erau martori oculari, dar și despre cele auzite de la negustori sau culese din alte cărți. Informații prețioase culegem din actele de vânzare sau dănie a terenurilor și a caselor, din dările de seamă ale administratorilor de moșii etc.

Foarte prețioase sînt cîntecele, poveștile populare, baladele, romanele cavalierești, din care aflăm multe date interesante despre viața oamenilor epocii, despre preferințele lor etc.

DOCUMENTAR

Încoronarea lui Henric al III-lea, rege al Angliei, secolul al XIII-lea

Cînd umaniștii italieni au inventat în a doua jumătate a secolului al XV-lea termenul *Evul Mediu*, au făcut-o spre a marca opoziția dintre *cei vechi* din epocă și *modernii* din vremea noastră, adică oamenii Renașterii.

Jacques Le Goff

Laborator

- Calculează cîte secole și decenii a durat în Europa epoca medievală.
- Examinează harta și indică statele care s-au format pe litoralul de nord al Mării Mediterane.
- Explică de ce epoca medievală se mai numește *Ev Mediu*.
- Redactează două propoziții despre limitele cronologice și spațiul istoric al Evului Mediu și deosebiriile dintre Antichitate și Evul Mediu Timpuriu.
- Ce informații culegem despre oamenii din epoca medievală din cîntecele, baladele și poveștile populare care se transmiteau din tată în fiu?

Pagină dintr-o cronică medievală

Vechii germani. Marea migrație a triburilor germanice

Germanii, care au migrat în secolele IV–VI în provinciile Imperiului Roman de Apus, au format un șir de regate barbare.

• *Indică pe hartă regatele formate în urma migrației triburilor germanice.*

• *Citește textele alăturate și stabilește nivelul de dezvoltare al triburilor germanice în secolul I î.Hr. – secolul al II-lea d.Hr.*

Fibulă în formă de vultur lucrată de vizigoți

Cuvinte-cheie

Aristocrație
Asolament
Barbari
Chihlimbar

Harta regatelor barbare, secolele V–VI

Nimeni nu are o întindere de pământ determinată, nici proprietăți personale, ci în fiecare an magistrații și șefii triburilor împart ginților și grupurilor de oameni înrudiți, care trăiesc în comun, atîta pământ cît socotesc necesar...

Caesar, secolul I î.Hr.

O așezare sătească la vechii germani. Reconstituire

Îndată ce s-au strîns în adunare, se așază jos, înarmați. Preoții, care atunci au și dreptul de a pedepsi, poruncesc să se facă tăcere. Apoi regele sau căpeteniile, fiecare după vîrstă, după viță, după faima războinică, după darul vorbei, se fac ascultați mai mult prin puterea cuvîntului decît prin aceea a poruncii. Dacă o părere nu-i pe placul lor, o resping murmurînd; dacă le place, izbesc sulitețele una de alta. Felul cel mai de cinste al învoirii lor este încuviințarea prin zăngănitul armelor.

Tacit, secolul al II-lea î.Hr.

I î.Hr. I d.Hr. II III IV V VI

AȘEZAREA GEOGRAFICĂ. MODUL DE TRAI

În primele secole de după Hristos pe teritoriile situate între râurile Rin, cursul superior și mijlociu al Dunării și Vistulei, sudul Scandinaviei și nordul Mării Negre, locuiau germanii, pe care romanii îi numeau *barbari*.

În fiecare sat erau familii, care alcătuiau o gintă, o obște. Mai multe ginte formau un trib. Pentru a-și apăra teritoriile, germanii formau *uniuni ale triburilor*, dintre care cele mai însemnate erau uniunea goților, a vandalilor, gepizilor, francilor, anglilor, saxonilor, longobarzilor etc.

Germanii locuiau în poiene, la marginile pădurilor, pe malurile râurilor. Pentru a se apăra de dușmani, ei își îngrădeau satele cu ziduri de apărare.

ÎNDELETNICIRILE PRINCIPALE ȘI PORTUL VECILOR GERMANI

Germanii se ocupau cu creșterea vitelor, păsărilor și cultivarea pământului. De la romani ei au împrumutat *asolamentul bienal*. Din lemn și metal, confecționau unelte de muncă, arme, veselă și construiau case. Un rol important în viața germanilor îl aveau vânătoarea și pescuitul. Terciul din făină de grâu, orz sau secară și lipia coaptă în vatră constituiau alimentele de toate zilele ale germanilor. Tacit menționa că *mîncărurile lor nu-s de multe feluri: poame, pădurețe, vînat proaspăt sau lapte acru*.

Triburile germane situate de-a lungul Rinului și al Dunării făceau comerț cu romanii, cumpărînd de la ei obiecte din bronz și sticlă, arme, vinuri, țesături și podoabe, dîndu-le în schimb robi, vite, țesături, piei și, mai ales, chihlimbar. Din această cauză calea de la malurile Mării Baltice pînă la Roma se mai numea *calea chihlimbarului*.

Germanii purtau trenciuri, cămăși și pantaloni. Ei își confecționau îmbrăcămintea din țesături și piei de animale. Femeile mai purtau un vâl de pînză pe care îl vopseau în culoare purpurie.

Germanii nu calculau timpul în zile ca noi, ci după nopți, deoarece credeau că noaptea aduce ziua. Astfel, în loc să spună *eu mă întorc peste trei zile*, ziceau *eu mă întorc peste trei nopți*.

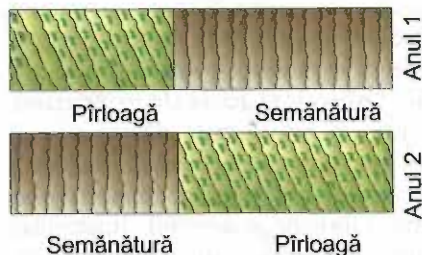
DOCUMENTAR

... Între hermunduri și chatii s-a încins o mare bătălie: își disputau un rîu bogat în sare care curgea pe la hotarul dintre ei, nu numai din plăcerea de a decide totul prin arme, ci din cauza unei superstiții înrădăcinate că aceste locuri sînt cele mai apropiate de cer și că nicăieri rugăciunile muritorilor nu sînt auzite de zei mai de aproape...

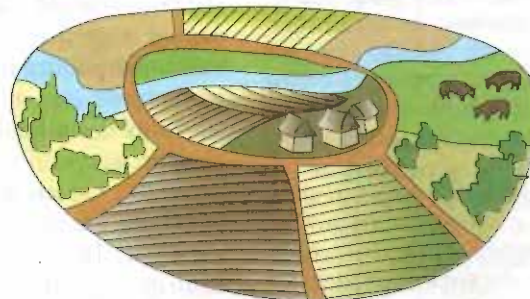
Tacit

Cataramă de aur cu pietre prețioase, confecționată de longobarzi

Cîmpuri ale germanilor cu asolament bienal

Obște a germanilor

DOCUMENTAR

Regii (la germani – *n. ns.*) sînt aleși după proveniență, iar conducătorii militari – după vitejie, nimeni nu are dreptul de a pedepsi, de a încătușa sau de a aplica pedepse corporale afară de sacerdoți...

Tacit

Regina Amalasunta a ostrogoților, 526–535

Zvonul despre invazia hunilor s-a răspîndit pînă departe printre celelalte neamuri ale goților. S-a aflat că niște hoarde de oameni cum nu s-au mai văzut pînă acum, năvălind ca un uragan de pe vîrfurile munților sau din adîncul văilor răstoarnă și distrug tot ce întîlnesc. O mare parte a populației... a părăsit pe Athanaricus și se gîndea la un loc de așezare departe de orice amenințare barbară...

Ammianus Marcellinus

CÎRMUIREA ȘI RELIGIA VECHILOR GERMANI

Organul principal de cîrmuire la vechii germani era *adunarea populară*. În timp de pace germanii erau conduși de căpeteniile alese de ei.

Pentru a purta război, ei alegeau la adunarea populară un conducător, care își alcătuia o ceată din rude, prieteni și războinici tineri.

Majoritatea absolută a vechilor germani o constituiau *oamenii liberi*. La început nu exista nici o barieră între *oamenii liberi* și rege: fiul unui țăran se putea căsători cu fiica unui rege, iar fiul regelui – cu o fiică de țăran.

Conducătorii militari își însușeau după campaniile militare *partea leului* din bunurile dobîndite: podoabe de aur și argint, prizonieri, pe care îi transformau în robi, vite etc.

În secolele II–III la germani apare o stare socială privilegiată – *aristocrația*, care avea mai multe podoabe de aur și argint și, în special, robi.

Zeul principal al vechilor germani era considerat Vodan (Odin), care, după cum își imaginau ei, călărea în aer pe un cal cu 8 picioare, iar norii îi serveau drept așternut. Ei credeau că oștenii căzuți în luptă cu spada în mînă vor nimeri în palatul ceresc al lui Vodan. Germanii se închinau zeilor în pădurile dese și în crîngurile considerate de ei sfinte.

MAREA MIGRAȚIE A TRIBURILOR GERMANICE

La sfîrșitul secolului al IV-lea, sub presiunea hunilor și ademeniți de bogățiile Romei, germanii au început să se stabilească masiv pe teritoriile provinciilor apusene ale Imperiului Roman de Apus și să le jefuiască grăbind prăbușirea acestui imperiu (476). Germanii au migrat, de asemenea, pe insula Britania și în Africa de Nord. Acest proces a fost numit *Marea migrație*. Urmările migrațiilor au fost foarte importante pentru evoluția ulterioară a societății. Ele au contribuit, în primul rînd, la formarea de noi popoare.

Spre finele secolului al V-lea, teritoriile fostului Imperiu Roman de Apus erau populate de triburile de origine germanică ale vandalilor (Africa de Nord), vizigoților (Spania), ostrogoților (Italia), francilor (Galia), anglo-saxonilor (Britania). Statele fondate în Europa Centrală și de Vest după *Marea migrație* au fost numite regate barbare, deoarece orînduirea politică în ele încă nu se maturizase. În aceste regate pămînturile care au aparținut împăraților romani și cele ale stăpînilor de latifundii erau confiscate și treceau în proprietatea regilor germani împreună cu populațiile de pe aceste pămînturi. O parte a robilor erau asigurați cu pămînt. În această perioadă crește rolul bisericii creștine în consolidarea societății. În regatele barbare, formate pe teritoriile Imperiului Roman, se crease premisele necesare pentru trecerea de la epoca antică la cea medievală.

Laborator

Imperiul Roman de Apus a fost distrus de către barbarii germanici. În anul 410 o armată de vizigoți, condusă de Alaric, a asediat Roma, cel mai puternic pe atunci oraș al lumii. Însălmîntînd și înfometînd populația, barbarii au reușit să deschidă porțile orașului, cucerindu-l.

Cea mai importantă consecință a distrugerii Imperiului Roman de Apus a fost că în Europa au apărut popoare și state noi. Goții au fost primii germanici care au năvălit în Imperiul Roman, pe la mijlocul secolului al III-lea, distrugînd cu cruzime, mai ales, biserica romană, pentru care fapt erau considerați păgîni, adică barbari.

O ceată a germanicilor, în frunte cu căpetenia lor militară, trezea groaza în rîndul populației romane.

● În baza textelor la temă și a imaginii alăturate, încearcă să descrii acțiunile războinicilor barbari.

Cavaler vizigot

- Triburile goților au adoptat creștinismul grație misionarului Wulfila, care a tradus *Biblia* în limba goților (secolul al IV-lea). Cîte secole și milenii au trecut de la creștinarea germanilor?
- Caracterizează neamul hunilor, utilizînd fragmentul din scrierile lui Ammianus Marcellinus.
- Descrie un sat german în primele secole ale erei noastre. Compară satul de atunci cu unul contemporan. Care sînt asemănările și deosebirile?
- Examinează harta și determină care au fost cele mai mari regate barbare.
- Numește cîteva consecințe ale *Marii migrații* pentru popoarele Europei Centrale și de Est.
- Stabilește legătura dintre termenii:
oameni liberi – rege
gintă – trib.
- Explică de ce conducătorii militari ai barbarilor germanici își însușeau după campaniile militare *partea leului*.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Vechii germani nu se despărteau niciodată de arme. *Zăngănitul armelor* era pentru ei semnul de înțelegere și încuviințare. Cum crezi, acest caracter războinic era specific doar germanicilor sau și altor triburi barbare?

DIN CRONICA TIMPULUI

După ce hunii i-au învins pe ostrogoți (375), ei s-au dus în Panonia, de unde organizau expediții de jaf. Cel mai puternic rege al lor a fost Attila (435–453), care îl omoară pe fratele său Bleda pentru a cîmui singur. Pentru jafurile sale în Europa, el a fost numit *Biciul lui Dumnezeu*. În an. 451 Attila a organizat o expediție de jaf în Galia, dar a fost învins pe Cîmpiile Catalaunice de către generalul roman Aetius. După moartea lui Attila, statul hunilor s-a destrămat, iar ei au dispărut ca neam.

● Cum explici dispariția hunilor în Europa?

Tema 3

Formarea Regatului Franc. Carol cel Mare

La începutul secolului al VI-lea, francii au fondat cel mai puternic regat barbar din Europa de Apus.

În timpul lui Carol cel Mare (768–814), regatul s-a transformat în imperiu.

• Delimitează pe hartă hotarele imperiului lui Carol cel Mare.

• Examinează textul și explică de ce Clovis a decis să se consulte cu oștenii.

Coif al unui războinic franc, an. 524

Cuvinte-cheie

Episcop
Imperiu
Majordom
Mareșal
Tutelă

Imperiul lui Carol cel Mare la începutul secolului al IX-lea

Atunci regina a poruncit în taină să fie invitat la curte sfântul Remighius, episcopul din Reims, pe care l-a rugat să-i insuflă regelui (Clovis – *n.ns.*) cuvântul izbăvitor de păcate. Acesta l-a chemat pe rege și a început să-l convingă să creadă în Dumnezeu adevărat, creatorul cerului și al pământului, și să respingă idolii care nici lui, nici altora nu le poate aduce folos. Regele a spus: *Cu dragă inimă te-aș asculta, sfinte părinte, dar vorba e că poporul care mă urmează nu va accepta să se dezică de ei. Mă duc să vorbesc cu ei, după cum m-ai învățat. Când regele a ajuns la ai săi, cu ajutorul lui Dumnezeu, aceștia au strigat: Respingem, Măria Ta, zeii muritori și sîntem gata să-l urmăm pe zeul nemuritor, despre care propovăduiește Remighius.*

Grigore din Tour, secolul al VI-lea

Botezarea lui Clovis

V VI VII VIII IX X XI

FORMAREA REGATULUI FRANC. ALIANȚA CU BISERICA

În secolele III–IV, triburile germanice ale francilor locuiau pe cursul inferior al râului Rin. Sub conducerea regelui Clovis (481–511), francii au cucerit provincia romană Galia, apoi au supus triburile germanice situate la est de fluviul Rin. În jurul anului 500 s-a format statul francilor cu reședința la Paris.

Pentru a-și consolida puterea și a atrage populația băștinașă a galo-romanilor de partea sa, la insistența soției care era creștină, Clovis și aristocrația francă s-au creștinat (anul 496). Astfel, s-a creat alianța dintre rege și biserică: regele îi acordă bisericii posesiuni de pământ și privilegii fiscale, iar biserica, la rândul ei, îl susține pe Clovis în administrarea regatului.

CÎRMUIREA REGATULUI FRANCILOR

În fruntea statului se afla *regele*. El cîrmuia țara cu ajutorul slujitorilor de la curte, aleși din rîndurile aristocraților și ale rudelor sale. Printre ajutorii lui cei mai apropiați erau *mareșalul* (la început responsabil de grajdurile cailor, iar apoi devine comandant al cetei regale) și *majordomul* (administratorul curții regale).

Țara era împărțită în *comitate*. În fruntea comitatelor se aflau *comiții* care percepeau impozite, judecau și conduceau detașamente militare.

În sate organul principal de cîrmuire era *adunarea populară*. Treptat însă rolul hotărîtor la aceste adunări îl aveau oamenii bogați.

Pentru a perfecționa cîrmuirea regatului, Clovis a introdus primul *cod de legi* al francilor – *Legea francilor salieni* (Legea Salică).

CAMPANIILE LUI CAROL CEL MARE. FORMAREA IMPERIULUI

Între anii 768–814 statul francilor a fost cîrmuit de Carol supranumit cel Mare. Acesta era un om de o statură înaltă și de o putere fizică neobișnuită. Îi plăceau vînatul și înotul.

Armata lui Carol cel Mare. Miniatură, secolul al IX-lea

INFORMEAZĂ-TE

Legea Salică (fragmente)

- Dacă cineva va fura un bou sau o vacă cu vițel, va plăti 35 de solizi.
- Dacă cineva va fura un bou ce aparține regelui, va plăti 90 de solizi.
- Dacă cineva va fura un rob, un cal sau o vită care a fost înhamată, va plăti 30 de solizi.
- Dacă cineva va omorî un franc liber și va fi demascat, va plăti 200 de solizi.
- Dacă cineva va omorî un om aflat în slujbă la rege, va plăti 600 de solizi.
- Dacă un roman va prăda un franc și va fi demascat, va plăti 63 de solizi.
- Dacă un franc va jefui un roman, va plăti o amendă de 35 de solizi.
- Dacă va fi ucis un bărbat roman stăpîn (de pământ), cel ce l-a ucis va plăti amendă 70 de solizi.

Monedă cu chipul lui Carol cel Mare

DOCUMENTAR

Carol cel Mare

... Era lat și voinic la trup, înalt de statură, dar fără a trece prea mult de măsura potrivită. Avea creștetul capului rotund, ochi foarte mari și ageri, nasul ceva mai lung decât mărimea obișnuită, un păr alb frumos, fața voioasă și senină. De aceea, fie că stătea în picioare, fie că ședea, înfățișarea lui răspîndea o puternică impresie de autoritate și demnitate...

Cronica lui Eginhard

Încoronarea lui Carol cel Mare

Disprețuia veșmintele luxoase, cunoștea limba latină și avea un respect deosebit față de oamenii învățați. Carol cel Mare a purtat un șir de războaie. El a supus Italia de Nord, Spania de Nord-Est, Saxonia, Bavaria și o parte a hanatului avarilor.

În anul 800, Carol cel Mare a fost încoronat la Roma împărat, iar statul condus de el a început să se numească *Imperiu*. Împărații Bizanțului care se considerau unicii moștenitori ai acestui titlu au refuzat la început să-l recunoască ca împărat pe Carol, dar, în urma unor împrejurări nefavorabile pentru Imperiu, i-au recunoscut acest titlu în anul 812. Titlul îi amintea de suveranii puternicului Imperiu Roman. În realitate însă Imperiul fondat de către Carol cel Mare era un stat medieval timpuriu.

Perioada domniei lui Carol cel Mare, considerat astăzi un părinte al Europei, a constituit apogeul istoriei Regatului Francilor.

PĂMÎNTUL – PRINCIPALA BOGĂȚIE ÎN EVUL MEDIU TIMPURIU

După cucerirea provinciilor Imperiului Roman de Apus, cele mai mari suprafețe de pământ le-au revenit regilor. În aceste regate erau foarte puține monede și de aceea pământul a devenit principala bogăție în Evul Mediu Timpuriu. Regele îi asigu-ra cu pământ pe aristocrați, pe slujitorii de la curte și de la periferii, acorda pământ bisericii și conducătorilor militari. Aveau pământ și țărani din obștile sătești. Fiind încă oameni liberi, ei erau datori să se înroleze în armata regelui. Țăranii, ruinați din cauza războaielor, secetelor și altor calamități, erau nevoiți să treacă cu pământul lor sub tutela aristocraților. Pentru tutela pe care le-o ofereau stăpînii de pămînturi, țăranii le dădeau o parte din roadă (dijmă) și le lucrau fără nici o recompensă pământul cu inventarul propriu (boierescul). Astfel, în Regatul Francilor se formau două categorii sociale: *no-bilii* (feudalii) și *țărani dependenți*.

Palatul imperial de la Aachen.
Reconstituire

Laborator

Cîntecul lui Roland

În anul 778 Carol cel Mare pornește cu oștirile în Spania. Ajungînd sub zidurile Zaragozei, este nevoit să se retragă din cauza revoltei saxonilor. La întoarcere ariergarda armatei lăsată în seama lui Roland, prefectul mărcii Bretagne, este atacată și distrusă de către basci în trecătoarea muntoasă de la Roncevaux. Roland este sfătuit să sune din corn pentru a-l vesti pe rege și a-i cere ajutor. Dar el consideră acest gest o lașitate și pierde ca un erou alături de alți nobili și cavaleri. Evenimentul și-a găsit reflectare în poemul *Cîntarea lui Roland*, creat în secolul al XI-lea.

● Alcătuiește o povestire scurtă despre devotamentul lui Roland. Compară Bătălia de la Posada din istoria românilor cu cea de la Roncevaux.

Lupta francilor conduși de Roland la Roncevaux.
Miniatură din secolul al XIV-lea

- Ordonează pe linia timpului următoarele evenimente: 496 – creștinarea francilor; 500 – formarea statului la franci; 775 – Carol cel Mare pustiește Saxonia; 800 – încoronarea lui Carol cel Mare.
- Indică pe hartă direcțiile principale ale campaniilor lui Carol cel Mare.
- Interpretează expresia referitor la Carol cel Mare: el a fost *un părinte al Europei*. De ce Carol cel Mare a fost încoronat în calitate de împărat anume la Roma?
- Citește textul la temă și determină care erau deosebirile dintre obligația dijmei și a boierescului.
- Compară fragmentele din *Legea Salică* și explică de ce pentru aceleași crime sînt prevăzute pedepse diferite.
- Găsește legături între biserică și stat pe timpul lui Clovis și cel al lui Carol cel Mare. De ce biserica avea suprafețe mari de pămînt în regatul francilor?
- Alcătuiește cîteva propoziții, utilizînd cuvintele-cheie.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Roland a preferat să moară în luptă, decît să ceară ajutor. Cum crezi, ce l-a determinat să procedeze astfel: dragostea de patrie sau sentimentul datoriei față de rege?

DIN CRONICA TIMPULUI

În timp ce în Europa cel mai puternic rege era Carol cel Mare, în lumea arabă cel mai influent era califul arab Harun-al-Rașid (763–809), cu reședința la Bagdad. El se dușmănea cu califul Spaniei și era în relații bune cu Carol. Harun i-a dăruit lui Carol cheile de la Mormîntul Domnului din Ierusalim și un elefant. Acest animal, necunoscut pînă atunci europenilor, a trezit un viu interes la curtea lui Carol.

● Capitala cărui stat contemporan este astăzi orașul Bagdad?

Societatea medievală în secolele IX-XI. Fărîmițarea politică

După anul 843, în Europa de Vest a început fărîmițarea feudală.

• Examinează harta și arată cum a fost împărțit imperiul lui Carol cel Mare.

• Citește textul și determină ce atitudine are cronicarul față de fărîmițare.

• Cine avea dreptul să aibă blazoane în epoca medievală?

Imperiul Carolingian după Tratatul de la Verdun, anul 843

Cîndva națiunea franceză strălucea în ochii întregii lumi... Dar acum ajunsă în decădere, această mare putere și-a pierdut strălucirea și numele de imperiu; statul, care era cîndva unit, s-a împărțit în trei părți și nimeni nu poate fi numit împărat: în loc de împărat există mici cîrmuitori, în loc de stat doar o bucățică (de pămînt)...

Flor din Lyon

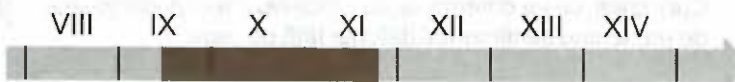
Cavaler medieval

Cuvinte-cheie

Fărîmițare feudală
Feud
Națiune
Senior
Vasal

Blazoane ale nobililor

FĂRÎMIȚAREA POLITICĂ. INVAZIILE

În anul 843, urmașii lui Carol cel Mare au împărțit la Verdun imperiul în trei părți. Astfel, în Europa de Vest s-au format regatele: Franța, Germania și Italia. În aceste regate a slăbit influența puterii regale. În Europa a început *fărîmițarea feudală*. Fărîmițarea imperiului format de Carol cel Mare a fost cauzată de creșterea puterii aristocrației care avea o mare influență asupra țăranilor, de lipsa relațiilor economice dintre diferite regiuni ale imperiului, de slăbirea puterii militare a urmașului lui Carol, Ludovic cel Pios.

În secolele IX–XI țările Europei de Vest au suferit din cauza invaziilor normanzilor din Peninsula Scandinavă, ale arabilor din Africa de Nord și ale maghiarilor din centrul Europei. Populația s-a grupat în jurul marilor stăpîni de domenii, care erau în stare să-i apere. Acest proces a consolidat și mai mult puterea marilor feudali și a slăbit autoritatea regală. Treptat, centrul vieții economice și politice se transferă pe domeniile feudale.

DOMENIUL FEUDAL

Domeniul feudal este elementul principal în jurul căruia se constituie întreaga societate medievală. El îi asigură nobilului atât puterea economică, cât și cea politică.

În centrul domeniului se afla *castelul*, unde se adăpostea populația în caz de pericol. În interiorul castelului se înălța *donjonul* – un turn enorm în care se afla locuința seniorului.

Domeniul era alcătuit din *rezerva feudală*, ale cărei produse reveneau în întregime seniorului, și gospodăriile țăranilor dependenți. *Rezerva feudală* cuprindea ogoare, vii, livezi, pășuni etc. și avea o suprafață medie de 4 000 de hectare.

DOCUMENTAR

Casa lui Dumnezeu, pe care oamenii o cred una, este împărțită în trei: unii se roagă, alții se luptă, alții, în sfîrșit, muncesc. Nobilii sînt războinici, protectori ai bisericilor, ai celor mari și, deopotrivă, ai celor mici. Cealaltă clasă este aceea a șerbilor. Nici un om liber nu ar putea să se întrețină de n-ar fi șerbii. Stăpînul este hrănit de șerbi, el, care pretinde că este cel care îi dă hrană șerbului. Și șerbul nu vede sfîrșitul lacrimilor și suspinelor sale. Aceste trei părți care coexistă, nu suferă să fie despărțite: slujbele aduse de una sînt condiția împlinirii celorlalte două; fiecare la rîndul ei se însărcinează să aducă ușurare întregului.

Episcopul Adalbert
din Laon, *secolul al XI-lea*

Domeniul feudal

Castel din secolul al XIV-lea

DOCUMENTAR

Seniorul supraveghează munca țăranilor. Miniatură din secolul al XV-lea

Țăranii care locuiau pe domeniul feudal se împărțeau în două categorii: cei care depindeau de senior doar pentru pământul deținut și care aveau dreptul de a părăsi domeniul și țăranii care n-aveau dreptul de a se muta pe un alt domeniu, nu se puteau căsători fără permisiunea seniorului, nu puteau lăsa bunurile drept moștenire etc. Acești țărani se numeau *șerbi* (de la lat. *servus* „rob”).

Afară de dijma dată nobililor (în natură sau bani) sau boieresc, țăranii dependenți dădeau bisericii a zecea parte din roadă – *zeciuiala bisericească*.

**NOBILII ȘI ȚĂRANII.
SENIORII ȘI VASALII. FEUDUL**

Aristocrația și țăranii se deosebeau după casele în care locuiau, vestimentație, hrană, modul de viață etc. Nobilii disprețuiau munca țăranilor și spuneau că pământul trebuie să-l lucreze oamenii *proști*, în timp ce ei trebuie doar să lupte. În castelele de piatră ale nobililor era un mobilier scump. Hainele lor erau din mătase sau stofă subțire, iar în picioare purtau cizme înalte și ornamentate. Pentru hrană foloseau carne, pește și mirodenii aduse din Orient. *Principalele ocupații* ale nobililor erau războiul, ceremoniile de la curte și vânătoarea.

Casele țăranilor erau construite din lemn sau chirpici și acoperite cu paie sau stuf. Vestimentația lor era simplă și croită din pânză groasă, lână sau piele. În picioare aveau papuci din lemn – saboți. Hrana țăranilor consta din terci de grâu sau secară și legume, bob, mazăre, ceapă. Carnea, ouăle sau peștele se consumau doar în zilele de sărbătoare.

În calitate de *senior suprem*, regele dădea pământ marilor nobili (ducilor și comiților) cu condiția de a sluji regelui. La

Plata dărilor la senior, secolul al XV-lea

rîndul lor, ducii și comiții dădeau pământ micilor nobilimi. Stăpînul pământului se numea *senior*. Cel care primea pământ se numea *vasal* (slugă), iar pământul primit se numea *feud*. Între senior și vasal se stabileau *relații de vasalitate*. Seniorul îi asigura vasalului protecția, apărarea în justiție, iar vasalul trebuia să-i acorde seniorului diferite ajutoare. O asemenea organizare a societății a căpătat denumirea de *ierarhie feudală*.

Laborator

Omagiul de vasalitate

...au făcut omagiul astfel: comitele a întrebat dacă ar voi să fie pe deplin omul său și acela răspunse: vreau, și cu minile împreunate, îmbrățișat de comite, s-au legat printr-un sărut. Acela, care a făcut omagiul, a făgăduit credință cu astfel de cuvinte: făgăduiesc pe credința mea că de acum înainte voi fi credincios comitelui Wilhelm și voi respecta omagiul pe deplin și împotriva tuturor, cu bună credință și fără înșelăciune. Apoi a jurat pe moaștele sfinților. Împuternicitul, cu o vargă pe care o ținea în mână, a dat investiturile tuturor acelor care au făcut în acest chip întărirea și omagiul împreună cu jurământul.

Galbert de Bruges. *Cronica flamandă*, 1127

- De ce vasalii jurau pe moaștele sfinte?

Depunerea omagiului vasalic.
Miniatură din secolul al XIII-lea

- Desenează în caiet o axă a timpului, indică pe ea anii formării regatului franc și a împărțirii imperiului lui Carol cel Mare prin tratatul de la Verdun.

- Examinează harta la temă și indică localitatea Verdun, precum și cele trei regate cu frontierele lor formate în urma împărțirii Imperiului lui Carol cel Mare.

- Stabilește deosebirile dintre nobili și țărani după următoarele semne:

- vestimentație
- locuință
- hrană

- Explică sensul frazei: *Unii se roagă, alții se luptă, alții, în sfârșit, muncesc* în baza textului episcopului Adalbert din Laon.

- Folosind imaginile din text, stabilește principalele obstacole în calea cuceririi unui castel medieval.

EXPRIȚĂ-ȚI ATITUDINEA

Ocupațiile principale ale nobililor erau războiul, ceremoniile la curte și vânătoarea. Cum apreciezi aceste ocupații? Erau oare folositoare pentru întreaga societate?

DIN CRONICA TIMPULUI

În Imperiul Roman a existat o rețea întreagă de drumuri folosite de negustori și oșteni. După căderea imperiului, o parte a acestor drumuri a fost părăsită; în multe regiuni țărani foloseau pietrele drumurilor pentru construcții. Către anul 1000, cunoscutele drumuri romane pietruite au devenit impracticabile. De aceea europenii călătoreau mai mult călare pe cai sau pe jos.

- Care-i cauza acestei situații dezastruoase a drumurilor? Argumentează răspunsul.

Imperiul Roman de Răsărit (Bizantin) în secolele VI-XI

Bizanțul a tins mereu să fie imaginea împărăției cerești pe pământ: împăratul – umbra lui Dumnezeu, demnitarii și slujitorii – îngeri. Realitatea însă nu coincidea cu idealul. Aceasta a fost drama Bizanțului și, înainte de a o numi zădărnă, să privim atent chipurile de pe mozaicuri, icoane și miniaturi.

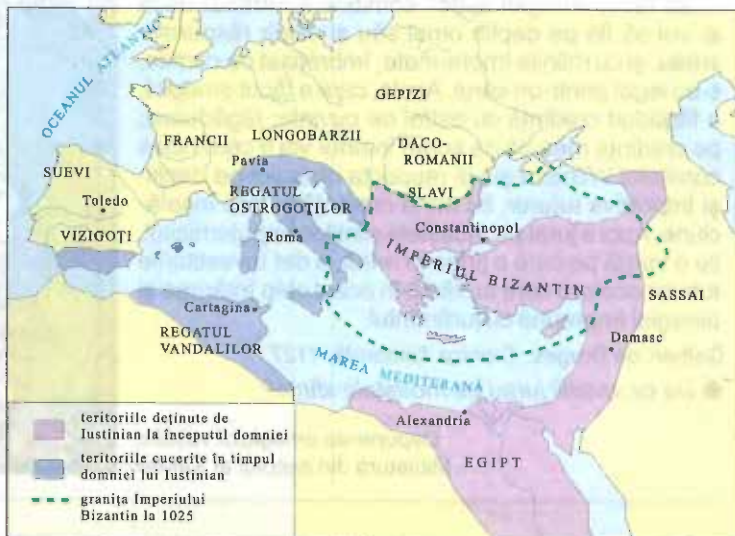
• *Stabilește în baza hărții și a documentului, ce le-a reușit bizantinilor.*

Cupă din Bizanț

Cuvinte-cheie

Împărat
Miniatură
Mozaic
Teologie

Imperiul Roman de Răsărit la sfârșitul epocii antice

Bizanțul nu este decât acea parte a Imperiului Roman care, așezat în Peninsula Balcanică, Asia Mică, Egipt și Africa de Nord, la apogeul său, a supraviețuit cu o mie de ani Statului-frate din Occident... Bizanțul este remarcabil printr-o vitalitate extraordinară, care i-a permis să treacă... de la cele mai disperate situații la cele mai spectaculoase renașteri... Bizanțul este un imperiu de mijloc, îndepărtat și apropiat în aceeași măsură de Orient și Occident; apoi echilibrul social și economic, pentru că a încercat să tempereze avântul renăscut mereu al păturilor sociale dominante, prin încurajarea și protecția pe care puterea a acordat-o celor sărmani și, în fine, echilibrul cultural prin care Bizanțul a reușit să încorporeze creștinismului aportul esențial al vechii civilizații greco-romane.

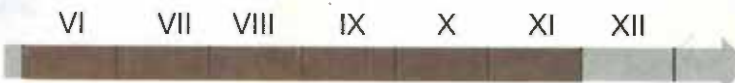
Alain Ducellier

Isus Hristos

Împăratul bizantin înconjurat de curteni

PARTICULARITĂȚILE DEZVOLTĂRII IMPERIULUI BIZANTIN

După divizarea Imperiului Roman în anul 395, Imperiul Roman de Răsărit a rezistat loviturilor barbarilor, supraviețuind timp de peste o mie de ani.

Trăinicia Imperiului Bizantin se datora particularităților dezvoltării sale economice și sociale. El era compus din provincii bogate, mult mai numeroase decât în Apus, unde țărănimea liberă și colonii au constituit întotdeauna o forță economică mai importantă decât sclavii. Orașele bizantine au evitat criza gravă, care a zguduit Occidentul.

Mult mai avansată decât în Apus era cultura. Deși limba oficială pînă în secolul al VII-lea era latina, limba culturii a fost cea greacă.

Acumulînd venituri enorme de pe urma perceperii unor impozite și taxe vamale apăsătoare, întărind puterea centrală și forțele armate ale imperiului, împărații bizantini trec la ofensivă împotriva lumii barbare.

DOMNIA ÎMPĂRATULUI IUSTINIAN I

Iustinian I (527–565) ordonează întreaga politică externă și internă în jurul a două sarcini majore: restabilirea Imperiului Roman în hotarele lui vechi și afirmarea totală a creștinismului în acest imperiu.

Potolind răscoala Nika în 532, Iustinian I îl trimite pe cel mai experimentat comandant de oști al său Belizarie împotriva regatului vandalilor din Africa de Nord. Timp de 20 de ani a durat supunerea goșilor în Italia. Către 554 a fost cucerită partea de sud-est a Spaniei.

Iustinian a promovat reforme, îmbunătățind administrația și întărind puterea imperială. Astfel, a fost alcătuit renumitul *Cod al lui Iustinian*, eliminîndu-se legile învechite și adăugîndu-se prevederi noi sub influența moralei creștine. Codul a influențat dezvoltarea dreptului în Europa pînă în epoca modernă inclusiv.

CRIZA DIN SECOLUL AL VII-LEA. DINASTIA MACEDONEANĂ

Obiectivele urmărite de către Iustinian I au fost prea costisitoare pentru imperiu. Bizanțul sleit de puteri pierde majoritatea cuceririlor din Occident și rezistă cu greu presiunii perșilor în Orient. Pînă în 602 a fost menținut hotarul de pe Dunăre, înfruntîndu-se incursiunile slave și avară. Dar în acest an trupele bizantine, lăsate fără provizii, se revoltă și părăsesc hotarul. Slavii profită de aceasta și pătrund în Peninsula Balcanică.

În 626, lîngă zidurile capitalei, au fost învinși deopotrivă perșii și coaliția slavo-avară. În cele ce au urmat împăratul Heraclios (610–641), zdrobind Regatul Persan, a deschis calea pentru noii invadatori – arabii. Ei se extind peste o bună parte

INFORMEAZĂ-TE

Monede bizantine de aur

Îmbrăcămîntea în Bizanț era mai ieftină decât hrana. Pentru hrana unui călugăr se cheltuiau 6 monede de aur (nomisme) pe an, sărăcimea cheltuia și mai puțin (2 nomisme), pentru îmbrăcăminte însă călugării primeau doar 1/5 de nomismă pe an. Călătorii occidentali cu toții mărturiseau despre bogăția Constantinopolului și despre belșugul tacimurilor de argint și a țesăturilor de mătase.

Maica Domnului
Odighitria
(îndrumătoarea),
protectoarea
Constantinopolului

DOCUMENTAR

Sfinți militari

Cetatea aceasta are o poziție frumoasă în lume și nici un loc sub soare nu arată mai bine ca Bizanțul. Ea este așezată în mijlocul pământului, la extremitatea Europei, fără a fi despărțită de Asia; adică, mai bine zis, aici își au începutul Europa și Asia și alte regiuni. Pe o lungă întindere se înclină dinspre uscat spre mare ca și cum ar vrea să întâmpine cea dintâi răsăritul astrului purtător de lumină...

Grigorie din Cipru

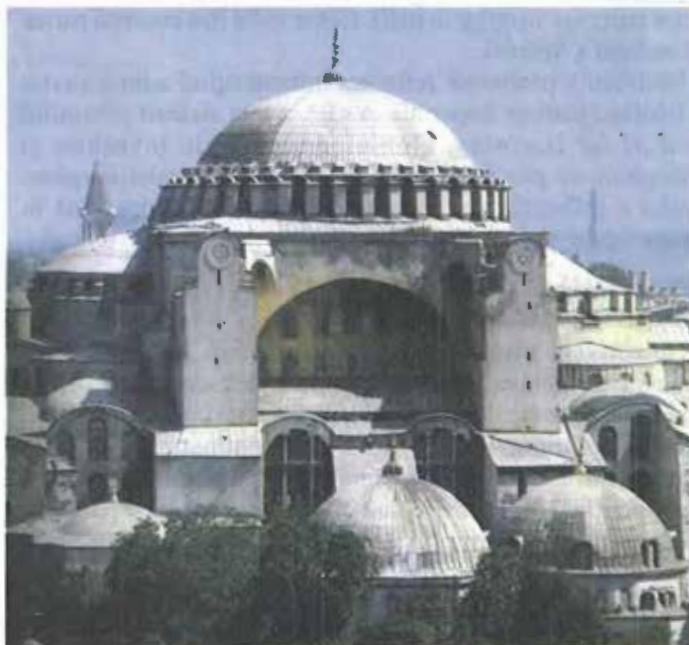
Alexios I Comnenul

din posesiunile africane și asiatice ale Imperiului, fiind respinși sub zidurile capitalei cu ajutorul celebrului *Foc grecesc*. Încă din secolul al VII-lea oștirile de mercenari au fost înlocuite prin armata formată din *stratioți* – țărani, stăpâni ai unui lot de pământ, care singuri se asigurau cu echipament militar. Spre deosebire de mercenari, stratioții își apărau propriul pământ, fapt ce a întărit substanțial spiritul combativ al armatei bizantine.

În secolele VIII–IX Imperiul a oprit pericolul arab. Împărații dinastiei macedonene au readus Imperiului puterea de odinioară, apogeul fiind atins pe timpul lui Vasilie al II-lea Bulgaroktonul (976–1025), supranumit astfel pentru cruzimea de care a dat dovadă în luptă cu Bulgaria, pe care a supus-o definitiv pentru o perioadă îndelungată. Urmașii săi însă n-au putut stăvili abuzurile funcționarilor de stat, care au adus Imperiul în pragul catastrofei. Astfel, împăratul Alexios Comnenul (1081–1118), care reușise să oprească căderea statului la marginea prăpastiei, vedea din palatul său din Constantinopol fumul rugurilor din posesiunile sultanului turcilor selgiucizi.

CULTURA BIZANTINĂ

Bizanțul a evitat declinul cultural prin care a trecut Apusul după invaziile barbare, păstrând bogata moștenire a culturii antice. În același timp, Imperiul devine și focarul principal al culturii creștine ortodoxe. În 425 a fost deschisă Școala

Catedrala Sfânta Sofia, concepută de Iustinian ca principala catedrală a lumii creștine

creștină din Constantinopol, concentrând principalele forțe intelectuale ale Imperiului.

Moștenind cunoștințele antichității, bizantinii le-au dezvoltat, mai ales, în medicină, agricultură, construcții, navigație ș.a. Vaste erau și cunoștințele geografice ale bizantinilor. Istoria Imperiului și a popoarelor vecine o cunoaștem din operele istoricilor bizantini Procopius din Cezarea, Anna Comnena ș.a. Un rol deosebit în Bizanț l-a jucat teologia. Aici, în polemică cu ereticii, au fost formulate și fundamentate bazele teologice ale creștinismului ortodox (Sfinții Vasile cel Mare, Grigore din Nazianz, Maxim Mărturisitorul etc.). Creația literară s-a manifestat în domeniul religios (Roman Melôdul), dar și în cel laic (Pavel Silentarius).

Geniul arhitectural al bizantinilor s-a manifestat în una din capodoperele arhitecturii mondiale – catedrala Sf. Sofia, care uimește prin proporțiile sale. Cupola are 32 m în diametru, fiind ridicată la înălțimea de 55 m și având la bază 40 de ferestre, ceea ce creează senzația că plutește în aer. Faimoasa catedrală a fost proiectată de matematicianul Isidor din Milet și arhitectul Antimie din Trales.

Pictura bizantină se impune printr-un stil propriu cu un vădit accent spiritual. O măiestrie neîntrecută au atins maștrii bizantini în *tehnica mozaicului*. Prin procedee speciale se obțineau efecte de licărire a luminii și se crea senzația unei lumi nemateriale, populată de personaje sacre.

Bizanțul a exercitat o influență binefăcătoare asupra culturii întregii Europe. Multe din realizările culturii occidentale au avut ca punct de pornire civilizația bizantină. O influență decisivă a avut-o cultura bizantină în estul Europei asupra popoarelor care au moștenit tradiția ortodoxă bizantină: sîrbii, bulgarii, românii, rușii, georgienii etc. Imperiul Bizantin a contribuit la menținerea romănității în răsăritul Europei.

Sfînta Sofia. Mozaic

Regele David cîntînd la liră

INFORMEAZĂ-TE

De la începutul secolului al VIII-lea, Bizanțul a fost zguduit de mișcarea iconoclastă (distrugătorii de icoane), îndreptată împotriva cultului icoanelor. Susținuți de puterea imperială, iconoclaștii i-au prigonit pe iconoduli (cei care veneau icoanele). Miniatura de mai sus reprezintă răstignirea lui Hristos și un iconoclast lovind cu sulita imaginea Mîntuitorului. Către 843 au învins iconodulii, care susțineau că o dată cu întruparea lui Hristos a devenit posibilă și reprezentarea sa.

Miniatura alăturată ne demonstrează destul de convingător cît de viu era în Bizanț spiritul antichității. În locul regelui biblic David, ni-l putem închipui ușor pe Orfeu, care prin cîntecul său la liră împlînzea animalele.

DOCUMENTAR

Strănepotul împăratului Iraclios, Constantin al IV-lea, îi înlăturase de la putere pe frații săi minori, deși aceștia au fost proclamați asociați la domnie de către tatăl său. Aceasta a nemulțumit armata care a cerut ca cei doi frați să fie readuși la putere. Deputații soldaților spuneau: „În Sfânta Treime credem și Treimea vrem s-o vedem pe tron”. Constantin a fost nevoit la început să cedeze. Mai târziu însă i-a executat pe deputații soldaților, iar fraților a poruncit să li se taie nasul.

După Teofanes Confesorul

*Iisus Hristos
îl încoronează pe
Constantin Porfirogenetul*

Împăratul Iustinian I

Împărăteasa Teodora

STUDIU DE CAZ

Răscoala Nika din Constantinopol (532)

În viața publică a Constantinopolului hipodromul era locul preferat. Suporterii se împărțeau într-un fel de cluburi sportive și aveau denumirea după culoarea cailor susținute de ei. Cele mai influente erau prasinii (verzii) și veneții (albaștrii). Treptat, aceste cluburi se transformă în adevărate partide politice, care apărau interesele anumitor păături sociale. Iustinian, care și-a propus scopuri mărețe, a început să stoarcă bani prin impozite de la populația Imperiului. Faptul a stîrnit nemulțumirea păturilor neprivilegiate (meșteșugari, negustori, navigatori etc.) și a aristocrației. Au început tulburări și împăratul a ordonat ca vinovații să fie spînzurați. În timpul execuției un venet și un prasin au rămas vii, desprinzîndu-se de spînzurătoare. Mulțimea a cerut grație-rece lor. Refuzul împăratului a stîrnit marea revoltă. Răsculații, uitînd de certurile dintre partide, s-au unit împotriva funcționarilor imperiali, învinuindu-i de toate nevoile și strigînd *Nika* (adică *învinge*), strigăt cu care suporterii îmbărbătau vizitii în timpul curselor de cai. De aici provine numirea răscoalei – *Nika*. Treptat, furia răsculaților se îndreaptă spre Iustinian, care, pierzîndu-și cumpătul și întîrziînd demiterea funcționarilor odioși, era gata să fugă. Teodora însă a manifestat curaj, spunînd că mai curînd moare împărăteasă, decît să pornească pe calea pribegiei și îl impune pe împărat să acționeze. Prin manevre viclene, doi comandanți fideli împăratului, Belizarie și Mundus, au intrat în arena circului cu o întregă armată, măcelărînd mulțimea și lăsînd în tribune și în teren vreo 30 de mii de cadavre. Cruzimea nemai-pomenită cu care a fost înăbușită răscoala i-a înspăimîntat pe romei pentru mult timp și Iustinian a putut să cîrmuiască țara fără vreo împotrivire.

● *De ce a fost înăbușită atît de crunt această răscoală?*

Laborator

Imperiul Bizantin avea o armată bine organizată, instruită și condusă de generali viteji. Ostașii primeau în schimbul unui serviciu militar exemplar loturi de pământ. Pentru a întări paza Imperiului, împărații bizantini îi așezau în provinciile de graniță pe ostașii-coloni. Toate aceste măsuri aveau scopul să stăvilească năvălirile dușmanilor pe mare și pe uscat. Flota militară a Bizanțului dispunea de o armă de foc unică, cunoscută sub numele de *Focul grecesc*. În anul 673 flota musulmană asedia Constantinopolul. Cetatea asediată părea că nu va putea rezista atacurilor repetate. Sirianul Callinicos a adus împăratului Constantin al IV-lea salvarea, faimosul *Foc grecesc*, care era un amestec de țiței, rășinoase, cărbune, sulf ori salpetru. Lichidul era introdus în vase de sticlă și aruncat cu ajutorul unor dispozitive în calea corăbiilor inamice. *Focul grecesc* avea proprietatea să nu se stingă în apă, incendiind astfel corăbiile și ținând la distanță dușmanul.

Focul grecesc

● *Alcătuiește o povestire despre folosirea acestui mijloc de luptă maritimă al bizantinilor, utilizând textul și imaginea la temă.*

- Delimitează principalele epoci ale istoriei bizantine și trăsăturile care le caracterizează.
- Folosind harta la temă, arată continentele pe care era așezat Bizanțul pe timpul lui Iustinian.
- Explică cu ajutorul documentului dorința soldaților de a vedea pe tron trei împărați.
- Numește factorii care au permis bizantinilor să înfrunte invaziile, supraviețuind.
- Încearcă să motivezi opoziția iconoclaștilor și iconodulilor pornind de la textul la temă.
- Explică suprapunerea celor două imagini de la începutul temei: *Iisus Hristos* și *Un împărat bizantin înconjurat de curteni*.

EXPRIĂ-ȚI ATITUDINEA

Ce se întâmplă când oamenii de stat pun pe primul plan propriile interese în detrimentul celor obștești? Explică această situație, în baza istoriei bizantine.

DIN CRONICA TIMPULUI

În al treilea an al domniei lui Tiberiu, poporul blestemat al slavilor a năvălit pe teritoriul imperiului. El a parcurs întreaga Grece, regiunile Thesaloniceului și toată Tracia, ... a pus-tiit, a ars, a jefuit și a cucerit țara, ... așezându-se în ea fără nici o teamă, ca și cum era a lui... Slavii au prădat și au ars tot pământul pînă la zidul cel lung, făcîndu-se stăpîni...
Ioan din Efes

● *Cum au influențat procesele descrise în textul de mai sus asupra romanității de est?*

Tema 6

Arabii în secolele VI-XI

În anul 628, Ma-
homed a expediat
suveranilor state-
lor înconjurătoare
mesaje, prin care
îi înștiința că l-a
aflat pe Dumnezeu
cel adevărat. Împă-
ratul bizantin
Iraclios a conside-
rat că mesajul a
fost trimis de un
smintit. Dar în
mai puțin de o
sută de ani, urma-
șii lui Mahomed
au pus stăpînire pe
un teritoriu imens
între India și
Oceanul Atlantic.

• *Utilizînd textul și
harta, explică
cauzele răspîndirii
rapide a islamului.*

Corabie arabă

Cuvinte-cheie

Mihrab
Islam
Calif
Emir

Statul Arab în secolele VI-XI

Nașterea și avîntul Islamului are aparența unui miracol. Un popor aproape necunoscut, animat de o nouă religie, a cucerit în cîțiva ani tot Imperiul Persan și, cu excepția Asiei Mici, toate provinciile asiatice și africane ale Imperiului Bizantin, apoi cea mai mare parte a Spaniei, Sicilia și alte teritorii europene. Noua civilizație este considerată printre cele mai strălucitoare, fiind în mai multe privințe educatoarea Occidentului, după ce ea însăși a cules, revitalizînd, o bună parte din moștenirea Antichității... Oricum, Occidentul nu va putea uita că a învățat să gîndească cu Avicenna și Averroes, și că catedrala din Puy din mijlocul Franței nu ar fi ceea ce este fără moscheea din Cordoba.

Claude Cahen

Altar creștin

Mihrab musulman

VI VII VIII IX X XI XII

NATURA ARABIEI ȘI ÎNDELETNICIRILE POPULAȚIEI

Despărțit de mare printr-un lanț de munți înalți, interiorul Peninsulei Arabia prezintă un podiș semidesert cu o climă foarte călduroasă. Aici rătăceau triburile arabilor nomazi, numiți *beduini* (locuitori ai stepelor), care creșteau cămile, oi și cai.

Unele zone ale Peninsulei Arabia, din sud și vest, ce includ Yemenul și Hedjaz-ul de azi, erau mai fertile, numindu-se *Arabia fericită*. Aici erau așezați arabii sedentari. Ei se ocupau cu agricultura, meseriile și comerțul.

Între arabii sedentari și cei nomazi aveau loc schimburi comerciale. Totodată, caravanele de cămile duceau mărfuri în diferite țări, întorcându-se de acolo cu marfa așteptată în Arabia.

ISLAMUL ȘI ROLUL LUI ÎN UNIFICAREA ARABILOR. CUCERIRILE ARABE

Arabii erau împărțiți în mai multe triburi, în care predominau relațiile gentilece. Ei se închinau unor zeități diferite, dar aveau și un centru de coeziune – templul Kaaba din Mecca. În acest templu se aflau idoli zeităților tribale (circa 360) și *piatra neagră* (probabil, de proveniență meteoritică).

În secolele V–VI, printre arabi tot mai mult se răspîndesc creștinismul și iudaismul. Trecerea la o nouă credință era accelerată de destrămarea relațiilor gentilece în urma diferențierii sociale a arabilor.

Noua aristocrație tribală tindea să unească toate triburile într-un stat cu o divinitate unică. Fondator al noii religii a fost Mahomed (Muhammad, *Preaslăvitul*, 570–632). Dintre fondatorii unor religii, Mahomed este singurul despre care avem date biografice certe. Provenea din familia tutorilor templului din Kaaba. Rămas orfan și sărac, se angajează să conducă caravanele unei văduve bogate – Khadidja. Căsătorindu-se cu ea, devine bogat și se dedică meditației. După ce

Templul Kaaba din Mecca

INFORMEAZĂ-TE

Mahomed
și îngerul Gibril

Predicile lui Mahomed au fost întâmpinate de aristocrația din Mecca cu ostilitate. Însoțit de adepții săi, acesta fugă în anul 622 în Yathreb (Medina – orașul profetului). Acest an marchează începutul erei islamice (hegira).

Armele profetului

DOCUMENTAR

Pagină din Coran

Religia islamică se bazează pe cele cinci porunci:

- credința în singurul Dumnezeu – Allah și porocul său Mahomed;
- rugăciunea de cinci ori pe zi (la răsăritul soarelui, la amiază, după prânz, la apus și după ce s-a întunecat);
- pomana – fiecare musulman trebuie să ofere 2,5% din venitul anual celor sărmani;
- postul în timpul lunii Ramadan, care se sfârșește cu sărbătoarea de trei zile – Bairam;
- pelerinajul la Mecca.

Ioan din Efes

Moscheea din Cordoba, Spania

a reușit să unească arabii sub drapelul noii religii, Mahomed a fost în același timp și liderul lor politic. Credincioșii trebuiau să se supună total voinței lui Allah, care determină soarta fiecărui om (denumirea credinței *islam* înseamnă supunere). Predicile lui Mahomed alcătuiesc *Coranul*. Cartea sacră a musulmanilor este considerată copia *Coranului Ceresc*, citit și predicat de Mahomed. Ca să fie demni de originalul ceresc, scribii depuneau eforturi pentru a reda prin caligrafie strălucirea sa divină.

În anul 630, Mahomed, susținut de numeroși partizani din Medina, reușește să cucerească Mecca și apoi să impună islamul tuturor triburilor arabe. După moartea lui Mahomed, succesorii săi, califii, pătrund în afara teritoriilor populate de arabi, formând *Marele califat arab*.

CONSOLIDAREA SOCIETĂȚII MEDIEVALE. DESTRĂMAREA CALIFATULUI ARAB

Califii și aristocrația arabă concentrează în mâinile lor bogății enorme. Pentru administrarea imensului imperiu, califii numeau guvernatori de provincii, care căpătau în stăpânire ereditară terenuri mari. Se păstra puterea nelimitată a califului și lipsea ierarhia feudală ca în țările de Apus. Orice stăpîn funciar bănuie de infidelitate putea fi lipsit de pământ.

Alcătuie din diferite popoare, califatul s-a dovedit a fi o formațiune nestatornică. Profitînd de fărîmițările interne, aristocrația din Persia și Mesopotamia înlătură în 750 dinastia Omeiazilor, instaurînd-o pe cea a Abbasizilor, care mută capitala la Bagdad (Irak). Mai tîrziu, se separă emirii din Cairo (Egipt) și Cordoba (Spania), care se proclamă și ei califi. Dar și aceste state s-au fărîmițat.

ÎNSEMNĂTATEA CULTURII ȘI CIVILIZAȚIEI ARABE

Civilizația arabă a asimilat și a dezvoltat realizările popoarelor vecine pe care le-a cucerit. Din Egipt și Mesopotamia au deprins sistemele avansate de irigație. Prin intermediul arabilor au ajuns în Europa trestia-de-zahăr, bumbacul și lămîiul. Arabii au adus din Asia în Europa cele trei descoperiri capitale: busola, hîrtia și praful de pușcă. De o reputație deosebită s-au bucurat tratatele de medicină ale lui Avicenna (Ibn Sina).

Literatura arabă a devenit celebră prin *O mie și una de nopți* – o colecție de istorii fantastice de origine persană.

Deoarece *Coranul* interzicea reprezentările umane, arta arabă s-a evidențiat, mai ales, prin ornamentări (arabesc). Capodopere ale arhitecturii arabe, păstrate pînă astăzi, sînt Palatul Alhambra din Granada spaniolă, Moscheea lui Omar din Damasc, Marea Moschee din Toledo ș.a.

În Evul Mediu, arabii, alături de bizantini, au fost principalii dascăli ai Europei zguduite de invaziile barbare, asigurînd continuitatea civilizației antice.

Laborator

Animalul cu multe nume care exprimă numeroasele sale întrebuințări, este providența nomadului... Dromaderul arab și mai ales femela sa căntată fără încetare în literatură (cămila) este sinonimă cu viața: ea dă beduiului laptele, carnea, pielea și lîna din care se fac veșmintele, balega ce servește drept combustibil și, în sfîrșit, în cazurile extreme, o dată cu urina sa, băutura de ultimă salvare.

André Miquel

● În baza textului și a imaginii, închipuie-ți o călătorie prin pustiurile Arabiei. Încearcă să descrii un drum caravanier.

Caravană de negustori arabi

- Demonstrează care este diferența între era creștină și cea musulmană. În ce an al *hegirei* ne aflăm astăzi?
- Amintește-ți din istoria antică ce teritorii au fost ocupate de imperiile perșilor și al lui Alexandru Macedon. Compară întinderea lor cu cea a Marelui Califat Arab. Care teritorii se suprapun?
- Putem aplica cuvintele lui Iisus că *proorocul nu are cinste în patria sa* la cazul lui Mahomed? Dacă da, atunci ce eveniment ne confirmă aceasta?
- Evidențiază asemănări și deosebiri între *islam* și *creștinism*.
- Expune schimbările produse în lumea arabă la apariția islamului.
- La începutul temei sînt prezentate două imagini suprapuse: altarul unei biserici bizantine și mihrabul unei moschee arabe. Observă care este diferența esențială în modul de decorare a acestora. Amintește-ți din tema precedentă despre mișcarea iconoclastă. Care din partidele ce s-au confruntat în Bizanț a fost susținut de arabi și de ce?

EXPRIĂ-ȚI ATITUDINEA

Ascensiunea politică a arabilor este strîns legată de afirmarea noii religii. Crezi că succesul întotdeauna este de partea celor ce sînt animați de o idee comună? Ce reprezintă din acest punct de vedere societatea noastră? Care sînt pericolele coeziunii strînse în jurul unei idei?

DIN CRONICA TIMPULUI

După moartea lui Mahomed, începe lupta pentru succesiune. Cîrmuirea celui de al treilea calif, Othman, a trezit mari nemulțumiri. El a fost omorît de un sclav persan, iar funcția de calif a fost preluată de Ali. În 661 Ali este omorît de guvernatorul Siriei, Moavia. De aici se produce marea sciziune în islam. Părtașii lui Ali, numiți *șiiți* (discipoli, partid), s-au desprins de majoritatea musulmanilor numiți *suniți* (tradiție, obicei). Această sciziune s-a păstrat pînă astăzi.

● Stabilește, cu ajutorul profesorului, în care state islamice sînt majoritari *suniții* și în care *șiiții*.

Slavii de vest și de sud în secolele V-XI. Regatul Ungar

După ce au adoptat un mod de viață sedentar, neamurile slave au format în secolele IX-X state medievale timpurii.

- Folosind harta, numește aceste state.
- Citește textul și compară modul de trai al slavilor cu cel al germanilor.
- Examinează imaginea de mai jos și explică de ce ostașul maghiar este înfățișat cular.

Europa la anul 1000

Ostaș maghiar.
Imagine pe un vas de cult, secolul al X-lea

Cuvinte-cheie

Catolicism
Cnezi
Drujină
Ortodoxism

... Neamurile sclavinilor și anților (triburi slave – n.ns.) au traiul și obiceiurile la fel și sînt slobode: ele nu rabdă nicidecum să fie robite sau stăpînite, și mai cu seamă în țara lor. Au mulți bărbați și sînt suferitoare, îndurînd cu ușurință căldura, frigul, ploaia, goliciunea trupului și lipsa de hrană... Au o mulțime de animale de tot felul și de roade, care zac în grămezi, mai ales mei și pîrîng... Locuiesc în păduri și pe lîngă rîuri, mlaștini și bălți greu de pătruns și își fac mai multe ieșiri din locuințele lor...

Mauriciu, secolul al VII-lea

Coroana lui Ștefan I cel „Sfînt” al Ungariei (997–1038)

V VI VII VIII IX X XI

ORIGINEA ȘI AȘEZAREA SLAVILOR. DIFERENȚIEREA DE AVERE. CNEZII

Patria slavilor este bazinul râului Vistula. Pe măsura creșterii numărului populației și a cuceririi unor teritorii noi, ei s-au divizat în trei grupuri mari: *slavii de vest*, *slavii de sud* și *slavii de est*.

Slavii de vest au format mai târziu popoarele ceh, polon și slovac. În Peninsula Balcanică s-au stabilit slavii de sud, din care se trag popoarele sârb și croat. Slavii de est au fost strămoșii popoarelor rus, ucrainean și bielorus.

Ocupația lor de bază era agricultura, ei cultivau cereale (grâu, mei, orz) și creșteau pe lângă case oi, cai și porci. Practicau vînatul, pescuitul și albinăritul.

Așezările slavilor, întocmai ca și așezările altor popoare, erau situate pe malurile râurilor, apa fiind un atribut necesar ființei umane. Satele erau formate din familii mari avînd un strămoș comun. Pămîntul era în stăpînire comună: fiecare membru al satului era stăpîn pe propria locuință și pe o parte din recoltă. Casele lor erau construite din lemn. Lîngă case aveau gropi, în care își păstrau cerealele.

Religia slavilor, la fel ca și cea a germanilor, era o religie păgînă. Zeul suprem la ei era *Perun* – zeul tunetului și fâuritorul fulgerului.

În secolele VI–VII la slavi începe diferențierea de avere. Apar bogați cu mai multe drepturi: de a conduce, de a judeca oamenii liberi etc. Treptat, bogații formează o stare socială privilegiată – *aristocrația*. Din rîndurile aristocraților se evidențiau conducătorii militari, *cnezii*, care aveau cetele lor, numite *drujine*. Cnezii uneau triburile sub conducerea lor. Ei impuneau populația supusă lor la o dare în natură numită *poliudie*, iar cei care refuzau erau pedepsiți.

MIGRAȚIA SLAVILOR ÎN BIZANȚ. FORMAREA STATELOR LA SLAVII DE SUD ȘI DE VEST

La începutul secolului al VII-lea, pe măsura creșterii puterii cnezilor și a consolidării uniunilor tribale, a început migrația slavilor. O parte a acestora au pătruns în Panonia, îndreptîndu-se spre vest pînă la mijlocul uniunilor germanice din zona fluviului Elba. O altă parte a slavilor a migrat la sud de Dunăre. Ei au ocupat partea de nord a Peninsulei Balcanice, apoi au pătruns în Grecia și Macedonia, formînd peste 2 000 de așezări. Sub presiunea chazarilor, în anii '70 ai secolului al VII-lea bulgarii, popor de origine turanică (turcă), s-au așezat la sud de Dunăre pe teritoriile locuite de slavi, unde în anul 681 au întemeiat primul stat bulgar (kaganat, hanat). Bulgarii erau puțini la număr și de aceea au fost asimilați treptat de către slavi: de la bulgari a rămas numai numele poporului. Statul bulgarilor s-a consolidat după creștinarea lor, care a avut loc în anul 865

DOCUMENTAR

În al patruzecilea an un om cu numele Samo, de neam franc, a luat cu sine un mare număr de negustori și a plecat să negustorească în țara slavilor. Slavii începuseră deja să se răscoale împotriva avarilor numiți huni și împotriva regelui lor, kaganul. Cînd venezii au pornit cu oastea lor contra hunilor, negustorul Samo i-a însoțit pe ei în luptă și acolo a fost atît de viteaz, că era de minune și o foarte mare mulțime a fost ucisă de spada venezilor. Văzînd venezii vitejia lui Samo, și l-au ales rege peste ei, iar el a domnit mai bine de 35 de ani (623–658).

Fredegar Scolasticul

Negustor slav

DOCUMENTAR

Mulți ani în urmă slavii se stabiliseră la Dunăre, unde este acum țara ungarilor și bulgarilor. De aici ei se răspîndiră pe pămînt și și-au primit nume după țările unde s-au așezat. Iar cînd volochii atacă pe slavii de la Dunăre și se stabilesc între ei și-i asupră, acești slavi pleacă și se stabilesc pe Vistula și se numără leși... Pe cînd poporul slav trăia la Dunăre, după cum am mai spus, venira din Schythia, anume de la Chazari, popoarele numite bulgari și se stabilesc la Dunăre, oprind pe slavi.

Nestor, Cronica vremurilor de demult

Icoană slavă cu chipul Maicii Domnului

în timpul domniei țarului Boris (852–889), cu sprijinul Bizanțului. Din această perioadă statul lor a fost numit *țarat*.

În secolele IX–XI Peninsula Balcanică a devenit arena luptelor dintre cele două confesiuni ale religiei creștine: catolicismul propagat de Papa de la Roma și ortodoxismul susținut de biserica bizantină. Drept urmare, regatele slovenilor (cuceriti de franci) și al croaților (cuceriti de unguri) au adoptat catolicismul. Sîrbii, care și-au format statul în lupta împotriva dominației bizantine, au devenit ortodocși.

În secolul al IX-lea la slavii de răsărit (882) a apărut, sub influența normandă, unul din cele mai puternice state slave, Rusia Kieveană, în componența căreia intrau cele două orașe mari ale slavilor – Kievul și Novgorodul.

Unul din primele state slave formate în Europa Centrală a fost Moravia Mare, fondat după îndepărtarea avarilor din Panonia de către cneazul morav Mojmir (830–846). Mai tîrziu acest regat a fost cucerit de unguri (906).

În anul 1085 cneazul cehilor, care-și avea reședința la Praga, a obținut titlul de rege, sporind astfel autoritatea puterii centrale.

În a doua jumătate a secolului al X-lea, cneazul polonez Mieszko a reușit să supună triburile ce trăiau de-a lungul fluviului Vistula, creînd un nou stat al slavilor – Polonia. În timpul domniei lui Boleslaw Viteazul (992–1025) au fost alipite pămînturile sudice ale polonezilor, consolidînd astfel și mai mult statul polon.

FORMAREA REGATULUI UNGAR

Pîna la mijlocul secolului al VIII-lea uniunile triburilor maghiare (de origine turanică) locuiau în regiunea Uralului de Sud. În a doua jumătate a secolului maghiarii au pornit spre Europa Centrală.

Sub conducerea lui Arpad, ei au renunțat la viața nomadă și în anul 896 s-au statornicit în Cîmpia Panonică. Unul dintre urmașii lui Arpad, Vaic, numit prin botez Ștefan (997–1038), a fost încoronat rege în anul 1000. Pentru creștinarea ungarilor, pentru buna organizare a Bisericii maghiare, acesta a fost trecut după moarte în rîndul sfinților cu numele Ștefan cel Sfînt. Creștinarea a avut drept urmare includerea regatului Ungariei în sfera de influență a Papei de la Roma și a civilizației occidentale, fapt ce a marcat istoria ungarilor.

După cîteva încercări nereușite de a jefui Germania (933, 955), aceasta le-a închis maghiarilor drumul spre vest. De aceea ei își îndreaptă atacurile spre est și sud, unde locuiau românii și slavii, reușind să supună Transilvania, Slovacia, Dalmația și Croația. Expansiunea în sud a maghiarilor a fost stăvilită însă de rezistența Imperiului Bizantin.

Laborator

Venirea maghiarilor în Cîmpia Panonică în anul 896 pe teritoriul de azi al Ungariei este reflectată în cronicile rusești și cele ungurești. Acest eveniment este reprezentat și în manuscrisul *Cronica lui Hepes*. Însoțitorii de totdeauna a maghiarilor au fost caii. Ei i-au ajutat să parcurgă întinsele stepe de la Ural pînă în Cîmpia Panonică. Maghiarii au fost călăreți iscușiți. Luptînd călare, ei îi întreceau de cele mai multe ori pe adversari.

Miniatură din *Cronica lui Hepes*, secolul al IX-lea

● Ce amănunte cunoști despre această venire a ungurilor din temele la istoria românilor? Încearcă să descrii miniatura de alături.

- Redactează cîteva propoziții despre neamurile slave din secolele V–XI utilizînd anii: 830-846, 865, 882, 896, 992-1025, 1085.
- În baza informației din textul lecției, numește popoarele provenite din cele trei grupe ale slavilor.

- Găsește în textul lecției informațiile despre așezările slavilor. De ce slavii preferau să locuiască în păduri, pe lîngă rîuri?
- Evidențiază factorii care au contribuit la formarea statelor slave.
- Alcătuește cîteva propoziții utilizînd cuvintele: *diferențiere de avere, cnezi, poliudie, drujină*.
- Ungurii au adoptat creștinismul în anul 1000. Cum a influențat acest fenomen asupra istoriei Regatului Ungar?

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

După ce s-au statornicit în Cîmpia Panonică, ungurii au renunțat la modul de viață nomadă. Cum crezi, care au fost cauzele ce i-au determinat să treacă la sedentarism?

DIN CRONICA TIMPULUI

Bulgarii sînt de neam turcic, originari din Asia, fiind o puternică forță politică în secolul al VII-lea între marea Azov și Caucaz. După dezmembrarea acestei puteri, în anul 650, o parte din ei sînt cuceriti de chazari, alta se îndreaptă spre nord, iar o a treia, condusă de Asparuh, pornește spre Dunăre. Bizantinii nu pot opri înaintarea lor. Bulgarii trec Dunărea și întemeiază statul lor. În 1018 bizantinii distrug acest stat. Reapare în 1185 ca *Țaratul româno-bulgar*.

● Ce știi despre acest imperiu condus de doi români din nordul Bulgariei?

Tema 8

Scandinavia și Rusia Kieveană în secolul IX – începutul secolului XII

În secolele IV–V, în timpul Marii migrații, triburile germanice au invadat Imperiul Roman distrugând statul sclavagist. Din secolul al IX-lea aceleași triburi germanice (normanzii) atacă statele creștine ale Europei, însă acum ei nu au zdruncinat societatea existentă, ci s-au acomodat la ea.

• *Explică de ce s-au petrecut lucrurile astfel.*

Coiful unui viking

Cuvinte-cheie

Normanzi
Varegi
Vikingi
Rună

Scandinavia și Rusia Kieveană în secolul al IX-lea – începutul secolului al XII-lea

Extremele nordice și estice ale Europei nu au intrat în contact cu zonele de civilizație mediteraneană, aflate sub sceptrul Romei. Neamurile scandinave și ale slavilor de răsărit pînă în secolul al IX-lea sînt absente din istoria europeană. Acest fapt nu exclude crearea unei avuții culturale originale, care, mai tîrziu, s-a încadrat în patrimoniul european. Venirea în contact direct cu lumea statelor creștine în secolul al IX-lea, intensificarea relațiilor reciproce între scandinavi și slavii de răsărit, au accelerat dezvoltarea relațiilor feudale și procesele de formare a statelor acestor popoare. Creștinarea lor, fie prin acțiuni violente, fie pașnic, a asigurat alinierea la civilizația creștină medievală din Europa.

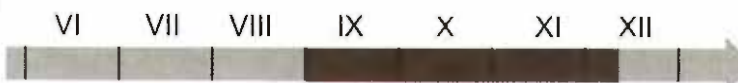
Aron Gurevici, istoric contemporan

Imaginea Maicii Domnului

Imaginea Maicii Domnului Marea Panaghie

NATURA ȘI POPULAȚIA SCANDINAVIEI

Stîncile abrupte și pădurile seculare din nordul Europei formează un cadru natural neprielnic pentru dezvoltarea economică și socială. Marea devine astfel principala sursă de existență, iar corabia – a doua casă. Locuitorii de aici se numeau *vikingi* (probabil de la *vik* „golf”), cuprinzînd mai multe triburi germanice: strămoșii danezilor, norvegienilor și suedezilor de azi. În Europa Occidentală li se spunea *normanzi* („oameni de la nord”), iar în Bizanț și Rusia Kieveană – *varegi* („legați prin jurămînt”). Ei colonizează insulele Atlanticului de Nord. Către 870 vikingii norvegieni au populat Islanda, apoi Groenlanda, iar în jurul anului 1000, Leif Erixon, primul dintre europeni, atinge coastele estice ale Americii de Nord.

EXPANSIUNEA NORMANDĂ

Primele au fost supuse invaziilor vikingilor insulele Britanice. Ei au cucerit o bună parte a Irlandei, Anglia de Nord și de Est. Către începutul secolului al IX-lea, normanzii obțin de la regele Franței o posesiune în nordul țării, care va deveni ducatul Normand, și se încadrează în sistemul feudal din Franța. Cuceririle lor continuă: în 1066 este cucerită Anglia, iar către începutul secolului al XII-lea Italia de Sud și Sicilia. Anterior o căpetenie daneză preia puterea regală în Anglia, Danemarca și Norvegia, astfel formîndu-se întinsul regat al lui Knut cel Mare (1016–1035). În regiunile invadate de normanzi sistemul feudal era în plină ascensiune și vikingii s-au acomodat la societatea existentă. Expansiunea normandă a accelerat procesul de formare a statelor în regiunile scandinave. În secolul al X-lea se afirmă regalitatea daneză, iar la începutul secolului al XI-lea, cea norvegiană și suedeză. Aici se răspîndește creștinismul.

CULTURA SCANDINAVĂ

Fiind îndepărtată de principalele focare ale culturii Europei antice și medievale timpurii, Scandinavia a dat naștere unei culturi totalmente originale. Mai modestă în domeniul artistic, cultura scandinavă s-a manifestat în toată splendoarea în literatură. Pentru scris se foloseau *runele*. Poemele *scalzilor* (poetii vikingilor) și renumitele *saga* (povestiri) circulau în formă orală. Alfabetul latin se răspîndește aici către secolul al XII-lea și abia în cel următor au fost create celebrele opere ale literaturii medievale scandinave: *Edda poetică*, culegere de poeme mitologice cu caracter eroic, operele *celui mai renumit islandez*, Snorri Sturluson, *Edda în proză*, menită să fie manual pentru poezii începători, dar de fapt o bogată culegere de legende, și *Cercul lumii*, sagă despre regii norvegieni. Această literatură este astăzi principalul izvor pentru reconstituirea mitologiei vechi germane.

DOCUMENTAR

leșind deci cu o mare trufie dintre hotarele lor, ei (vikingii) începură să cutreiere prădînd diferite insule ale mării, pînă ce intrară pe fluviul Sena. Aici nu găsiră popor care să le reziste cu armele cum era obiceiul străvechi. Ei coborîră din cînd în cînd din navele lor și săvîrșiră multe și nesfîrșite rele față de poporul creștin.

Mutarea moaștelor
Sf. Germain de Paris

Stelă cu imagini
mitologice

Mormîntul unui viking

DOCUMENTAR

Cneazul Vladimir, botezat la Chersones în anul 988, care, după ce s-a convertit la creștinism, a poruncit botezarea kieveților în Nipru.

Vladimir s-a dus împreună cu preoții împărătești și cei din Chersones pe malurile Niprului, unde s-a adunat puzderie de oameni. Au coborât în apă, unora le ajungea pînă la gît, altora pînă la piept, cei mici rămînînd pe mal, în apa pînă la piept, alții purtîndu-și copiii cu ei; adulții îmblau de colorat, iar preoții în picioare spuneau rugăciunile.

Nestor, Cronica vremurilor de demult

Catedrala Sf. Sofia din Kiev

RUSIA KIEVEANĂ

Drumul comercial al vikingilor spre Bizanț, *calea de la varegi la greci*, a stimulat dezvoltarea economiei slavilor de răsărit. Apar orașe importante: Kiev, Novgorod etc. Conducătorii Novgorodului, care se certau între ei, l-au invitat pe Riurik, căpetenia unei cete de varegi, să le fie cneaz. Cneazul Oleg, care l-a urmat, a întreprins o campanie la sud și i-a omorît pe cnezii kieveți Askold și Dir. În 882 el transformă Kievul în capitala statului său, supunînd triburile slave din dreapta și stînga Niprului. Urmașii lui Oleg: Igor, Sviatoslav și Vladimir au consolidat în continuare Rusia Kieveană supunînd noi triburi slave.

Transformările din viața socială și economică a slavilor de est necesitau adoptarea unei religii noi. Credința în zeii păgîni nu mai putea să contribuie la întărirea puterii cnejilor. În 988 cneazul Vladimir a adoptat creștinismul prin intermediul Bizanțului, proclamîndu-l religie oficială de stat. Creștinarea a consolidat poziția cneazului și a favorizat relațiile cu alte popoare creștine.

Creșterea puterii boierilor a avut ca urmare slăbirea autorității cneazului. Cneazul Iaroslav cel Înțelept (1019–1054) s-a opus cu succes acestui proces. În timpul lui a fost alcătuit renumitul cod de legi *Pravila rusă*. Integritatea Rusiei Kievene a fost menținută de Vladimir Monomahul, care devine Mare cneaz în 1113. După moartea lui, Rusia Kieveană s-a împărțit într-o mulțime de cnezate independente.

CULTURA RUSIEI KIEVENE

Creștinarea, pe plan cultural, a însemnat preluarea modelelor bizantine. În principalele orașe sînt înălțate biserici cu fresce și mozaicuri în stil bizantin. Treptat însă operele artistice rusești capătă trăsături specifice. Catedrale impunătoare au fost edificate la Kiev (Sf. Sofia), Novgorod, Pscov, Cernigov etc. Orașele erau înconjurare cu ziduri înalte. La Kiev poarta principală era ornată cu aur, strălucea de departe și se numea *Poarta de aur*.

Slavii de răsărit aveau o bogată creație orală. Erau vestite bîlinele, balade epice care proslăveau vitejiile eroilor legendari Ilia Muromeș, Dobrînea Nichitici și Alioșa Popovici. În Rusia Kieveană s-a răspîndit scrisul slav vechi, numit chirilic. În acest scris au fost create cronicile ruse. Prima cronică rusă (letopisetz) a fost scrisă de călugărul Nestor și se numea *Cronica vremurilor de demult*. Pe lângă mănăstiri au existat școli și biblioteci. Cultura Rusiei Kievene este tezaurul comun a trei popoare est-slave: ucrainean, rus și bielorus.

Laborator

Vikingii au fost iscusiți constructori de corăbii și navigatori. Mulți dintre ei au străbătut mările să exploreze noi pământuri, să facă negoț sau să se stabilească cu traiul în alte părți. Vikingii au traversat Atlanticul spre Groenlanda și au fost primii europeni care au pus piciorul în America de Nord. Corăbiile lor erau lungi și înguste, dar foarte rezistente. Pentru vikingi corabia era ca o casă. Chiar și mormintele lor aveau forma unei corăbii. Una din renumitele lor corăbii a fost conservată, datorită argilei în care a stat îngropată din secolul al VII-lea.

● Cum crezi, de ce vikingii și-au căutat „fericirea” în largul mării?

Corabie a vikingilor

- Notează pe linia timpului anul debarcării în America de Nord a normanzilor în frunte cu Leif Erixon.
- Examinează harta, descrie principalele trasee ale expedițiilor de cucerire ale normanzilor și calea comercială de la varegi la greci.
- Stabilește diferența între procesul de creștinare la români și în Rusia Kieveană.
- Argumentează de ce pînă astăzi descoperitorul Americii este considerat Columb și nu Erixon.
- Explică de ce bizantinii i-au cunoscut pe vikingi sub denumirea de varegi, adică oameni legați prin jurămînt.
- Numește consecințele pe care le-a avut adoptarea creștinismului de către Rusia Kieveană și regatele normande.
- În baza textului de la rubrica *Din cronica timpului*, explică cum erau pedepsiți cei care încălcau legea la ruși. Încearcă o comparație cu Legea Salică a francilor.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Ce semnificație a căpătat în zilele noastre cuvîntul *varegi*? Negativă sau pozitivă? Cum crezi, de ce în toate timpurile s-a recurs la serviciile *varegilor*? Este acesta un lucru firesc sau ceva ce trebuie și poate să fie evitat?

DIN CRONICA TIMPULUI

Dacă un om ucide un alt om, atunci fratele lui să răzbune pe frate sau fiul pe tată, ori tatăl pe fiu... Iar dacă nu va fi cine să-l răzbune, atunci să se pună pedeapsă de 80 de grivine pe cap, dacă este un slujitor al cneazului sau ispravnic al cneazului, iar dacă va fi rus, fie grid sau negustor, sau ispravnic boieresc... sau slav, atunci să se plătească pentru el 40 de grivine.

Din *Pravila rusă*

Cultura Europei de Vest și Centrale în secolele VI-XI

În secolele VI-XI în Europa de Vest biserica a monopolizat cultura și învățămîntul.

- Citește convorbirea dintre elev și dascăl și formulează subiectul discuției.
- Examinează harta și explică de ce în regatul francilor erau cele mai multe școli.
- Despre ce vorbesc podoabele din imaginile de mai jos?

Pocal carolingian

Cuvinte-cheie

Arte libere
Pergament
Biblia
Renașterea carolingiană

Cultura din perioada carolingiană, secolele VIII-IX

- Ce este viața?
- Bucuria fericitilor, tristețea nenorociților, așteptarea morții.
- Ce este moartea?
- Eveniment de neînălțurat, călătorie nesigură, tîlharul care răpește pe om.
- Ce este omul?
- Robul morții, drumeț în trecere, oaspetele locului unde stă.
- Cu cine seamănă omul?
- Cu un pom.
- Cum e plasat pomul?
- Ca o candelă în vînt.
- La cîte feluri de schimbări este supus omul?
- La șase.
- Care sînt acestea?
- Foametea și săturarea, odihna și munca, veghea și somnul.

Alcuin din York. Dialog elev – dascăl, secolul al VIII-lea

Coroană vizigotă, secolul al VII-lea

ÎNCHIPUIRILE OAMENILOR DESPRE LUME

În Evul Mediu Timpuriu, oamenii călătoreau foarte puțin și de aceea nu aveau cunoștințe despre forma globului pământesc, sistemul solar, viața de pe alte continente. Europeanii își închipuiau că oamenii de pe alte continente se deosebeseră cu mult de ei, având capete de păsări, picioare de cai etc. În secolul al XI-lea, ei cunoșteau doar trei continente ale lumii – Europa, Asia și Africa. Noutățile despre evenimentele din alte țări erau răspândite la iarmaroace de către negustori, de unde se transmiteau mai departe.

Oamenii credeau în minuni, fără de care nu puteau explica lumea. Ei împărțeau lumea în două părți – cea a lui Dumnezeu, care se manifesta mai ales ziua, și cea a Satanei, care se manifesta în special noaptea.

ȘCOALA. ÎNVĂȚĂMÎNTUL

În secolele V–XI erau puțini oameni cărturari. Dintre aceștia cei mai mulți erau reprezentanți ai clerului. Ei știau să citească și să scrie, să calculeze zilele marilor sărbători religioase și să explice *Biblia* (Sfânta Scriptură) credincioșilor.

De regulă, școlile existau pe lângă mănăstiri și reședințele episcopilor. Aici se învățau *cele șapte arte libere*: gramatica, retorica (arta de a vorbi frumos) și dialectica (arta de a discuta), apoi aritmetica, geometria, astronomia și muzica. Copiii învățau, de asemenea, să facă slujbă bisericească.

Elevii neascultători erau aspru pedepsiți. Nu întâmplător în Evul Mediu era răspândită zicala: *El a crescut sub varga învățătorului*.

O deosebită atenție a acordat școlilor Carol cel Mare. El a invitat la curtea sa învățați din alte țări și a fondat o Academie la Aachen. Perioada domniei lui Carol cel Mare mai este numită sub aspect cultural *renașterea carolingiană*.

Caligraf medieval

INFORMEAZĂ-TE

Oamenii evului mediu nu cunoșteau decât o singură carte, *Biblia*. În veacul al XII-lea biblioteca medievală se îmbogățea cu o a doua carte: *Enciclopedia cunoștințelor folositoare*, compilată după Aristotel. Oamenii cei mai culti din Evul Mediu citeau *Biblia* și textele lui Aristotel pentru a dovedi că tot ce există între cer și pământ, este o înfățișare a voinței lui Dumnezeu.

Handrik Willem

Prima pagină a unei biblii franceze, secolul al IX-lea

Sfântul Chiril, creatorul alfabetului slav în baza celui grec

DOCUMENTAR

Călugărul Beda
Venerabilul

Autorii din timpul lui Carol cel Mare nu erau preocupați să compună opere originale, ci să imite cum puteau mai bine modelele antice. Ei înșiși se comportau ca niște școlari... Într-adevăr, era important să fie create instrumentele elementare ale cunoașterii...

M. Pacaut

Pierre Abelard
(1079–1142), profesor
medieval

APARIȚIA SCRISULUI LA POPOARELE SLAVE

Apariția și răspândirea scrisului la popoarele slave se datorează activității a doi frați originari din orașul grecesc Thessalonic – Chiril (Constantin) și Metodiu. În anul 865 ei au venit în Moravia Mare pentru a răspândi aici scrisul slav (alfabetul glagolitic). Ucenicii lui Chiril au adaptat grafemele grecești la alfabetul slav, noul alfabet fiind denumit *alfabetul chirilic*, după numele său. Cu ajutorul lui Metodiu, el a tradus din limba greacă în limba slavă veche cărți bisericești răspândite mai întâi în Balcani, apoi în alte țări slave.

LITERATURA. CREAȚIA ORALĂ

Pe lângă mănăstiri, erau ateliere speciale – *scriptorii*, în care călugării copiau cărți bisericești și lucrări ale autorilor antici, compuneau povestiri despre *viețile sfinților*, scriau istoriile țărilor în care trăiau. Astfel, preotul Beda Venerabilul a scris *Istoria Angliei*, iar episcopul Grigorie din Tour – *Istoria Francilor*.

Călugării scriau pe piele de vițel sau de oaie, special prelucrată, numită pergament, care era foarte scumpă. Pentru a pregăti o Biblie era nevoie de 300 piei de vițel. Textul era însoțit de miniaturi. Cărți erau puține și aveau un preț mare.

La curțile seniorilor, în timpul turnirurilor cavalecești, artiști ambulanți cântau cîntece în care proslăveau faptele de vitejie ale străbunilor. În zilele de sărbătoare și la iarmaroace, pe străzile orașului, erau prezenți jonglorii, care distrau publicul cu cai sau urși dresați. Actorii ambulanți luau în deridere feudalii hrăpăreți și slujitorii desfrînați ai bisericii. Biserica condamna aceste acțiuni, izgonindu-i și interzicînd chiar ca aceștia să fie înmormîțați în cimitirile creștine. Reprezentanții clerului considerau că petrecerile vesele distrag oamenii de la credința în Hristos.

Cruce celtică
din Irlanda

Intrarea în abația Lorsch, Germania, una
din puținele clădiri carolingiene păstrate

Laborator

După regatul vizigot din Spania, statul germanic cel mai important a fost cel ostrogot, care a cunoscut apogeul în timpul domniei lui Teodoric cel Mare (475–526). El îl înlătură pe Odoacru, stăpînul Romei, și devine *rege al goților, regent imperial al Italiei*, primind dreptul de a purta purpura și a numi pe unul dintre cei doi consuli la Roma. Teodoric a locuit timp de zece ani la Constantinopol și aprecia foarte mult cultura greco-romană. În 33 de ani de domnie în Italia, Teodoric a înălțat biserici, palate și celebrul său mausoleu, care are o cupolă dintr-un singur bloc de calcar cu un diametru de 11 metri.

● *Examinează mausoleul lui Teodoric de la Ravenna (a doua capitală a Imperiului Roman) și răspunde la întrebarea: ce trăsături comune are acest monument cu cele din arhitectura romană.*

Mausoleul lui Teodoric.
Ravenna, 520

- Explică de ce în școlile mănăstirești se învăța retorica și dialectica. E necesar oare de introdus aceste discipline în școala contemporană?
- Numește continentele lumii cunoscute europenilor și cele care rămîneau necunoscute în secolul al XI-lea.
- Ești de acord cu răspunsurile elevului la întrebările dascălului? Cum ai răspunde tu?
- Analizează imaginile din text. Selectează-le pe cele care se referă la scris. În baza lor și a informației din text, alcătuește o comunicare despre scris în epoca medievală.
- Numește schimbările care au intervenit în cultura slavilor în urma inventării alfabetului chirilic. Ce alfabet utilizăm noi?
- Citește propozițiile de mai jos și răspunde cu DA la afirmația corectă și cu NU la afirmația incorectă: a. *pentru a pregăti o Biblie era nevoie de 500 piei de vițel*; b. *biserica invită actori ambulanți în locașele sfinte*; c. *în Evul Mediu au fost scrise Istoria Angliei și Istoria francilor*; d. *în evul mediu știrile erau transmise, de regulă, de negustori*.

EXPRIĂ-ȚI ATITUDINEA

În Evul Mediu Timpuriu elevii erau aspru pedepsiți pentru nepregătirea temelor. Ce crezi despre expresia: *El a crescut sub varga învățătorului*?

DIN CRONICA TIMPULUI

Carol cel Mare l-a invitat pe cărturarul Alcuin din Anglia să conducă școala de la palatul din noua capitală a imperiului, Aachen, unde erau educați copiii ai familiei regale și ai nobilimii. Alcuin era ajutat de Pavel Diaconu de Eginhard, care a devenit biograful lui, și de alți învățați. Școala palatină carolingiană pregătea funcționari și administratori calificați, credincioși Statului și Bisericii.

● *De ce în școală învățau doar copiii ai nobililor și ai familiei regale?*

S i n t e z ă

EVUL MEDIU TIMPURIU

În secolele IV–VI, după *Marea migrație*, în Europa de Vest s-au format regatele barbare în care a început procesul genezei societății medievale. În țările Europei de Est, societatea medievală s-a constituit, spre deosebire de Imperiul Roman de Răsărit (Bizantin), în urma destrămării relațiilor gentilice și a apariției proprietății private, fără influența civilizației romane.

Cel mai influent regat barbar a fost cel al francilor, care în a doua jumătate a secolului al VIII-lea și-a extins substanțial teritoriile, așa încât în 800 regele franc Carol cel Mare a fost proclamat la Roma împărat. Destrămarea Imperiului francilor în 843 prin tratatul de la Verdun a însemnat în același timp începutul istoriei Franței, Germaniei și Italiei.

În țările Europei Centrale și de Est (Polonia, Cehia, Rusia), formarea statelor are loc în secolele IX–X datorită evoluției instituțiilor administrative primitive și formării cnezatelor, ai căror conducători – cnezii – au unificat micile cnezate în jurul unui oraș important.

O trăsătură caracteristică a Evului Mediu timpuriu este răspândirea creștinismului, creștinarea popoarelor europene. Acest fenomen a consolidat puterea monarhilor (regi, cnezi) și a contribuit la răspândirea culturii, bisericile și mănăstirile fiind centre ale transcrierii manuscriselor și ale învățămîntului.

În secolele VIII–IX, în Europa de Vest s-a constituit marea gospodărie feudală (*senioria*), țărani au devenit dependenți de seniori, prestîndu-le boierescul sau dînd o parte din roadă (*renta*).

GERMANII	REGATUL FRANC	BIZANȚUL	ARABII	SLAVII
• adunare populară • religie • aristocrația • migrație • calea chihlimbarului	• formarea regatului • creștinarea • Legea Salică • încoronarea lui Carol • cultura	• Iustinian • codul lui Iustinian • relațiile cu bulgarii • Dinastia macedoneană • cultura	• Mahomed • islamul • Mecca • aristocrație • Peninsula Arabia • cultura	• slavii de vest • slavii de est • slavii de sud • aristocrație • state slave • religia • cultura

● Depistează din coloanele de mai sus elementele comune și subliniază specificul lor de manifestare la diferite state și popoare.

Evaluare

I. Localizează în timp:

- durată Evului Mediu Timpuriu;
- formarea regatului la franci;
- încoronarea lui Carol cel Mare;
- adoptarea creștinismului de către slavii de est;
- fondarea religiei islamice.

II. Utilizează harta și indică în ce parte a continentului se găsește:

- Imperiul Roman de Răsărit;
- Regatul Franc;
- statele slave;
- Regatul Ungar;
- Califatul de Cordoba.

III. Explică semnificația noțiunilor și alcătuiește cu ele o comunicare: *Ev Mediu, migrație, formarea regatelor, creștinare, aristocrație, cultură.*

IV. Informează-te și comentează:

Arabii au fost cei dinții care au dat științei un caracter internațional. Matematicienii indieni cunoșteau folosirea lui zero, știau să extragă rădăcini pătrate și cubice, stăpâneau bine fracțiile, problemele de procent. Au dezvoltat tehnica trigonometrică pentru a descrie mișcările astrilor...

A.C.Crombie

V. Exprimă-ți atitudinea față de *Marea migrație* și creștinare în Evul Mediu Timpuriu.

Orașele medievale. Dezvoltarea meșteșugurilor și a comerțului

Apariția orașelor medievale a intensificat dezvoltarea comerțului și a legăturilor dintre orașe, regiuni și țări.

• Examinează harta și stabilește care erau căile comerciale preferate în Europa de Apus în secolele XI–XIII.

• Citește documentul și răspunde la întrebarea: cine au fost primii locuitori ai orașului Bruges.

Principalele căi comerciale în Europa secolului al XIII-lea

Pentru a satisface cerințele și necesitățile locuitorilor din castel, au început să vină la pod mulți vânzători de lucruri scumpe: apar proprietari de hanuri în care ospătau și se adăposteau negustorii, încep să se construiască case și hoteluri, unde locuiau cei care puteau fi primiți în castel. În popor se spunea: *mergem la pod*. Aici așezarea a crescut atât de mult, încât s-a format curînd un oraș mare, care și pînă în ziua de azi poartă numele de Bruges, ceea ce înseamnă pod.

Cronicar medieval

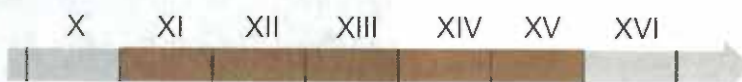
Orașul medieval Carcassonne

Ștampila orașului Saint-Omer, secolul al XIII-lea

Cuvinte-cheie

Asociații
profesionale
Emancipare
Levantini
Mirodenii

APARIȚIA ORAȘELOR MEDIEVALE

În secolele X–XI, în agricultura Europei se răspîndesc uneltele de metal, ca forță de tracțiune se folosesc caii, asolamentul bienal este înlocuit cu cel trienal etc.

Meșteșugarii de la sate, fierarii, pielarii, ciubotarii confecționau obiecte mai bune decât cele făcute de țărani agricultori. Ei își vindeau obiectele confecționate la intersecția căilor comerciale, la vadurile râurilor, sub zidurile cetăților, unde vânzătorii și cumpărătorii se puteau adăposti în caz de pericol. În secolele X–XI apar orașe noi în ținuturile germane, în nordul Franței, Peninsula Scandinavă, Polonia, Cehia, Rusia etc. Orașele germane Köln și Mainz s-au constituit pe Rin, Hamburgul – într-un loc favorabil pentru port, iar orașele ruse Novgorod și Kiev pe marele drum comercial *de la varegi la greci*.

În același timp, și-au intensificat activitatea meșteșugarii și negustorii din vechile orașe romane, care mai existau în Italia, la sudul Franței și în Peninsula Iberică etc. și care pînă în secolele X–XI aveau funcția de reședințe episcopale.

La orașe veneau și țărani pentru a cumpăra inventar agricol sau obiecte de uz casnic, precum și seniorii care cumpărau arme, mirodenii, bijuterii, țesături scumpe etc.

MIȘCAREA COMUNALĂ

De regulă, orașele erau fondate pe pămînturile nobililor sau episcopilor, care percepeau de la orășeni taxe și impozite conform ocupațiilor lor. Locuitorii orașelor se aflau sub jurisdicția seniorilor. În secolele XI–XII orășenii au luptat pentru emancipare. În acest scop, ei se constituiau în asociații, numite *comune* (lat. *communis* „comun”), cerînd anularea taxelor, impozitelor și a jurisdicției seniorilor. Eliberîndu-se de sub tutela seniorului, orășenii își alegeau o administrație proprie, care le asigura libertatea, stabilea mărimea zilei de lucru, a taxelor și vămilor. Orașele-comune adăposteau fugarii de pe moșiile seniorilor. Dacă un țaran fugar locuia în oraș un an și o zi, devenea om liber. *Aerul orașului te face liber* – spunea o zicală medievală.

MEȘTEȘUGURILE. COMERȚUL

Majoritatea populației orășenești o alcătuiau meșteșugarii și negustorii. Pentru a organiza producerea și comerțul și a-și apăra interesele pe piață, meșteșugarii se asociau în bresle, iar negustorii în gilde. Astfel, în orașele medievale au apărut asociații profesionale ale cizmarilor, țesătorilor, fierarilor, blănarilor, cojocarilor, olarilor etc.

Breslele meșteșugărești aveau în fruntea lor un staroste care menținea disciplina, controla cantitatea și calitatea obiectelor confecționate. Dacă acestea erau de calitate proastă, meșteșugarii erau pedepsiți. La Liov aceștia erau aduși la *stîlpul rușinii*, iar la Londra erau puși în cuști și purtați prin oraș.

INFORMEAZĂ-TE

*În oraș vede ... tarabele
negustorilor pline de
monede de aur, de argint
și de mărunțiș. În piețe și
pe străzi vede lucrători
harnici care se ocupau cu
tot felul de meserii: într-un
loc se făceau coifuri și
cămăși de zale, dincolo șei
și scuturi, în altă parte
harnașamente de piele și
pintenii. Unii lustruiau săbii,
alții țeseau, băteau
postavul, îl periau și îl
potriveau, alții topeau aur
și argint.*

Chretien de Troyes

Comunele satești și cele orășenești erau organizate pe principii, care făceau să tremure întreaga lume feudală.

Jacques le Goff

Construcția unui turn
într-un oraș medieval

DOCUMENTAR

*Un lemnar,
secolul al XV-lea*

5. Nu au dreptul să folosească sigiliul aplicat pe postav cei care nu fac parte din breasla noastră, sau cei care nu trăiesc în orașul nostru.

16. Dacă se va găsi la cineva un război de țesut ascuns, acela va plăti o amendă de o marcă.

29. Orice țesător trebuie să facă țesături lungi de 33 coți și fără chenar; acel care va face țesături mai lungi, va plăti meșterilor un funt.

*Din Statutul postăvarilor
din Frankfurt pe Main,
1345*

Vopsitori, secolul al XV-lea

Viitorii meșteri erau mai întâi ucenici (timp de 3–10 ani, în funcție de profesia aleasă), apoi deveneau calfe, adică lucrători salariați ai meșteșugarului. Pentru a deveni meșter, calfa trebuia să prezinte starostelui și meșteșugarilor de frunte ai breslei câteva mostre confecționate de el.

Dezvoltarea orașelor a condus la intensificarea schimbului de mărfuri, contribuind astfel la formarea piețelor locale și regionale. Treptat, în Europa s-au constituit două zone comerciale maritime, zona de nord (Marea Nordului și Marea Baltică) și cea de sud (Marea Mediterană, Marea Neagră).

Negustorii europeni din zona Mediterană cumpărau de la negustorii bizantini și levantini, adică din orașele de pe litoralul de est al Mării Mediterane, arme, obiecte de giuvaiererie, țesături de mătase și mirodenii (scorțișoare, piper), pe care le vindeau în Europa.

În zona de nord se făcea comerț, în special cu materie primă, lemn, pînze pentru corăbii, blănuri, sare etc.

La intersecția celor mai importante căi comerciale se organizau iarmaroace (bîlciuri), la care veneau negustorii din diferite țări. Cele mai cunoscute iarmaroace erau cele de la Champagne și Lyon (Franța); Bruges și Ypres (Țările de Jos); Frankfurt pe Main (Germania); Bologna (Italia) etc.

În secolele XI–XIII, dreptul de a bate monede îl aveau, în afară de regi, mănăstirile, orașele și marii feudali. Pentru a ușura comerțul, la iarmaroace veneau zarafii, persoane care pentru o anumită plată schimbau banii. Mai târziu ei au început să împrumute bani cu dobîndă: cel care împrumuta banii trebuia să întoarcă o sumă de 1,5–2 ori mai mare decît suma împrumutată. Acești zarafi se numeau cămătari. Din rîndurile zarafilor și cămătarilor au apărut bancherii care luau bani la păstrare sau îi treceau dintr-o țară în alta în schimbul unei plăți.

O dată cu intensificarea relațiilor comerciale a început ruinarea gospodăriei naturale și declinul societății medievale.

Iarmarocul din Champagne, secolul al XIV-lea

Laborator

Casele Londrei la 1419

De amintit că în timpurile vechi, cea mai mare parte a locuințelor orașului era din lemn, iar casele erau acoperite cu paie și cu trestii. Astfel, când se întâmpla ca vreo casă să fie prinsă de foc, cea mai mare parte a orașului era mistuită de flăcări de acel foc, precum s-a întâmplat în primul an de domnie a regelui Ștefan (1135–1154)... După aceea, mulți cetățeni, pentru a se păzi de o astfel de primejdie, au clădit după putința lor, pe terenurile lor case de piatră acoperite cu țigle groase și păzite împotriva furiei focului...

Chretien de Troyes

● Citește textul, examinează imaginea și spune prin ce se deosebeau casele Londrei medievale de cele contemporane.

Londra contemporană

- Citește descrierea lui Chretien de Troyes și spune ce profesii meșteșugărești erau răspândite în acest oraș.
- Alcătuiește diagrama dinamicii populației Parisului în baza următoarelor date: *în an. 1200 orașul avea 110.000 de locuitori, în an. 1300 – 150.000, în 1400 – 270.000 de locuitori.*
- Găsește pe hartă orașele Caffa, Constantinopol, Acra, Alexandria și spune prin ce localități treceau negustorii din aceste orașe pentru a ajunge la Hamburg.
- Explică sensul expresiei: *Aerul orașului te face liber.*
- Citește fragmentul din statutul postăvarilor din Frankfurt și răspunde la întrebarea: cine avea dreptul să folosească sigiliul aplicat pe postav.
- Numește factorii care au contribuit la apariția în secolele XIV–XV a zarafilor și cămătarilor.

EXPRIȚĂ-ȚI ATITUDINEA

Cel care dorea să devină meșter trebuia să fie mai întâi ucenic, apoi calfă și tocmai după aceasta ajungea meșter. Dar pentru a fi recunoscut ca meșter acesta trebuia să prezinte câteva exemplare confecționate de el. Cum crezi, de ce se proceda astfel?

DIN CRONICA TIMPULUI

În 1237 în munții Apenini din nordul Italiei a fost construit primul pod suspendat care forma cea mai scurtă cale din Germania în Italia. De cele mai dese ori cheltuielile pentru construcția podurilor le suportau orașenii. Au fost construite poduri peste SENA (la Paris), peste TAMISA (la Londra). Pe uscat cel mai obișnuit mod de a călători era călare sau în cărucioare pe două roți trase de cai.

● Compară căile de comunicare medievale cu cele din Roma antică.

Biserica creștină în secolele XI-XIII. Cruciadele

În secolele XI-XIII, biserica creștină a jucat un rol important în viața Europei Occidentale. Ea a deținut monopolul în domeniul cărturăresc, a influențat reprezentările artistice, orizonturile spirituale, morale și estetice ale omului medieval.

• Examinează harta și textul și explică de ce biserica în Occident a formulat teoria războiului drept și apoi cel sfânt.

Papa Grigore I
cel Mare

Cuvinte-cheie

Papalitate
Catolicism
Ortodoxie
Eretici
Cruceați

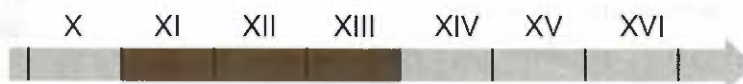
Cruciadele medievale din secolele XI-XIII

În ciuda tradiției creștine primitive care condamnă recurgerea la arme în virtutea celor două texte (din Noul Testament – n.ns.)... *cei ce scot sabia, de sabia vor pieri și armele cu care ne luptăm nu sînt supuse firii pămîntești*, biserica din Occident a formulat, încă din secolul al IV-lea, o teorie a războiului drept: sfîntul Augustin... a trebuit să admită necesitatea războiului împotriva ereticilor pe care armele spirituale nu-i puteau convinge și a recunoscut legitimitatea războiului defensiv. Făgăduindu-se apoi luptătorilor recompense cerești, se ajunge de la noțiunea de război drept la cea de război sfînt.

Cecile Morrisson

Apărarea Bisericii deeretici
și păcate. Miniatură,
secolul al XV-lea

PAPALITATEA

Unica instituție cu autoritate care a rămas în Occident după lichidarea administrației romane a fost biserica. Ea a început să exercite și funcțiile administrației civile. În Italia, această misiune și-a asumat-o episcopul Romei (numit *papa* „părinte”) Grigore I cel Mare (590–604). Astfel, papalitatea capătă și o anumită putere laică (civilă). Regele franc, Pepin cel Scurt, i-a dat papei în stăpânire Roma și câteva regiuni din Italia. În acest mod s-a format *Statul Papal*. Puterea papalității crește pe timpul lui Grigore al VII-lea (1073–1085), care urmărea scopul de a-și supune stăpînitorii laici.

Apogeul afirmării papalității este legat de cîrmuirea lui Inocențiu al III-lea (1198–1216). Papa era considerat judecător suprem în lumea catolică. Regii se declară vasalii lui. În țările europene, biserica devine un mare proprietar de pămînturi și de numeroase sate cu țărani șerbi. Conducătorii bisericii aveau toate privilegiile seniorilor feudali.

ORTODOXIA ȘI CATHOLICISMUL

Destinul diferit al celor două părți ale Imperiului Roman a făcut ca biserica creștină din Apus și Răsărit să se distanțeze treptat. Papalitatea revendica rolul de conducător al bisericii creștine. Patriarhii din Constantinopol, protejați de împărați, ignorau aceste pretenții. Astfel, din secolul al IX-lea, conflictul dintre papalitate și patriarhie devine fățiș. În 1054, profitînd de situația grea a Bizanțului, papalitatea reia ofensiva și trimite la Constantinopol o solie cu cerința de supunere. Solii n-au fost primiți de patriarh. Atunci ei au lăsat în altarul catedralei Sf. Sofia actul de anatema a patriarhului, care a răspuns cu anatema la adresa papei. Astfel în 1054 s-a produs dezbinarea bisericii creștine (*Marea Schismă*). În Apus biserica creștină va fi numită catolică, iar cea de Răsărit – ortodoxă.

ERETICII ȘI LUPTA BISERICII ÎMPOTRIVA LOR

De la origini, creștinismul a fost însoțit de diverse mișcări eretice (în greacă *eretic* înseamnă *om abătut de la credința dreaptă*). Cauzele apariției ereziilor erau diverse: influența vechilor credințe, tălmăcirea în mod diferit a unor dogme creștine. Occidentul creștin a fost tulburat de mari mișcări eretice: a Valdensilor (de la numele fondatorului ei – Valdes) și a Albigenzilor (de la orașul Albi din sudul Franței).

Papa a organizat o campanie militară a nobililor din nordul Franței împotriva ereticilor de la sud. Războiul a fost foarte crîncen, multe orașe înfloritoare au fost distruse. Pentru a desăvîrși *opera* militarilor, papa Grigore al IX-lea a instituit în 1231 *inchiziția* (în latină „cercetare”). Cei învinuiți erau supuși la torturi, siliți să-și recunoască vina, după care urma arderea lor pe rug. Aceasta a devenit o instituție foarte influentă, așa încît nici papii nu reușeau s-o țină în frîu.

INFORMEAZĂ-TE

El gusta mîncare fiartă rar și în cantități mici. În aceste cazuri el o prelucra cu cenușă sau îi strica gustul adăugîndu-i apă rece... Ce să mai spunem despre băutul vinului, dacă el nici apă nu bea destul pentru a-și potoli setea. El dormea totdeauna pe pămîntul gol, fără haine, așternîndu-și numai un stănuț. Cînd își împrăști corpul său păcătos cu somn, el mai mult stătea pe șezute decît culcat și își pune sub cap în loc de pernă o bucată de lemn sau o piatră. Dacă în timpul mesei îi stîrnea ceva pofța, el aproape că nu gusta din asemenea bucate... La corpul său el privea ca la un vas al pieirii, nu se îngrijea de dînsul, nu-l ocrotea, ci îl pune la ciferite încercări...

Din *Viața sfîntului Francisc din Assisi*

Sf. Francisc din Assisi predicînd păsărilor. Pictură din secolul al XIII-lea

INFORMEAZĂ-TE

Papa Inocențiu al III-lea

Nimeni dintre săraci nu se gîdea la insuficiența de mijloace și la greutatea care îi așteaptă în drum. Este greu de descris gloatele de copii, tineri, bătrîni de ambele sexe, care porneau la război. Ei au potcovit boii așa cum și-ar fi potcovit caii, i-au înjugat la căruțe, încărcînd în ele puțînul lor avut și copii mici. La drum la vederea fiecărui oraș copiii întrebau: *Nu cumva acesta este Ierusalimul?*

Din *Relatarea unui contemporan al cruciadei săracilor*

CRUCIADELE

Pentru societatea medievală europeană, Ierusalimul avea două semnificații: una *cerească* – paradisul, și alta: *pămîntească* – orașul aflat în mîinile necredincioșilor. Papalitatea le-a inoculat credincioșilor ideea că eliberarea *Ierusalimului pămîntesc* le va permite să-l *obțină* și pe cel *cereșc*. Apelul papalității a avut un puternic ecou din mai multe cauze. Nobilimea, al cărei număr crescuse, spera să obțină posesiuni noi. Orașenii visau să acapareze porturile și căile comerciale din Mediterana de Est, iar țărănimea să scape de dependența feudală. Astfel, mizînd pe sentimentele religioase și interesele materiale ale populației, papalitatea a organizat mai multe expediții de cucerire. Participanții la aceste campanii își coseau o cruce de stofă pe haine, fiind numiți mai tîrziu cruciați, iar expedițiile – cruciade.

La consiliul bisericesc de la Clermont (1095), papa Urban al II-lea a chemat la eliberarea *mormîntului Domnului* din mîinile *necredincioșilor*. În primăvara anului 1096, mii de săraci neînarmați au pornit spre Ierusalim. Puțini dintre ei au ajuns în Asia Mică. Aceștia au fost măcelăriți într-o ciocnire cu selgiucizii. În vara aceluiași an, au pornit spre Orient detașamente de cavaleri, care, profitînd de lipsa coeziunii selgiucizilor, avînd un echipament militar superior acestora, au cucerit în 1099 Ierusalimul. Ei au organizat în Siria și Palestina cîteva state feudale: Ierusalim, Edessa, Antiohia și Tripoli. Din cauza subbrezeniei acestor state, au fost organizate ordinele cavalerilor-călugări (templierii, ospitalierii, teutonii).

Treptat însă teritoriile cruciate sînt recuparate de musulmani. În 1187 sultanul Salah-ad-din (Saladin) a cucerit Ierusalimul. Cruciada a treia (1189–1192), în frunte cu monarhii europeni Richard I (Anglia), Filip al II-lea (Franța), Frederic I (Germania) a eșuat. Numai datorită victoriilor repurtate de Richard I Inimă de Leu, cruciații au menținut o fîșie îngustă de pămînt pe litoral. După cruciada a patra, cînd a fost cucerit Constantinopolul, au urmat și altele, însă fără succes, toate

posesiunile din Orient fiind pierdute. În urma cruciadelor a slăbit puterea nobilimii, fapt ce a favorizat consolidarea puterii regale. S-au întărit pozițiile negustorilor italieni în Mediterana de Est în defavoarea celor bizantini și arabi. Cunoașterea modului de viață oriental, plin de lux, a făcut ca nobilii să-și dorească mai mulți bani. Astfel, ei renunțau la munca de clacă a țăranilor în favoarea unei rente în bani, permițîndu-le acestora să se răscumpere din șerbie.

Îmbarcarea cruciaților. Miniatură din secolul al XIV-lea

Laborator

Cruciada a patra

La începutul secolului al XII-lea se preconiza o cruciadă în Egipt, unde erau concentrate forțele principale ale musulmanilor. Dar aceasta contravenea intereselor venețienilor, care aveau cu Egiptul legături comerciale strânse. Ei reușesc să se înțeleagă cu căpeteniile cruciaților și să îndrepte campania împotriva Bizanțului. Această schimbare era și în interesul papalității, care urmărea să-și extindă influența asupra Constantinopolului. Ca pretext a fost folosită rugămintea venită din partea principelui bizantin Alexis de a-l restabili la tron pe tatăl său Isaac al II-lea. Deoarece Isaac nu s-a putut răsplăti pentru ajutorul primit, cruciații au luat cu asalt în anul 1204 Constantinopolul, supunându-l unui jaf cumplit. Pe teritoriile cucerite, cruciații au întemeiat Imperiul Latin. Soarta lor a fost similară cu cea a cruciaților din Orientul Apropiat. În anul 1261, împăratul bizantin, Mihail Paleolog, reușește să-i izgonească pe cruciați, restaurând Imperiul Bizantin.

Caii din aramă și aur aduși de venețieni din Constantinopol

● Prin ce se deosebește cruciada a patra de primele trei?

- Calculează cât a durat ocupația Constantinopolului de către cruciați.
- Stabilește pe hartă, cu ajutorul profesorului, hotarul aproximativ între lumea catolică și cea ortodoxă în Evul Mediu.
- Explică de ce nobilimea din nordul Franței a susținut activ politica papalității de reprimare a ereziilor din sudul Franței.
- Analizează documentele la temă și caracterizează diversele manifestări ale spiritualității creștine prezentate în ele.
- Determină consecințele mișcării cruciate pentru spațiul românesc.
- Comentează situația descrisă la rubrica *Din cronica timpului*.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Discută la tema *Războiul drept și Războiul sfânt*. Demonstrează actualitatea acestei teme și emite o opinie față de această problemă în condițiile epocii medievale, precum și în context contemporan.

DIN CRONICA TIMPULUI

Mareșalul de Champagne Jofrua de Willeharduin considera că la Constantinopol a fost capturată *cea mai mare pradă de la face-re-a lumii încoace*. Prada, împărțită între franci și venețieni, a fost estimată la 900 mărci de argint (aproximativ 215 tone) și 10 mii de harnașamente. În această sumă nu este inclusă prada individuală, precum și numeroasele opere de artă și podoabe.

Formarea statului centralizat în Franța, secolele XI-XV

Una dintre sarcinile principale care stăteau în fața monarhiei franceze în secolele XI-XIII era unificarea politică a regatului.

• *Compară hărțile și indică teritoriile alipite la domeniul regal al Franței. Ce teritorii mai stăpîneau englezii pe continent la sfîrșitul secolului al XV-lea?*

• *Citește documentul și determină care sînt meritele Ioanei d'Arc în luptele de lîngă Orléans.*

Ștampila lui Ludovic al IX-lea Sfîntul

Cuvinte-cheie

„Ciurma neagră”
Monarhia stărilor
Oraș-cheie
Stindard

Franța în secolul al XII-lea

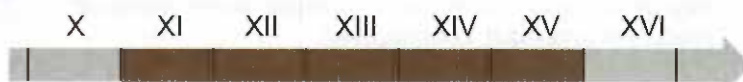
Franța în secolul al XV-lea

În luna mai, ziua 27 din anul 1429, îmi aduc aminte că s-a dat asaltul asupra fortificației; s-a răspîdit știrea că Ioana a fost rănită de o săgeată... Ea i-a încurajat pe ostași să nu se retragă încă: a apucat stindardul și l-a înfipt în marginea șanțului; în fața ei englezii au început numaidecît să tremure de spaimă; ostașii regelui au recăpătat curaj și au pornit să atace fortificația fără să întîlnească cea mai mică împotrivire; fortificația a fost luată și englezii au trebuit să fugă. După ce au cucerit fortăreața, oamenii regelui au intrat în Orléans.

Mărturiile lui Jean Luillier

Încoronarea lui Carol al VII-lea.
Miniatură din secolul al XV-lea

PREMISELE ȘI ÎNCEPUTUL UNIFICĂRII FRANȚEI

În secolul al X-lea Franța era o țară fărâmițată. Schimbările care au avut loc în secolele următoare (valorificarea noilor terenuri, apariția și dezvoltarea orașelor, intensificarea relațiilor marfă-bani, creșterea numărului populației) au creat premisele necesare unificării Franței. În tendința de unificare a țării regele era susținut de orașeni, de țăranii liberi, de mica nobilime și de biserică. Autoritatea și puterea regelui au crescut și grație faptului că acesta era considerat *unsul* sau *alesul lui Dumnezeu*.

În timpul domniei lui Filip al II-lea (1180–1223), la domeniul regal au fost alipite unele teritorii care aparțineau Angliei, (Aquitania și Normandia) și a fost supus comitatul Toulouse. Regele Filip al IV-lea (1285–1314) a alipit comitatul Champagne cu iarmaroacele sale bogate, ceea ce a mărit cu mult veniturile vistieriei regale.

APARIȚIA STATELOR GENERALE

Lărgirea teritoriilor regatului și creșterea aparatului administrativ necesitau mari cheltuieli. Pentru a stabili volumul impozitelor și a ușura perceperea lor, Filip al IV-lea cel Frumos a convocat în anul 1302 adunarea reprezentanților celor trei stări (în franceză *état*, „stare”) sociale: *clerul* (starea întâia), *nobilimea* (starea a doua) și *orașenii* (starea a treia). Fiecare stare își ținea ședințele separat. Cele trei stări se convocau pentru a lua decizia finală.

O dată cu apariția stărilor, numite ulterior State Generale, în Franța s-a instituit *monarhia stărilor*, care s-a menținut până la începutul secolului al XVI-lea.

RĂZBOIUL DE 100 DE ANI. „CIUMA NEAGRĂ”

În secolul al XIV-lea, între Franța și Anglia a început un război care a fost numit *Războiul de o sută de ani* (1337–1453).

INFORMEAZĂ-TE

După ce cucerește orașul Tours, el (comitele francez Adelbert – *n.ns.*) primi supunerea pentru a i-l da lui Foulques, comite de Anjou. Atunci regele... îl întrebă: *Cine te-a făcut comite?* Adelbert îi replică însă: *Cine v-a făcut regi?*

Cronică franceză, 1030

Filip cel Frumos a adunat la Paris numeroși baroni și episcopi și mai ales a chemat numeroși burghezi și le-a vorbit de războiul cu Flandra... El le-a zis burghezilor din regat că regele dorește să știe dacă ei pot să dea un ajutor pentru a duce războiul cu Flandra...

Marile cronici ale Franței, 1314

Filip al II-lea August intră în Paris (1214)
cu prizonierul său Ferrand, comitele de Flandra

Convocarea Statelor
Generale (1302)

DOCUMENTAR

... Trebuie să știți că înfrângerea și pierderile francezilor fură foarte mari și grozave și că rămăseseră pe câmpul de bătaie (Crecy) foarte mulți bărbați nobili și viteji: duci, comiți, baroni și cavaleri... Și să știți că dacă englezii i-ar fi urmărit... ar fi căzut și mai mulți, chiar și regele Franței...

Jean Froissart

Ioana d'Arc,
secolul al XV-lea

Răfuiala cu orășenii Parisului răsculat, 1358

Cele două țări vecine au luptat pentru dominație în Europa de Nord-Vest (în special pentru comitatul Flandra, astăzi Belgia). Anglia, de asemenea, tindea să-și întoarcă Aquitania, ducată la sud de Luara.

La începutul războiului, englezii au obținut victorii importante (în 1346 la Crecy și în 1356 la Poitiers), în urma cărora ei controlau circa o treime din teritoriul Franței.

La mijlocul secolului al XIV-lea, Europa de Vest a fost cuprinsă de o epidemie de ciumă, numită *Ciuma neagră*. Ciuma a dus la reducerea numărului populației: un sfert sau o treime din populația Europei a dispărut.

Războiul și *Ciuma neagră* au înrăutățit și mai mult situația populației, provocând revolte ale orășenilor și țăranilor. Jefuiți de către cavalerii englezi și francezi, în primăvara an. 1358 țăranii din nord-estul Franței s-au revoltat împotriva nobililor francezi. Ei spuneau că scopul lor este *de a nimici toți nobilii pînă la unul*. Revolta a fost numită *Jaquieria* (de la Jac sau Iacob, nume foarte răspîndit printre țărani).

Conducătorul țăranilor, Guillaume Cale, a fost executat. Nobilii s-au răfuit crunt cu jaci: au fost omorîți circa 20 000 de răsculați. Dar, temîndu-se de o nouă revoltă, nobilii nu s-au încumetat să mărească prestațiile și au grăbit procesul de eliberare a țăranilor din șerbie.

IOANA D'ARC. TERMINAREA RĂZBOIULUI

La începutul secolului al XV-lea, englezii au reluat operațiile militare. Ei au obținut victorie la Azincourt (1415), apoi au ocupat Parisul (1420). Francezilor le rămînea doar orașul Orléans, oraș-cheie care împiedica pătrunderea englezilor spre sudul țării. În 1429, în apărarea Orléansului asediat de englezi a venit o simplă fată de țăran, Ioana d'Arc. La 8 mai 1429, Orléansul a fost eliberat. În anul 1430 Ioana d'Arc a căzut în prizonierat, iar la 30 mai 1431, învinuită de erezie, a fost arsă pe rug la Rouen. Spre sfîrșitul anului 1453 englezii au fost alungați din Franța.

Lor le-a rămas doar portul Calais.

La mijlocul secolului al XV-lea marii feudali nu doreau să se supună regelui. Printre aceștia era și ducele de Burgundia, Carol Temerarul.

Ostilitățile dintre regele Ludovic al XI-lea și ducele Carol Temerarul au durat 12 ani și s-au încheiat cu victoria regelui. Cea mai mare parte a Burgundiei a fost alipită la domeniul regal. Apoi au fost alipite regiunile Provence și Bretagne. Astfel, la sfîrșitul secolului al XV-lea s-a încheiat procesul unificării regatului Franței.

Laborator

Marea Molimă din Europa

Marea Molimă a fost o epidemie bubonică. Ea a izbucnit la poalele munților Himalaya și s-a răspândit pe căile comerciale. În 1347 negustorii italieni au adus în Genova din țările orientale șobolani, ai căror purici erau infectați cu microbul ciumei. Când șobolanii au murit, puricii s-au mutat pe oameni. Astfel s-a răspândit *Ciuma neagră*, care a bîntuit în întreaga Europă între anii 1347–1351, răpind 25 mln. de vieți omenești, adică o treime din populația continentului. Satele și orașele rămîneau pustii, ogoarele nelucrate, a scăzut numărul brațelor de muncă, costul vieții s-a scumpit. *Ciuma neagră* a influențat direct revoltele țărănești în Anglia și Franța.

● De ce mijloace dispune medicina contemporană pentru a combate epidemiile?

Înmormîntarea ciumaților, 1349

● Ordonează cronologic următoarele date: 1358, 1302, 1356, 1180–1223, 1431, 1346, 1429 și stabilește semnificația evenimentelor care au avut loc în acești ani.

● Găsește pe hartă ducatele Normandia și Burgundia și comitatele Flandra, Toulouse, Champagne. Explică de ce Filip al IV-lea tindea să pună stăpînire pe Flandra.

● Citește mărturiile lui Jean Luillier. Alcătuiește în baza lor o relatare în scris.

● Numește premisele care au determinat unificarea politică a Franței în secolele XII–XV.

● Explică sensul frazei: *Regele era considerat „unsul” sau „alesul lui Dumnezeu”*.

● Alcătuiește un eseu despre revolta jacobinilor din anul 1358.

● Cu ajutorul textului de la rubrica *Din cronica timpului* explică de ce în epoca medievală se construiau îndeosebi locașe sfinte.

EXPRIĂ-ȚI ATITUDINEA

În timpul *Războiului de o sută de ani*, marii feudali tindeau să-și creeze state proprii și să devină independenți de regele Franței. Cum crezi, aceasta era o tendință progresivă sau regresivă?

DIN CRONICA TIMPULUI

În decurs de trei secole, din 1050 pînă în an. 1350, Franța a extras mai multe milioane de tone de piatră pentru a înălța 80 de catedrale, 500 de biserici mari și cîteva zeci de mii de biserici parohiale. În aceste trei secole, Franța a exploatat mai multe blocuri de piatră decît Egiptul în orice perioadă din istoria sa, deși doar Marea Piramidă avea un volum de 2.500.000 m³.

Jean Gimpel

Formarea statului centralizat în Anglia, secolele XI-XV

În secolul al XII-lea, regii englezi stăpâneau pământuri pe teritoriul Franței, în timp ce pe insula britanică unele posesiuni nu se supuneau regelui englez.

- Examinează harta și numește posesiunile de pe insula britanică care nu se supuneau regelui englez.
- Cum a influențat asupra economiei țării Magna Charta Libertatum?

Henric al II-lea Plantagenetul (1154-1189)

Cuvinte-cheie

Baron
Parlament
Recensămînt
Vasalitate directă

Franța și Anglia în secolele XII-XIII

13. Orașul Londra să-și păstreze libertățile vechi și scutirile sale de vamă atât pe uscat, cât și pe apă. În afară de acestea, vrem să îngăduim ca toate celelalte orașe, târguri și porturi să-și păstreze toate libertățile și scutirile.

35. În tot regatul nostru să fie o singură măsură pentru vin, bere, pîine și anume măsura orașului Londra.

39. Nici un om liber să nu fie prins sau închis sau lipsit de bunurile sale, sau pus în afara legii, sau exilat, sau vătămat în vreun alt chip, nici nu vom merge împotriva lui, nici nu vom trimite pe nimeni împotriva lui, decît în temeiul unei judecări legiuite a egalilor săi și potrivit legii țării.

Magna Charta Libertatum, 1215

X XI XII XIII XIV XV XVI

CUCERIREA ANGLIEI DE CĂTRE NORMANZI

În anul 1066, Anglia a fost cucerită de oștirile ducelui de Normandia Wilhelm, supranumit *Cuceritorul*. El și-a însușit a șaptea parte din pământurile țării și aproape toate pădurile regatului, păstrînd pe continent ducatul Normandiei. Wilhelm i-a impus pe toți oamenii liberi ai țării să depună jurămînt de vasalitate directă regelui. Pentru a cunoaște numărul contribuabililor și situația lor materială, regele a efectuat în 1086 un recensămînt cunoscut sub numele de *Cartea Judecății de apoi*.

EVOLUȚIA ECONOMICĂ ÎN SECOLELE XI-XIII

În secolele XI-XIII în agricultura Angliei au avut loc o serie de transformări – extinderea suprafeței terenurilor arabile, răspîndirea asolamentului trienal, comutația rentei etc. Aceste transformări au contribuit la dezvoltarea orașelor, la intensificarea legăturilor comerciale interne și externe și la creșterea numărului populației țării. Astfel, numărul populației insulelor Britanice a crescut de la 2 mln. (an. 1000) pînă la 5 mln. (an. 1340). Cel mai mare oraș al Angliei era Londra, care avea, în prima jumătate a secolului al XIV-lea, 60 000 de locuitori.

MAREA CARTĂ A LIBERTĂȚILOR

Politica de consolidare a puterii centrale a fost continuată de regele Henric al II-lea, moștenitor al ducatului Normandia și al comitatului Anjou din Franța, dobîndind prin căsătorie și ducatul Aquitania. Însă unul dintre urmașii săi, Ioan Fără Țară (1199–1216), a făcut abuz de putere, ceea ce a provocat nemulțumirea baronilor, cavalerilor și orașenilor care au alcătuit *Marea Cartă a Libertăților* (1215, *Magna Carta Libertatum*). Documentul îl obliga pe rege să facă concesii: să nu ceară de la nobili mai mulți bani și servicii decît cele prevăzute de obiceiurile țării; să nu aresteze baronii sau cavalerii fără judecată; să nu admită încălcarea *Cartei* etc. *Marea Cartă a Libertăților* este primul document bazat pe ideea că puterea unui suveran poate fi controlată de supușii săi în permanență.

Wilhelm I Cuceritorul (1066–1087). Goblen din secolul al XI-lea

DOCUMENTAR

Richard I, rege al Angliei
(1189–1199).

A participat la cruciada a treia (1189–1192), în timpul căreia a pus stăpînire pe insula Cipru, manifestîndu-se ca un adevărat cavaler al epocii.

Doresc ca voi să vă folosiți de toate legile din vremea regelui Eduard... Și doresc, ca fiecare fecior să moștenească averea tatălui său. Și nu voi permite ca cineva să vă obijduiască. Fiți în paza Domnului.

Carte dată de Wilhelm I orașului Londra, 1066

INFORMEAZĂ-TE

O ședință a parlamentului englez în timpul lui Eduard I (1272–1307)

Nefericiții din ținuturile pe care le-am amintit (sud-estul Angliei – *n.ns.*) au început să se revolte, spunând că prea e grea robia în care-s ținuți... Fuseseră cu toții în vremurile din urmă ațîțați din cale afară și împinși în aceste sminteli de un preot cu mintea dusă, de fel din comitatul Kent, pe nume John Ball, ...

Revolta țăranilor englezi din 1381 văzută de Jean Froissart

Gospodărie țărănească medievală

APARIȚIA PARLAMENTULUI

Urmașul lui Ioan-Henric al III-lea n-a respectat *Carta*. De aceea opoziția, în frunte cu baronul Simon de Montfort, a pornit un război împotriva regelui. După victoria de la Lewes (1264), Simon de Montfort a convocat în 1265 o adunare a reprezentanților clerului, baronilor, cavalerilor și orășenilor, numită parlament (de la cuvîntul francez *parler* „a vorbi”).

Parlamentul stabilea mărimea impozitelor, elabora legi, fiind în același timp și organul suprem judecătoresc din țară.

În secolul al XIV-lea, parlamentul s-a divizat în două camere: *Camera Lorzilor*, constituită din reprezentanții clerului și ai nobilimii care consulta regele în problemele politice, și *Camera Comunelor* – orășenii și cavalerii aleși câte doi de la fiecare oraș sau comitat, care vota subsidiile, acuza dregătorii regali etc. În Anglia a luat naștere următoarea formulă a democrației medievale – *ceea ce-i privește pe toți, trebuie să fie acceptat de toți*.

REVOLTA ȚĂRANILOR CONDUȘI DE WAT TYLER

Înrăutățirea situației țăranilor în timpul *Războiului de o sută de ani*, *Ciuma neagră*, scăderea recoltelor în unele regiuni pînă la 70%, sporirea impozitului pe cap de locuitor, au provocat în 1381 revolta țăranilor englezi conduși de Wat Tyler.

Țăranii credeau că regele este de partea lor. Pe drapelul lor era scris: *Trăiască regele Richard și poporul său credincios*. Ei nu înțelegeau că și regele este vinovat de starea lor grea. Țăranii erau susținuți de predicatorul popular John Ball care spunea:

*Cînd Adam ara și Eva țesea,
Nobil atunci cine era?*

Revolta a fost înăbușită, iar Wat Tyler a fost ucis mișelește în timpul unei întrevederi cu regele.

RĂZBOIUL CELOR DOUĂ ROZE

După terminarea *Războiului de o sută de ani*, marea nobilime din Anglia s-a împărțit în două tabere: o parte, nemulțumită de rezultatele războiului, s-a unit în jurul familiei York (pe a cărei stemă era desenat trandafirul alb), iar altă parte – în jurul familiei regale Lancaster (pe a cărei stemă era desenat trandafirul roșu). Între aceste tabere a început un război, numit *Războiul celor două roze* (1455–1485).

Războiul s-a terminat cu victoria lui Henric Tudor, rudă îndepărtată a Lancasterilor, care a devenit rege cu numele de Henric al VII-lea (1485–1509). El s-a căsătorit cu Elizabeta York și a unit cele două embleme într-una, *roza Tudorilor*. *Războiul celor două roze* a contribuit la scăderea influenței nobilimii engleze și la consolidarea monarhiei.

Laborator

STUDIU DE CAZ

Începutul luptei pentru tronul Angliei între familiile York și Lancaster ține de anul 1455. Dar lupta decisivă dintre părtașii acestora s-a dat la 22 august 1485 lângă Bosworth. W.Shakespeare a scris în tragedia *Richard al III-lea* precum că acesta ar fi exclamat: *Calul! Calul! Coroana pentru un cal.*

● Ce semnificație au aceste cuvinte? Ce maxime istorice mai cunoști?

Citește textul despre „Războiul celor două roze” și determină cărei familii aparține stema reprodusă în imagine.

● Ordonează cronologic următoarele evenimente din temă: revolta țăranilor, apariția parlamentului, Războiul celor două roze, cucerirea Angliei de către normanzi.

● Indică pe hartă teritoriile ce-i aparțineau lui Wilhelm Cuceritorul după cucerirea Angliei.

● Explică sensul frazei: *Ceea ce-i privește pe toți, trebuie să fie acceptat de toți.*

● Numește cauzele revoltei țăranilor conduși de Wat Tyler.

● Alcătuieste o integrămă care ar avea pe verticală termenul *Parlament*.

● Citește fragmentul din *Magna Charta Libertatum* de la începutul temei și precizează care din afirmațiile de mai jos sînt adevărate și care sînt false:

- regele avea drepturi limitate;
- regele nu avea nici un drept;
- regele avea drepturi nelimitate.

Argumentează răspunsul.

● În baza textului de la rubrica *Din cronica timpului*, menționează alte șiretlicuri militare din istorie.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Revoltele țăranilor care cereau anularea șerbiei și lichidarea dărilor erau înăbușite cu cruzime. Ce atitudine ai față de cei care își revendicau drepturile?

DIN CRONICA TIMPULUI

În anul 1066 oștirile ducelui Wilhelm de Normandia s-au întâlnit cu cele ale regelui anglo-saxonilor Harold nu departe de orașul Hastings. Harold și-a aranjat oștirile pe un loc înalt, a construit fortificații și a rezistat la atacurile normanzilor. Atunci Wilhelm a recurs la un șiretlic – el a ordonat retragerea oștirilor. Anglo-saxonii au căzut pradă ispitei: ei au ieșit la luptă în câmp deschis părăsind fortificațiile. Adunați în jurul regelui Harold, ei au luptat eroic pînă la ultimul, dar au fost învinși.

Imperiul German și republicile italiene

Încercările împăraților germani de a crea un Imperiu unificat au dus la un rezultat total opus: atât Germania, cât și Italia ajung să fie state fărâmițate. Nici unul dintre orașele germane și italiene n-a reușit să se impună în calitate de centru unificator, aidoma Parisului sau Londrei.

• *Determină care sînt cauzele acestei situații.*

Coroana împăraților germani

Cuvinte-cheie

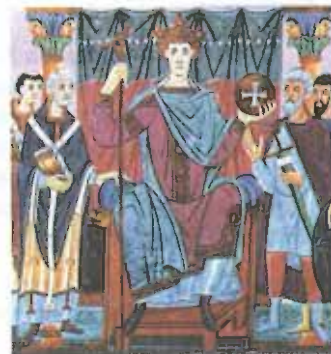
Excomunicare
Învestitură
Podesta
Popolani

Imperiul German și republicile italiene în secolul al XV-lea

Teoretic, împărații au posibilitatea de a exercita un control asupra unei părți a Italiei, dar, de fapt, aceasta le scapă. Strălucitoare și divizată, Italia este constituită din mai multe state mici care își fac, fiecare, jocul lor personal. Situația este aici foarte instabilă: ea se va modifica de multe ori... La Florența... luptele interne nu stingheresc afacerile. Dar marea citadelă bancară și textilă nu va ajunge la mare decît în 1406, după ce a înfrînt Pisa. Blocată dinspre uscat de Apenini, Genova este în secolul al XIV-lea un bogat oraș maritim, mîndru de agențiile sale de la Marea Neagră și Egee. Inamicul Genovei, Veneția, este interesat înainte de toate de Mediterana Orientală.

Jean Delumeau

Împăratul german Otto al III-lea

„POLITICA ITALIANĂ” A ÎMPĂRAȚILOR GERMANI

Pretinzând supremația asupra Italiei, împărații germani au inaugurat o direcție politică, care a avut consecințe importante pentru ambele țări. Permanentele campanii organizate în Italia sustrăgeau împărații de la problemele interne, lăsate pe seama ducilor, care treptat s-au transformat în suverani teritoriali. Papalitatea s-a împotrivit intențiilor împăraților germani dorind să devină principala autoritate în lumea creștină. Astfel apăruse conflictul dintre papalitate și împărați, care luase forma luptei pentru investitură.

În secolul al XI-lea, ia amploare mișcarea reformatoare, cea clunystă (de la mănăstirea Cluny din Burgundia), care opta pentru interzicerea vinderii funcțiilor ecleziastice, neamestecul laicilor în alegerea ierarhiilor, celibatul clerului etc., consolidând astfel influența papalității. În acest context, împăratul Henric al IV-lea a refuzat să se supună autorității papale. Prin urmare, papa Grigore al VII-lea l-a excomunicat. Părăsit de principii, împăratul este nevoit să plece la Canossa (castel unde se afla papa, de aici provine expresia *a merge la Canossa*) în iarna anului 1077 și, timp de 3 zile, să aștepte la porțile cetății iertarea papei. Lupta a continuat și doar în 1122 se ajunge la o înțelegere – *concordatul de la Worms*, care prevedea dubla investire a prelaților: împărații îi investeau cu putere laică, papalitatea – cu putere spirituală. În Germania înaltul cler era numit de împărat, iar în Italia – de papă.

Profitând de situația grea a țării, Frederic I Barbarossa întreprinde o campanie în Italia. El supune orașele din nordul Italiei și este încoronat împărat la Roma. Orașele italiene se revoltă, creînd o uniune – *Liga lombardă*. În 1176, în bătălia de la Legnano, împăratul suferă înfrângere. Căsătorindu-și însă fiul cu moștenitoarea regatului Siciliei, împăratul obține suveranitatea asupra Italiei de Sud. Acest fapt a avut urmări importante pentru consolidarea separatismului pământurilor germane. Astfel, împăratul Frederic al II-lea se concentrează asupra supunerii Italiei, iar pentru a-și dezlega mâinile, face principilor germani mari concesii.

GERMANIA ÎN SECOLELE XIV–XV

Doar spre sfârșitul secolului al XIII-lea Rudolf de Habsburg, ales împărat, se dezlănță de *politica italiană*, încercînd să-și întărească pozițiile în Germania prin lărgirea domeniului imperial. El a acaparat, de la regele Cehiei, Austria și alte teritorii, reușind un timp să se impună în fața principilor. Aceștia însă, după moartea lui Rudolf, aleg suverani din alte dinastii. Astfel, Carol al IV-lea de Luxemburg devine rege al Cehiei și, mutînd capitala la Praga, părăsește Germania și emite *Bula de Aur* (1356). Ea acorda principilor drepturile de batere a monedei, de cîrmuire ereditară, de percepere a impozitelor, de înființare

INFORMEAZĂ-TE

Frederic I Barbarossa

Hotărîm și rînduim ca arhiepiscopul de Mainz... trebuie să vestească, prin scrisorile sale deschise, fiecăruia dintre principii electori bisericești și mireni... alegerea ce va avea loc... acel ce va fi ales, înainte ca pe baza puterii sfîntului imperiu să exercite cîrmuirea în vreo altă pricină sau treabă, trebuie să întărească principilor electori toate privilegiile, documentele, drepturile, libertățile și dăniile, vechile obiceiuri și demnitățile lor...

Alegerea împăraților germani conform „Bulei de Aur”

Henric al IV-lea la Canossa

INFORMEAZĂ-TE

Lorenzo de Medici
(Laurențiu Magnificul)

În secolul al XV-lea Veneția (cu toate posesiunile sale), avînd o populație de 1,5 mln. oameni, încasa în buget 1,62 mln. ducati, în timp ce Franța, cu o populație de 15 mln., beneficia de un buget doar de 1 mln. ducati. În același secol Veneția se renovează: străzile de pămînt bătut sînt acoperite cu dale, podurile și cheiurile de lemn ale canalelor sînt înlocuite cu poduri și fundamente de piatră, se întreprind și alte amenajări ale urbei.

Fernand Braudel

„Logodna dogelui cu marea” la Veneția

a vămii, de instituire a propriei justiții. Prin urmare, *Bula de Aur* consacra fărîmîțarea politică a imperiului.

Implicați în afacerile din Italia, împărații n-au susținut lupta orașelor împotriva principilor, lipsindu-se astfel de sprijinul lor atunci cînd au încercat să centralizeze statul. Abandonate de împărați, orașele au căutat sprijinul suveranilor locali. Interesele lor economice se îndreaptă în afara țării. Astfel, în nord-vestul Germaniei s-a format puternica uniune comercială a orașelor, Hansa, care a deținut superioritatea în comerțul pe Marea Baltică timp de cîteva secole.

REPUBLICILE ITALIENE

Spre deosebire de alte regiuni ale Europei Occidentale, în Italia s-a păstrat un număr considerabil de orașe vechi romane. Puterea orașelor constă în formarea comunelor și obținerea independenței față de seniori. Orașele își supun treptat împrejurimile, iar nobilii devin vasalii lor. Primind cetățenie orășenească, ei deveneau responsabili de încasarea impozitelor de la țărani dependenți și erau obligați să acorde ajutor militar.

În fruntea consiliilor orășenești se află un *podesta*, chemat din alt oraș pe un an. Mai tîrziu apare un alt guvernant *căpitanul poporului*, menit să apere interesele orășenilor (*popolanilor*). Popolanii se divizau în două categorii: *populo grosso* (negustorii, proprietarii marilor ateliere) și *populo minuto* (meșteșugarii breslelor mai puțin importante). Orașele italiene se îmbogățesc substanțial în urma cruciadelor (mai ales Veneția). Dezvoltarea manufacturilor și activitatea bancară duc la ascensiunea rapidă a Florenței. Orașele italiene bat propria monedă, iar florinul florentin și ducatul venețian devin valută internațională. Diverse orientări în politica comercială au transformat orașele italiene în adversari neîmpăcați. În timp ce unele orașe susțineau papalitatea în lupta contra imperiului (guelfii), rivalii acestora ocupau o poziție opusă (*ghibelinii*). Încercările unui oraș de a-și stabili supremația în nordul și centrul Italiei erau zadarnice, din cauza împotrivirii celorlalte.

În secolele XIV–XV dregătoria de *podesta* devine ereditară. În majoritatea cazurilor la putere acced nobilii legați de interesele comerciale ale orașului, cu excepția Florenței, unde puterea se concentra în mîinile familiei Medici, provenită din oameni de afaceri. Veneția păstrează statutul de republică aristocratică, iar Genova – de republică a popolanilor. Fiind, de fapt, *stăpîni economici* ai Europei, orașele italiene, lipsite de coeziune politică, în secolele următoare sînt expuse unor invazii pustiitoare.

Laborator

Împăratul Frederic al II-lea (1194–1250)

Frederic al II-lea a fost una dintre cele mai remarcabile personalități ale Evului Mediu. Nepotul lui Frederic I Barbarossa, fiul lui Henric al VI-lea și al reginei Constanța de Sicilia, Frederic al II-lea a fost rege al Siciliei, Germaniei, Ierusalimului, devenind împărat în 1220. Încercând să renască Imperiul Roman, el se orientează spre Italia. A încercat să instaureze o cîrmuire despotică, proclamîndu-se suveran al lumii. El a fost unul dintre cei mai instruiți oameni ai secolului al XIII-lea; cunoștea araba, greaca, latina, scria poezii și tratate științifice. În 1224 a fondat Universitatea din Neapole, devenită una dintre cele mai importante centre culturale din Europa (aici a învățat Toma d'Aquino). Este animatorul cruciadei a VI-a, în timpul căreia a reușit să obțină pe cale diplomatică de la sultanul Egiptului retrocedarea Ierusalimului, Bethleemului și Nazarethului creștinilor. Însă toate încercările sale de a obține supremația asupra papalității și a orașelor italiene au suferit eșec. În 1245 el este excomunicat. Decedează peste cinci ani.

● De ce au eșuat încercările acestui împărat de a obține supremația asupra orașelor italiene și a papalității?

STUDIU DE CAZ

Frederic al II-lea

- Aranjează în ordine cronologică următoarele evenimente: emițerea „Bulei de Aur”, bătălia de la Legnano, concordatul de la Worms, fondarea Universității din Neapole.
- Determină pe hartă principalele direcții ale politicii comerciale promovate de orașele italiene și germane.
- Explică cum înțelegi expresia: *A merge la Canossa*.
- Stabilește care au fost efectele *politicii italiene* promovate de împărații germani.
- Descrie procedura alegerii împăraților germani, analizînd informația documentară.
- Concretizează ce fel de drepturi acorda împăratul principilor emițînd *Bula de Aur*.
- În baza textului de la rubrica *Din cronica timpului*, explică cu ce scopuri fondau principii germani aceste mărci.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

De ce orașele italiene invitau la dregătoria de *podesta* reprezentanți din alte orașe și doar pe un termen de 1 an? Comentează această modalitate de organizare politică.

DIN CRONICA TIMPULUI

În timp ce împărații germani erau preocupați de *politica italiană*, principii din regiunile de est au desfășurat cu succes o expansiune împotriva slavilor. În 1170, Henric Leul a creat pe teritoriile slave Ducatul Mecklenburg, iar Albrecht Ursul a fondat marca Brandenburg, unde a apărut orașul Berlin. În secolul al XIII-lea ordinele cavalerilor germani supun aproape întregul litoral de sud-est al Mării Baltice.

Tema 16

Statele din Europa Centrală și de Sud-Est, secolele XI-XV

La sfârșitul secolului al XIII-lea – începutul secolului al XIV-lea cele mai importante țări ale Europei Centrale și de Est erau: Polonia, Cnezatul Moscovei, Ungaria și Serbia.

• Indică aceste state pe hartă.

• Citește documentul și determină ce arme au fost folosite în lupta de pe lacul Ciud.

Europa Centrală și de Sud-Est la mijlocul secolului al XIV-lea

Stema Cehiei, secolele XIV-XV

Cuvinte-cheie

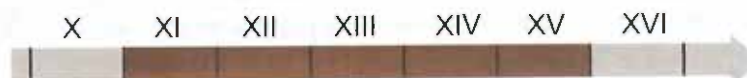
Bulă
Coloniști
Lance
Secularizare

Și era atunci într-o zi de sîmbătă, și la răsăritul soarelui descălecară amîndouă oștile. Iară nemții (teuto-nii – *n.ns.*), răzbătură printre cetele oștii. Și s-a întîmplat acolo măcel mare și crunt pentru nemți, și se auzea trosnetul lăncilor, care se frîngeau și clinchetul loviturilor de săbii, așa încît și gheața lacului (Ciud – *n.ns.*) se rupse, și nu se mai vedea de sîngele cu care se acoperise... Și o luară dușmanii la fugă, și-i alungară din luptă ca vîntul, și nicăieri nu aflară scăpare...

Letopisețul lui Simeonov despre bătălia din 1242

Cavaler (călugăr) teuton

CEHIA ÎN SECOLELE XI-XV. MIȘCAREA HUSITĂ

Statul ceh a fost fondat în secolul al X-lea de către cneazul de la Praga. În secolele XII-XIII, în Cehia se dezvoltă intens agricultura, meșteșugurile, mineritul și comerțul. Cele mai importante orașe erau Praga, Plzen, Kutna Hora, Brno etc.

În secolul al XIV-lea, coloniștii germani și biserica catolică aveau o influență deosebită în viața economică a Cehiei. De această stare de lucruri erau nemulțumiți țăranii, meșteșugarii și o parte a nobililor cehi, care doreau să stăpânească singuri bogățiile țării.

Profesorul universității din Praga Jan Hus (1371-1415) a început lupta pentru îmbunătățirea situației poporului, reforma bisericii și dezvoltarea limbii ceh. Pentru ideile sale el a fost condamnat și ars pe rug în 1415.

Adepții lui Jan Hus, husiții, au inițiat o răsccoală la Praga care s-a transformat în război ce a cuprins întreaga țară (1419-1434).

Răscoalații s-au scindat în două tabere: moderații și taboriții (de la muntele Tabor din sudul Cehiei). Moderatii (negustorii bogați, feudații cehi) luptau pentru izgonirea germanilor și secularizarea averii bisericești în folosul lor. Taboriții (în majoritate țărani) luptau pentru lichidarea șerbiei și anularea dărilor. În an. 1433 moderații au încheiat un acord cu reprezentanții papei și ai împăratului. Rămăși fără aliați, taboriții au suferit înfrângere în lupta de la Lipany (1434).

Mișcarea husită a pus capăt abuzurilor germanilor și a contribuit la dezvoltarea limbii și culturii ceh.

UNGARIA ȘI POLONIA ÎN SECOLELE XI-XV

În secolele XI-XII în Ungaria s-au consolidat pozițiile nobililor. În an. 1222, regele, Andrei al II-lea, a semnat *Bula de Aur*, prin care puterea regală era limitată de către nobilime.

Consolidarea puterii regale pe timpul domniei lui Matias Corvin (1458-1490) a fost de scurtă durată. După moartea lui, în țară s-a instaurat anarhia feudală. În an. 1541, Ungaria a fost împărțită între Imperiul Habsburgilor și Imperiul Otoman încetându-și astfel existența.

După fărâmițarea politică din secolele XII-XIII în Polonia a început procesul de reunificare a țării, care s-a terminat, în linii mari, în timpul lui Cazimir cel Mare (1337-1370). Cavalerii teutoni care au încercat să cucerească Polonia au fost înfrinți în lupta de la Grünwald (1410). În 1569 are loc unirea

INFORMEAZĂ-TE

Capturarea lui Jan Hus

Panii laici, prefăcându-se lipsiți, jefuiesc pe țăranii lor punându-le dări. Și ceea ce este mai respingător, prelații bisericii ca, de pildă, papii, arhiepiscopii, arhidiaconii, canonicii și complicitii lor... își înmulțesc veniturile prin mijloace cu adevărat drăcești.

Jan Hus, 1405

Praga, secolul al XV-lea

DOCUMENTAR

Matias Corvin,
rege al Ungariei

Deoarece libertățile date de sfântul rege Ștefan au fost micșorate de multe ori, le-am dat nobililor, cîț și altor oameni ai regatului nostru libertățile care le-au fost date de sfântul rege... Nu vom porunci să se strîngă vreo dare și nici să se ia dinari liberi. Nu ne vom găzdui în prediile slujitorilor, nici în casele și satele lor, decît dacă vom fi chemați.

„Bula de Aur” a
lui Andrei al II-lea
din 1222

Turnul lui Ghedimin de la
Vilnius, secolul al XIV-lea

Regatului Poloniei cu Marele Cneaz Lituanian. Astfel s-a format un stat nou, Rzecz-Pospolita, în care locuiau polonezi și lituanieni, ruși, ucraineni și bieloruși.

LITUANIA ȘI ȚINUTURILE BALTICE, SECOLELE XI-XV

Cnezatele de pe teritoriul Lituaniei au fost unificate în secolul al XIII-lea de către cneazul Mindovg. Consolidarea statului are loc în timpul cneazului Ghedimin (1316–1341).

Pentru lupta comună împotriva teutonilor, în 1385, a fost semnată uniunea dintre Lituania și Polonia. Marele cneaz lituanian a atins apogeul dezvoltării sale pe timpul cneazului Vitold (1392–1430), cînd teritoriile lui au ajuns pînă la Marea Neagră la sud și rîul Oka la est. În ținuturile Baltice în secolele XI–XII locuiau estii, livii și leții, care se ocupau cu pescuitul, agricultura, vînătoarea și meșteșugurile. La începutul secolului al XIII-lea au început cuceririle cavalerilor germani, danezi și suedezi.

În anul 1240, cavalerii suedezi au debarcat la gurile rîului Neva, dar au fost respinși de cneazul novgorodean Alexandru (numit Nevski). În aprilie 1242, Alexandru Nevski a învins cavalerii germani pe gheața lacului Ciud. Această victorie a oprit expansiunea cavalerilor germani spre pămînturile rusești.

SERBIA ȘI BULGARIA ÎN SECOLELE XI-XV

Principatul sîrb s-a format către mijlocul secolului al IX-lea. Peste un secol, prinții Serbiei stăpîneau teritoriile dintre Marea Adriatică și Dunăre. În timpul domniei lui Ștefan Dușan (1331–1355), Serbia a devenit cel mai puternic stat din Balcani. În 1346, el s-a proclamat *țar al sîrbilor și grecilor*. În 1349, în Serbia, a fost elaborat un cod de legi. După moartea lui Ștefan Dușan, Serbia s-a divizat în cîteva principate, cel mai important fiind cel al lui Lazăr (1371–1389).

La începutul secolului al XI-lea, primul Țarat Bulgar a fost cucerit de Imperiul Bizantin. După răscoala condusă de românii Asan și Petru (1185), țara și-a recăpătat independența.

În anii '30 ai secolului al XIV-lea încep luptele pentru supremație dintre Bulgaria și Serbia. Rivalitatea dintre cele două state balcanice a facilitat cucerirea Peninsulei Balcanice de otomani către sfîrșitul secolului al XIV-lea.

Cracovia, secolul al XV-lea

Laborator

Dușmanii cehului (Hus – *n.ns.*) vroiau azi să-și atingă neapărat scopul, deoarece erau de acum pregătite și stropite cu smoală lemnele pentru rug. Împăratul Sigismund i-a propus lui Hus în mod categoric și insistent să renunțe la învățătura sa. Atunci Hus începu să cuvînteze: *Nu pot renunța la nici o teză scrisă sau spusă de mine.* Cuvintele acestea au provocat un strigăt infernal: blestemele la adresa lui Hus cădeau ca ploaia, din toate părțile răsunau cereri de a se trece la vot.

Scrisoarea unui participant la Conciliul de la Konstanz

- Explică de ce au provocat revoltă predicile lui Jan Hus la Conciliul de la Konstanz.

Arderea pe rug a lui Jan Hus. Miniatură

- Realizează un tabel despre regii și cnezii menționați în text după următorul model.

Țara	Numele	Anii de domnie

- Indică pe hartă mărele ce scăldau țărmurile statelor Europei Centrale și de Est.
- Numește factorul extern care a accelerat unificarea Poloniei și unirea ei cu Lituania.
- Citește textul din *Bula de Aur* a lui Andrei al II-lea din 1222 și evidențiază drepturile la care renunța regele.
- Comentează cauzele și consecințele următoarelor evenimente:
 - înfrîngerea teutonilor în lupta de la Grünwald;
 - divizarea Ungariei între Imperiul Habsburgilor și Imperiul Otoman;
 - lupta de pe lacul Ciud.
- Selectează din textul lecției enunțurile care conțin cuvintele: *coloniști germani, anarhie feudală, cavaleri teutoni* și alcătuiește un text cu ele.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Husiții moderați au încheiat un acord cu reprezentanții papei și ai împăratului, părăsindu-și astfel aliații, care erau *taboriții*. Cum apreciezi scindarea forțelor husite?

DIN CRONICA TIMPULUI

La sfîrșitul secolului al XIII-lea, papa de la Roma, Bonifaciu al VIII-lea, intră în conflict cu regele Franței, Filip al IV-lea cel Frumos, care îi contesta autoritatea. Conflictul s-a terminat cu victoria regelui francez, care l-a făcut pe papă să-și mute reședința de la Roma la Avignon. *Prizonieratul de la Avignon* (1309–1378) a pus începutul unei crize profunde a papalității, deoarece, timp de 40 de ani, biserica catolică a fost dezbinată avînd în fruntea sa doi, ba chiar și trei papi.

- Ce influență a avut criza papalității asupra concepțiilor lui Jan Hus despre biserică?

Cultura Europei de Vest și Centrale în secolele XI-XV

Cultura Evului Mediu, subordonată bisericii, nu a fost doar o reflectare a necesităților societății. Ea a dinamizat evoluția acestei societăți, contribuind decisiv la deschiderea perspectivelor de dezvoltare.

• *Examinează imaginile și textul și explică ce inovații datorăm culturii medievale.*

Crucifixul de la Trèves

Cuvinte-cheie

Stil gotic
Stil romanic
Tipar
Universitate
Vitrăliu

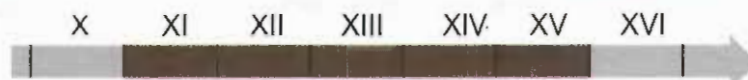
Gentile da Fabriano. Închinarea magilor. Pictură gotică

La început au fost orașele. Concomitent cu ele se naște, în Occident, și intelectualul Evului Mediu. El apare o dată cu avântul legat de funcția comercială și industrială – mai modest spus, meșteșugărească – ca oricine din acei numeroși oameni de meserie care vin să se așeze la oraș, unde se afirmă diviziunea muncii. ...În acest al XII-lea secol în care Occidentul nu avea încă de exportat decât materiile sale prime, produsele rare, obiectele de preț au venit din Orient, din Bizanț, Damasc, Bagdad, Cordoba. De rînd cu mirodeniile și cu mătasea, manuscrite-le au adus Occidentului creștin cultura greco-arabă.

Jacques Le Goff

Statuia contesei Uta.
Sculptură gotică

ÎNVĂȚĂMÎNTUL

Odată cu maturizarea societății medievale, în Europa de Vest și cea Centrală se cristalizează și cultura medievală, care preia unele elemente din antichitate și le adaptează cerințelor religiei creștine. Începînd cu secolul al XII-lea, dezvoltarea relațiilor feudale și a monarhiei medievale, creșterea orașelor și intensificarea comerțului au făcut ca vechile centre de cultură mănăstirești să nu mai satisfacă necesitățile societății. Era nevoie de oameni cu cunoștințe laice, capabili să elaboreze legi și să întocmească documente. În conformitate cu aceste necesități apar două fenomene de o importanță decisivă pentru dezvoltarea culturii – *universitățile și intelectualii de profesie*.

În Evul Mediu Timpuriu, întreg procesul de învățămînt se afla sub controlul bisericii. În școli puteau preda doar clerici care aveau autorizare de la episcop. Pentru mulți dintre ei munca intelectuală devine singura sursă de existență, ei devin, prin urmare, profesioniști. Datorită lor au apărut școlile episcopale de renume în diverse orașe, ca, de exemplu, cea de la *Nôtre-Dame din Paris*.

În preajma anului 1200 la Paris se constituie o asociație, numită *Universitatea profesorilor și studenților*, înființată după modelul breslelor meșteșugărești. Universitatea din Paris servește ca model pentru organizarea altor universități în diverse orașe din Europa. Au devenit renumite universitățile din Orléans, Montpellier, Toulouse (Franța), Bologne (Italia). Importante centre universitare apar în Anglia (Oxford, Cambridge), Germania (Heidelberg, Freiburg, Marburg), Cehia (Praga), Polonia (Cracovia) etc. Spre sfîrșitul secolului al XV-lea în Europa activau peste 60 de universități.

ȘTIINȚA

În Evul Mediu se considera că toate cunoștințele despre lume au fost deja obținute, iar adevărurile esențiale se conțin în *Biblie*. Intelectualii se ocupau de sistematizarea cunoștințelor acumulate și filcuirea textelor sacre. În secolele XII–XIII survin schimbări esențiale. Astfel, ilustrul gînditor medieval Pièrre Abclard considera că rațiunea este izvorul principal al cunoștințelor. Gînditorii europeni se familiarizează cu tratatele filosofice antice, îndeosebi cu opera lui Aristotel. Călugărul savant Toma d'Aquino a formulat o concepție despre posibilitățile rațiunii.

De la arabi au fost preluate cunoștințele din domeniul matematicii și medicinei. La Universitatea din Oxford a activat Roger Bacon – mare filosof, matematician, fizician, chimist, astronom și medic. El susținea că știința trebuie să se bazeze pe cercetările practice ale naturii, pe experiență și matematică.

O deosebită răspîndire au avut-o în evul mediu astrologia și alchimia. Astrologii încercau să determine viitorul cu ajutorul astrilor, iar alchimiștii căutau să descopere metode de obținere

DOCUMENTAR

Toma d'Aquino

În cărțile vechi se spune că diamantul poate fi despicat cu ajutorul singelui de țap. Eu am uns cu sînge de țap un diamant, dar el a rămas întreg. Metoda de despicare a diamantului este, însă, bine cunoscută giuvaiergilor... Se poate construi un dispozitiv pentru navigație fără vîslași, încît cele mai mari corăbii să fie puse în mișcare de forța unui singur om, mișcîndu-se cu o viteză mai mare decît atunci cînd sînt pline cu vîslași. Se pot face căruțe fără nici un fel de utilaj, care să se miște cu o viteză de neconceput, mașini zburătoare, în care omul poate să pună în mișcare aripile ce lovesc în aer asemenea celor ale păsărilor. Corpurile străvezii pot fi lucrate în așa fel încît corpurile îndepărtate vor apărea apropiate și dimpotrivă...

Roger Bacon

INFORMEAZĂ-TE

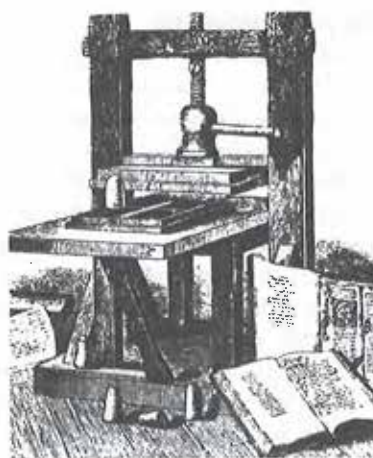
Iohannes Gutenberg

Evoluția care a dus la actuala formă a mecanismului de ceas a fost, la început, un simplu clopot de care se trăgea pentru a chema pe credincioși la serviciul divin. Mai târziu se trăgea de clopot în fiecare oră. Clopotul era tras de un paznic care se servea de o clepsidră. În secolul al XI-lea s-a construit undeva un mecanism ingenios, o formă mai simplă a mecanismului de moară care imprimă limbii clopotului o mișcare oscilatorie. Paznicul n-avea altceva de făcut decât să dea drumul la o greutate care, prin roata dințată a mecanismului, bătea ora respectivă. Vreunui meșter de mori sau vreunui călugăr i-a venit, probabil, ideea că același mecanism, funcționând fără oprire, ar putea să fie folosit ca să indice timpul, astfel că s-a construit ceasul, eliminând paznicul.

John Desmond Bernal

a aurului din alte metale. Astrologii și alchimiștii au contribuit la acumularea unor cunoștințe importante în domeniile astronomiei și chimiei.

Secolele XIV–XV constituie perioada invențiilor tehnice. Apar furnalele, se inventează diverse mecanisme: cricul, pompa cu piston, vârtejul, macaraua, ceasornicul mecanic etc. Perfecționarea armelor de foc duce la mari schimbări în arta militară. Marile călătorii maritime au fost posibile datorită invenției instrumentelor de navigație – astrolabul și busola. Dar cea mai importantă inovație tehnică a epocii a fost tiparul, inventat de meșterul german Iohannes Gutenberg, care în 1445 a scos la Mainz prima carte tipărită – *Biblia*. Spre sfârșitul secolului al XV-lea în Europa activau circa 1100 de tipografii, care editaseră deja peste 40000 de cărți. Cartea devine mai accesibilă și mai variată, ceea ce a determinat dezvoltarea științei și învățămîntului.

Presa de imprimat a lui Gutenberg. Reconstituire

LITERATURA

Chiar dacă literatura religioasă era omniprezentă, în această perioadă se scriu și opere literare cu conținut laic: cîntece lirice, legende eroice, poeme epice etc. La reprezentațiile jonglerilor erau interpretate opere poetice compuse de trubaduri și truveri (așa erau numiți poeții în sudul și, respectiv, nordul Franței). Ei cîntau dragostea cavalerului față de stăpîna inimii sale, frumusețea naturii etc.

Marile poeme epice medievale datează din secolul al XII-lea. Acestea sînt *cîntece de vitejie*, care proslăvesc virtuțile cavalești. Cea mai renumită operă de acest gen a fost *Cîntecul lui Roland*, care descrie campania lui Carol cel Mare în Spania. Detașamentul contelui Roland este atacat și distrus într-o luptă inegală de oastea copleșitoare a musulmanilor. El manifestă un curaj deosebit, renunță la ajutor și moare plin de devotament față de rege.

Vitraliu ilustrînd partea finală a poemului „Cîntecul lui Roland”

Poemul epic german *Cîntecul nibelungilor* reflectă evenimente din epoca Marii Migrații. Eroii acestui poem sînt animați de interesele personale și nu de cele ale țării. În poem este pomenit și ducele român Ramunc. Capodopera eposului spaniol – *Cîntecul Cidului* – este mai aproape de realitatea istorică, relatînd despre eliberarea Spaniei de sub dominația arabă.

Societatea medievală a fost reflectată și în romanele cavalești, inspirate din diverse legende. Unul dintre cele mai răspîndite a fost romanul *Tristan și Isolda*, care reflectă devotamentul eroului și iubirea sa disperată pentru *Isolda*. Prin secolul al XII-lea se afirmă și literatura orășenească. Orășenii satirizau moravurile cavalerilor orgolioși și ale călugărilor hrăpăreți în diverse povestiri, poezii și fabule. Cel mai renumit poem satiric este *Romanul vulpoiului*. Viziunile țăranilor despre lume și-au aflat expresie în creația orală: cîntece, povești, balade etc. Unii dintre puținii țărani știutori de carte au creat opere despre viața de la sate. Este cunoscut poemul englez al lui William Lenglend despre plugarul Peter, în care este proslăvită munca țărănească.

ARTA

În secolul al XI-lea constructorii au însușit mai multe elemente din tradiția arhitecturii romane și au elaborat un stil nou, original, numit *romanico*. Catedralele edificate în acest stil erau masive, cu ziduri groase, ferestre înguste și turnuri

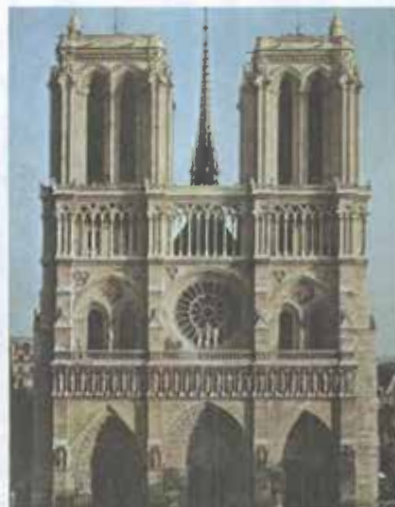
Trubaduri medievali.

Miniatură. Astfel se numeau în Evul Mediu poeții din sudul Franței (la nord li se spunea truveri).

Ei au fost cîntăreții curtuaziei și ai dragostei cavalești. Cînd cavalerul ținea doamna de mîină, acest gest echivala cu jurămîntul de credință depus față de senior.

Catedrala romanică din Pisa

Catedrala gotică Nôtre-Dame din Paris

DOCUMENTAR

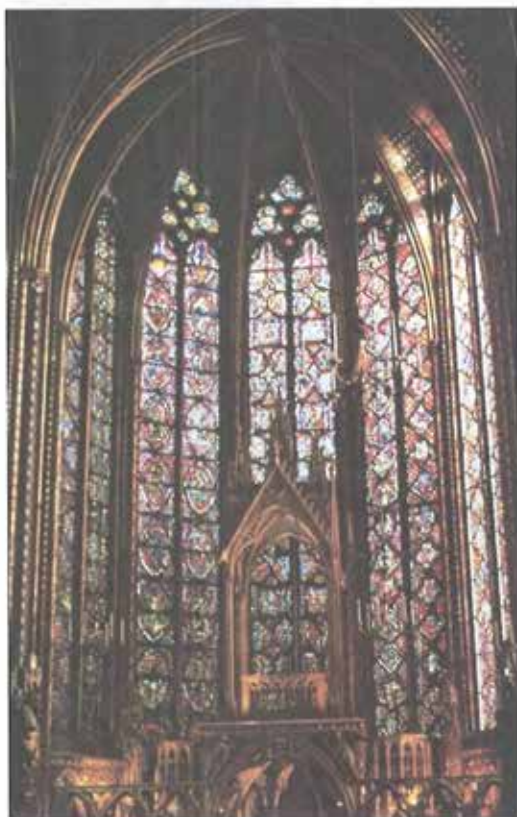

Constructorii catedralei
utilizînd diverse
dispozitive mecanice

înalte. Ele aveau forma unei cruci și erau acoperite cu bolți semisferice. Cele mai renumite catedrale în acest stil sînt cele din Pisa, Poitiers, Worms. Evoluția treptată a arhitecturii duce la apariția unui nou stil, cel *gotic*. Bolțile acestor construcții aveau forma unui arc frînt, erau foarte înalte, iar datorită numărului mare de ferestre, păreau transparente. Interioarele erau împodobite cu statui și vitralii multicolore. Cele mai vestite catedrale gotice sînt: Nôtre-Dame din Paris, cele din Amiéns, Chartres, Reims (Franța), Köln (Germania), Milano (Italia), dar și multe altele din Anglia, Polonia și Cehia.

Sutele de statui și basoreliefuri, vitraliile și picturile catedralelor înfățișau persoane sacre, episcopi, regi, teme biblice, reprezentări animaliere. În mod deosebit se împodobeau altarele. Pe pristol se așeza un triptic sau poliptic cu sculpturi în relief colorate și aurite.

O mare realizare a artei medievale este *miniatura cărții manuscrise*. Una din cele mai renumite opere miniaturale este *Calendarul ducilor de Berry*, realizată în secolul al XV-lea de către frații Limburg. Miniaturile reflectă o atitudine nouă față de natură și viața cotidiană. Astfel se creau premisele apariției noilor genuri de pictură: peisajul, tabloul, portretul.

Interiorul Capelei Sacre

Calendarul ducilor de Berry
ilustrat de frații Limburg

Laborator

Sorbona

Datorită privilegiilor judiciare acordate de către rege, Universitatea din Paris a devenit o instituție care se autoguverna, prin urmare autonomă. Ea dispunea de patru facultăți: Teologie, Drept, Medicină și Arte Libere. Ultima era un fel de liceu, obligatoriu de urmat pentru a fi înscrisi la alte facultăți. Aici se studia gramatica, dialectica (arta de a discuta în contradictoriu), retorica (arta de a vorbi), muzica, aritmetica, geometria, astronomia. În fruntea fiecărei facultăți se afla câte un decan, iar decanul facultății de Arte Libere se numea rector și era șeful întregii instituții. Procesul de învățămînt consta din prelegeri și dispute. Majoritatea studenților erau săraci și pentru ei se organizau acțiuni de ajutorare din partea unor demnitari de stat, clerici. Astfel, duhovnicul regelui Ludovic cel Sfînt, Robert de Sorbon, nume preluat de Universitatea din Paris, a construit un azil pentru studenți.

● Ce s-a păstrat din structura universităților medievale în ziua de astăzi?

STUDIU DE CAZ

Călugărul Amalric din Bena, lecturînd la Universitatea din Paris

- Numește principalele centre de cultură medievală: mănăstiri, universități.
- Explică de ce dintre toate invențiile tehnice anume tiparul revoluționează societatea medievală.
- Determină deosebirea esențială dintre metoda de cercetare a lui R. Bacon și cea a contemporanilor săi în baza expunerilor din scrierile acestuia. Ce inovații tehnice a prezis ilustrul savant englez?
- Citește fragmentul din textul lui I.D. Bernal și stabilește influența cotidianului asupra progresului tehnic și viceversa.
- Realizează o comunicare despre inovațiile tehnice medievale.
- Citește textul de la rubrica *Din cronica timpului* și menționează care a fost aportul arabilor la constituirea științei occidentale.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Discută la tema *Cultura și dezvoltarea societății*. Cum crezi, cultura are nevoie de susținerea statului?

DIN CRONICA TIMPULUI

Leonardo Fibonacci din Pisa a răspîndit algebra arabă și cifrele hinduse. Jordanus Nemorarius (aprox. 1237), într-o expunere oarecum simplă a teoriei pîrghiei, a enunțat principiul egalității dintre lucrul mecanic efectuat de o mașină și cel folosit pentru acționarea ei, contribuind astfel la afirmarea mecanicii. Gerard din Cremona a tradus din limba arabă, în 1175, lucrarea lui Ptolomeu *Almagest*.

Imperiul Mongol și popoarele supuse. Cnezatele rusești, Transcaucazia și Asia Mijlocie

În secolele XI–XIII, popoarele din Europa de Est, Transcaucazia și Asia Mijlocie ating un nivel înalt de dezvoltare. Lipsa coeziunii lor politice însă a făcut ca acestea să cadă pradă uneia dintre cele mai distrugătoare expansiuni din istorie, cea a tătar-mongolilor.

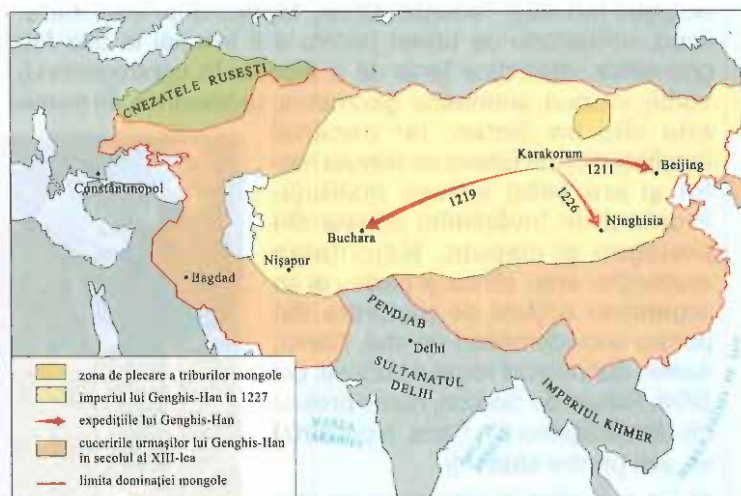
• *Numește alte cazuri din istorie, când lipsa coeziunii politice a condus la pierderea independenței.*

Timur

Cuvinte-cheie

Medrese
Expansiune
Hanat
Republică
aristocratică

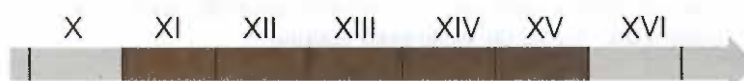
Expansiunea mongolă în secolul al XIII-lea

...În epoca expansiunii genghishanide... Tengri (zeitatea supremă a cerului la popoarele turco-mongole – *n.ns.*) dorește pentru poporul său dominația universală... Viceregele Iranului, Hülegü (Hulagu – *n.ns.*), declară într-o scrisoare în latină: „Vă înștiințăm că vom îndeplini mesajul pe care ni l-a încredințat Dumnezeu cel viu... Veți vedea... că puterea ne-a fost încredințată de însuși Cerul Etern...” Un text mongol îl numește pe Genghis-Han, în latină, Filius Dei (Fiul lui Dumnezeu – *n.ns.*).

Jean-Paul Roux

Catedrala Sf. Dumitru din Vladimir

TRANSCAUCAZIA ȘI ASIA MIJLOCIE

În secolele XI–XIII, pe teritoriile Transcaucaziei și Asiei Mijlocii se aflau mai multe state mici, independente, care se eliberaseră de stăpânirea arabă. Curînd însă peste ele s-au abătut noi invazii. La mijlocul secolului al XI-lea turcii selgiucizi au acaparat Armenia, Azerbaidjanul, o mare parte din Asia Mijlocie și au impus Georgia să plătească tribut.

Cu toate că își păstrase independența, Georgia depune eforturi considerabile pentru a se elibera de suzeranitatea selgiucidă. Astfel împăratul David (1089–1125) îi izgonește pe turci, desăvîrșind unificarea țării, eliberează orașul Tbilisi și mută aici capitala. David realizează și un vast program de construcții: orașe, biserici, drumuri și poduri, fiind supranumit pentru aceasta *Ctitorul*. Georgia se află în continuă ascensiune pe timpul împărătesei Tamara (1184–1213), strănepoata lui David. Ea reușește să învingă opoziția aristocrației, eliberînd apoi toată Armenia de Nord de sub dominația selgiucizilor. După moartea sa a continuat consolidarea poziției aristocrației, fapt care a dus la fărîmițarea țării.

Dintre statele Asiei Mijlocii cel mai puternic devine Horesmul. Horesmșahii au acumulat mari bogății, profitînd de poziția geografică a statului lor la intersecția căilor comerciale.

CNEZATELE RUSE ÎN SECOLELE XII–XIII

O dată cu slăbirea puterii Kievului a crescut importanța cnezatului Vladimir, situat pe cursul superior al fluviului Volga. Cneazul Iuri Dolgoruki (1125–1157) a pus stăpînire pe mai multe orașe, inclusiv Kievul. În 1147 este menționată în scris Moscova. Urmașul lui Iuri – Andrei Bogoliubski (1157–1174) mută capitala de la Suzdal la Vladimir și își ia titlul de mare cneaz al Rusiei. El a fost omorît în urma unui complot al marii boierimi. Fratele său minor, Vsevolod Bolșoe Gnezdo (*cuib mare*), folosind sprijinul orașenilor și al micii nobilimi, întărește puterea centrală. După moartea sa însă acest stat s-a scindat.

Țara Novgorodului, situată în jurul lacului Ilmen, cu timpul se extinde pe teritorii vaste spre vest și nord pînă la Oceanul Înghețat. Novgorodul era plasat pe importantul drum comercial ce lega Rusia cu ținuturile baltice și Europa Apuseană. Acest fapt a favorizat și dezvoltarea învățămîntului în acest spațiu. Organul suprem de conducere era *vecea* – adunarea bărbaților adulți; adevărata putere politică însă o deținea marea boierime. Din rîndurile ei se alegea *posadnicul* (șeful administrației și judecății). Cneazul era chemat la Novgorod pentru a conduce oastea novgorodeană. În anul 1240 cneazul Alexandru a înfrînt la gurile Nevei oastea suedeză, fiind supranumit Nevski. În 1242, pe gheața lacului Ciud, Alexandru a înfrînt armata cavalerilor teutoni.

DOCUMENTAR

Împăratul David

Preacuviosul Andrei, meșter iconar din Radonej, supranumit Rubliov, a zugrăvit multe sfinte icoane, mult preaminate și înfrumusețate. Fost-a acel Andrei mai înainte în ascultarea preacuviosului părinte Nicon de Radonej. Acela-i poruncise pe lîngă el să zugrăvească chipul Preasfintei Treimi, în proslăvirea părintelui său, sfîntul Serghie făcătorul de minuni. Apoi a trăit la mănăstirea Andronikov cu prietenul său Daniil și acolo a decedat.

*Datină rusă
din secolul al XVII-lea*

Icoana Sf. Treimi de
Andrei Rubliov

DOCUMENTAR

Genghis-Han

Așa se face că, la un semn al marelui împărat, toată oastea se pune în mișcare și, sub conducerea lui, toate merg de îndată după un singur consemn, repede fiind de față acolo, unde trebuie să fie, mergând de îndată numaidecât. Când se face seara și soldații și-au primit consemnul de la marele conducător, fiecare aleargă la cortul și la camarazii săi. După ce soldații au ajuns în corturile lor, străji cutreieră tabăra; și de ar zări pe vreunul afară de cort, pe acesta îl iau și-l pedepesc.

Laonic Chalcocondil,
cronicar bizantin,
secolul al XV-lea

În sud-estul Rusiei Kievene, cnezatele Halici și Volînia au fost unite în 1199 de către cneazul Roman. Tendința de fărîmîtare a cnezatului, survenită după moartea sa, a fost temporar stăvilită de fiul său, Daniil.

FORMAREA STATULUI MONGOL

Către sfîrșitul secolului al XII-lea mongolii ocupau o zonă întinsă, cuprinsă între lacul Baikal și fluviul Amur în est și Irtîș și Enisei în vest, mărginită la sud cu *Marele Zid Chinezesc*, iar la nord – Siberia de Sud. Ei alcătuiau mai multe uniuni de triburi, dintre care se evidențiau tătarii, nume cu care pe parcursul a mai multor secole au fost supranumiți toți mongolii. Fiind un popor nomad, ei se îndeletniceau cu păstoritul.

În 1206, adunarea reprezentanților triburilor mongole l-a ales pe Temurjin conducător suprem, supranumit Genghis-Han (marele han). Expansiunii mongole au fost expuse Siberia și China de Nord. În 1219, o hoardă uriașă mongolă distruge Horesmul. Au urmat alte campanii ale mongolilor în Transcaucazia, Crimeea, iar în 1223 pe râul Calca au fost zdrobite oștirile cnezatelor rusești. După moartea lui Genghis-Han, urmașii săi au transformat stăpînirile mongole într-un vast imperiu.

EXPANSIUNEA MONGOLĂ ÎN SECOLELE XIII-XV

Coeziunea triburilor mongole era însă șubredă. Fiii lui Genghis-Han se comportau ca niște suverani independenți. Se profilează patru mari state mongole. Hanii mongoli cuceresc China, stabilind aici dinastia Yuân. Hanatul condus de Hulagu se extinde, cuprinzînd Persia, califatul Bagdad și o parte din Siria. Un alt hanat, avînd centrul în regiunea de pe cursul inferior al fluviului Volga, a constituit Hoarda de Aur (în continuare, aceștia sînt numiți tătarii). Hanul Hoardei de Aur, Batu, a întreprins expediții distrugătoare asupra cnezatelor rusești, impunîndu-le suzeranitatea. În Occident tătarii au ajuns pînă în preajma Veneției.

Hanatul din Asia Mijlocie s-a divizat. În secolul al XIV-lea aici vine la putere emirul Timur Lenk (*șchiopul*), numit și Tamerlan. El organizează expediții distrugătoare în Iran, Irak, Siria, India de Nord și Rusia. În 1402, lîngă Ankara, zdrobește oștirile otomane, capturîndu-l pe sultanul Baiazid. Jefeind nemilos regiunile cucerite, Tamerlan evacua la Samarkand meșteșugari, cărturari, artiști etc. Unul dintre moștenitorii săi, hanul Ulugbek, s-a distins prin cercetările astronomice.

Scindarea statelor mongole a continuat. În secolul al XV-lea, în Asia Mijlocie, s-au afirmat două mari stăpîniri – a uzbekilor și a kazahilor, etnii provenite în urma asimilării mongolilor de către popoarele turcice. Hoarda de Aur s-a împărțit în hanatele Crimeea, Astrahan, Kazan și Siberia. În 1480, Cnezatul Moscovei, în jurul căruia au fost unite pămînturile ruse, a obținut independența față de tătarii, iar în secolul următor începe expansiunea Rusiei asupra hanatelor tătărești.

Laborator

Cultura Transcaucaziei și Asiei Mijlocii

În Georgia, cea mai renumită instituție de învățămînt era academia de la mănăstirea Gelati, unde se predau și discipline laice: matematica, astronomia, medicina. Împărații georgieni erau ocrotitori ai culturii. La curtea împărătesei Tamara a activat renumitul poet Șota Rustaveli, autorul poemului *Viteazul în piele de tigru*. În opera lui și-au găsit afirmarea valori umaniste, ceea ce o apropie de cultura Renașterii italiene. În Armenia, pe parcursul a mai multor secole, a fost creat ciclul de poeme epice despre David din Sasun și urmașii lui, luptători împotriva dominației arabe. În Azerbaidjan, celebrul poet Nizami devine un adevărat etalon pentru poezia din întreaga lume musulmană. Cultura Asiei Mijlocii e marcată de figura marelui gînditor Omar Khayyam (1048–1131). Arhitectura în Transcaucazia și Asia Mijlocie se remarcă prin stilul ornamental de influență arabo-persană. Monumentele arhitecturale sînt îmbrăcate într-un decor de piatră.

- Numește cîteva dintre creațiile literare de mai sus, care au fost traduse în limba română.

STUDIU DE CAZ

Monumente arhitecturale:
Medrese din Samarkand

- Calculează cît timp a durat dîmnația tătaro-mongolă în ținuturile rusești.
- Identifică pe hartă principalele zone afectate de expansiunea mongolă.
- Examinează materialele de la această temă și determină legătura dintre cel mai celebru pictor și cel mai distins sfînt din istoria Rusiei medievale.
- Analizează textul cronicarului bizantin și stabilește caracteristicile armatei lui Tamerlan.
- Numește cauzele succeselor militare obținute de mongoli.
- Explică de ce regimul politic din Țara Novgorodului a fost numit republică aristocratică.
- Menționează domeniile în care și-a desfășurat activitatea Sf. Serghie din Radonej în baza textului de la rubrica *Din cronica timpului*.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Compară motivarea cuceririlor de către hani mongoli, prezentată de savantul francez Jean-Paul Roux, cu cea a expansioniștilor din secolul al XX-lea. Ce trăsături comune și diferențe poți evidenția? Formulează o opinie.

DIN CRONICA TIMPULUI

În condițiile dominației tătaro-mongole în Rusia, rolul de organizator al rezistenței împotriva asupritorilor l-a jucat... călugărul Sf. Serghie din Radonej. Prin acțiunile sale hotărîte acesta reușise să împace cnejii războinici. El a fost considerat făuritorul spiritual al biruinței de pe cîmpia Kulikovo (1380). El a fost fondatorul celui mai important centru de cultură și spiritualitate din Rusia – mănăstirea Lavra Troița-Serghieva.

Imperiul Otoman. Popoarele din Europa de Sud-Est sub dominația otomană

Imperiul Otoman și-a extins stăpînirea pe teritoriile care aparținuse Imperiului Bizantin. Dintr-un stat al nomazilor, acesta s-a transformat într-un imperiu multinațional, reunit de islam. În baza tradițiilor persane, arabe și bizantine, Imperiul Otoman a creat o civilizație originală.

• Urmărește pe hartă extinderea teritorială a Imperiului Otoman și numește cauzele care au determinat aceste succese.

Scut otoman

Cuvinte-cheie

Moschee
Pașa
Sultan
Vizir

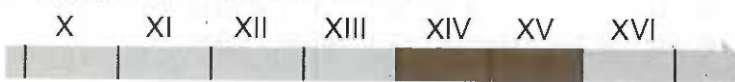
Imperiul Otoman în secolele XIV–XV

Metoda de cucerire ... otomană, ... constă în cucerirea, mai întâi, a unor cetăți creștine, transformate ulterior în capete de pod pentru noi cuceriri, negocierea supunerii cu conducătorii creștini locali, după care urma înlocuirea căpeteniilor și a clasei dominante creștine cu elemente islamice și colonizări de islamici. Aceste ultime faze ale cuceririi otomane au fost întocmai aplicate la sudul Dunării... în Imperiul Bizantin, în țările bulgare, în formațiunile politice sîrbești.

Constantin Rezachevici, istoric contemporan

Moschea lui Baiazid al II-lea din Istanbul

FORMAREA STATULUI OTOMAN

În secolul al XIII-lea la hotarul cu Imperiul Bizantin s-a așezat o uniune de triburi din neamul uzilor turcici, împinși încoace din Asia Centrală de către mongoli. Ei s-au așezat pe posesiunile turcilor selgiucizi, de același neam. De la numele unuia dintre primii lor emiri – Osman, le-a provenit denumirea de osmani (otomani). Pentru început au alcătuit o formațiune politică neînsemnată, însă câțiva factori specifici au determinat ascensiunea lor rapidă. Spre deosebire de alte emirate turcice, în care puterea o deținea familia guvernantă, această formațiune instaurează o nouă tradiție. Guvernantul ajuns la putere își omora toți frații. Acest fapt i-a ferit de conflicte dinastice interne și divizări teritoriale. Expedițiile otomanilor nu se limitau doar la acțiuni de jaf. Ele mai urmăreau colonizarea teritoriului cucerit. Un rol important l-au jucat și ordinele militare călugărești, care la fel se așezau în zonele de frontieră cu lumea creștină, deci în statul otoman.

CUCERIRILE OTOMANE

Situația din Balcani era foarte favorabilă pentru cuceritorii otomani. După decesul țarului Serbiei, Ștefan Dușan în 1355, succesorii săi au încercat să organizeze o rezistență antiotomană. Au fost însă înfrinți în 1371 pe râul Marița. După aceasta începe destrămarea statului sîrb, care prezenta principala forță militară în Balcani. Războaiele permanente între cele două țarate bulgare, statele sîrbești și Bizanț au slăbit și mai mult capacitatea de rezistență a statelor creștine. Anume lipsa de unitate a fost cauza principală a înfrîngerii de pe *Cîmpia Mierlei (Kosovopolje)* în anul 1389. Cu toate că viteazul sîrb Miloș Obilici a pătruns prin vicleșug în cortul sultanului Murad I și l-a străpuns cu paloșul său, fiul sultanului, Baiazid, a introdus în luptă forțe noi, obținînd victoria. După această bătălie, otomanii, succesiv, au cucerit țaratele bulgare, apoi, timp de aproape șapte decenii, au reușit să pună stăpînire pe teritoriile sîrbești.

După ce otomanii și-au rotunjit posesiunile în Asia Mică și s-au impus în Balcani, scopul expansiunii lor devine Constantinopolul – capitala Bizanțului. După un asediu de aproape două luni, în 1453, sultanul Mehmed al II-lea Fatih pune stăpînire pe oraș. Conștient de poziția strategică a ora-

INFORMEAZĂ-TE

Inițial, armata otomană era alcătuită aproape exclusiv din călăreți înarmați. Luptele cu bizantinii și asediul orașelor lor i-a convins pe otomani de importanța pedestrașilor. Forța de șoc o alcătuiau *ienicerii*, la început recrutați din prizonierii de război creștini. Apoi otomanii au început să ia copii de la supușii săi creștini, care erau educați în spirit islamic și de devotament deplin față de sultan. Cavaleria se alcătuia din oastea de provincie – *sipahi*. La hotarele nordice se formau trupe de cavalerie neregulată – *akinci*, care efectuau raiduri de pradă înaintea sosirii armatei.

Porțile palatului
sultanilor din Istanbul

Mehmed al II-lea
Cuceritorul

DOCUMENTAR

După opinia sa (a Cuceritorului – *n.ns.*) trebuie să fie un singur imperiu, o singură credință și un singur suveran în întreaga lume. Nici un loc din lume nu merită mai mult decât Istanbulul să creeze această unitate a lumii. Cuceritorul credea că mulțumită acestui oraș își poate extinde stăpânirea asupra întregii lumi.

Cronicar otoman anonim

Caftanul lui
Mehmed Cuceritorul

Teracotă de Iznik

șului și încântat de frumusețea lui, el transferă aici capitala, numită de acum Istanbul.

Cuceririle au urmat în Europa. Vasali ai sultanului au devenit hanii Crimeii și domnul Țării Românești, iar Țara Moldovei a început să-i plătească tribut. Astfel, s-a constituit imensul Imperiu Otoman.

ORGANIZAREA INTERNĂ A IMPERIULUI OTOMAN ȘI SITUAȚIA POPOARELOR SUPUSE

Figura principală în conducerea statului era *sultanul* (*padișahul*). De personalitatea sultanului depindea atât orientarea politicii, cât și regimul politic interior. După sultan a doua persoană în stat era *marele vizir*. Deși depindeau întru totul de voința padișahului, unii viziri au acumulat colosale bogății în imperiu. Organul superior de conducere se numea *Divan*. El era alcătuit din viziri și alți demnitari cu funcții ministeriale. Teritoriul Imperiului era divizat în *pașalîcuri*.

În țările transformate în pașalîcuri, marile proprietăți funciare trec în posesia cuceritorilor. Creștinilor li se interzicea să poarte arme, să meargă ~~călare~~, să ridice case mai mari decât ale musulmanilor. Acest regim a provocat revolte. Bulgarii și sîrbii organizau detașamente de luptători, numiți *haiduci*. Cu toate eforturile de islamizare, otomanii însă au tratat relativ tolerant biserica creștină. Astfel, însuși Mehmed Fatih a susținut noua alegere a patriarhului de Constantinopol.

CULTURA ȘI CIVILIZAȚIA OTOMANĂ

Cucerind zone de veche civilizație și intrînd în contact cu culturile avansate ale Bizanțului și Persiei, otomanii renunță treptat la tradițiile nomadismului, deprinzînd rapid principalele elemente ale culturii de curte și urbane. Pe lângă școlile elementare, apar și primele școli superioare – *medrese* (înalta școală teologică – *n.ns.*). În Constantinopolul cucerit, Mehmed al II-lea a înființat opt medrese. Aici se studia limba, literatura, istoria, cosmografia, matematica, logica, teologia, dreptul islamic, științele naturii și medicina. Studenții, în total vreo 600, aveau întreținere gratuită și după absolvire puteau să aleagă cariera de *cadîu* (judecător, administrator) sau pe cea de *muderris* (profesor). Pe lângă unele moschei au fost fondate de către sultani biblioteci importante.

Sub influența literaturii persane și arabe, apare și se dezvoltă o vastă creație literară, tutelată de curtea imperială. Dintre poeți se remarcă Nescati, precum și unii mari demnitari și chiar sultani otomani. Un progres vădit se înregistrează în domeniile matematicii, geografiei și medicinei.

Pornind de la modelul catedralei Sf. Sofia, se dezvoltă arhitectura de cult otomană. Moștenind tradiția arabă, otomanii obțin succese deosebite în arta decorativă și caligrafică. Ceramica, faianța, țesăturile și covoarele otomane, treptat își cuceresc o mare faimă în Europa.

Laborator

Asediul Constantinopolului

Mehmed al II-lea a pregătit temeinic asediul. S-au turnat mai multe tunuri cu calibru de pînă la 1 m. Unul însă era inegalabil. Avea diametrul țevii în partea de dinainte de aproape 2,5 m și lungimea de peste 8 m. A fost transportat de 60 perechi de bivoli, iar pentru menținerea echilibrului era ținut de cîte 200 de oameni de fiecare parte. Bizantinii au zăvorît intrarea în *Cornul de Aur* cu un lanț gros. Corăbiile grecești au spulberat tentativa otomanilor de a împiedica pătrunderea corăbiilor cu provizii în *Cornul de Aur*. Otomanii au recurs la o stratagemă surprinzătoare. Într-o noapte au transportat, pe uscat, corăbiile lor din Bosfor în *Cornul de Aur*, unde zidurile erau mai slab întărite. În timpul asediului decisiv, un detașament de ieniceri a pătruns în oraș printr-o porțiță uitată de apărători deschisă. Astfel a luat sfîrșit istoria de peste un mileniu a Imperiului Bizantin.

● *Amintește-ți din istoria antică alte strategeme celebre ce au decis soarta unor asedii sau bătălii.*

Cetatea Constantinopolului

- Desenează o axă a timpului și indică pe ea:
 - *Înfrîngerea de pe Cîmpia Mierlei;*
 - *supunerea definitivă a teritoriilor sîrbești.*
- Indică pe hartă teritoriile cucerite de otomani în secolul al XV-lea.
- Identifică evenimentul descris în documentul la temă. Scrie două enunțuri despre acest eveniment.
- Analizînd textul, explică de ce *atotputernicii* viziri spuneau: *grumazul meu e mai subțire decît un fir de păr.*
- Identifică schimbările intervenite în cultura otomană după cucerirea Constantinopolului.
- Alcătuiește o schemă care să reprezinte organizarea internă a Imperiului Otoman.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Pînă la cucerirea otomană, războaiele din Balcani nu încetau. După stabilirea dominației otomane s-a instaurat o pace relativă de lungă durată, pe care istoricii o numesc *Pax Otomana* (lumea otomană). Analizînd informația despre situația creștinilor din Balcani, ia în discuție tema *Mai bine o pace rea decît un război bun.*

E valabilă afirmația și pentru cazul studiat?

STUDIUL DE CAZ

DIN CRONICA TIMPULUI

Amenințat de otomani, Constantinopolul a în-cercat o unire cu biserica catolică. Constantinopolitani ziceau: *De-ar fi să fie dat orașul în mîinile latinilor și să nu fim aruncați ne-credincioșilor!* Ducele Luca Notaras a spus însă: *Mult mai bine e să știu domnind în mijlocul orașului turbanul turcesc decît tiara latină.*

Ducas, istoric bizantin

● *Ce eveniment anterior din istoria Bizanțului a cauzat această atitudine suspectă față de ajutorul „latinilor”?*

Statele orientale în Evul Mediu. India. China. Japonia

În Evul Mediu, India și China au avut o evoluție politică similară: încercările de centralizare spulberate de separatismul aristocrației, frecvențele invazii și dominații străine. Japonia, datorită așezării sale geografice și a organizării militare, și-a păstrat unitatea statală.

• *Indică pe hartă statele orientale medievale și cu ajutorul textului explică în ce constă specificul civilizației lor.*

Sculptură din lut

Cuvinte-cheie

Brahman
Radja
Sanscrita
Samurai
Shogun

India, China, Japonia în epoca medievală

O trăsătură comună pentru popoarele din Apus și din Răsărit constă în aceea că ele și-au clădit civilizația medievală pe terenul vechii civilizații, pe care au moștenit-o și au integrat-o. Pentru cele din Orient avem de-a face cu o moștenire transmisă direct, pe aceleași teritorii și în dese cazuri prin intermediul aceleiași limbi. Acest fapt este de mare însemnătate atât pentru explicarea continuității culturii materiale și spirituale, cât și a dezvoltării ei mai rapide, mai timpurii față de Occidentul european, care moștenește vechea civilizație oarecum prin intermediul unor factori exteriori.

Aurelian Tache, istoric contemporan

Tadj Mahal. India

INDIA ÎN SECOLELE VI-XVII

Pînă în secolul al XIII-lea India era împărțită într-o mulțime de principate, conduse de principii (*radja*). Ei erau și proprietarii pămîntului, pe care îl distribuiau rudelor și apropiaților lor. Fărămițată politic, India în permanență era expusă invaziilor străine (arabii, turanicii). În urma expansiunii musulmane se formează *Sultanatul Delhi*, care atinge apogeul puterii pe timpul sultanului Ala ud-Din. După moartea acestuia, nobilimea reușește să obțină dreptul de moștenire a pămînturilor. De la mijlocul secolului al XIV-lea începe destrămarea sultanatului, care a fost grăbită de invazia pustiitoare a mongolilor lui Timur Lenk (cel Șchiop).

Pe la 1526 asupra Indiei s-au abătut invadatorii din Asia Mijlocie în frunte cu Babur (*tigru*), care, pretinzînd că descinde din timurizi, a format în India de Nord *Imperiul Marilor Moguli* (versiunea persană a denumirii *mongoli*). Din cauza separatismului nobilimii, cheltuielilor pentru întreținerea vieții de curte și construirea moscheilor, care generau impozite grele, ce ruinau țărănimea și meșteșugarii, acest stat intră în faza de declin în secolul al XVII-lea.

CULTURA INDIEI

Știința de carte era un privilegiu al castelor brahmanilor, al aristocrației militate, al negustorilor și cămătarilor. Încă în antichitate, hindușii au obținut succese importante în domeniul matematicii, fiind inventatorii sistemului zecimal, folosit astăzi în toată lumea. În unele orașe existau observatoare astronomice. Foarte avansată era și medicina. Pentru operații chirurgicale se foloseau circa 200 de instrumente.

La curțile suveranilor se scria literatură în limba *sanscrită*. În limba vorbită (*hindi*), a scris renumitul Kabir. Preocupări literare au avut chiar și suveranii. Astfel, Babur a scris poemul biografic *Babur-name*. În India coexistau arta budistă și hinduistă. Cele mai renumite temple budiste au fost ridicate și ornamentate la Adjant timp de 9 secole. Templele hinduiste aveau forma unor turnuri uriașe sau piramide dreptunghiulare în trepte, cum e cel de la Oriis. Din secolul al XIII-lea în India se răspîndește arta musulmană. Cel mai important monument al arhitecturii musulmane din India este mausoleul Tadj-Mahal.

CIVILIZAȚIA CHINEI MEDIEVALE

Sub presiunea triburilor nomade, împărații chinezi au reușit să unifice țara. În secolul al VII-lea la conducere vine dinastia *Tang*, care guvernează aproape 300 de ani. Economia țării se dezvoltă intensiv. Pentru necesitățile comerțului a fost săpat *Marele Canal* cu o lungime de peste 1000 km, care unea râurile Huanhe și Ianțzi. Pe timpul dinastiei *Song*, în anul 1211, mongolii lui Genghis-Han au atacat China de Nord. Aproape 70 de ani a durat cucerirea întregului stat. Mongolii au supus populația Chinei la impozite mari. Chinezii nu aveau

DOCUMENTAR

Dansul lui Șiva

... Au un alfabet care le servește să-și scrie socotelile și rugăciunile; nu folosesc hîrtia, ci scriu pe frunze de arbori cum ar fi frunzele de palmier. Au case unde-și adoră idolii indiferent la ce oră, ziua sau noaptea. Nu-și îngroapă morții, ci îi ard... India este o țară mare, conținînd mai multe regate și mai multe limbi. Locuitorii nu sînt negri, ci măslinii. Nu-și rad barba și se spală de mai multe ori pe zi.

Jean de Montcorvin,
1293

Pictură chineză

DOCUMENTAR

Imensă este, desigur, puterea picturii. Nu există nimic între Cer și Pământ căruia ea să nu-i scruteze misterele și să nu-i arate multiplele aspecte. Artă ei ține de un singur adagiu: *A transmite spiritul*. De obicei, se pune accentul pe spirit când este vorba de a face portretul unui om. Se știe oare că orice lucru este înzestrat cu spirit?

Din *Tratatul lui Deng Qun*, epoca dinastiei Song

Pavilionul de aur din Kyoto

Generalul Minamoto

dreptul să poarte arme și să posede arta militară, să vîneze, să aprindă noaptea lumina în case etc. La mijlocul secolului al XIV-lea, în sudul țării a început o răsccoală împotriva cuceritorilor, cea a *Turbanelor roșii* (de la panglicile roșii purtate de răsculați). În 1368 a fost eliberat Pekinul. Împărații din noua dinastie *Ming* au depus un efort considerabil pentru a scoate din impas economia ruinată. În secolul al XVI-lea China trece printr-o perioadă de mare avînt economic, dar intră în fază de declin spre sfîrșitul acestui secol. De criza internă a Chinei din nou profită nomazii. *Tungușii*, preluîndu-și numele *Manciu*, își instaurează în 1644 propria dinastie imperială *Qing*, care a domnit pînă în 1912.

Chinezii au fost pionierii unor invenții răspîndite apoi în lume. Ei cunoșteau tiparul, iar în secolul al XI-lea au inventat literele mobile. Lor le aparține invenția prafului de pușcă (folosit inițial pentru focurile de artificii). Busola era utilizată în China încă din antichitate. Chinezii primii au descoperit petele de pe soare. Remarcabilă a fost dezvoltarea medicinei chineze, în cadrul căreia se folosea acupunctura. Un capitol important al culturii chineze îl constituie literatura. Poeții Li Bo și Du Fu au creat un inconfundabil tablou al Chinei medievale, descriind fenomenele naturii și realitățile vieții cotidiene.

JAPONIA MEDIEVALĂ

Situată pe patru insule mari și cîteva mii de insulițe, Japonia a avut în epoca medievală o evoluție specifică. Deși terenurile arabile nu depășeau 20% din teritoriul populat, clima prielnică și munca asiduă au determinat un nivel înalt de dezvoltare agricolă, mai ales în ce privește cultivarea orezului.

În secolele IV–VI, în cîmpia *Yamato* se încheagă prima formațiune statală, care, deținînd contacte strînse cu continentul, preia mai multe realizări ale civilizației chineze, inclusiv scrisul hieroglific. În aceeași perioadă, în Japonia pătrunde budismul, care atenuează simțitor influența religiei japoneze tradiționale, *shinto*, ce avea la bază cultul naturii și al strămoșilor. Reforme după modelul chinez se produc în epoca *Taika* (din 645), cînd este adaptată organizarea de tip imperial. Regii japonezi, cu reședința la Kyoto, se proclamă *împărați de la soare-răsare* (în japoneză – *Nipon*).

În secolele VIII–XII aristocrația provincială, pentru a-și apăra privilegiile, organizează cete militare formate din *samurai*. În 1192 funcția de comandant suprem al armatei – *shogun* devine ereditară. Puterea shogunilor se afirmă după ce în secolul al XIII-lea au fost respinse campaniile de cucerire ale mongolilor. După îndelungate războaie civile, în 1598, vine la putere un influent aristocrat japonez – Tokugawa Ieyashu, care-și mută reședința la *Edo* (*Tokyo*). Preluînd titlul de shogun (recunoscînd autoritatea nominală a împăratului rămas la Kyoto), el asigură succesiunea dinastiei sale pînă în secolul al XIX-lea.

Laborator

Brahmagupta

Brahmagupta a fost cel mai de seamă astronom și matematician hindus din secolul al VII-lea, iar opera lui provoacă și acum admirația specialiștilor. El s-a născut în jurul anului 598 la Oddjan – important centru cultural. Opera sa, *Știința lui Brahma perfecționată*, pe care a scris-o la vârsta de 30 de ani, va fi ghidul tuturor astronomilor și matematicienilor care l-au urmat. Partea teoretică a acestui tratat explică determinarea locului planetelor și mișcarea lor, calcularea eclipselor solare și lunare, stabilirea răsăritului și apusului planetelor ș. a. Brahmagupta este primul care face distincție între problemele de algebră și cele de aritmetică.

Din Figuri ilustre din Evul Mediu

● Care cunoștințe din domeniul matematicii le mai datorăm Indiei?

STUDIU DE CAZ

Ruinele universității din Nalada

- Calculează perioada domniei dinastiei Song.
- Indică pe hartă cele patru insule mari pe care s-a constituit statul japonez medieval.
- Regii japonezi se proclamau *împărați de la soare-răsare* în raport cu suveranii chinezi – *împărați de la soare-apune*. Cum crezi, la ce pretindeau împărații niponi când se intitulau astfel? Explică, care erau intențiile împăraților niponi, proclamându-se *împărați de la soare-răsare*.
- Analizează textul de la rubrica *Documentar* și determină în ce măsură mediul natural al Indiei a influențat modul de viață al populației hinduse.
- Stabilește raportul dintre dezvoltarea științei și dezvoltarea societății în Orient și Occident.
- Compară prevederile *Codului Bushido* cu comportamentul vasalilor în Europa Occidentală. Numește similitudinile și deosebirile.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Analizează informația de la rubrica *Din cronica timpului* și confrunt-o cu răspunsul vasalului comandantului de oști Yosizuna la întrebarea ce prezintă samurailor făcuți prizonieri. Vasalul a răspuns: *Lor le este totuna cărui stăpîn să slujească. Cine va domni peste țară, acelaia-i vor fi fideli*. Formulează o opinie privind această situație.

DIN CRONICA TIMPULUI

În secolul al XII-lea se constituie *Codul samurailor*, numit mai târziu *Bushido* (calea ostașului). Acesta glorifică vitejia și fidelitatea, desconsiderând lașitatea și trădarea. Disprețuirea morții, jertfirea de sine sînt considerate drept forma superioară a devotamentului de vasalitate. Mai mult ca atât, sinuciderea în cazul decesului stăpînului era principala virtute a samuraiului.

● Cum califici tu aceste virtuți?

Sinteză

EVUL MEDIU DEZVOLTAT

În țările Europei de Vest Evul Mediu Dezvoltat a cunoscut două etape: secolele XI–XIII și XIV–XV. Sub aspect politic, secolele XI–XIII se caracterizează prin fărâmițarea unor state mari (Franța, Germania, Italia), iar sub aspect economic prin colonizarea internă (însușirea noilor teritorii, lărgirea terenurilor agricole, trecerea la sistemul de asolament trienal), apariția și dezvoltarea orașelor, care au dat un nou imbold evoluției societății. Secolele XIV–XV înregistrează un progres mai lent al forțelor de producție, cauzat de *Războiul de o sută de ani* și de *Ciuma neagră* care au redus cu o treime numărul populației continentului. La sfârșitul *Războiului*, Europa cunoaște din nou o anumită accelerare a vieții economice care a însemnat în același timp începutul declinului societății medievale.

Această perioadă marchează un nou avânt al culturii – în orașe au fost deschise școli laice, colegii, universități, au apărut romane populare (*Romanul vulpoiului* și *Cîntecul Cidului*) etc. Biserica s-a străduit însă să țină sub control dezvoltarea culturii și, mai ales, a științei, limitate în dezvoltarea ei de scolastica medievală.

STATE OCCIDENTALE CENTRALIZATE

- Marea Cartă a Libertăților
- monarhia stărilor
- „Ciuma neagră”
- Războiul de o sută de ani
- Jaquieria
- Ioana d'Arc
- Războiul celor două roze
- Ludovic al XI-lea
- cultură

EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST

- mișcarea husită
- „Bula de Aur” în Ungaria
- lupta de pe lacul Ciud
- Cazimir cel Mare
- lupta de la Grünwald
- divizarea Ungariei
- Rzecz-Pospolita
- cultură

EUROPA DE SUD-EST, IMPERIUL OTOMAN

- Ștefan Dușan
- bătălia de la Cîmpia Mierlei
- Baiazid
- asediul Constantinopolului
- sultan
- pașalîc
- cultură

● Selectează evenimentele cruciale din istoria fiecărei din aceste părți ale Europei. Argumentează importanța lor și alcătuiește un comentariu.

Evaluare

I. Plasează pe linia timpului următoarele evenimente:

- Marea schismă;
- Războiul de o sută de ani;
- Războiul celor două roze;
- lupta de la Grünwald;
- bătălia de pe Cîmpia Mierlei;
- asediul Constantinopolului.

II. Localizează pe hartă:

- teritoriile statelor din Europa Centrală, Europa de Est și cea de Sud-Est în secolele XI–XV;
- principalele zone afectate de expansiunea mongolă și cuceririle otomane.

III. Determină ce evenimente istorice concrete reflectă imaginile alăturate.

IV. Comentează cauzele și consecințele următoarelor evenimente:

- cruciadele;
- formarea statelor centralizate;
- mișcarea husită;
- bătălia de pe Cîmpia Mierlei.

V. Exprimă-ți atitudinea față de:

- mișcările eretice;
- monarhia stărilor;
- revolta țăranilor;
- poemele medievale în secolele XI–XV;
- cuceririle mongole;
- expansiunea otomană;
- învățații Evului Mediu.

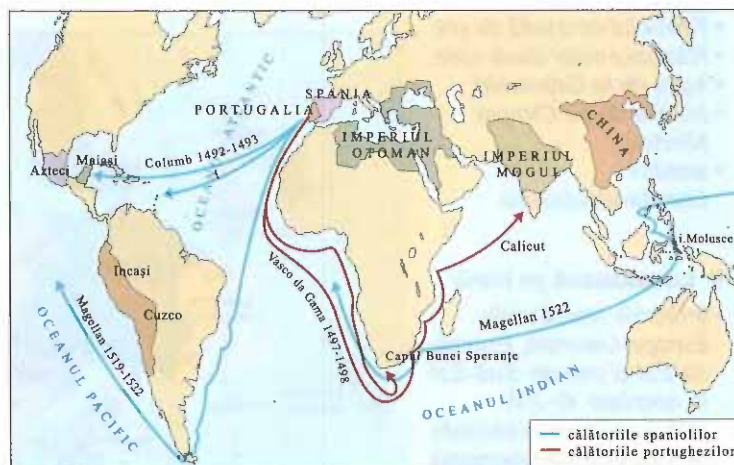

Marile descoperiri geografice. Formarea sistemului colonial

Marile descoperiri geografice au schimbat substanțial imaginea europenilor despre lume.

• *Indică pe hartă regiunile geografice descoperite de portughezi și spanioli la sfârșitul secolului al XV-lea – începutul secolului al XVI-lea.*

• *Citește documentul și formulează scopurile călătoriei lui Columb.*

Călătoriile geografice la sfârșitul secolului al XV-lea – începutul secolului al XVI-lea

De altfel, poate că Magestățile Voastre doresc să-i trimit pe toți indienii în Castilia sau să-i las pe această insulă în calitate de prizonieri, pentru că sînt suficient cincizeci de oameni pentru a-i ține pe toți în supunere și ca să facă tot ce li se poruncește...

Aceste insule sînt foarte verzi și roditoare, aerul e plăcut. Aici se poate de dobîndit multe lucruri... Doresc să-mi continui calea, să înconjur aceste pămînturi și să pătrund pe multe insule, pentru a găsi aur.

Din Jurnalul primei călătorii a lui Columb

Astrolab

Cuvinte-cheie

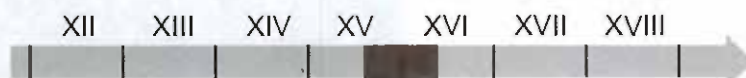
Aztecii
Caravelă
Conchistador
Incași

Cristofor Columb (1451–1506)

Fernando Magellan (1480–1521)

PREMISELE DESCOPERIRILOR GEOGRAFICE

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, în Europa au avut loc o serie de procese care au favorizat realizarea descoperirilor geografice: repopularea unui număr mare de sate părăsite anterior, creșterea volumului producției meșteșugărești și agricole, intensificarea comerțului și a activității bancare.

Au fost modernizate mijloacele de transport, în special corăbiile. Către an. 1440, portughezii au construit un nou tip de vase, *caravela* (corabie cu pînze), înzestrate cu o velatură care permitea să fie folosit atât vîntul din spate, cît și cel lateral. A fost perfecționată busola, era folosit pe larg astrolabul (care determina latitudinea și stabilea poziția corabiei în largul mării sau oceanului), au fost alcătuite hărți mai precise.

În condițiile dezvoltării intense a relațiilor marfă-bani, europenii aveau nevoie de mai mult aur și argint, mirodenii, mătase, podoabe și de alte mărfuri orientale, care se aduceau din India și China. Trecerea căilor terestre spre aceste țări în stăpînirea Imperiului Otoman i-a determinat pe europeni să caute insistent căi maritime.

DESCOPERIREA AMERICII DE CĂTRE COLUMB. PRIMA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII

În an. 1492, din Spania, în căutarea noilor căi spre India, a pornit genovezul Cristofor Columb. El s-a îndreptat spre Vest, deoarece era convins că pămîntul are formă sferică. După 70 de zile de călătorie în Oceanul Atlantic, la 12 octombrie 1492, corăbiile lui Columb au ajuns la o insulă pe care navigatorul a numit-o San-Salvador (una din insulele arhipelagului Bahamas). În această călătorie el a mai descoperit insulele Cuba și Haiti. Între anii 1493–1504, Columb a mai efectuat trei călătorii spre Vest, descoperind insule noi din Marea Caraibilor, ajungînd pînă la litoralul Americii de Sud. Dar pe insulele descoperite, Columb n-a găsit aurul și argintul la care rîvnea monarhia spaniolă. De aceea, interesul față de ultimele călătorii ale lui Columb a scăzut. El a murit în sărăcie, fiind uitat de toți. Numele lui Columb îl poartă o țară din America de Sud – Columbia.

Portughezul Magellan, a pornit de-a lungul Americii de Sud, a trecut strîmtoarea dintre insula Țara Focului și continent (azi strîmtoarea Magellan) și apoi spre India prin oceanul care era deosebit de liniștit, pe care l-a numit Oceanul Pacific. El a ajuns la insulele Filipine, unde și-a găsit moartea într-o ciocnire cu băștinașii. Prima călătorie în jurul lumii a durat trei ani (1519–1522) și a fost foarte grea: dintre cei 265 de oameni și 5 corăbii care au pornit în călătorie, s-au întors 18 marinari bolnavi pe o corabie.

INFORMEAZĂ-TE

Știu că existența unui asemenea drum poate fi dovedită pe temeiul că pămîntul are forma unei sfere. Totuși, pentru a asigura această întreprindere, trimit... o hartă... pe care am făcut-o cu mîna mea.

*Scrisoarea geografului
Paolo Toscanelli către
Fernando Martines, 1474*

Ascultați noutatea!
Vă amintiți de ligurianul Columb, căruia domnii noștri... i-au incredințat să caute Antipodurile Apusene în altă emisferă?... Acum el s-a întors viu și nevătămat și povestește minunății despre cele văzute în țările descoperite de el. A adus cu el aur, hîrtie de bumbac și piper, mai condimentat decît cel din Caucaz.

*Pietro Martire
d'Anghiera, 1493*

Santa Maria, caravela lui C. Columb

DOCUMENTAR

Amerigo Vespucci

Montezuma, ultimul suveran aztec, mort la 1520

Machu-Picchu, oraș al incașilor, 1450

FORMAREA IMPERIULUI COLONIAL PORTUGHEZ ȘI SPANIOL

După ce în 1498 Vasco da Gama a descoperit drumul maritim spre India ocolind Africa, portughezii au organizat expediții de cucerire în Orientul Îndepărtat, ocupând *Insulele mirodeniilor* – arhipelagul insulelor Molusce. Vasele negustorilor indieni sau arabi erau urmărite și scufundate. Apoi portughezii au ocupat teritorii noi și în America de Sud, punând bazele statului Brazilia.

Pînă la venirea europenilor, pe continentul american existau două popoare mari, aztecii (în America Centrală) și incașii (America de Sud). Împărații acestor popoare posedau rezerve mari de aur și argint.

În anii 1519–1521, aventurierul Hernando (Fernando) Cortez a luat în stăpînire cu forța armată Mexicul, iar Francisco Pizarro, cu un detașament din 200 de oameni, a supus statul incașilor – Peru (1531–1533).

Spaniolii au acaparat pămînturile băștinașilor, transformîndu-i în robi. Băștinașii erau impuși să lucreze pe plantațiile de trestie-de-zahăr și în mine. Oamenii mureau istoviți de foame, iar dacă se împotriveau, erau arși pe rug. Spre mijlocul secolului al XVI-lea a dispărut aproape toată populația insulelor Cuba și Haiti. Iată de ce spaniolii au început să aducă robi din Africa.

URMĂRILE DESCOPERIRILOR GEOGRAFICE

În urma descoperirilor geografice europenii au cunoscut noi civilizații. Plantele cultivate în America s-au răspîndit cu timpul în Europa: porumbul, cartoful, roșiile, bostanii. Din Asia a fost adus ceaiul și cafeaua. Europenii au dus pe continentul american grîul, secara, meiul, orzul, vița de vie, măslinele, pomii fructiferi, trestia-de-zahăr, precum și animalele: boul, calul, măgarul, oaia și păsările de curte. Tot ei au contribuit la răspîndirea grîului și fasolei în Africa.

În Europa de Vest erau aduse din colonii bogății imense. Din India se aduceau mirodenii (piper, imbir, scorțișoare), care se vindeau la prețuri mari. Pentru a nu micșora prețurile, europenii aduceau cîte cinci-șase corăbii pe an. În fiecare trei ani, din America era trimisă în Spania *flota de argint*, care putea fi atacată în ocean de pirații din Europa. Aceste mărfuri nimereau în mîinile negustorilor, proprietarilor de manufacturi, bancherilor care se îmbogățeau și mai mult.

Principalul oraș comercial al Europei a devenit Anvers (Țările de Jos), în portul căruia se descărcau anual cîte 200–250 de nave. Treptat, legăturile comerciale ale europenilor s-au extins la scară mondială.

Laborator

Și au început cu aceea că luau de la indieni femeile și copiii, pentru a trăi din munca lor și a înfuleca tot ceea ce dobîndeau cu sudoare și muncă acești nefericiți... Iar unii (indienii – *n.ns.*) ascundeau pîinea, alții – femeile și copiii, mulți fugeau în pădurile dese... Creștinii îi băteau pe băștinași cu pumnii, biciurile, bețele; creștinii ridicau mîinile asupra căpeteniilor satelor indiene.

Iată de ce indienii au început a căuta mijloace cu ajutorul cărora să-i poată izgoni pe creștini de pe pămînturile lor.

Bartolomeo de Las-Casas,
secolul al XVI-lea

● În baza textului și a imaginii alcătuiește o comunicare despre modul de comportare al conchistadorilor în colonii.

Luptă între indieni și conchistadori, secolul al XVI-lea

● Ordonează următoarele date și numește evenimentele care au avut loc în acești ani: 1492; 1531–1533; 1498; 1493–1504; 1519–1522.

● Indică pe hartă itinerarul transportării mirodeniilor de către portughezi: insulele Molusce – Oceanul Indian – Oceanul Atlantic – Portugalia.

● Stabilește scopurile formării imperiilor coloniale și zonele geografice pe care le cuprindea imperiul colonial spaniol și cel portughez.

● Numește premisele descoperirilor geografice. Din ce motiv la marile descoperiri au participat doar țările din Europa Apuseană, dar nu și cele din Europa Răsăriteană?

● Alcătuiește un tabel care să conțină aspectele pozitive și cele negative ale consecințelor descoperirilor geografice.

● În baza textului de la rubrica *Din cronica timpului* alcătuiește o comunicare despre Magellan. Evidențiază, mai ales, trăsăturile lui de caracter.

EXPRIĂ-ȚI ATITUDINEA

Cu toate că a efectuat patru călătorii spre vest, manifestându-se ca un bun cunoscător al navigației și un căpitan neînfriat, C. Columb a fost neglijat de contemporanii săi. În consecință, acesta a murit în sărăcie. Cum crezi, de ce contemporanii l-au dat uitării atât de repede pe Columb?

DIN CRONICA TIMPULUI

Îmi pun speranța... că faima unui atât de mare căpitan să nu se stingă în vremurile noastre. Printre alte virtuți ale lui, era cel mai neclintit în marile schimbări ale soartei ca nimeni altul pe lume; răbda foame mai mult decît toți ceilalți și mai bine decît oricare alt om pe lume cunoștea hărțile nautice și navigația, și că acesta a fost adevărul se vede limpede, că nimeni altul n-a avut atîta iscusință și nici îndrăzneală să dea înconjurul lumii, așa cum aproape a făcut-o el.

Antonio Pigafetta

Reforma și Contrareforma în Europa

Reforma a schimbat structura religioasă a Europei.

- Examinează harta și numește țările catolice și protestante.
- Găsește pe hartă țările europene în care s-a răspândit luteranismul.
- Citește textul și stabilește ce-a făcut Luther pentru a realiza ideile de reformare a bisericii romano-catolice.

Confesiunile religioase în perioada Reformei și a Contrareformei

Făcînd publice dezbaterile teologice esențiale, Martin Luther a procurat multîmilor de nemulțămîți mijlocul de a-și manifesta ostilitatea față de puterile stabilite. El a permis, în particular, multiplicarea bisericilor naționale, a întărit puterea micilor principii, a zdrobit definitiv unitatea spirituală, morală și politică a creștinătății occidentale.

Jean Bérenger

Monedă de argint din perioada lui Carol al V-lea Quintul

Cuvinte-cheie

Biserică
„necostisitoare”
Indulgențe
Predestinare
Principi-electori

Martin Luther (1483–1546)

Ignatîu de Loyola (1491–1556)

PREMISELE REFORMEI

În pofida transformărilor care aveau loc în societatea europeană, pozițiile bisericii catolice rămăneau neschimbate. Biserica se bucura de o serie de privilegii: scutiri fiscale, imunitate juridică și administrativă etc. Averea papei și a bisericii catolice se acumula și pe seama dijmelor și a taxelor.

Burghezia, nobilimea, orașenii și cavalerii erau nemulțumiți de faptul că biserica era preocupată de acumularea averii. Ei pledau pentru o biserică *necostisitoare*, cerînd anularea privilegiilor fiscale ale bisericii.

Nemulțumiți erau și țăranii care simțeau cel mai mult lipsa unui sprijin real al bisericii și papalității în lupta lor pentru micșorarea dărilor și prestațiilor. În Germania fărîmițată, influența bisericii era mai mare decît în țările vecine: trei arhiepiscopi din orașele Köln, Mainz și Trir erau principii-electori (alegeau împăratul). Pe malul Rinului se aflau mari posesiuni bisericesti, de aceea acest rîu era numit *drumul popilor*.

La începutul secolului al XVI-lea în Germania, apoi și în alte țări ale Europei a început mișcarea care avea drept scop reducerea averii bisericii și reformarea ei în spiritul învățaturii creștine. Această mișcare a fost numită *Reformă*.

REFORMA ÎN GERMANIA

Inițiatorul reformei în Germania a fost Martin Luther (1483–1546), profesor la Universitatea din Wittenberg, care și-a expus concepțiile în *Cele 95 de teze împotriva indulgențelor* (1517). În *Cele 95 de teze* Luther nega universalismul bisericii catolice și autoritatea papei, condamna comerțul cu indulgențele, pune la îndoială autoritatea papei, cerea o organizare mai simplă a bisericii catolice.

Thomas Münzer (1490–1525) a fost un preot sărac care cunoștea situația grea a poporului. În lucrarea *Predică a principiilor* (1524) el condamna clerul, nobilii și bogații optînd pentru anularea asupririi omului de către om. Münzer se pronunța pentru crearea unei noi societăți – *Împărăția lui Dumnezeu*, bazată pe proprietatea comună.

După an. 1517, principii s-au împărțit în două tabere: adepții reformei și adversarii ei. În anul 1529, împăratul Carol al V-lea a ordonat restabilirea catolicismului în întreaga Germanie. Unii principii l-au susținut pe împărat. Alții însă au protestat. De atunci adepții bisericii reformate s-au numit protestanți.

REFORMA ÎN ELVEȚIA

Reforma din Germania a avut răsunet în țările Europei, dar, mai ales, în țara vecină, Elveția. Reformatorul de la Zürich, Ulrich Zwingli, a lansat *67 de teze* în care condamna comerțul cu indulgențele și închinarea la moaștele sfinte. El se pronunța pentru secularizarea averii bisericesti și alegerea organelor de conducere a bisericii.

INFORMEAZĂ-TE

Creștinii trebuie să știe că, în afară de cazul în care avutul lor le depășește nevoile, au datoria să rețină ceea ce este necesar gospodăriei lor și în nici un caz să nu-l risipească pe cumpărarea de iertări.

Creștinii trebuie învățați că, dacă papa ar cunoaște cererile predicatorilor indulgențelor, ar prefera să lase bazilica Sf. Petru făcută sumar, decît să o construiască cu pielea, carnea și oașele turmei sale.

Martin Luther,
Cele 95 de teze

Carol al V-lea (Quintul),
rege al Spaniei (1516) și
împărat al Germaniei
(1519–1556)

Cînd și prin ce poruncă a dat Dumnezeu principilor această putere ca noi, săracii, să ne petrecem cu claca toate zilele bune, iar pentru noi să putem lucra numai pe ploaie, ca după aceea să vărsăm sînge... Blesmate fie puterea lor rușinoasă și drepturile lor tîlhărești...

Thomas Münzer, *Scrieri*

DOCUMENTAR

Jean Calvin
(1509–1564)

Noi numim predestinare eterna hotărîre a lui Dumnezeu, prin care a stabilit în el însuși ceea ce va urma să devină fiecare individ al omenirii, căci el nu i-a creat pe toți de aceeași condiție, ci a destinat pe unii vieții eterne, iar pe alții eternei condamnări.

Jean Calvin

Susținuți de papa, catolicii i-au învins pe adepții lui Ulrich Zwingli în lupta de la Kappel (1531). Ultimii au trecut în tabăra lui Calvin sau a lui Luther.

Jean Calvin și-a expus concepțiile în lucrările *Așezămîntul religiei creștine* și *Despre predestinarea eternă a lui Dumnezeu*. La baza doctrinei calviniste era pusă ideea predestinării: fiecare om are destinul său stabilit de Dumnezeu. Astfel, dacă Luther spunea *crede și te vei mîntui*, Calvin susținea că mîntuirea depinde doar de voința lui Dumnezeu, care le trimite unora grația și fericirea, altora, pieirea și chinurile veșnice.

Jean Calvin a simplificat organizarea bisericii, a instaurat o ordine strictă, introducînd pedeapsa cu moartea. Adversarul său, medicul umanist Miguel Servet, a fost chiar ars pe rug. Astfel, Geneva a ajuns în timpul lui Jean Calvin o republică teocratică (autoritate exercitată de preoți), *capitala protestantismului*.

Calvinismul s-a răspîndit în Boemia, Ungaria, Transilvania (printre maghiari), Țările de Jos, Franța, Scoția și Anglia.

CONTRAREFORMA

Pentru a opri răspîndirea Reformei și a reface unitatea spirituală a bisericii catolice, papa a întreprins o serie de măsuri numite *Contrareformă* (reforma catolică). În acest scop, a fost fondat (1534) un nou ordin, *Compania lui Iisus* (ordinul iezuiților), în frunte cu Ignățiu de Loyola. În regulamentul ordinului se spunea: *Dacă biserica a hotărît că obiectul alb este negru, noi trebuie numaidecît să recunoaștem că e negru*. Iezuiții acționau după principiul: *Scopul scuză mijloacele*.

Iezuiții au fondat școli, colegii, universități, în care se studia intens religia catolică. Datorită lor, catolicismul a recîștigat adepți în Germania, Austria, Polonia și în sudul Țărilor de Jos. În scopul consolidării pozițiilor bisericii catolice, papa a convocat Conciliul de la Trento (Italia de Nord, 1545–1563). Conciliul a decis să fie considerați eretici și dați pe mîna inchiziției toți cei care susțin Reforma. La Trento s-a decis alcătuirea unei liste *Indexul cărților interzise* în care erau incluse cărțile ce *dăunau* bisericii catolice. Conciliul a interzis cumularea beneficiilor și crearea unor instituții speciale pentru pregătirea preoților. Măsurile luate de papalitate însă nu au putut opri răspîndirea Reformei în Europa. Epoca medievală era pe sfîrșite. Burghezia, care își consolidase pozițiile în societate, a promovat în continuare ideile Reformei.

Conciliul de la Trento (1545–1563)

Laborator

Războiul țărănesc din Germania

În vara anului 1524 în sud-vestul Germaniei a început războiul țărănesc. Țăranii luptau pentru micșorarea clăcii și a dijmei, reîntoarcerea pământurilor acaparate de către feudali, instaurarea *împărăției lui Dumnezeu*.

Martin Luther a condamnat mișcarea țăranilor, în timp ce Thomas Münzer a condus chiar operațiunile militare din Turingia.

Nobilii au format o armată de cavaleri, care, în luna mai 1525, a înfrînt deșamentele țărănești. Țăranii au fost nevoiți să plătească dijmele și să îndeplinească clăcile mai departe.

● Prin ce se deosebește Războiul țărănesc din Germania de revoltele țăranilor din Franța și Anglia secolului al XIV-lea?

Țărani germani, secolul al XV-lea

● Explică legătura dintre datele cronologice: 1517, 1524–1525, 1534, 1545–1563.

● Descifrează semnificațiile expresiei *drumul popilor*.

● Determină rolul evenimentului din 1529 în istoria bisericii catolice.

● Citește fragmentul din scrierile lui Thomas Münzer și determină ce atitudine avea reformatorul față de principii.

● Stabilește motivele pentru care burghezia, meșteșugarii și țăranii, cavalerii și nobilii susțineau *Reforma* propagată de Martin Luther.

● Compară doctrina lui Martin Luther cu cea a lui Jean Calvin și evidențiază deosebirile principale.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Thomas Münzer intenționa să creeze o societate nouă – *Împărăția lui Dumnezeu*. Cum crezi, era posibilă oare formarea unei societăți bazate pe egalitatea în drepturi a oamenilor la începutul secolului al XVI-lea?

DIN CRONICA TIMPULUI

Un rol important la elaborarea hotărîrilor *Conciliului de la Trento* l-a avut papa Pius al V-lea (1559–1565), fost călugăr dominican. Tot lui îi aparține meritul evanghelizării popoarelor din *Lumea nouă*. Pe de altă parte, Pius al V-lea a fost inițiatorul constituirii unei coaliții creștine antiotomane, care a obținut victorie asupra flotei otomane în lupta de la Lepanto 1571.

● Cum apreciezi rolul lui Pius al V-lea în istoria secolului al XVI-lea?

Geneza societății moderne în secolul XVI. Anglia

În secolul al XVI-lea în Anglia s-au produs o serie de schimbări, inclusiv de ordiu teritorial.

• *Examinează hărțile și determină schimbările teritoriale ce au survenit în secolul al XVI-lea.*

• *Citește textul de mai jos și stabilește atitudinea marelui umanist englez față de împrejuriri.*

Anglia către anul 1500

Anglia la începutul secolului al XVII-lea

Navigator
din secolul al XVI-lea

Cuvinte-cheie

Burghezie
Companie
Epoca modernă
Manufactură

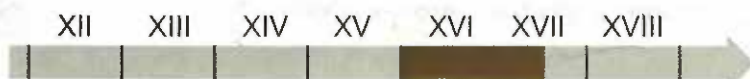
Turmele voastre de oi, dacă îndeobște sînt așa de blînde și se hrănesc cu nimica toată, acum, precum se spune, au început să fie atît de lacome și de neîmblînzite, încît pe oameni îi înghit de-a binelea, iar ogoarele, casele și satele le nimicesc și le pustiesc.

Într-adevăr, în orice colț al regatului dau buzna nobilii, bogătașii și chiar unii dintre cei ce stau în fruntea mănăstirilor – altminteri oameni cucernici – neîndestulați cu veniturile și cu dijele fiecărui an și nemulțumiți că trăiesc în trîndăvie și strălucire, fără să fie de nici un folos țării, ci mai degrabă păgubind-o...

Thomas Morus, *Utopia*

Thomas Morus
(1478–1535)

CONSOLIDAREA PUTERII REGALE. MONARHIA ABSOLUTĂ

Consolidarea puterii regale și instituirea monarhiei absolute în Anglia au loc în timpul domniei lui Henric al VIII-lea (1485–1509), întemeietorul dinastiei Tudorilor. El a pus capăt *Războiului celor două roze*, a desființat trupele senjoriale, a format *Camera înstelată*, care judeca pe marii nobili acuzați pentru nesupunere față de rege.

În același timp, monarhia absolută din Anglia a încurajat dezvoltarea industriei și a comerțului.

Din inițiativa regelui Henric al VIII-lea (1509–1547), în Anglia a avut loc reforma bisericii. În urma reformei regele a devenit *protector și șef suprem al bisericii*. Clerul și o parte a nobilimii s-au pronunțat împotriva reformei regelui. Regele s-a răfuit crunt cu adversarii săi. Printre victimele lui Henric al VIII-lea a fost și cel mai mare învățat al Angliei din secolul al XVI-lea – Thomas Morus.

Monarhia absolută în Anglia atinge apogeul dezvoltării în timpul domniei Elisabetei I (1558–1603). În această perioadă au fost puse bazele maritime și coloniale ale Angliei.

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ

În secolul al XVI-lea, în economia Angliei au loc transformări care au grăbit trecerea la epoca modernă. Randamentul producției de cereale era în medie de 7,3; în timp ce în Europa de Est el constituia 4,5; în Scandinavia – 4; în Germania – 4,4 etc.

Cea mai dezvoltată ramură agricolă era creșterea oilor, care favoriza dezvoltarea industriei textile. Țesăturile de postav produse în Anglia erau de o calitate înaltă. Negustorii și o parte a nobilimii îngrădeau pământurile arabile ale țăranilor, transformându-le în pășuni pentru creșterea oilor.

INFORMEAZĂ-TE

Într-o singură încăpere lungă stăteau în șir vreo 200 războaie de țesut. La fiecare lucra un bărbat, ajutat de un copil, care-i întorcea suveicile. În încăperea următoare, vreo sută de femei pieptăneau lână. În alta, 100 de fete tinere torceau. Venea apoi la rând o grupă de copii – cam 150 – a căror îmbrăcăminte sărăcăcioasă trăda mizeria părinților. Ei scărmanau lână, alegând-o pe cea fină de cea aspră. Pentru munca lor de o zi întreagă, primeau ca hrană o bucată de pâine și un singur penny.

Balada populară Jack din Newbury despre o manufactură textilă din Anglia, 1597

Henric al VIII-lea (1509–1547)

Elisabeta I (1558–1603)

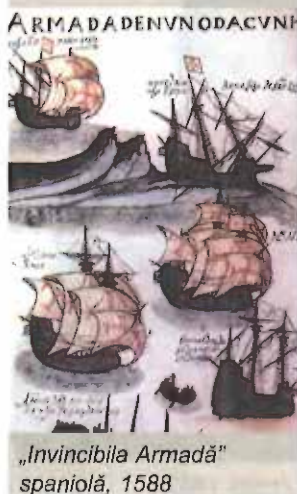
DOCUMENTAR

Singura cale de a înțemeia o putere comună, care să fie în stare să-i apere pe oameni de invazia străinilor și de răul pe care și-l pot face unii altora... este de a încredința toată puterea și forța unui singur om, sau unei adunări de oameni, care și-ar putea reduce toate voințele, prin majoritatea voturilor, la una singură...

Thomas Hobbes,
sfârșitul secolului al XVI-lea – prima jumătate a secolului al XVII-lea

Filip al II-lea,
rege al Spaniei
(1556–1598)

„Invincibila Armadă”
spaniolă, 1588

Ei construiau clădiri în care lucrau până la o mie de muncitori. Dorind să obțină postav de calitate bună, stăpînii de ateliere îi repartizau pe muncitori în grupe. Fiecare grupă îndeplinea o singură operație: țesutul, vopsitul, scărmanatul sau torsul. Astfel avea loc *diviziunea muncii*. Atelierele mari în care se practica diviziunea muncii au fost numite *manufacturi*.

NOILE STĂRI SOCIALE ALE POPULAȚIEI

Proprietarii de manufacturi, negustorii, cămătarii și bancherii formau o stare socială nouă – burghezia. Ei contribuiau la formarea relațiilor de tip capitalist, bazate pe deținerea banilor și nu a proprietăților funciare.

Nobilii care făceau comerț cu produsele gospodăriei lor, inclusiv cu lînă, sau angajau muncitori agricoli pentru lucrarea ogoarelor și pășunarea vitelor constituiau *nobilimea nouă*, în comparație cu cea *veche* care folosea în continuare munca țăranilor dependenți.

Muncitorii salariați, burghezia și nobilimea nouă alcătuiau noile stări sociale ale Angliei.

Stăpînii manufacturilor nu erau în stare să-i angajeze pe toți țăranii lipsiți de pămînt. De aceea mulți dintre ei deveneau vagabonzi, fiind nevoiți să cerșească. Mulți se îmbolnăveau.

Împotriva vagabonzilor au fost adoptate legi aspre. Ei erau bătuți cu biciul și trimiși să lucreze pentru un salariu mizerabil, alteori erau chiar spînzurați.

COMERȚUL MARITIM. RIVALITATEA DINTRE ANGLIA ȘI SPANIA

În secolul al XVI-lea se dezvoltă rapid și comerțul maritim al Angliei. Negustorii englezi își vindeau mărfurile în porturile din Marea Nordului, Marea Baltică și Marea Mediterană. Pentru a asigura succesul operațiilor comerciale în țările îndepărtate, negustorii bogați se uneau în companii. Printre acestea au fost *Compania levantină* (1581) înființată pentru comerțul în Marea Mediterană, *Compania Indiilor Orientale* (1600) pentru comerțul cu Asia etc.

În lupta pentru noi piețe de desfacere, negustorii englezi întâmpinau rezistență din partea negustorilor și conchistadorilor din Spania. Cele două state concureau pentru sfere de influență.

Regele Spaniei, Filip al II-lea (1556–1598), a hotărît să supună Anglia. În acest scop, în 1588, el a format o flotă din 130 de corăbii, pe care a numit-o *Invincibila Armadă*, fiind sigur că va obține victorie. Dar expediția împotriva Angliei s-a terminat cu un eșec total: *Invincibila Armadă* a fost distrusă. După expediția din 1588 înfrîntarea maritimă a început să treacă de partea Angliei.

Astfel, la sfârșitul secolului al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea, Anglia devine unul dintre cele mai puternice state din lume.

Laborator

Maria Stuart (1542–1587)

Regina scoțienilor, Maria Stuart, era descendentă directă din familia Tudorilor. Bunica ei (soția regelui scoțian Iacov al IV-lea), Margarita, era fiica lui Henric al VII-lea Tudor. În 1561 ea devine regină a Scoției, dar în 1568 este nevoită să se refugieze în Anglia, devenind aliata catolicilor în luptă cu regina protestantă Elisabeta. M. Stuart este decapitată din porunca Elisabetei, deoarece pregătea un complot împotriva ei. Elisabeta n-a avut urmași și din acest motiv fiul M. Stuart, Iacov, a devenit rege al Angliei (1603–1625), întemeind dinastia Stuart.

Maria Stuart
înainte de execuție, 1587

- Indică pe hartă locul luptelor decisive între flota engleză și *Invincibila Armadă*. Cum crezi, de ce spaniolii și-au numit flota trimisă spre Anglia *Invincibila Armadă*?
- Evidențiază factorii care au accelerat împrejuririle din Anglia.
- Numește măsurile întreprinse de monarhii Angliei în prima jumătate a secolului al XVI-lea, care au condus la consolidarea puterii lor.
- Stabilește deosebirea dintre țăranii șerbi și muncitorii salariați, dintre nobilimea nouă și cea veche. De ce monarhii Angliei adoptau legi aspre împotriva vagabonzilor?
- Citește fragmentul din balada populară *Jack din Newbury* și stabilește deosebirile dintre manufactură și sistemul de breaslă.
- Folosind documentul de la pagina 100, demonstrează că la sfârșitul secolului al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea s-a instituit monarhia absolută în Anglia.
- Utilizând textul de la rubrica *Din cronica timpului*, explică cum înțelegi expresia: *Știința este o putere*.

EXPRIȚĂ-ȚI ATITUDINEA

În secolul al XVI-lea, în Anglia, s-au produs schimbări de caracter economic, social și politic. Care dintre acestea au determinat geneza societății moderne în Anglia? Argumentează răspunsul.

DIN CRONICA TIMPULUI

Francis Bacon (1561–1626), filosof, om de stat, scriitor, deja la vârsta de 13 ani a elaborat planul lucrării filosofice *Noul Organon*, care i-a adus renume mondial. El afirma că numai experimentul poate constitui baza adevărului. Fraza lui preferată era: *Știința este o putere*. Se stinge din viață la 9 aprilie 1626, la Londra. Cu o lună înainte, făcuse primul experiment științific: a umplut trupul unui pui de găină mort cu zăpadă pentru a afla dacă acesta se va descompune mai lent decât în condiții obișnuite.

Franța între medieval și modern

Secolul al XVI-lea – prima jumătate a secolului al XVII-lea reprezintă în istoria Franței perioada consolidării monarhiei absolute și a extinderii teritoriale.

- Examinează harta și indică teritoriile alipite la domeniul regal în timpul domniei lui Francisc I și a lui Henric al IV-lea.
- În baza textului, stabilește care erau prerogativele regelui.

Franța în secolul al XVI-lea

... Cît despre autoritatea aceluia care guvernează, vă voi spune că acest regat atît de mare (Franța – *n.ns.*), atît de populat, atît de bogat, depinde numai de voința supremă a regelui... regatul nu se împarte, ci aparține unuia singur... Regele este împărțitorul unui număr nesfîrșit de slujbe, demnități, sarcini, bunuri ecleziastice, daruri și alte stimulente și onoruri. El are asupra regatului său o autoritate deplină. Totul depinde de el: pacea și războiul, impozitele și tributurile, favorurile, beneficiile, sarcinile, guvernul și administrarea întregului regat. Pe scurt, regele este stăpîn absolut; nici un consiliu, nici un magistrat nu poate să-i limiteze puterea.

Michele Soriano, ambasadorul Veneției la Paris, 1561

Francisc I
(1515–1547)

Cuvinte-cheie

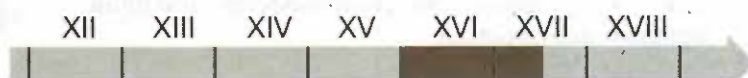
Edict
Hughenot
Prerogative
Protecționism

Henric al IV-lea (1589–1610)

Castelul Chambord (1519–1539)

SITUAȚIA ECONOMICĂ

În secolul al XVI-lea, Franța era cea mai populată țară din Europa: ea avea 16 mln. de locuitori, dintre care circa 90% trăiau în mediul rural.

Baza economiei Franței rămânea agricultura cu ramurile ei tradiționale: cultivarea pământului și creșterea animalelor. În secolul al XVI-lea, în Franța au apărut o serie de manufacturi, care produceau postavuri, mătăsuri, pânze și alte mărfuri.

Regii Ludovic al XII-lea (1498–1515) și Francisc I (1515–1547) au luat măsuri de susținere a comerțului intern și extern: astfel numai între anii 1489–1515 au fost restabilite 400 de iarmaroace din țară.

Regii Franței limitau importul din alte țări, mărfurile aduse în Franța erau supuse unor taxe mari. Această politică a căpătat denumirea de *politică protecționistă*.

STĂRILE SOCIALE

Principalele stări sociale erau țăranii și nobilii. Majoritatea țăranilor erau liberi. Ei plăteau o rentă fixă în bani și impozite la stat. Deși nobilimea continua să se bucure de privilegii fiscale și judiciare, rolul ei în societatea franceză era în scădere. Unii nobili au devenit curteni, alții au acceptat slujbele militare oferite de rege. Aceștia se numeau *nobilimea de spadă*.

Concomitent, în Franța se forma o nouă stare socială, burghezia (negustorii, cămătarii, stăpînii de manufacturi), lipsită de privilegii. Pentru a pătrunde în rîndurile nobilimii și a-și asigura venituri însemnate, reprezentanții burgheziei cumpărau funcții de stat, formînd astfel *nobilimea de robă*.

RĂZBOAIELE RELIGIOASE

La mijlocul secolului al XVI-lea, în Franța s-au răspîndit ideile calviniste. Părtașii calvinismului erau numiți hughenoți (*cei uniți*).

Gruparea catolică era condusă de familia Guise din Lorena, iar cea hughenotă de către familiile Bourbon și Condé.

Războaiele dintre hughenoți și catolici (numite și războaie religioase) au durat un timp îndelungat (1562–1589). Cel mai îngrozitor episod al acestor războaie a avut loc în noaptea Sfîntului Bartolomeu (23–24 august 1572), cînd hughenoții, veniți la Paris cu ocazia căsătoriei conducătorului lor, Henric de Bourbon, cu Margareta, sora regelui, au fost măcelăriți. La Paris și în țară au murit circa 30 000 de hughenoți.

INFORMEAZĂ-TE

Țăranul dă dijma nobilului, secolul al XVII-lea

Numărul populației din Franța e foarte ridicat, întrucît acel regat are mai mult de 140 de orașe cu episcopi și alte domenii, castele și sate nenumărate – fiecare din aceste așezări fiind plină atît cît e cu putință. Numai în Paris se află, pe cît se crede, de la patru la cinci sute de mii de suflete.

Michele Soriano,
ambasadorul Veneției
la Paris, 1561

Noaptea Sf. Bartolomeu la Paris, 24–25 august 1572

DOCUMENTAR

Cardinalul Richelieu
(1585–1642)

1. În primul rând, se va șterge, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, amintirea a tot ceea ce s-a săvârșit de amîndouă părțile...
2. Poruncim ca religia romano-catolică și apostolică să fie repusă în drepturi în toate locurile din regatul nostru...
6. Pentru a nu da nimă-nui prilej de tulburări și certuri între supușii noștri, am poruncit și poruncim ca toți cei care împărtășesc așa-numita religie reformată să trăiască în toate orașele și locurile din regatul nostru...

Fragment din textul
Edictului de la Nantes

Edictul de la Nantes, 1598

Războaiele s-au terminat în 1589 cu încoronarea lui Henric de Bourbon (Henric al IV-lea, 1589–1610), care a restaurat absolutismul în Franța. Pentru a aplana conflictul dintre hughenoti și catolici, în 1598, el a semnat *Edictul de la Nantes*, prin care protestanților li se recunoștea libertatea conștiinței, li se permitea organizarea adunărilor religioase.

CÎRMUIREA LUI RICHELIEU

La moartea lui Henric al IV-lea, fiul său, Ludovic al XIII-lea, avea doar 9 ani. El a cedat puterea prim-ministrului – cardinalului Richelieu (între anii 1624–1642), așa încît regele domnea, iar cardinalul conducea.

Obiectivele politicii lui Richelieu au fost: consolidarea absolutismului, slăbirea poziției Habsburgilor și asigurarea unei poziții internaționale dominante a Franței.

Pentru a-i supune pe feudali, Richelieu a ordonat demolarea castelelor lor (cu excepția celor de la hotare) și a interzis duelurile. În anul 1628, Richelieu a pus stăpînire pe cetatea hughenotilor, La Rochelle, acordîndu-le acestora doar libertate limitată de cult.

Richelieu a încurajat dezvoltarea industriei manufacturiere și a sprijinit expansiunea comercială, maritimă și colonială a Franței. În timpul cîrmuirii lui, au fost constituite companii comerciale pentru comerț cu Canada (1627), Africa de Vest (1633) etc.

În perioada cîrmuirii lui Richelieu, volumul impozitelor a crescut de patru ori, fapt care a generat o serie de revolte, printre care și revolta *desculților* din Normandia și Bretania din an.1639, înăbușite de oștirile regale. De altfel, Richelieu avea o atitudine disprețuitoare față de popor. El scria: *Poporul este un catîr căruia odihna prea lungă îi dăunează mai mult decît munca.*

MONARHIA ABSOLUTĂ. LUDOVIC AL XIV-LEA

În timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea (1643–1715), în Franța s-a stabilit definitiv regimul monarhiei absolute, care se baza pe un aparat birocratic puternic, armată, justiție. Regele concentrase în mîinile sale puterea supremă legislativă, executivă și juridică.

Ludovic al XIV-lea considera că are drepturi nelimitate asupra supușilor. El spunea: *Supușii n-au nici un fel de drepturi, ei au numai obligațiuni.* Expresia preferată a regelui era: *Statul sînt eu.* În timpul lui a apărut cultul regelui-soare.

Ludovic al XIV-lea (1643–1715)

Laborator

... Declarăm, anunțăm, ordonăm, dispunem că noi dorim ca în toate locurile fortificate, orașe sau castele, care se află în interiorul regatului nostru și al provinciilor și nu sînt amplasate în puncte strategice la hotare sau alte locuri importante, fortificațiile trebuie să fie demolate și distruse: urmează a distruge chiar și pereții vechi... în măsura în care aceasta este necesar pentru binele și liniștea supușilor noștri.

Declarația regală despre demolarea castelului, 1626

● Citește textul și determină cu ce scop erau demolate fortificațiile din interiorul Franței.

Ruinele castelului Gaillard, secolul al XII-lea

- Calculează cît timp a trecut de la sfîrșitul războaielor religioase și semnarea *Edictului de la Nantes*.
- Indică pe hartă căile comerciale dintre Franța și Canada, Franța și Africa de Vest.
- Stabilește deosebiriile dintre *nobilimea de spadă* și *nobilimea de robă*.
- Citește fragmentul din *Edictul de la Nantes* și stabilește ce drepturi acorda Henric al IV-lea adepților religiei romano-catolice și celei reformate.
- Explică de ce contemporanii au numit revolta din anul 1639 *revolta descultilor*.
- Determină trăsăturile monarhiei absolute din timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea. Ce avea în vedere monarhul cînd spunea: *Statul sînt eu*?
- Explică îmbinarea de cuvinte *regele-soare*.
- Ce calendare au mai existat și există în lume alături de cele menționate în textul de la rubrica *Din cronica timpului*?

EXPRIĂ-ȚI ATITUDINEA

Comentează spusele lui Richelieu: *Poporul este un cafîr, căruia odihna prea lungă îi dăunează mai mult decît munca*. Ce crezi despre această expresie?

DIN CRONICA TIMPULUI

Pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea europenii foloseau calendarul iulian, stabilit de Iulius Caesar în anul 46 î. Hr., care către anul 1580 depășea schimbările anuale cu zece zile. La 5 octombrie 1582, papa Grigore al XIII-lea reformează calendarul, sărind peste zilele aflate între 4 și 15 octombrie; în noul calendar gregorian sutele de ani nu se împart perfect la 400; în consecință, anul 1582 a avut numai 354 de zile, cel mai scurt an cunoscut în istorie.

Revoluția din Țările de Jos

Aparent absente din marea istorie politică a Evului Mediu european și mereu sub dominația politică a unor seniori influenți din afară, la un moment dat, Țările de Jos au devenit centrul economic al lumii.

• *Examinează textul și explică cum au apreciat contemporanii ascensiunea spectaculoasă a Țărilor de Jos.*

Ducele de Alba

Cuvinte-cheie

Canal
Concesie
Dig
Ghezi
Rebel

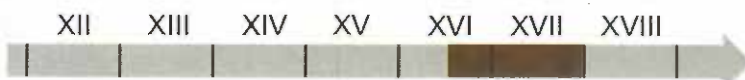
Revoluția din Țările de Jos

Contemporanii au fost luați pe nepregătite. Neatenți, ca întotdeauna, la procesele prealabile, ei descoperă splendoarea neerlandeză (Țărilor de Jos – *n.ns.*) dintr-o dată, atunci când ea, orbitoare, era un lucru gata cîștigat. Nimeni nu înțelegea norocul subit, avîntul vădit, puterea neașteptată a unei țări atît de mici și, într-un fel, fără istorie. Și toți vorbesc despre bunăstarea uluitoare, despre secretul, despre miracolul olandez.

Fernand Braudel

Olanda. Piața orașului Haarlem

STĂPÎNIREA SPANIEI

În Evul Mediu, teritoriul situat pe cursul inferior al râurilor Șelda, Maas și Rin se numea *Țările de Jos* (adică *ținuturile de pe cursul inferior al fluviilor*). Astăzi aici sînt situate *Belgia, Olanda și Luxemburg*.

După împărțirea stăpînirilor habsburgice din 1555, Țările de Jos au trecut în posesia regelui Spaniei, Filip al II-lea. Aici locuiau circa 3 mln. de oameni, care valorificaseră teritoriile neroditoare de la mare sau cucerite, împrejmuiindu-le cu diguri. Orașele din această zonă erau centre înfloritoare ale producției manufacturiere (în special, manufacturile de postav din Flandra, unde se practica albirea pînzelor la soare pe spații întinse) și ale comerțului. Impozitele insuportabile și diferite restricții comerciale, introduse de spanioli, au condus însă la decăderea industriei și a vieții orășenești. Conflictul anglo-spaniol a paralizat, la rîndul său, comerțul Țărilor de Jos cu Anglia, lăsînd fără lucru mii de oameni. A crescut nemulțumirea generală a populației. Țările de Jos, în care se dezvoltau relațiile capitaliste, au intrat în contradicție cu regimul feudal impus de Spania.

Filip al II-lea a încercat să curme nemulțumirea populației prin măsuri represive, dorind să instaureze și aici conducerea absolutistă prin intermediul unor guvernatori numiți de el și sprijiniți de armatele spaniole, menținute după războiul cu Franța. Astfel, el intră în contradicție și cu nobilimea locală, care rămîne privată de drepturile ei la conducere. În provinciile nordice o răspîndire largă a avut-o *calvinismul*. Adepții săi au fost declarați eretici, fiind prigoniți de inchiziție.

ÎNCEPUTUL REVOLUȚIEI

În 1566 izbucnește o răscoală spontană, însoțită de devastări ale bisericilor catolice. În opoziție față de absolutismul spaniol intră și o parte a nobilimii locale în frunte cu principele *Wilhelm de Orania*, care, inițial, încearcă să obțină concesiile pe calea tratativelor.

În 1567, *ducele de Alba* în fruntea unei armate spaniole de elită intră în Țările de Jos, stabilind un regim de teroare. Au fost executați chiar și unii lideri ai opoziției aristocratice. Se instituie un tribunal special, supranumit *Consiliul Sîngeros*.

Albirea pînzelor în Flandra

DOCUMENTAR

Un ținut foarte mic, prins dinspre mare de dune sterpe, supuse din partea aceasta, ca și din partea râurilor și canalelor de care este străbătut, la dese inundații și bun numai de pășuni, care sînt singura bogăție a țării; puținul grâu și alte cereale, care cresc aici nu ajung să hrănească nici măcar a suta parte din locuitorii săi.

Din relatarea unui
ambasador francez, 1699

Pămîntul este jos, toate râurile și canalele mari sînt între diguri, așa încît ele nu curg la un nivel cu pămîntul, și-n multe locuri poți vedea, cu cea mai mare mirare, apa mai înaltă decît pămîntul.

Francesco Guicciardini,
1567

Castelul comiților de Flandra

DOCUMENTAR

Wilhelm de Orania, conducător al Provinciilor unite. După asasinare, puterea a fost moștenită de feciorul său. Astfel, în Olanda s-a stabilit cîrmuirea dinastică a familiei de Orania.

Averile celor executați erau vărsate în vîstieria spaniolă. Impozitele suplimentare ruinau populația. Pădurile Flandrei erau pline de răzvrățiți, care atacau pe spanioli și pe cei care colaborau cu dîșșii. Ei se numeau *ghezii de pădure* (zdrențuroșii). La nord, răsculații (pescari și unii proprietari de corăbii) au declanșat un război pe mare, fiind numiți *ghezii de mare*.

RĂSCOALA DIN NORDUL ȚĂRII

În anul 1572, ghezii au cucerit portul *Bril*. Acest fapt a servit drept pretext pentru declanșarea răscoalei în nordul țării. În *Olanda* (cea mai mare provincie nordică) vine principele de Orania, care pînă atunci a luptat fără succes cu spaniolii, folosind mercenarii germani. Răsculații îi oferă conducerea. Ducele de Alba a îndreptat toate forțele împotriva rebelilor. Dar era deja tîrziu: tot poporul se ridicase la luptă. Ducele a fost rechemat în Spania.

Rezistența eroică a orașului Leiden și inundarea terenurilor în urma distrugerii digurilor de către răsculați i-a determinat pe spanioli să se retragă. Dar Filip al II-lea a continuat cu încăpăținare războiul. Soldații spanioli, care demult nu mai primiseră solda, s-au revoltat și au prădat orașul *Antwerpen*, omorînd 8 mii de oameni. În consecință, orașul nu a mai putut reveni la strălucirea de odinioară. Revoluția s-a extins și asupra provinciilor de sud. Dar aici Filip al II-lea a reușit să-și mențină puterea.

FORMAREA PROVINCIIILOR UNITE

În anul 1579, șapte provincii nordice au încheiat între ele în orașul *Utrecht* o alianță de luptă împotriva Spaniei. În 1581 la *Unire* a aderat și principele de Orania. Păturile înstărite au vrut să-l încoroneze, dar el a fost asasinat în urma unui complot pus la cale de spanioli. Statul nou s-a numit *Provinciile Unite*, ulterior

Olanda, după numele celei mai mari provincii. Dar abia după 30 de ani de luptă de eliberare, în 1609, noul stat va fi recunoscut de Spania. Această țară se dezvoltă vertiginos, își formează un sistem colonial, face comerț activ pe mare. Acest fapt va antrena Olanda și Anglia, alt stat maritim puternic, într-un lung război pentru supremație pe mare.

Revoluția a favorizat înlăturarea instituțiilor medievale și crearea unui stat modern. Orașul *Amsterdam* devine atît capitala Provinciilor Unite, cît și a întregii piețe europene. Aici se încheiau cele mai importante acorduri comerciale și puteau fi găsite toate mărfurile cunoscute în lume. *Amsterdam*-ul deține rolul de centru comercial european pînă în momentul în care Londra îi va prelua funcția în urma războiului amintit mai sus.

Predarea Bredei. Pictură de D. Velazquez

Laborator

Flota olandeză

Succesele spectaculoase ale economiei Provinciilor Unite au fost asigurate în mare măsură de flota sa, care totaliza vreo șase mii (fără vasele mici) de corăbii. Olandezii dețineau locul întâi și la capitolul calității. O adevărată senzație au provocat navele de transport cu vele și bordurile rotunjite – *Vileboot* (flaut). Important este că ele erau deservite de un echipaj puțin numeros. Era un avantaj deosebit, dacă ținem cont de faptul că pentru călătoriile îndepărtate întreținerea echipajului constituia cea mai mare parte a cheltuielilor. Spre deosebire de alți marinari, olandezii aveau o rație destul de modestă: pește, terci și bere slabă. Olandezii au atins și altă performanță în domeniu – rapiditatea și ieftinătatea construcțiilor navale.

● Care state din Antichitate și Evul Mediu și-au asigurat prosperitatea, obținând supremația pe mare?

STUDIU DE CAZ

Corăbii olandeze de transport

- Urmărește evoluția evenimentelor din temele precedente și explică cum au ajuns Țările de Jos în stăpânire spaniolă.
- Analizează harta și numește țările care se mărgineau cu Provinciile Unite.
- Explică de ce Țările de Jos au ieșit învingătoare în confruntarea cu Spania, care avea cea mai puternică armată terestră din Europa.
- Analizează documentele, studiul de caz, informația *Din cronica timpului* și demonstrează cum au rezolvat olandezii problema sărăciei pământurilor țării.
- Compară imaginile de pe primele două pagini ale temei și explică ce epoci simbolizează.
- Descrie tabloul *Predarea Bredei* de D. Velazquez și determină cine sînt învingătorii și cine – cei învinși.
- În baza textului de la rubrica *Din cronica timpului*, găsește pe hartă principalele orașe din Țările de Jos.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Discută la tema: *Condițiile naturale și nivelul de dezvoltare*. Formulează o concluzie referitoare la situația Olandei. Compar-o cu cea în care se află țara noastră.

DIN CRONICA TIMPULUI

Țările de Jos se distingeau prin cel mai înalt grad de dezvoltare urbană. Orașenii alcătuiau aproape jumătate din populația țării, ceea ce la finele Evului Mediu era un fapt ieșit din comun. Întîietatea îi aparținea orașului Amsterdam. În raza portului său concomitent ancorau mii de corăbii. Nu erau lipsite de importanță și alte orașe: Leiden, Haarlem, Delft – centre industriale, Rotterdam, Brijl – centre de construcții navale, Haaga – centru politic etc.

Europa Centrală, de Est și de Sud-Est în secolele XVI-XVII. Imperiul Otoman

În secolele XVI-XVII, în Europa Centrală și de Est, se impun trei centre de dominație politică: Imperiul Habsburgic, Imperiul Otoman și Rusia țaristă. Alte state, cu excepția Uniunii Polono-Lituaniene, intră în componența acestor imperii sau sînt vasale.

- *Indică pe hartă centrele de dominație politică.*
- *Cum a influențat această ordine imperială destinul etniilor din regiune?*

Efesul sabiei generalului Wallenstein

Cuvinte-cheie

Imperiu
Opricină
Republică
nobiliară
Seim

Europa Centrală, de Est și de Sud-Est în secolele XVI-XVII

Afît regele Sigismund al III-lea Vasa, care năzua să urce pe tronul regilor suedezi luterani sau pe cel al moscoviților..., cît și marele hatman J. Zamoyski, se înșelau asupra posibilităților de înfăptuire practică a proiectelor lor.

Pe bună dreptate, s-a spus atunci (cuvinte atribuite lui Matias Corvin): *Bella gerant fories: tu felix Austria nube...* (războiul să-l poarte alții, tu, fericită Austrie, căsătorește-te).

Constantin Rezachevici,
istoric contemporan

Catedrala Pokrov din Moscova

IMPERIUL GERMAN

Pacea religioasă (1555) a consfințit separatismul principilor germani. Puterea împăratului, ales de principii electori, era nominală. De la mijlocul secolului al XV-lea începe ascensiunea Casei de Habsburg, care izbuteste să-și asigure cîrmuirea dinastică imperială. În situația cînd puterea reală depindea de mărimea posesiunilor, împăratul Maximilian I (1493–1519) a tins să sporească domeniul familial prin căsătorii dinastice.

La începutul secolului al XVII-lea, în nordul Imperiului German, se afirmă principele de Brandenburg, care va pune bazele unei noi puteri europene – regatul Prusiei.

Împăratul Rudolf al II-lea (1576–1612), educat în mediul catolic din Spania, a agravat relațiile cu principii protestanți. În consecință, Imperiul s-a divizat în două tabere: protestanți și catolici. Fiecare dintre adversari a căutat sprijinul în exterior, fapt ce a dus la transformarea conflictului intern într-un război european, care a durat 30 de ani (1618–1648). Pacea de la Westfalia a consfințit acaparările teritoriale ale Franței și Suediei din contul Imperiului și fărîmițarea politică a pămînturilor germane. Războiul a provocat un dezastru nemaivăzut în ținuturile germane și în alte posesiuni ale Habsburgilor. Astfel, de exemplu, populația Cehiei s-a redus de la 2,5 mln. la 700 mii de locuitori.

ȚINUTURILE POLONO-LITUANIENE

La răscrucea secolelor XV–XVI, nobilimea polonă a reușit să impună regalității și marilor magnați adoptarea unui parlament bicameral (*Seim*), în calitate de organ legislativ suprem al statului. Astfel, se instaurează un regim politic, numit *republica nobiliară*. Pe timpul regelui Sigismund I (1506–1548), Polonia trece printr-o epocă de înflorire economică și culturală. În 1569, Polonia și Lituania adoptă la Lublin unirea definitivă (*Rzecz-Pospolita*), confirmată de alegerea unui rege comun, avînd un Seim unic și aceeași monedă. Au rămas separate însă sistemul administrativ, armata, tezaurul. De asemenea, Bielarusi și ținuturile ucrainene au trecut din stăpînirea Lituaniei în cea a Poloniei. Pe plan extern, Polonia a avut mai mulți adversari: Suedia, Cnezatul Moscovei, Imperiul Habsburgic. A întreținut însă relații pașnice și uneori de colaborare cu Imperiul Otoman. În secolul al XVII-lea, atacurile cazacilor în posesiunile otomane și invers, ale tătarilor în cele polone, precum și concurența pentru influență în Moldova au adus la îndelungi ostilități între Poartă și Polonia.

CNEZATUL MOSCOVEI ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI IVAN AL IV-LEA

Procesul de formare a statului rus unitar se încheie pe timpul domniei lui Vasile al III-lea (1505–1533). Odată cu aceasta a crescut și rolul nobilimii mărunte și mijlocii – *dvorenii* (de

INFORMEAZĂ-TE

Maximilian I Habsburg

Domeniului habsburgic, care includea Austria, Stiria, Carantania și Craina i se adaugă la început Țările de Jos și o parte din Burgundia, precum și coroana Spaniei. După divizarea Imperiului în 1555, dreptul de posesiune asupra Țărilor de Jos revine Spaniei. În Europa Centrală, în urma stabilirii unor legături dinastice, Habsburgilor le revine coroana Ungariei (inclusiv Slovacia și Croația) și cea a Boemiei (Cehia).

Sigismund I cel Bătrîn

DOCUMENTAR

Ivan cel Groaznic

Ivan al IV-lea a aprobat acțiunea familiei de negustori Stroganov, care a trimis un detașament de cazaci de pe Don și alți aventurieri, condus de Timofei Ermak ce a cucerit, într-o primă etapă, Siberia, deschisă de acum colonizării rusești.

Constantin Rezachevici

Ermak

la *dvor* „curte”). Pentru serviciul militar, cneazul le dădea moșii pe viață, prin aceasta asigurându-și sprijinul lor.

La începutul domniei lui Ivan al IV-lea (1533–1584), boierii, profitând de faptul că noul cneaz era minor, tind să-și mențină vechile libertăți. În 1547 Ivan s-a încoronat în calitate de *țar* (de la titulatura romană – *cezăr*), ridicând astfel prestigiul puterii centrale. Au fost create și noi organe de administrare centrală – *pricazurile* (de la *pricaz* – ordin), care dirijau diverse domenii de activitate: politica externă, comunicațiile etc. Noul cod de legi (*Sudebnic*) din 1550 a limitat dreptul de strămutare a țăranilor la ziua Sf. Iuri. S-a introdus o oaste permanentă de *streliți* (pușcași). A fost reorganizată și administrația locală.

În anul 1565, pentru a submina definitiv puterea marilor boieri, Ivan al IV-lea a declarat o mare parte a statului drept stăpânirea lui personală – *opricinină* (de la *oprici* – deosebit). Pământurile boierilor izgoniți erau date *dvorenilor opricinici*. Oastea opricinicilor a căpătat drepturi extraordinare. Ei se răfuiu în toată țara cu toți care nu le erau pe plac, organizând campanii de pedeapsă împotriva unor județe și orașe întregi. În 1570 a fost jefuit nemilos Novgorodul. Metodele represive n-au lichidat însă influența aristocrației funciare. În schimb, opricinina a subminat puternic economia și potențialul de apărare a țării. În 1572 ea a fost desființată. În aceste condiții s-a statornicit puterea personală a țarului – autocrația, iar Ivan al IV-lea a fost supranumit cel Groaznic.

Inițial, în politica externă, Ivan cel Groaznic a obținut succese importante. În 1552 el a cucerit Hanatul Kazan, iar în 1556 – Hanatul Astrahan. A urmat și cucerirea Siberiei de Vest de către cazacii conduși de Ermak. În Războiul livonian (1558–1582), țarul a urmărit scopul de a ieși la Marea Baltică prin cucerirea Livoniei și a ținuturilor lituaniene. După primele succese a urmat o serie de înfrângeri, când împotriva sa s-au aliat Polonia, Suedia și Danemarca. Astfel, acest scop așa și nu a fost atins.

„EPOCA TULBURĂRILOR” ÎN RUSIA

După decesul lui Ivan cel Groaznic, marea boierime, profitând de slăbiciunea urmașului, se impune prin reprezentantul său – Boris Godunov, care, în cele din urmă, devine țar (1598). Apoi boierimea susține pretențiile la domnie ale impostorului Dimitrie, care se dădea drept fiul lui Ivan cel Groaznic. După ocuparea tronului, el este omorât de moscoviți, nemulțumiți de anturajul lui polonez. În același timp, în țară a izbucnit o mare răscoală țărănească sub conducerea lui Bolotnikov, care a fost cu greu potolită.

În 1608 regele polonez susține pe alt impostor – Dimitrie al II-lea, ca mai târziu să întreprindă o campanie militară în Rusia, cucerind Moscova. Boierii recunosc drept țar pe fiul regelui

– Vladislav, dar o mișcare populară de amploare condusă de starostele Cuzma Minin și cneazul Dimitri Pojarski a dus la eliberarea în 1612 a Moscovei de polonezi.

În 1613, *Adunarea Stărilor (Zemskii Sobor)* îl alege țar pe boierul Mihail Romanov. În 1618 noul țar încheie un armistițiu cu Polonia. Cu prețul pierderii unor teritorii, Rusia depășește perioada *epocii tulburărilor*.

ȚINUTURILE UCRAINENE ȘI BIELORUSE

Încă din perioada fărâmițării feudale, populația cnezatelor din partea de sud-vest a Rusiei Kievene a început să se numească ucraineni, iar pământurile lor ucrainene (de la *crai*, *craina* „margine”). Populația Rusiei Haliciene își zicea *rusini (ruteni)*. Cnezatele vechi ruse de vest au început să se numească *Belaia Rusi* („Rusia Albă”), iar populația – bieloruși. Din secolul al XIII-lea o parte a pământurilor ucrainene și bielorusse au ajuns sub stăpânirea Lituaniei. Teritoriile haliciene au intrat în componența regatului polon.

În 1648, în urma creșterii asupririi sociale, religioase și naționale, a izbucnit o puternică mișcare împotriva stăpînitorilor polonezi. În fruntea mișcării se aflau cazacii zaporojeni conduși de hatmanul Bogdan Hmelnițki, nemulțumiți de privarea lor de libertăți. Oastea poloneză este învinsă în câteva lupte. Însă în bătălia de la Beresteciko, fiind trădați de aliații lor – tătarii din Crimeea, cazacii sînt învinși. Pacea încheiată în 1651 la Belaia Țercovi, nefavorabilă cazacilor, n-a durat mult timp. În anul următor lupta este reluată.

În disputa privind viitorul Ucrainei se implică Imperiul Otoman și Rusia. Sultanul dorea să-i impună vasalitatea ca și Hanatul Crimeii. Rusia invocă unitatea de origine a rușilor, ucrainenilor și bielorușilor, chemîndu-i să restabilească această unitate. În 1653 *Adunarea Stărilor* din Rusia hotărăște primirea Ucrainei în supușenia Rusiei. Cazacii au convocat în 1654 la Pereaslav o mare adunare – *Rada (sfat)*, la care au acceptat această unire. Războiul cu Polonia îi sleise de puteri, iar condițiile unirii – păstrarea puterii hatmanului și a libertăților cazacilor, le păreau ademenitoare. Ca urmare, în 1654 începe războiul ruso-polonez, care a durat 13 ani. Conform păcii de la Andrusovo (1667), Polonia recunoaște unirea teritoriului Ucrainei de pe malul stîng al Niprului și a orașului Kiev cu Rusia, care recapătă, de asemenea, și Smolenskul.

IMPERIUL OTOMAN ÎN SECOLELE XVI–XVII

În secolul al XVI-lea, hotarele Imperiului continuă să se extindă. Sultanul Selim I cucerește Anatolia Orientală. Apoi a urmat campania împotriva mamelucilor, în urma căreia Imperiul a cuprins Orientul Apropiat și Egiptul. Dominația otomană se extinde asupra Africii de Nord. Sultanul devine protectorul orașelor sfînte Mecca și Medina și moștenește titlul de calif. În timpul domniei lui Suleyman cel Mare (1520–

INFORMEAZĂ-TE

Minin și Pojarski

În 1596 populația ortodoxă din Uniunea Polono-Lituaniană a fost impusă să accepte unirea cu biserica catolică, fapt ce i-a stîrnit nemulțumirea. În plus, pe aceste teritorii au fost introduse relațiile de șerbie. Mulți țărani însă fugeau în stepele din preajma cursului inferior al Niprului, unde s-au retras și oștenii ortodocși, nemulțumiți de Unire, numindu-se cazaci, adică oameni liberi. Ei au creat o organizație militară, numită *Secea Zaporojeana* (de la numirea întăriturilor cu copaci tăiați – seci).

Bogdan Hmelnițki

DOCUMENTAR

Suleyman cel Mare

În Turcia oricine este constructorul propriului său loc și viitor... Turcii nu cred că însușirile cuiva se transmit altcuiva prin moștenire. Cei ce sînt necinstiți, leneși și trîndavi, nu se înalță niciodată, ci rămîn într-o stare de nerespect și secundară.

Relatarea ambasadorului austriac Busbek de pe timpul lui Suleyman cel Mare

1566), otomanii ajung sub zidurile Vienei. Este transformată în pașalîc o bună parte a Ungariei (1541). Transilvania devine un principat sub suzeranitate otomană. La fel sporește dependența de Poartă a Moldovei și a Țării Românești.

Urmează o stabilizare relativă a hotarelor imperiului. Victoriile alternează cu înfrîngeri, iar acaparările teritoriale cu pierderi. Astfel, cucerirea insulei Cipru a fost precedată de o gravă înfrîngere pe mare la Lepanto (1571) în fața flotei unite a Venetiei, Spaniei și papalității.

Otomanii au pus stăpînire pe litoralul Pontic al Caucazului, însă campania pentru cucerirea Astrahanului a suferit eșec. Sultanii nu mai conduc oștirile în campanii. Administrarea statului tot mai mult e lăsată pe seama marilor viziri și a membrilor divanului. Corupția devine unul din viciile permanente ale aparatului de stat. Crește povara impozitelor, care provoacă răscoale.

CIVILIZAȚIA OTOMANĂ

Domnia lui Suleyman, supranumit în tradiția otomană *Legislatorul*, a însemnat o epocă de apogeu a civilizației otomane. Pe plan intern a fost impus principiul supremației legii. Însuși sultanul trebuie să se conducă de lege în momentul în care ia decizii. Promovarea la posturile de conducere era determinată mai mult de calitățile personale decît de proveniență și bogăție.

Sultanul încurajează dezvoltarea științei și a artelor. Protejații săi sînt renumiți poeți turci – Bîcî și Fuzûlî. Progresele arhitecturii sînt legate de numele celebrului arhitect otoman, Mimar Sinan (1490–1588). În anii 1609–1617, discipolul lui Sinan, Mehmed-aga, înalță renumitul monument otoman din Istanbul – Moscheea Albastră.

Prin prelucrarea modelelor persane, capătă trăsături originale miniatura otomană. Importante sînt ciclurile ilustrative ale

lui Üstad Osman, iar în domeniul portretului se distinge Nigîrî Haydar. În sfera artelor aplicate se bucură de faimă teracota de Iznik, folosită pentru decorație și în palatul de la Iași al lui Vasile Lupu. Deși după epoca lui Suleyman științele se află în regres, anumite succese continuă să fie înregistrate în domeniul geografiei. Un izvor important, inclusiv pentru Țările Române, prezintă *Cartea călătorilor* a lui Evlia Celebi.

Moscheea Albastră din Istanbul

Laborator

Răspîndirea tiparului în Europa de Est

Tiparul, care se afirmă în Europa Centrală și de Vest în secolul al XV-lea, se extinde în secolul următor și în Estul Europei. Unul dintre celebrii promotori ai săi a fost cărturarul bielorus Francisc Scorina. Originar din Potočk, el a făcut studii la Universitățile din Cracovia și Padova. Captivat de ideile umaniste, el își pune scopul de a ilumina oamenii din patria sa. Astfel, în afară de editarea *Psaltirii* în limba slavonă (bisericească), el a scos de sub tipar și 22 de cărți ale *Vechiului Testament* în limba bielorusă, apropiată de dialectul popular. În Rusia, Lituania și Ucraina opera de editare a fost continuată de Ivan Fiodorov și Piotr Mstislaveț. În 1564 ei au scos prima tipăritură la Moscova – *Apostolul*. Activitatea lor a fost însă întreruptă, ei fiind nevoiți să se refugieze în Lituania, apoi în Lvov. Cu toate piedicile, progresul în acest domeniu nu mai putea fi stăvilit.

● Ce legătură este între afirmarea tiparului în Ucraina și începuturile tiparului în Moldova?

STUDIUL DE CAZ

Francisc Scorina,
gravură din „Biblie”

- Urmărește pe hartă principalele direcții ale expansiunilor Rusiei, Imperiilor Otoman și Habsburgic.
- Descifrează semnificația anului 1648 în istoria Imperiului Habsburgic, a Poloniei și Rusiei.
- Determină efectele pe care le-a avut formarea *Secei Zaporjene* pentru Moldova.
- Caracterizează domnia sultanului Suleyman cel Mare și motivează de ce este ea considerată apogeul Imperiului și civilizației otomane.
- Formulează principalele cauze care au provocat decăderea Imperiului Otoman.
- Numește reperele care au asigurat ascensiunea politică a Rusiei.
- În baza textului de la rubrica *Din cronica timpului* alcătuiește câteva fraze, în care să apreciezi activitatea lui Mimar Sinan.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Ce avantaje și ce deficiențe are cîrmuirea imperială? Formulează o opinie la acest subiect.

DIN CRONICA TIMPULUI

Mimar Sinan a fost un ienicer de origine greacă și a avut ocazia să vadă monumentele renumite din Orient. Experiența acumulată i-a permis să dezvolte creativ tradițiile arhitecturii otomane, avînd ca reper catedrala Sf. Sofia. Numărul construcțiilor sale este impresionant, totalizînd 320 de edificii. Adevărate capodopere ale geniului său sînt moscheile Șahzade și Süleymanye din Istanbul și Selimiye din Edirne.

Cultura Europei în epoca Renașterii

Practic toate performanțele Renașterii continuă realizările intelectualilor medievali. Totuși, dacă Renașterea ar fi doar o încununare a evului mediu, ea s-ar lipsi de principalul caracter al său – revigorarea tradiției culturale europene.

• Care a fost rolul Renașterii în ascensiunea civilizației occidentale?

Imaginea unui iepure.
Pictură de A. Dürer

Cuvinte-cheie

Individualism
Perspectivă
Practicism
Utopie
Umanism

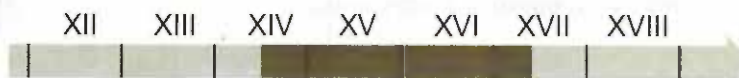
Școala ateniană. Pictură de Rafael Sanzio

Termenul de *Renaștere*, chiar în accepțiunea strîmtă a umaniștilor, care îl aplicau în esența literaturii și artelor plastice, ne apare azi ca fiind neîndesulător... Dar să rămînă înțeles că termenul de *Renaștere* nu-și mai poate păstra sensul original. În cadrul unei istorii totale, el nu poate semnifica decît promovarea Occidentului pe vremea cînd civilizația Europei a lăsat în urmă în mod decisiv civilizațiile paralele. Pe vremea primelor cruciade, tehnica și cultura arabilor și chinezilor egalau și chiar le depășeau pe cele ale occidentalilor. În 1600, lucrurile nu mai stăteau așa.

Jean Delumeau

Putto cu delfinul. Sculptură de A. Verrocchio

GENEZA CULTURII RENAȘTERII. UMANISMUL

Transformările economice, sociale și politice din secolele XIV–XV, care au demarat în Italia și s-au răspândit ulterior în restul Europei, au condus la afirmarea oamenilor de afaceri, bancherilor și proprietarilor de manufacturi. Aceștia tind să depășească limitele impuse de societatea medievală. Succesul afacerilor lor depindea de progresul tehnico-științific. Omul medieval era orientat spre ceea ce îl aștepta în *lumea de dincolo*. Timpurile noi implică un interes deosebit față de actualitate. Oamenii înstăriți își permiteau să trăiască în palate înfrumusețate cu opere de artă și să poarte veșminte luxoase. În același timp, ei erau preocupați de munca intelectuală. Astfel, doi dintre cei mai cunoscuți umaniști și oameni politici ai Florenței, Coluccio Salutati și Leonardo Bruni, erau și cei mai bogați cetățeni ai orașului. Deviza *fiecare pentru sine și împotriva tuturor* era actuală, determinând apariția conștiinței individuale.

Oamenii de cultură erau în căutarea unui model ideal al societății pe care ei înșiși încercau s-o făurească. Considerând epoca anterioară perimată (numită *Ev Mediu*), ei își îndreaptă toată atenția spre Antichitate, perioada în care, după părerea lor, a domnit rațiunea și idealul frumosului. Italia, renumită prin vestigii ale monumentelor antice și biblioteci cu cărți grecești, aduse de cărturarii bizantini, a constituit un teren fertil pentru înflorirea cultului Antichității. Valorificând tezaurul culturii antice, oamenii de cultură ai Renașterii n-au fost doar niște imitatori ai acesteia, deoarece aveau un interes sporit față de lumea înconjurătoare și natură. Acest fapt a stimulat dezvoltarea științei în baza observațiilor și experiențelor. În această epocă se stabilesc legături între știință și artă. Pictorii și sculptorii studiază corpul omenesc, însușesc matematica pentru a calcula corect proporțiile.

INFORMEAZĂ-TE

Niccolò Machiavelli

Erau din toate țările, nefiind nici una care să nu-și fi trimis reprezentanții la marea operă; la drept vorbind, ei formau o singură națiune în mijlocul națiunilor. Membrii ei își continuau munca chiar în plin război; își trimiteau vești chiar și în momentele în care se corespunda greu; se controlau unii pe alții, se aprobau, se felicitau. Așa era republica ideală a savanților.

Paul Hazard

Leonardo da Vinci

Dante Alighieri

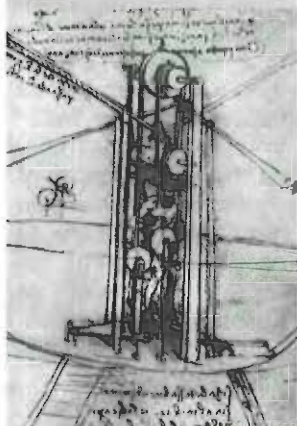

William Shakespeare

DOCUMENTAR

Erasm de Rotterdam

Leonardo da Vinci.
Proiectul mașinii
zburătoare

Nicolaus Copernic

Fiind conștienți de faptul că se constituie o nouă epocă în istorie, intelectualii renașcențiști își propun să perfecționeze omul prin dezvoltarea aptitudinilor și talentelor sale, ceea ce ar fi determinat progresul societății. Nu întâmplător reprezentanții culturii Renașterii erau numiți umaniști (latinescul *humanitas* „omenesc”).

Marii scriitori umaniști

Literatura și filozofia umanistă s-au afirmat cu precădere la Florența, oraș considerat, pe bună dreptate, *Atena timpurilor noi*. Născut aici, unul dintre cei mai celebri poeți din toate timpurile, Dante Alighieri (1265–1321), este, în opinia multora, precursor al umanismului. Fiind adversarul papei, el a fost izgonit din orașul său natal. Principala sa operă *Divina comedie* a fost scrisă în exil. Acest poem în versuri, scris în limba italiană, relatează despre o călătorie imaginară în iad, purgatoriu și rai. Descriind gândurile și patimile oamenilor întâlniți aici, Dante urmărește scopul de a prezenta în profunzime natura ființei umane.

Cu Francesco Petrarca (1304–1374) debutează epoca umanismului florentin. Timp de 30 de ani Petrarca a scris poezii dedicate Laurei, o tânără pe care o văzuse în biserică pe când avea 23 de ani. Dragostea pentru poet înseamnă binefacere și salvare sufletească. Petrarca visa să-și vadă patria unită și puternică. Ca și Dante, acesta este considerat întemeietorul poeziei italiene moderne. Un alt renumit umanist florentin a fost Giovanni Boccaccio (1313–1375). Opera sa cea mai cunoscută, *Decameronul*, descrie în culori vii modul de viață și moravurile diferitelor pătri sociale.

Umanismul se extinde și în alte țări ale Europei. Marele scriitor umanist francez François Rabelais (1494–1553) în romanul satiric *Gargantua și Pantagruel* critică sistemul medieval de educație, condamnă războaiele feudale, abuzurile nobilimii și clericilor. Unul dintre cei mai talentați literați ai Renașterii a fost dramaturgul și poetul englez William Shakespeare (1564–1616). El a scris 37 de piese, care reflectă momente dramatice din istoria Angliei și a omenirii, evidențiind caracterul contradictoriu al individualismului renașcențist (*Richard al III-lea*, *Hamlet*, *Othello*, *Romeo și Julieta*). Scriitorul umanist spaniol Miguel de Cervantes (1547–1616) descrie noblețea spiritului în opera sa principală *Don Quijote*, aflată în conflict cu practicismul timpurilor noi.

Dezvoltarea științei

Cel mai de seamă reprezentant al științei din epoca renașterii a fost Leonardo da Vinci (1452–1519). El a efectuat numeroase cercetări în domeniul fizicii și matematicii, a studiat anatomia, a construit mașini hidraulice și a elaborat proiecte de construire a unor dispozitive zburătoare. Concluziile sale științifice el le fundamenta prin observații concrete și experiențe. Anume

aceste metode de investigație științifică au impulsionat dezvoltarea științei moderne. Concepția medievală despre univers a fost combătută de către marele savant polonez Nicolaus Copernic (1473–1543). El a demonstrat că soarele se află în centrul sistemului planetar. Descoperirea lui a fost confirmată de Galileo Galilei (1564–1642), care, cu ajutorul telescopului, a demonstrat că pe lună există munți, iar pe soare pete. Adept al ideilor lui Copernic a fost și Giordano Bruno (1548–1600), care afirma că Universul este infinit. Pentru ideile sale el a fost condamnat de inchiziție și ars pe rug.

Savanții umaniști au acordat o atenție deosebită și problemelor dezvoltării societății. Astfel, Erasm de Rotterdam (1463–1536), în opera sa *Lauda prostiei*, a descris cu mult sarcasm societatea medievală, ignoranța clerului, comportamentul necuviincios al călugărilor etc. Umanistul italian Niccolo Machiavelli (1469–1527), în lucrarea *Principele*, se pronunță pentru unificarea patriei sale. Pentru atingerea acestui scop, el accepta toate mijloacele, chiar și cele josnice. Aceste concepții au stîrnit ulterior multe discuții. Negăsind în istoria omenirii o societate a dreptății, scriitorul englez Thomas Morus și-o imaginează în *Utopia* sa. El descrie o societate ideală, în care se realizează egalitatea economică, socială și politică.

ARTA ÎN EPOCA RENAȘTERII

Ca și în cazul literaturii, dezvoltarea artelor este legată de Florența. O adevărată revoluție în pictură este produsă de Giotto di Bondone (1266–1337). El apropie imaginea picturală de optica văzului uman prin folosirea perspectivei, introducerea unui spațiu tridimensional în pictură etc. Noul stil de pictură este adus la maturitate de către Tommaso Masaccio (1401–1428). Cel mai subtil și liric pictor florentin a fost Sandro Botticelli (1445–1510). Tablourile lui captivează prin lirismul și finețea deosebită a tehnicii (*Primăvara*, *Nașterea lui Venus* etc.).

Leonardo da Vinci, despre activitatea științifică a căruia s-a vorbit mai sus, a fost, de asemenea, un mare pictor și sculptor. Prin opera sa, el a sondat profunzimea spiritului uman (*Gioconda*, *Fecioara din grotă cu stînci* etc.). Un mare maestru din Florența a fost Michelangelo Buonarroti (1475–1564) – renumit sculptor, pictor, arhitect și poet. Dintr-un bloc enorm de marmură, el a sculptat statuia lui David de o înălțime de 5,5 m, instalată ulterior în piața orașului natal. O formă desăvîrșită au

DOCUMENTAR

Cimabue, ducîndu-se într-o zi cu niște treburi de la Florența la Vespignano, dădu peste

Giotto, care, în vreme ce oile pășteau, o desena pe una din ele pe o lespede netedă și slefuită... Oprindu-se tare mirat, Cimabue îl întreabă dacă nu ar vrea să meargă cu el... Ajuns aici (la Florența – n.ns.), îndrumat de Cimabue, copilul nu numai că a egalat în puțină vreme felul de a lucra al maestrului său, dar a ajuns un alît de bun imitator al naturii, încît a alungat de-a dreptul acea grosolană manieră grecească.

Giorgio Vasari, *Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților*

Cavalerul, moartea și diavolul.
Gravură de A. Dürer

DOCUMENTAR

Gioconda. Pictură de Leonardo da Vinci, devenită simbol al Renașterii și cea mai discutată operă de artă pînă în prezent.

Nașterea lui Venus. Pictură de Sandro Botticelli

Madona Sixtină. Pictură de Rafael Sanzio

și alte sculpturi ale acestui artist (*Pieta*, *Moise*, *Sclavii*). El a elaborat proiectul grandioasei cupole a catedralei Sf. Petru din Roma și pe parcursul a 4 ani a pictat bolta Capelei Sixtine din Vatican. Un cunoscător profund al naturii umane a fost celebrul pictor italian Rafael Sanzio (1483–1520). Cea mai renumită dintre picturile sale este *Madona Sixtină*, ea fiind creată la comanda mănăstirii Sf. Sixt dintr-un oraș provincial. Celebre sînt și numeroasele fresce pe care Sanzio le-a pictat pe pereții unor săli din Vatican. Ele sînt remarcabile prin perfecțiunea desenului, armonia culorilor și echilibrul compoziției.

La începutul Renașterii, unii artiști au fost invitați la curțile regilor și nobililor din alte țări europene. Totodată, în Italia veneau să deprindă meserii artistice tineri de pretutindeni. Însușind măiestria artiștilor italieni, ei au adus o contribuție remarcabilă la dezvoltarea artei din această epocă. Așa artiști ca Jan Van Eyck, Rembrand van Rijn (Țările de Jos), Albrecht Dürer (Germania), Diego Velazquez (Spania), au atins, pe bună dreptate, faima de care se bucură genialii pictori italieni, contribuind la afirmarea celui mai înalt avînt artistic pe care l-a cunoscut cultura europeană.

Laborator

Nașterea Domnului.
Pictură de Pietro Cavallini

Întâlnirea Sf. Ana cu Ioachim.
Pictură de Giotto di Bondone

● *Comparați aceste două lucrări. Ce inovații aduce în pictura italiană Giotto în comparație cu predecesorul său?*

- Indică pe axa timpului perioadele de viață ale celor mai celebri scriitori și artiști renașcențiști.
- Localizează pe hartă patria celor mai renumiți umaniști italieni.
- Stabilește în ce constă caracterul contradictoriu al Renașterii.
- Citește descrierea lui Giorgio Vasari și numește aptitudinile care au determinat locul lui Giotto în pictura universală.
- Parcurge temele precedente și determină orientarea politică a lui Dante Alighieri. El a fost guelf sau ghibelin?
- Imaginile prezentate în prima pagină a temei ilustrează cele două trăsături esențiale ale artei renașcențiste. Încearcă să le deduci.
- Când Michelangelo a venit dimineața să-și vadă *Statuia lui David*, înălțată în piața orașului, a rămas uimit. Toată statuia era acoperită cu bilețele, în care orașenii îi mulțumeau. Despre ce vorbește acest episod?

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Comentează principiul propagat de Machiavelli: *Scopul scuză mijloacele.*

Statuia lui David
de Michelangelo

Sinteză

SOCIETATEA MEDIEVALĂ TÎRZIE

Declinul societății medievale în Europa de Vest în a doua jumătate a secolului al XV-lea – secolul al XVI-lea a fost cauzat de factori interni (dezvoltarea de mai departe a economiei, a relațiilor marfă-bani, comutația rentei) și externi (marile descoperiri geografice au intensificat diferențierea socială, dezvoltarea manufacturilor și au pus bazele sistemului colonial). Reforma iușiată de Martin Luther în 1517 a avut un ecou larg în întreaga Europă. Ea avea drept scop transformarea bisericii romano-catolice într-o biserică *ieftină*, simplificarea cultului, acomodarea bisericii la necesitățile burgheziei. Deși biserica catolică în frunte cu papa s-a străduit să stopeze răspîndirea ideilor *Reformei (Contrareforma)*, ea n-a reușit, întrucît declinul epocii medievale și al bisericii catolice era un proces inevitabil.

În societatea medievală tîrzie au avut loc schimbări radicale în domeniul culturii. *Renașterea* este procesul care a avut drept obiectiv de bază studierea omului și a spiritualității sale. *Cultura Renașterii* exprimă aspirațiile marilor umaniști spre creație și cugetare liberă, debarasarea gîndirii de scolastica medievală.

MARILE DESCOPERIRI GEOGRAFICE

- descoperirile portughezilor
- descoperirea Americii
- prima călătorie în jurul lumii
- aztecii
- incașii
- formarea sistemului colonial
- Anvers

ÎNCEPUTURILE SOCIETĂȚII MODERNE

- reforma
- iezuiții
- Războiul țărănesc din Germania
- monarhia absolută
- războaiele religioase
- Revoluția din Țările de Jos
- Renașterea
- manufactură

EUROPA CENTRALĂ ȘI DE SUD-EST, IMPERIUL OTOMAN

- Războiul de 30 de ani
- Cehia
- Sigismund I
- Pacea de la Westfalia
- opricina (1565)
- „Epoca tulburărilor”
- Secea Zaporojeană
- Bogdan Hmelnițki
- cultură otomană

● Identifică personalitățile din imagini și determină rolul lor în istoria medievală tîrzie. Selectează și caracterizează cel mai important eveniment din fiecare coloană de mai sus.

Evaluare

I. Indică pe linia timpului anii când au avut loc următoarele evenimente:

- primele călătorii în jurul lumii;
- Edictul de la Nantes;
- Războiul țărănesc din Germania;
- „epoca tulburărilor” din Rusia.

II. Indică pe hartă:

- regiunile geografice descoperite de portughezi și spanioli;
- Capul Bunei Speranțe;
- insulele Filipine.

III. Preciază semnificația următoarelor evenimente:

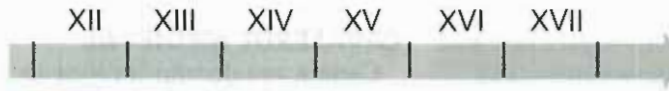
- descoperirile geografice;
- instituirea monarhiei absolute;
- Reforma;
- Renașterea.

IV. Explică ce înseamnă *homo universale* (om universal) și cum au înțeles creației Renașterii acest ideal.

V. Găsește informații la temele respective despre reprezentările din imaginile alăturate.

VI. Exprimă-ți atitudinea față de:

- personalitatea lui Richelieu;
- opricină;
- cultura Renașterii.

Din viața cavalerilor medievali

Una dintre cele mai importante categorii sociale ale populației în Evul Mediu dezvoltat erau cavalerii.

Episcopul Adalbert din Laon (secolul al XI-lea) scria: „Casa lui Dumnezeu este împărțită în trei: unii se roagă, alții se luptă, alții, în sfârșit, muncesc”. Cei care luptau și aveau misiunea divină de a apăra țara erau cavalerii.

• *Determină cauzele constituirii acestei noi categorii sociale.*

Cavaler cruciat

Cuvinte-cheie

Învestitură
Cod moral
Purificare
sufletească
Turnir

CAVALERUL MEDIEVAL

Carierea cavalerului începea de la vârsta de 7–8 ani. Viitorul cavaler, fiu de nobil, era dat la curtea unui senior, unde, până la 14 ani, în calitate de paj, îndeplinea anumite servicii, însușind modul de comportare a cavalerului și normele de conduită feudală. La vârsta de 14 ani acesta era inițiat în arta mînuirii armelor. Devenind scutier, viitorul cavaler îl însoțea pe seniorul său la vînătoare și în lupte. La vârsta de 18–20 de ani avea loc învestitura cavalerului. Către acest timp el trebuia să cunoască cele 7 virtuți cavalești: călăria, aruncarea lăncii, vînătoarea, înotul, scrisul, jocul de dame, compunerea și declamarea versurilor. Învestitura se făcea, de regulă, în preajma unui eveniment important, cum era căsătoria unui nobil, sau în ajunul unei mari sărbători religioase: Paștele, Crăciunul, Rusaliile. Ea putea să aibă loc și pe cîmpul de luptă, înainte sau după bătălie. Înainte de învestitură, cavalerul era supus așa-zisei „purificări sufletești” – postul, veghea, spovedania și împărțășania.

Actul învestiturii se reducea la îmbrăcarea armurii și legarea pintenilor, după care nașul cavalerului îl lovea peste ceafă spunîndu-i: „fii viteaz”. Viitorul cavaler primea spada, iar un preot îl binecuvînta: „Binecuvîntează, Doamne, armele robului tău ca să devină apărător al bisericilor, văduvelor, orfanilor și tuturor slujitorilor săi contra urgiei păgînilor”. De obicei, ceremonia învestiturii se termina cu un turnir. În timp de pace cavalerii plecau la vînătoare și participau la turniruri, în timpul cărora își demonstrau arta mînuirii armelor.

Cavalerismul a dispărut în secolele XV–XVI, odată cu apariția armatelor permanente aflate în slujba exclusivă a monarhului. Cavalerul a rămas un model de comportament al unui bărbat.

Turnir cavaleresc

Laborator

În zorii zilei următoare s-a pregătit baia așa cum se obișnuiește la primirea cinstei de cavaler. După ce și-a spălat trupul, nobila odraslă a îmbrăcat pe piele o cămașă încrețită de pînză de in, pe deasupra o haină lungă țesută cu fire de aur acoperită cu o mantie vopsită în culoarea purpurii. Purta pantaloni de mătase scumpă, iar în picioare avea pantofi împodobiți cu figuri de lei aurii... A ieșit în văzul lumii. I s-a adus un cal spaniol splendid...

Jean de Marmoutier, Cereemonia de învestire

Este curtenitor, distins, sincer și bun povestitor. El știe să vîneze în pădure sau în teren mlăștinós, știe să joace șah. Din punga sa cu bani, el a dat celor care i-au cerut. El este plin de evlavie față de Dumnezeu. El urăște războiul și iubește pacea... Cînd mulțimea dușmanilor îl atacă, el se arată a fi cel mai solid și mai viteaz... Toți, și cei puternici, și cei slabi, își găsesc sprijin în el.

Girart de Roussillon, Cavalerul perfect

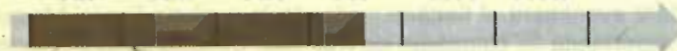
● Citește textele de mai sus și încearcă să alcătuești un minieseu despre cavalerul medieval.

Învestitura unui cavaler

- Parcurge textul despre „cavalerul perfect” și menționează calitățile și trăsăturile care ți-au plăcut mai mult. De ce?
- Numește armele pe care trebuia să le aibă un cavaler. Unde și cînd erau utilizate aceste arme.
- Cavalerul medieval era dator să ocrotească biserica. Descifrează expresia: Cavalerul trebuie să fie un *oștean al lui Hristos*.
- Care elemente ale învestiturii nu le accepți? Argumentează răspunsul.
- Enumeră virtuțile cavaleresti pe care le posezi tu. Ce înseamnă în ziua de azi a fi cavaler?
- Ce ordine au mai fost fondate de cavalerii europeni în Orient?
- Notează pe axa timpului perioada constituirii și dispariției cavalerilor ca stare socială deosebită a societății medievale.

XII XIII XIV XV XVI XVII

DIN CRONICA TIMPULUI

Ordinul cavalerilor teutoni a fost întemeiat în 1190 de cruciații germani pentru a apăra Ierusalimul, fondat de ei. Ordinul era condus de un magistru, iar membrii lui se împărțeau în: cavaleri, călugări și slujitori. Între anii 1211–1225 cavalerii teutoni s-au aflat în Transilvania la chemarea regelui maghiar Andrei al II-lea pentru a apăra trecătorile din Carpați de invaziile străinilor. În secolul al XVI-lea sînt supuși coroanei poloneze și dispar din istorie.

Sinteză finală

EVUL MEDIU

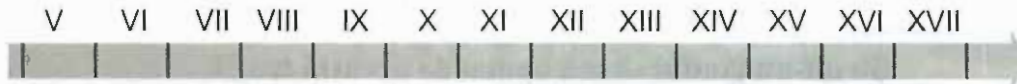
În pofida multelor războaie și epidemii, a vieții grele a principalilor producători – țărani, epoca medievală a semnalat un pas important în evoluția societății umane. Către sfârșitul Evului Mediu Europa era împânzită de orașe, de rețele comerciale, de universități, fiind cel mai dezvoltat continent al lumii din acea perioadă. În acest sens, credem că istoricul francez Jacques le Goff emitea cea mai cuprinzătoare caracteristică a perioadei în cauză, când spunea: *Acest ev mediu lung ne permite să înțelegem mai bine ambiția unei epoci, care a fost, în același timp, și vremea foametei, a marilor epidemii, a sărmanilor și a rugurilor, dar și cea a catedralelor și a castelelor, cea care a inventat sau a descoperit orașul, universitatea, munca, furculița, haina de blană, sistemul solar, circulația sîngelui, toleranța.*

TIMPURIU	DEZVOLTAT	TÎRZIU
• marea migrație • regatele barbare • Carol cel Mare • fărîmițarea politică • codul lui Iustinian • Renașterea carolingiană • islamul • formarea Regatului Ungar • adoptarea creștinismului	• orașe medievale • biserica creștină • cruciade • monarhia stărilor • „Ciurma neagră” • Războiul de o sută de ani • state centralizate • mișcarea husită • Hoarda de Aur • expansiunea otomană	• marile descoperiri geografice • sistemul colonial • geneza societății moderne • monarhia absolută • războaiele religioase • Renașterea • Reforma. Contrareforma • revoluția din Țările de Jos

● Selectează cel mai important eveniment al fiecărei perioade în evoluția Evului Mediu. Pornind de la evenimentele semnalate în coloanele de mai sus, caracterizează succint fiecare perioadă în evoluția societății medievale.

Evaluare finală

I. Notează pe linia timpului:

- limitele cronologice ale Evului Mediu Timpuriu, Dezvoltat și Târziu;
- calculează cât timp a trecut de la sfârșitul Războiului de 30 de ani.

II. Identifică personalitățile din imagini și răspunde la următoarele întrebări:

- Prin ce fapte s-au remarcat;
- Din ce țară provin.

III. Descrie și apreciază câteva schimbări sociale intervenite în Evul Mediu Timpuriu, Dezvoltat și Târziu.

IV. Definește imaginile de alături și alcătuiește propoziții despre ele.

V. Găsește și localizează pe o hartă a Europei:

- regatele formate în urma împărțirii Imperiului lui Carol cel Mare;
- statele centralizate;
- țara în care a început Reforma.

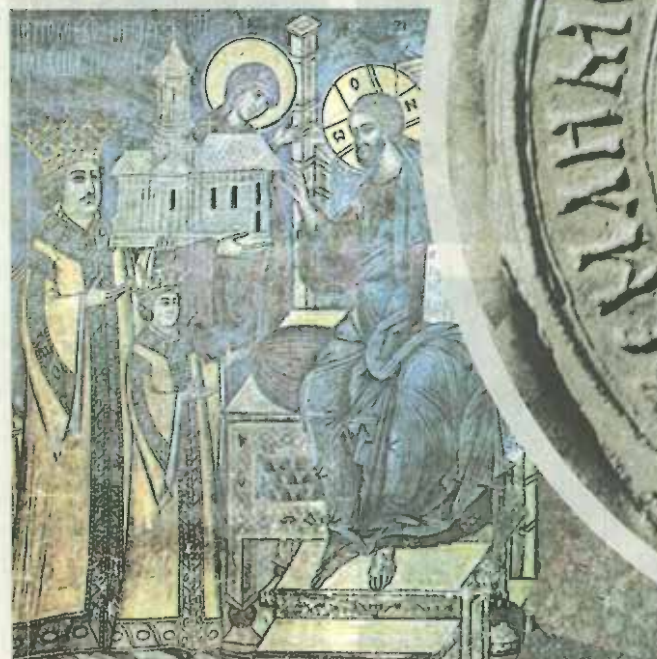
VI. Exprimă-ți atitudinea față de:

- fărâmițarea politică;
- Războiul de o sută de ani;
- iezuți;
- Filip al IV-lea cel Frumos;
- Elisabeta I;
- Pacea de la Westfalia.

**Biruit-au gîndul să mă apucu de această trudă,
să scoț lumii la vedere felul neamului, din ce izvor
și seminție sîntu lăcuiorii Țării noastre, Moldovei
și Țării Muntenestei, și românii din țările
ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un
neam și o dată discălecați sîntu...**

Miron Costin

ISTORIA MEDIEVALĂ A ROMÂNILOR

- Desăvîrșirea formării poporului ●
- român. Limba română ●
- Constituirea formațiunilor statale ●
- Economie și societate ●
- Biserica – tradiție și spiritualitate ●
- Civilizația medievală românească ●
- Suzeranitatea otomană ●
- Lupta antiotomană a Țărilor Române ●
- Unirea politică a Țării Românești, ●
- Transilvaniei și Moldovei ●

Tema 1

Introducere în studiul istoriei medievale a românilor

Istoria oricărui popor se studiază în hotarele istorice și geografice în care acesta s-a format și s-a afirmat.

• Utilizând harta și textul, demonstrează că teritoriul Republicii Moldova face parte din spațiul medieval românesc și are o istorie comună cu acesta.

Cruce, secolele X–XI, Hansca, jud. Chișinău

Cuvinte-cheie

Civilizație
Spațiu istoric
Istorie
medievală
Formațiune
statală
Izvor istoric

Statele medievale românești pînă la sfîrșitul secolului al XIV-lea

SPECIFICUL STUDIERII ISTORIEI MEDIEVALE A ROMÂNILOR. PERIODIZAREA

Perioada istorică situată între epoca antică și cea modernă se numește *epocă medievală*. Cunoașterea și înțelegerea evenimentelor și proceselor ce au avut loc în această epocă pe teritoriul Republicii Moldova nu sînt posibile fără a studia cum s-au desfășurat ele în tot *spațiul istoric și geografic locuit de români* – de la malurile Tisei pînă la cele ale Nistrului, Dunării și Mării Negre. Populația de pe acest spațiu vast era de aceeași origine, vorbea aceeași limbă, avea aceleași obiceiuri, tradiții și credință. Aici s-a creat o civilizație care reflecta interesele întregii societăți românești. Toată această moștenire istorică și culturală nu poate fi divizată, ea aparține întregului neam, care s-a format și s-a dezvoltat pe acest pămînt.

În secolele VIII–IX începe Evul Mediu românesc. Din cauza invaziilor și dominației populațiilor străine, societatea medievală românească s-a constituit și s-a dezvoltat mai lent decît cea a popoarelor din Europa de Apus. Epoca modernă a început în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, fiind precedată de o perioadă, numită de istorici *între medieval și modern* (secolul

Epoca antică	Epoca medievală												Între medieval și modern	Epoca modernă
IV V VI VII VIII IX X XI XII XIII XIV XV XVI XVII XVIII XIX														

al XVII-lea – mijlocul secolului al XVIII-lea), studiată ca parte componentă a epocii moderne. Pe parcursul Evului Mediu și-au cucerit independența și s-au afirmat două state românești, *cele două libertăți românești* (N. Iorga), *Țara Moldovei* și *Țara Românească*, care au asigurat evoluția neîntreruptă a vieții sociale, politice, economice și culturale a neamului românesc.

Cea mai mare parte a Republicii Moldova este situată pe teritoriul de la răsărit de Prut al statului medieval Țara Moldovei, de unde i se trage numele. Începînd cu mijlocul secolului al XIV-lea, Țara Moldovei s-a dezvoltat în cadrul întregii societăți europene și românești, dar și în condiții specifice locale. Legăturile strînse ale acestui stat cu celelalte teritorii românești au contribuit la păstrarea unității neamului.

Scopul studierii istoriei naționale este de a cunoaște atît destinul istoric comun al întregului neam românesc, cît și evenimentele și procesele istorice ce s-au desfășurat nemijlocit pe teritoriul unde locuim noi acum.

IZVOARELE ISTORICE

Istoria medievală a românilor este reflectată în izvoarele scrise: *cronicile locale și străine*, în *documentele* emise de către cancelaria domnească, în *actele particulare*, în *relatările călătorilor străini*, în *corespondența diplomatică* etc., și izvoarele nescrise (*obiecte, edificii*). Despre viața socială, politică și economică putem afla din *cărțile domnești* (numite hrisoave, urice), care se refereau la stăpînirea pămîntului, la situația diferitelor pături sociale, la relațiile comerciale. O sursă importantă de informare constituie materialele descoperite în timpul *săpăturilor arheologice* (obiecte de cult și de uz casnic, unelte de producție, inscripții pe piatră, urme de construcții). Despre viața culturală din epoca medievală ne mărturisesc *cărțile manuscrise* și *cele tipărite*, edificiile de cult și cele laice care s-au păstrat din acele timpuri, *relatările cronicarilor locali* și ale călătorilor străini, creația populară orală.

Laborator

- Studiază harta din prima pagină și identifică aproximativ localitatea ta natală. În ce țară românească se află?
- Motivează necesitatea cunoașterii istoriei întregului spațiu românesc.
- Compară durata epocii medievale românești cu cea universală. Calculează cît timp a durat fiecare din ele.
- Formulează cauzele care demonstrează că evul mediu românesc s-a constituit mai tîrziu și s-a dezvoltat mai lent decît cel universal.

DOCUMENTAR

Evangelistul Matei.
Miniatură din Moldova,
secolul al XV-lea

Eu privesc ca patria mea toată acea întindere de loc unde se vorbește românește și ca istorie națională istoria Moldovei întregi, înainte de sfîșierea ei, a Valahiei și a fraților din Transilvania...

Mihail Kogălniceanu,
Cuvîntul pentru deschiderea cursului de istorie națională

Vas de lut, secolele X–XI,
Hansa, județul Chișinău

Tema 2

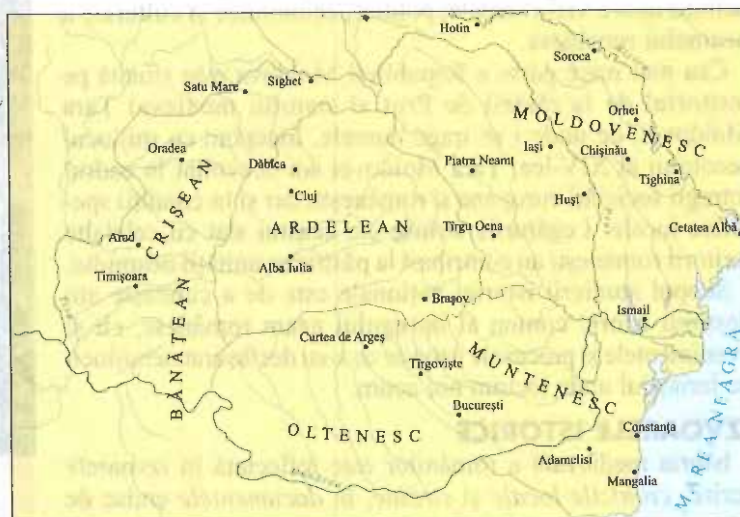
Civilizația românească la începuturile Evului Mediu

Autorii medievali străini, care au scris despre originea românilor, menționau că aceștia sînt urmașii direcți ai coloniștilor romani.

• Citește textele și încearcă să răspunzi de ce opiniile acestor autori despre originea romană a românilor coincid.

Opaițul de la Luciu, jud. Ialomița, mărturie a creștinismului timpuriu al populației autohtone

Graiurile limbii române de la nord de Dunăre

Românii sînt de origine daco-romană.

Kekavmenos, istoric bizantin, secolul al XI-lea

Vlahii sînt urmașii „păstorilor romanilor” din Panonia.

Anonymus, cronicar maghiar, secolele XI–XII

Românii sînt urmașii vechilor coloniști romani.

Kinnamos, autor bizantin, secolul al XII-lea

Vlahii sînt în Panonia din vremea hunilor.

Simon Kezai, cronicar maghiar, secolul al XIII-lea

Românii sînt de neam italic.

Enea Silvio Piccolomini, umanist italian, viitor Papă, secolul al XV-lea

Volohii sînt unul din cele mai vechi neamuri romane.

Jan Dlugosz, cronicar polon, secolul al XV-lea

Volohii sînt urmașii adevăraților romani (adică a celor creștini).

Cronica anonimă moldo-rusă, secolul al XV-lea

Românii sînt încredințați că sînt coloni romani... Moldovenii au aceeași limbă, aceleași obiceiuri și aceeași religie cu cei din Țara Românească, se deosebesc puțin doar la îmbrăcăminte...

Nicolaus Olahus, umanist român din Transilvania, secolul al XVI-lea

Cuvinte-cheie

Romanici
răsăriteni
Vlahi
Aristocrație
Relații sociale
medievale
timpurii

V VI VII VIII IX X XI

COMUNITATEA ROMANICĂ RĂSĂRITEANĂ

În secolele VI–VII, pe teritoriul cuprins între Tisa, malurile Nistrului și Marea Neagră, precum și în partea de nord a Peninsulei Balcanice se afirmă o *comunitate a romanilor răsăriteni*. Această comunitate, după cum știm din istoria antică, s-a constituit în urma contopirii geto-dacilor și a altor triburi tracice cu coloniștii romani. Aici s-a format o limbă comună, care tot mai mult se deosebea de limba latină și de limbile vorbite de romanicii din Vest (din Italia, Spania, Franța). Începând cu secolul al IV-lea, populația autohtonă adoptă *religia creștină*. Romanicii răsăriteni nu numai că au înfruntat invazii ale populațiilor migratoare (goți, huni, gepizi, avari etc.), dar au izbutit să extindă spațiul locuit de ei.

În anul 602 slavii trec hotarul de la Dunăre al Imperiului Bizantin și se așază în Peninsula Balcanică. În urma acestui eveniment, romanicii răsăriteni nu mai pot întreține relații cu restul lumii romanice, pomenindu-se izolați. La sud de Dunăre ei sînt nevoiți să se retragă în zonele muntoase ale Peninsulei Balcanice. La nord de Dunăre slavii (mai ales, după adoptarea de către ei a creștinismului în secolul al IX-lea) au exercitat o anumită influență asupra culturii materiale, a vieții sociale, politice și spirituale a localnicilor, însă nu au modificat *caracterul lor romanic*. Populația băștinașă reușește să asimileze treptat rămășițele populației slave și să se afirme ca un popor aparte, avînd pe întreg spațiul ocupat de el o civilizație comună, adică aceleași obiceiuri, datini și tradiții.

DESĂVÎRȘIREA FORMĂRII POPORULUI ROMÂN

Săpăturile arheologice confirmă că, începînd cu secolul al VIII-lea, pe teritoriul cuprins între malurile Nistrului, Tisa, Dunăre și Marea Neagră, iar în unele zone pînă în Balcani, s-a constituit o *cultură materială unitară*, numită *Dridu* (de la localitatea unde a fost descoperită). Vestigii ale acesteia au fost găsite și în spațiul de la est de Prut (Hanscă, jud. Chișinău; Calfa, jud. Tighina etc.). Parte componentă a acestei culturi materiale erau și românii, al căror proces de formare se desăvîrșește în secolele VIII–IX. În această perioadă societatea românească se divizează în *țărani și aristocrație*. Ultima acaparează treptat pămînturile obștii satești, supunînd membrii ei la diferite dări și munci. Astfel, în spațiul românesc se dezvoltă *relațiile sociale medievale*.

NUMELE POPORULUI

După cum ați observat, străinii (slavii, germanii, ungurii, grecii etc.) îi numeau pe români *volohi*, *valahi* sau *vlahi*, folosind, de asemenea, și numele de *olah*, *blak*. Prin aceste denumiri, ei subînțelegeau toată populația romanică din Europa de Est și de Vest. Numindu-i astfel și pe români, ei subliniau că acesta este un *popor romanic* și vorbește o *limbă romanică*.

DOCUMENTAR

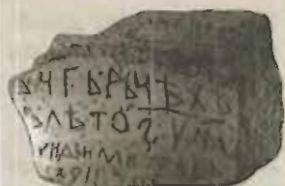
Numele cel mai adevărat... este rumân sau romanus, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna între dînșii. Același nume este dat îndeobște și muntenilor, și moldovenilor și celor ce locuiesc în Țara Transilvania. Rumân este un nume schimbat în scurgerea anilor din roman... un alt nume ei însăși nu au primit între dînșii nici odată...

Miron Costin,
De neamul moldovenilor

Inscripție runică (mijlocul secolului al XI-lea) de la biserica Sjonhem din insula Gotland (Suedia), care menționează un conflict dintre Blakumen (oameni vlahi), adică români, și un călător normand la hotarele dintre Moldova și Galiția.

DOCUMENTAR

Inscripție slavă din anul 943, amintind de jupanul Dimitrie, descoperită în Dobrogea

Comentiosos (bizantinul – *n.ns.*) luînd pe han (al avarilor – *n.ns.*) pe nepregătite... a înaintat împotriva lui. Și a avut prilej de mare izbîndă, dacă n-ar fi fost abătut... din pricina unei întîmplări. Un animal de povară aruncase sarcina de pe el și cineva a strigat pe stăpînul animalului, zicîndu-i în limba maternă: *torna, torna fratre*. Stăpînul catîrului n-a auzit, dar l-au auzit ostașii și crezînd că sînt înfrînți de dușmani, au luat-o la fugă...

Theofanes Confesor (752–818). *Cronografia* (Expresia „*torna, torna fratre*” este considerată prima mențiune a limbii române)

Vas cu inscripția „Petre”, prima atestare a unui nume românesc, secolul al IX-lea

Deoarece în spațiul geografic locuit de români populațiile migratoare nu au format state puternice și durabile (cum s-a întîmplat în Europa de Vest), băștinașii și-au păstrat numele vechi de romani (*romanus*), care provine de la Roma, devenit rumâni, apoi *români*. Numindu-se romani, populația băștinașă își exprima conștiința că aparține unei civilizații deosebite de cea a migratorilor și că *a fi roman era egal cu a fi creștin*, iar *a fi barbar însemna a fi păgîn*.

FORMAREA LIMBII ROMÂNE

Limba română s-a format concomitent cu poporul român, dezvoltîndu-se din latina vorbită în provinciile dunărene ale Imperiului Roman. Pînă la începutul secolului al VII-lea, cînd slavii se așază la sud de Dunăre, ea era aproape constituită, fiind aceeași pe ambele maluri ale fluviului. În secolele VII–VIII, la nord de Dunăre, în limba română pătrund multe cuvinte slave vechi. Însă atunci influența slavă asupra formării limbii și a poporului român era nesemnificativă din cauza că în perioada respectivă relațiile dintre slavii păgîni și populația băștinașă creștină erau slabe.

În secolul al VIII-lea se desăvîrșește procesul de individualizare a limbii române ca limbă romanică aparte. În secolele X–XI, datorită influenței politice și religioase a statelor slave vecine, mai ales a statului bulgar, în limba română pătrund cuvinte de origine slavă tîrzie, care se referă la nume de persoane, munți, așezări, ocupații, cult etc. Totuși fondul lexical de bază, adică cuvintele care sînt cel mai des folosite și exprimă noțiuni principale, a rămas cel de *origine latină*. Cuvintele slave au imprimat un colorit specific limbii române, la fel cum alte limbi romanice din vest au cunoscut influența limbii germane. Dar nici influența slavă la români, nici influența germană la romanicii apuseni nu au schimbat *caracterul romanic* al acestor limbi. Cu timpul, la nord de Dunăre s-au format cîteva graiuri locale ale limbii române (moldovenesc, muntenesc, bănățean, crișean, ardelean, maramureșean), iar la sudul fluviului – trei dialecte (aromân, istroromân, meglenoromân).

Горѣхъ, неже са зъветъ нѣинѣ Жгорьскѣ, прѣшъдѣше къ дѣчѣнѣ проу, и ставѣ вѣжамѣ, бѣша бо ходѣше ѣко и Половѣцѣ. Прѣшъдѣ отъ вѣсточѣ и сѣстрѣмѣша са зѣрѣзѣ горѣ белѣкѣ, неже прозѣвѣа са горѣ Жгорьскѣ, и по зѣша во вѣдѣнѣ нѣ живѣша тоу Волѣхѣ, и сѣвѣнѣ. Сѣдѣхъ бо тоу прѣже Словѣнѣ, и Волѣхѣ перѣташа землѣ Словѣнѣскѣ. По сѣмѣже Жорѣ прогнѣша Волѣхѣ, и нѣсѣдѣша землѣ тѣ, и сѣдоша сѣ Словѣнѣ, покорѣвѣше тѣ

Cronica rusă a lui Nestor despre luptele românilor cu ungurii în secolul al XI-lea

Laborator

Așezarea medievală timpurie Hansca

Un monument arheologic de o deosebită valoare istorică a fost descoperit acum trei decenii de către arheologii din Republica Moldova la cca 45 km sud-vest de or. Chișinău, la apus de s. Hansca (jud. Chișinău). Această așezare a fost permanent locuită de o populație sedentară autohtonă de agricultori și crescători de animale din secolul al V-lea pînă în secolul al XIV-lea. S-au depistat circa 160 de locuințe adîncite în pămînt, două cimitire, ceramică locală și vase importate din Bizanț. Fiecare nou val de migratori (pecenegi, cumani, tătaro-mongoli) a lăsat urme în cultura materială a așezării. Migratorii, ce staționau aici, erau cu timpul asimilați de românii băștinași. Cultura materială de la Hansca avea un caracter românesc, făcînd parte din arealul culturii Dridu.

● *Găsește în text propozițiile care demonstrează continuitatea tradiției românești pe aceste meleaguri.*

Alcătuiește o povestire despre această așezare, în care subiectul principal să relateze despre importanța vestigiilor descoperite aici.

STUDIU DE CAZ

Aplice din bronz.
Hansca, jud. Chișinău

● Desenează o axă cronologică și indică pe ea principalele evenimente descrise în temă și în cronica timpului.

● Urmărește harta și determină căror provincii românești le aparțin graiurile indicate pe ea. Ce grai se vorbește în localitatea ta?

● Extrage din textul lecției informații care confirmă că poporul român a locuit în permanență în spațiul carpato-danubian-pontic.

● În baza textului și a imaginilor, demonstrează că în localitatea Hansca au existat semnele evului mediu timpuriu.

● Explică influența limbii slave la formarea fondului lexical al limbii române.

● Alcătuiește un microeseu care ar avea la bază următorii termeni: *romanici răsăriteni, populații migratoare, vlahi, spațiu carpato-danubiano-pontic.*

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Buneii, părinții și rudele tale s-au numit și se mai numesc adeseori moldoveni. Cum crezi, fac ei parte din neamul românesc? Explică și argumentează.

DIN CRONICA TIMPULUI

În evul mediu timpuriu, o serie de popoare din centrul și estul Europei au adoptat creștinismul. Astfel a avut loc creștinarea bulgarilor (an. 865), creștinarea populației Rusiei Kievene (an. 988) și creștinarea ungarilor (an. 1000).

● *Prin ce se deosebește creștinarea românilor de procesul creștinării popoarelor din centrul și estul Europei?*

Tema 3

Primele formațiuni statale pe teritoriul Transilvaniei

În secolele IX–XI, în spațiul locuit de români s-au creat condiții favorabile pentru constituirea formațiunilor statale. Românii din Transilvania au întemeiat formațiuni statale – voievodate, care au opus o rezistență dîră invaziei maghiare, păstrîndu-și autonomia internă.

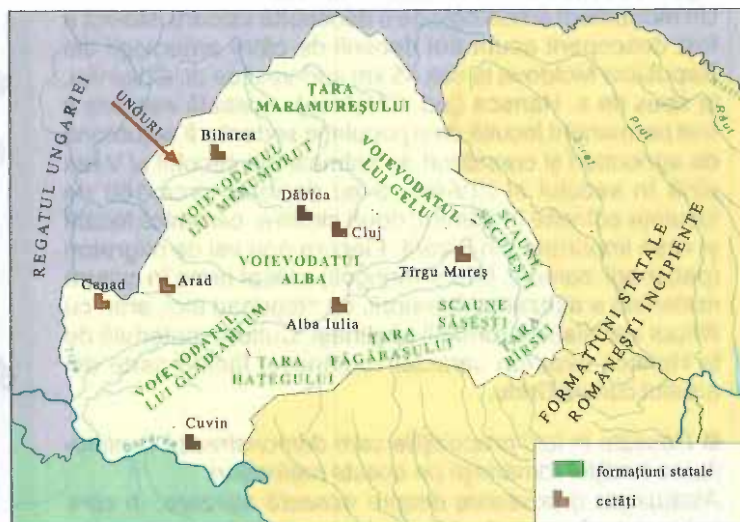
• Citește textul documentului și demonstrează că ducatele românești din Transilvania erau formațiuni autohtone.

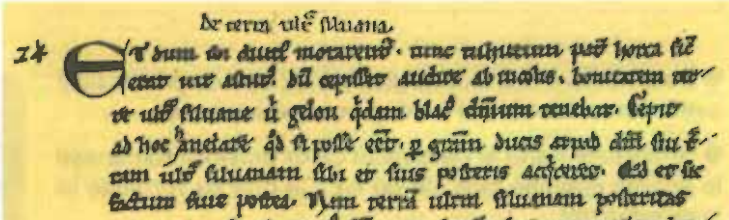
Stema Transilvaniei medievale

Cuvinte-cheie

Obști agrare (sătești)
Voievodate
Țări
Scaune săsești și secuiești

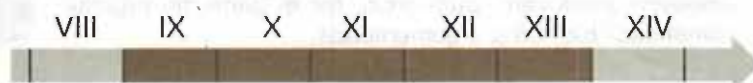
Formațiuni statale în Transilvania, secolele IX–XI

... Iar ducele Arpad a trimis soli în fortăreața Bihor, la ducele Menumorut, cerîndu-i ca din drepturile strămoșului său, regele Athilia, să-i cedeze pămîntul de la fluviul Someș pînă la hotarul Nirului și pînă la Poarta Mezesyna.

Iar ducele Menumorut i-a primit cu bunăvoință și, încărcîndu-i cu diferite daruri, a treia zi le-a spus să se întoarcă acasă. Totuși le-a dat răspunsul, zicîndu-le: „Spuneți lui Arpad, ducele Hungariei, domnului vostru. Datori îi sîntem ca un amic unui amic, cu toate ce-i sînt necesare, fiindcă e om străin și duce lipsă de multe. Teritoriul înșă ce l-a cerut bunei voințe a noastre nu îl vom ceda niciodată, cîtă vreme vom fi în viață. Socotim lucru nevrednic că ducele Salanus i-a dat o țară așa de mare fie, cum se spune, din dragoste, fie din frică, cum se tăgăduiește. Noi înșă nu-i dăm nici o palmă de pămînt.”

Anonymus, *Gesta Hungarorum*

APARIȚIA STATULUI LA ROMÂNI

Cele mai vechi forme de organizare a vieții sociale la români au fost comunitățile țărănești – *satele* (de la lat. *fossatum*), care constituiau *obști agrare* (sătești).

Obștile erau conduse de oameni buni și bătrâni după *obiceiul pământului* sau *dreptul românesc*. Căpeteniile de obști numite *juzi* (de la lat. *iudex*) sau *cnezi* (de la slav. *cneazi*) acaparează treptat pământurile obștei și devin nobili, supunându-i pe țărani.

Pământurile românești erau străbătute de căi comerciale, apăreau târguri. Se întăreau legăturile dintre diferitele regiuni populate de români, precum și relațiile lor cu țările străine.

Necesitatea de a apăra averea agonisită, de a proteja căile comerciale, de a folosi în comun unele terenuri agricole a determinat mai multe obști să se unească sub conducerea unei căpetenii unice. Astfel au apărut *uniunile de obști*. Mai multe uniuni de obști alcătuiau o formațiune mai mare. Asemenea formațiuni se numeau *țări* (de la lat. *terra* – *pământ*). Căpeteniile lor se numeau *voievozi*, *cnezi*, *bani* (denumiri slave), iar teritoriile conduse de ele erau numite *voievodate*, *cnezate*, *banate*. Ele erau primele nuclee statale românești.

FORMAȚIUNI STATALE ÎN TRANSILVANIA

Primele informații scrise despre voievodatele românești se referă la teritoriul Transilvaniei. Pe la anul 896 triburile ungurilor (numiți și maghiari), originari din munții Altai (vezi *Istoria Universală*) și stabiliți temporar la nordul Mării Negre, înconjoară Carpații și se așază în Cîmpia Panonică. De aici îi atacă pe românii din Transilvania.

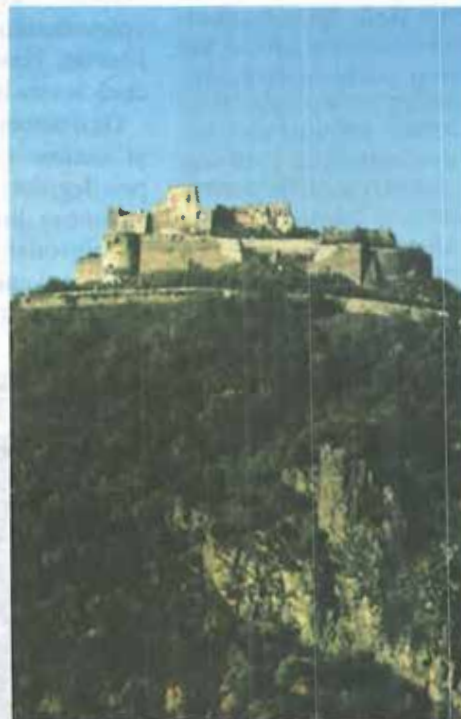
Cronica anonimă maghiară conține mențiuni despre trei voievodate românești de la sfîrșitul secolului al IX-lea – prima jumătate a secolului al X-lea, care au opus rezistență ungurilor: voievodatul lui Menumorut, situat între riurile Someș și Mureș, cu centrul la Biharea, voievodatul lui Glad, situat între Mureș și Dunăre, cu centrul la Cuvin, și voievodatul lui Gelu (numit ducele românilor), situat la izvoarele Someșurilor, cu centrul în apropierea Clujului (la Dăbîca). Aceste voievodate aveau oști puternice și cetăți bine fortificate. Un secol mai târziu sînt atestate două noi ducate românești, unul cu centrul la Alba-Iulia, iar altul în Banat, condus de Ahtum.

Pe parcursul secolului al XI-lea – începutul secolului al XIII-lea dominația maghiară se extinde asupra întregii Transilvanii. Extinderea spre centrul și sudul Transilvaniei a fost înfăptuită cu ajutorul *secuilor* (popor constituit

DOCUMENTAR

Națiunea valahică (română) este cu mult mai veche între națiunile Transilvaniei din vremea noastră, întrucît este lucru sigur și dovedit, pe temeiul mărturiilor istorice, al unei tradiții nicio-dată întrerupte, al asemănării limbii, datinilor și obiceiurilor, că își trage originea de la coloniile romane...

*Supplex Libellus
Valachorum, 1791*

Ruinele cetății Deva, secolul al XIII-lea

DOCUMENTAR

Ostași transilvăneni.
Frescă, secolul al XIII-lea

Tuhutum, tatăl lui Horca, un om șiret, a prins de veste de la locuitori despre bunătatea *țării de dincolo de păduri* unde stăpînea un român, anume Gelu. Și a început să-l frămînte gîndul de n-ar putea cumva, din milostivirea ducelui Arpad, stăpînul său, să dobîndească *țara de dincolo de păduri* pentru sine și pentru urmașii săi... Iar sus-zisul Tuhutum a trimis pe un bărbat șiret să meargă într-ascuns și să afle felul și rodnicia *țării de dincolo de păduri* și cum sînt locuitorii ei și dacă ar fi cu putință să înceapă război cu ei. Căci Tuhutum voia să-și cîștige faimă și pămînt...

Anonymus,
Gesta Hungarorum

în baza unui amestec de populație turanică) și al coloniștilor germani, numiți *sași* (adică saxoni), așezați aici de regele maghiar în a doua jumătate a secolului al XII-lea, acordîndu-li-se largi privilegii. *Secuii* și *sașii* (ultimii sosiți în grupuri mici din Flandra, din zona Rinului de Mijloc și din Saxonia, în urma transformărilor social-economice care s-au produs în lumea germană) au consolidat poziția coroanei maghiare în Transilvania.

VOIEVODATUL TRANSILVANIEI

Regii maghiari au găsit în Transilvania o organizare administrativă bine încheată a populației românești, pe care au fost nevoiți s-o păstreze.

Pentru a evita conflictele cu băștinașii, regii maghiari au căutat să atragă de partea lor căpeteniile locale. În acest scop, în Transilvania a fost păstrată o autonomie internă. Ea continua să aibă în frunte un *voievod* (de aceea i se zicea voievodat), care era numit din rîndurile apropiatilor regelui. Teritoriile populate compact de români continuau să alcătuiască formațiuni locale – țări în frunte cu voievozi, care se conduceau de *obiceiul pămîntului* (Țara Făgărașului, Țara Maramureșului, Țara Hațegului, Țara Bîrsei etc.).

Voievodatul avea o adunare proprie a nobilimii maghiare și a celei românești, care acceptase religia catolică. Românii ortodocși au fost treptat înlăturați de la viața politică a voievodatului. Nobilimea transilvăneană se bucura de mari libertăți. Ea avea chiar dreptul de a se opune cu forța regelui, dacă acesta îi încălca privilegiile.

De o autonomie administrativă locală, numită *scaune săsești* și *scaune secuiești*, dispuneau sașii și secuii. Datorită privilegiilor acordate lor de către coroana maghiară, ei se supuneau direct regelui.

Voievodatul Transilvaniei a întreținut relații economice, politice și culturale cu teritoriile românești, situate la sud și la est de Carpați.

Clujul medieval

Laborator

Arhitectura reprezintă unul dintre cele mai vii domenii ale creației artistice medievale românești. Arhitectura laică întruchipată în locuințe și cetăți de apărare, castele și curți voievodale este prezentă în toate cele trei Țări Românești.

Castelul Bran domină trecătoarea cu același nume. Construit în secolul al XIII-lea cu scopul de a apăra drumul comercial principal care lega Transilvania de Țara Românească, a fost reconstruit un secol mai târziu de către brașoveni.

● *Alcătuiește o povestire despre rolul castelelor și al cetăților din Transilvania în secolele XII–XIII și menirea lor de astăzi.*

Castelul Bran

● *Aranjează în ordine cronologică următoarele evenimente: apariția formațiunilor statale în Transilvania; construirea cetății de la Deva; extinderea dominației maghiare asupra întregii Transilvanii; atestarea documentară a ducatului lui Ahtum.*

● *Identifică pe hartă spațiul voievodatelor lui Menumorut, Glad și Gelu.*

● *Examinează imaginile la temă și numește vestigiile legate de românii din evul mediu timpuriu pe acest teritoriu.*

● *Determină după fragmentul de text al lui Anonymus teritoriul numit de el Țara de dincolo de păduri. Cui aparținea acest teritoriu și de ce?*

● *Evidențiază cel puțin trei cauze care au determinat unirea obștilor sub o singură căpetenie.*

● *Întreține un dialog la tema: Românii – cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei.*

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

În Transilvania au fost colonizați secui și sași, cărora li s-au acordat multe privilegii. De mari libertăți se bucura nobilimea maghiară, iar românii au fost înlăturați de la viața politică. Cum ar fi trebuit să procedeze autoritățile maghiare pentru stabilirea păcii și înțelegerii în această provincie?

DIN CRONICA TIMPULUI

Intensificarea atacurilor asupra Transilvaniei din partea cumanilor l-a determinat pe regele maghiar să colonizeze între anii 1211–1225 pământurile Transilvaniei cu cavalerii teutoni, aduși din Palestina în Țara Bîrsei. Aceștia însă au manifestat pînă la urmă nesupușenie regelui, pentru care fapt în 1226 au fost transferați la Marea Baltică, în Polonia.

● *În ce scop a fost înfăptuită colonizarea Transilvaniei cu cavalerii teutoni de către unguri?*

Tema 4

Formarea statului independent Țara Românească

Formarea
Țării Românești
a încununat o
evoluție înde-
lungată de la
formațiuni statale
incipiente (țări)
până la statul
independent.

• Examinează
harta, analizează
textul documen-
tului și determină
în baza căror
formațiuni
politice s-a
constituit Țara
Românească.

Stema atribuită
voievodului român
Litovo

Cuvinte-cheie

Nobilime
Stat independent
Dinastie
Singur stăpînitor

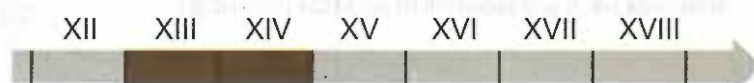
Formațiuni statale pe teritoriul Țării Românești (secolul al XIII-lea)

... Să-i dăruim... tot pămîntul Seve-
rinului cu munții ce țin de dînsul
așijderea cu cnezatele lui Ioan și al
lui Farcaș, pînă la riul Oltului, lăsînd
la o parte pămîntul voievodului
Litovo, care îl lăsăm olahilor
(românilor – *n.ns.*), precum l-au avut
aceștia și pînă acum... Aceasta încă
voim ca numiții (români – *n.ns.*) să
fie datori a sta întru ajutorul zișilor frați
cu tot ajutorul lor ostășesc spre
apărarea țării și spre înfrîngerea
necuviințelor ce ni s-ar aduce prin
străini, și în asemenea întîmplare
frații să fie datori a ajuta pe olahi cît
le va fi în putință... Pe lîngă aceasta,
am dăruit... de la riul Oltului și Munții
Ardealului, toată Cumania, sub
aceleași condiții, cu excepția țării lui
Seneslau, voievodul Olahilor...

Fragment din *Diploma dată de regele
maghiar cavalerilor ioaniți, 1247*

Sfînt militar. Frescă de
la Curtea de Argeș

FORMAȚIUNI STATALE LA SUD DE CARPAȚI ȘI ÎN DOBROGEA

La începutul mileniului II la sud de Carpați se consolidează formațiuni statale românești incipiente (numite *țări, cîmpuri, codri*), care se opun invaziilor unui nou val de migratori (pecenegi, oguzi, cumanii, tătar-mongoli) și expansiunii Regatului maghiar spre sud de Carpați.

În 1247 regele maghiar intenționa să instaleze în regiunea Banatului și Olteniei un ordin religios (al iohaniților) pentru a se opune tătarilor. Din diploma eliberată de regele maghiar acestora aflăm că aici existau formațiuni statale românești bine constituite: Țara Severinului, cnezatele lui Ioan și Fărcaș, voievodatul lui Litovoi.

Mai înainte, în 1185, românii de la sud de Dunăre, ajutați de cei de la nordul fluviului, s-au răsculat împotriva Bizanțului, sub conducerea fraților Petru și Asan. În 1187, după lupte îndelungate, a luat ființă *Statul Româno-Bulgar* în frunte cu Ioniță Caloian. Cu timpul, acest stat (numit imperiu) a devenit bulgar. El a exercitat o anumită influență asupra procesului de organizare statală la nord de Dunăre.

În secolul al XII-lea, căpeteniile din Dobrogea – Tatos, Sestlav și Sașa – au întemeiat primele formațiuni statale.

PREMISELE FORMĂRII ȚĂRII ROMÂNEȘTI. LEGENDA DESPRE NEGRU-VODĂ

În secolele XIII–XIV, s-a constituit statul Țara Românească, situat între Carpații Meridionali și Dunăre. Drept premise interne ale formării lui au servit dezvoltarea pe acest teritoriu a agriculturii și meșteșugurilor, a relațiilor comerciale, apariția orașelor (Curtea de Argeș, Cîmpulung), a stăpînilor de pămînt și a sătenilor dependenți de ei.

Unindu-se într-un stat unitar, românii puteau să-și asigure independența față de vecinii puternici – Regatul Ungar și Hoarda de Aur.

Conform unei legende populare, Țara Românească a fost întemeiată de voievodul Negru-Vodă, care cu oamenii săi a venit din Țara Făgărașului (Transilvania) la 1290. Prima capitală a fost Cîmpulung, apoi Argeș.

Legenda are la bază faptul trecerii peste munți a unor grupuri de români din cauza ofensivei nobililor unguri împotriva instituțiilor tradiționale românești. Românii veniți din Țara Făgărașului și Țara Hațegului au contribuit la definitivarea procesului de constituire a noului stat românesc.

DOCUMENTAR

*Sternă atribuită
Asăneștilor*

... Fiind în Țara Românească un voievod ce l-au chemat Negru-Voievod, ridicatu-s-au de acolo cu toată casa lui... Pogorîndu-se pre apa Dîmboviței, început-au a face țară nouă. Întîi au făcut orașul ce-i zice Cîmpulung. Acolo au făcut biserică mare și frumoasă, și înaltă. De acolo au descălecat la Argeș și au făcut oraș mare, și s-au pus scaunul de domnie...

*Din cronica
Istoria Țării Românești*

*Ruinele cetății din preajma Curții de Argeș
cu fundație din secolul al XIII-lea*

DOCUMENTAR

*Portret de domn din
Țara Românească,
Curtea de Argeș*

Regele (Carol Robert – *n.ns.*) a ajuns pe o cale oarecare cu toată oastea sa, dar calea aceasta era închisă de amîndouă părțile de rîpe foarte înalte de jur împrejur și unde această cale era mai largă, acolo vlahii o întăriseră... Iar mulțimea nenumărată a vlahilor a aruncat săgeți asupra oastei regelui, care se găsea în fundul unei văi adînci... Și a fost un dezastru cumplit ...

*Cronica pictată
de la Viena*

*Basarab I
și doamna lui. Frescă*

**CONSTITUIREA STATULUI INDEPENDENT.
BASARAB I. FORMAREA DOBROGEI**

Procesul îndelungat de evoluție a societății românești de la obștea sătească pînă la un stat independent s-a încheiat sub domnia voievodului Basarab I (1310(?) – 1352). Puterea domnului de la Argeș se întindea asupra Banatului de Severin, Olteniei, Munteniei, pînă la Dunăre, și Basarabiei, teritoriul de la nordul gurilor fluviului smuls de la tătari și care, în mod firesc, purta numele eliberatorului. Din primele documente în care este menționat, Basarab apare cu titlul de voievod al Țării Românești, primul stat constituit de sine stătător, la nordul Dunării. La început, Țara Românească era în dependență vasală de Ungaria. În anul 1330, regele Ungariei Carol Robert, îngrijorat de creșterea puterii voievodului român, a întreprins o campanie militară împotriva lui. Drept pretext a fost invocată includerea unei părți a Banatului de Severin în componența noului stat. După ce ungurii ocupă Banatul, Basarab a cerut pace, propunîndu-le tribut. Regele a refuzat. Românii au folosit tactica *pămîntului pustit*, silindu-l pe rege să se întoarcă în Transilvania. Dar în noiembrie 1330, la o trecătoare prin munți, numită *Posada*, oastea maghiară a fost înfrîntă. Astfel, noul stat românesc și-a cucerit independența. Voievodul Basarab I, *singur stăpînitor*, a fost fondatorul dinastiei Basarabilor. Moștenitorul lui, fiul Nicolae Alexandru (1352–1364), a desăvîrșit organizarea țării și a întemeiat mitropolia Țării Românești la Curtea de Argeș (1359).

Țara Românească era numită în mod diferit în izvoarele istorice: ungurii îi spuneau Țara Transalpină (de peste munți); în Moldova îi ziceau Muntenia, iar la slavi se numea Valahia (țara românilor) sau Ugrovlahia (țara românilor de lîngă Ungaria). Populația și-a numit patria – Țara Românească.

Noul stat întreținea relații strînse cu o altă țară românească,

constituită în Dobrogea. La 1321, în urma fărîmîțării statului româno-bulgar, s-a format Țara Cavarnei, situată între Mangalia și Varna. Statul dobrogean se consolidează în timpul domniei lui Dobrotici (1354–1386), de unde vine numele de Dobrogea. La sfîrșitul secolului al XIV-lea Mircea cel Bătrîn (1386–1418) a unit Dobrogea cu Țara Românească. La începutul secolului al XV-lea Dobrogea a fost cucerită de otomani.

*Paftaua de aur găsită într-un
mormînt domnesc din Țara
Românească, secolul al XIV-lea*

Laborator

Victoria în bătălia de la Posada, o *biruință mare și întreagă* (N. Iorga), a însemnat o primă afirmare de independență în istoria medievală românească, un drept câștigat pe cîmpul de luptă în funcție de care se vor modela raporturile Țării Românești cu coroana maghiară o lungă perioadă ulterioară.

● Alcătuiește o povestire în baza textelor la temă și a imaginii alăturate, care reprezintă momentul culminant al bătăliei, fuga lui Carol de pe cîmpul de luptă.

Bătălia de la Posada. Miniatură din „Cronica pictată de la Viena”

- Compară linia timpului la temă cu cea din lecția precedentă. Găsește asemănări și deosebiri. Arată pe linia timpului secolul în care s-a întemeiat statul medieval Țara Românească.
- Examinează harta și numește formațiunile statale de pe teritoriul Țării Românești și cel al Dobrogei.
- Numește teritoriile, localitățile și instituțiile eclesiastice legate de numele lui Basarab I și Nicolae Alexandru.
- Expune o legendă despre localitatea ta natală.
- Găsește legătura dintre următoarele evenimente: *unirea mai multor voievodate, formarea unui stat unitar și independent*.
- Alcătuiește un comentariu utilizînd noțiunile: *formațiune statală, stat independent, vasalitate, dinastie*.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

La începutul temei este prezentat un sfînt militar cu un arc în mînă (frescă de la Biserica Sf. Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeș, secolul al XIV-lea). Motivează de ce acest sfînt poartă armă.

DIN CRONICA TIMPULUI

Chiar de la constituirea sa ca stat independent, Țara Românească s-a afirmat ca o forță reală în Europa de Sud-Est. În 1323 Basarab I încheie alianță cu țarul bulgar Mihail Sisman împotriva Bizanțului; în 1327 Papa Ioan al XXII-lea îl recunoaște pe Basarab I voievod al Țării Românești, iar în 1346-1354 Țara Românească luptă cu tătarii și își extinde stăpînirile pînă la nordul gurilor Dunării.

● Care erau cele mai influente state vecine ale Țării Românești?

Formarea statului independent Țara Moldovei

Țara Moldovei, ca și alte formațiuni statale din spațiul carpato-danubian-pontic, s-a constituit în baza evoluției interne a societății românești și în confruntare cu forțele politice externe.

• *Analizează textele documentelor și numește aceste forțe.*

• *Determină în ce împrejurări politice și-a cucerit independența Țara Moldovei.*

Stema
Țării Moldovei

Cuvinte-cheie

Unificare
teritorială
Vasalitate
Pămînteni
moldoveni

Formațiuni statale pe teritoriul Moldovei (secolul al XII-lea–mijlocul secolului al XIV-lea)

În timpul acestuia (Ludovic I – *n.ns.*), Bogdan, voievodul românilor (Olachorum) din Maramureș, adunînd pe românii acestui district, a trecut în taină în Țara Moldovei, supusă Coroanei Regatului Ungariei, dar, din pricina vecinătății tătarilor, de mai mult timp părăsită de locuitori. Și, deși a fost combătut adeseori de oastea regelui, crescînd mult numărul românilor din acea țară, ea s-a constituit în stat (regnum).

Din *Cronica lui Ioan de Tîrnave*,
notarul regelui Ungariei Ludovic
(1342–1383)

Țara Moldovei... s-au întinsu pînă la Nistru și pînă la mare. Nici (dese) războaie mai făcea ca să-și apere țara și pămîntul său de... alți vecini și limbi ce era prinprejur. Ce avîndu purtătoriu domnii lor carii rădicasă dintre sine, în Țara Leșască de multe ori au întrat... din cîmpi tătarii i-au scos...

Grigore Ureche,
Letopisețul Țării Moldovei

Stema orașului Baia

FORMAȚIUNI STATALE LA EST DE CARPAȚI

La începutul mileniului al II-lea apar formațiuni statale incipiente și la est de Carpați. Concentrări de populație pot fi observate în zona cursului inferior al râurilor Jijia, Bahlui, Prut, Ciuhur și în regiunea codrilor dintre Prut și Nistru. Localnicii erau numiți vlahi, volohi, schismatici (ortodocși). În poemul german (secolul al XII-lea) *Cîntecul nibelungilor* se menționează o țară românească la răsărit de Carpați în frunte cu ducele Ramunc. Tot aici, în secolul al XIII-lea, în apropiere de Halici, exista o țară a bolohovenilor (volohoveni). Dimitrie Cantemir ne comunică despre trei formațiuni politice vechi din zonă – Vrancea, Cîmpulung și Tigheci.

Aceste formațiuni politice s-au confruntat cu ultimul val de migratori: pecenegi, oguzi, cumani și tătaro-mongoli (1241). Ultimii au inclus în Hoarda de Aur partea de sud-est a teritoriului dintre Carpați și Nistru și au construit două orașe – unul lângă s. Trebujeni, jud. Orhei, și altul lângă s. Costești, jud. Chișinău. Invasia tătaro-mongolă a oprit expansiunea maghiară la sud și est de Carpați, asigurînd înfăptuirea unificării formațiunilor teritoriale românești.

PREMISELE CONSTITUIRII ȚĂRII MOLDOVEI. LEGENDA DESPRE DRAGOȘ-VODĂ

La sfîrșitul secolului al XIII-lea – prima jumătate a secolului al XIV-lea situația politică la est de Carpați s-a stabilizat. Hani Hoardei de Aur erau ocupați cu lupte interne în Iran și Transcaucazia, iar țările vecine – Ungaria, Polonia și Lituania – erau implicate în războaie interne și lupte externe. Regiunea subcarpatică de nord-vest, nefiind atacată un timp de cuceritori, a avut condiții favorabile de dezvoltare. Crește numărul populației, sînt valorificate noi terenuri agricole, se dezvoltă meșteșugurile și comerțul, apar unele orașe (Baia, Siret). Treptat, pămînturile obștilor țărănești trec în stăpînirea nobilimii locale și se transformă în domenii, care se transmiteau prin moștenire. Organizarea vieții economice și sociale, apărarea de dușmani necesitau constituirea unor formațiuni statale mai desăvîrșite. Un voievodat, format în valea Moldovei (sfîrșitul secolului al XIII-lea), devine centrul de constituire a Țării Moldovei.

Apariția Țării Moldovei este reflectată în legenda despre Dragoș-Vodă. În contradicție cu realitatea, legenda prezintă Moldova drept un teritoriu pustiit, în care s-au stabilit (au *descălecat*) vînătorii maramureșeni în frunte cu Dragoș în goană după un bour. Legenda (preluată din cronicile maghiare) avea menirea să explice proveniența stemei țării – capul de bour.

DOCUMENTAR

Umblînd păstorii din Maramureș în munți cu vitele au dat de o fiară ce se chema bour, și după ce au alergat-o prin munți cu cîinii au ajuns la un șes pe apa Moldovei. Acolo, fiind animalul obosit, l-au ucis la locul ce se cheamă Boureni și s-a întemeiat sat. De atunci pe pecetea țării figurează bourul...

Grigore Ureche

Bour

Casă din orașul Baia.
Reconstituire

Biserica domnească din Rădăuți,
ctitoria lui Bogdan I

DOCUMENTAR

Roman I Mușatinul

Bogdan și fiii săi, fulgerați de diavolul, dușmanul neamului omenesc... plecînd pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în sus-pomenita țară moldovenească, uneltesc să o păstreze spre paguba Maiestății Voastre; pentru ca nebunia lor să nu fie cumva pildă altora, am lipsit și despuiat cu totul... pe acel Bogdan și fiii săi... de sus-numitele moșii... socotind deșarte toate actele scrise...

Din Diploma regelui
Ungariei Ludovic de Anjou,
1365

Carte domnească, 1392,
martie 30, care con-
semnează domnia lui
Roman I Mușatinul, domn
al Țării Moldovei „de la
munte pînă la mare”

DOBÎNDIREA INDEPENDENȚEI. BOGDAN I

În anul 1345 regele Ungariei întreprinde la est de Carpați o campanie militară împotriva Hoardei de Aur. Armata tătar-mongolă a fost distrusă. Voievodatul constituit în valea Moldovei era dependent de regele ungar. Primul domn, vasal al regelui Ungariei, a fost Dragoș.

Proprietarii funciari locali sufereau din cauza acaparării pămînturilor lor de către apropiații voievozilor dependenți de Ungaria. În 1359, aici se produce o răscoală antimaghiară. Voievodul Bogdan din Maramureș profită de situație, trece munții împreună cu ceata sa militară și se stabilește în Moldova în anii 1362–1363.

În 1365, regele maghiar îl recunoaște pe Bogdan I drept voievod al statului independent – *Țara Moldovei*. Noul stat cuprindea versantul de vest al Carpaților, cu văile Siretului și Prutului. Urmașii lui Bogdan au extins țara la est și la sud spre malurile Nistrului, Dunării și Mării Negre. Capitala țării era orașul Baia, apoi Suceava.

Izvoarele istorice străine numesc Țara Moldovei *Valahia Mică* (Valahia Mare era Țara Românească), *Rusovlahia* (Vlahia de lingă Rusia Haliciană), *Moldovlahia* etc. Aceste denumiri ne mărturisesc că statul era pentru contemporani o țară a vlahilor, adică a românilor. Turcii au numit Moldova – *Bogdania*, după numele voievodului Bogdan.

IMPORTANȚA FORMĂRII STATELOR ROMÂNEȘTI

În procesul unificării statale a românilor s-au constituit patru nuclee statale: Transilvania, Țara Românească, Țara Moldovei și Dobrogea. Deși aceste state erau locuite de același popor și aveau o organizare politică similară, nu a fost posibilă crearea unui stat unitar. Instaurarea timpurie în Transilvania a dominației maghiare a exclus provincia din procesul de constituire a statelor românești independente. După cucerirea Dobrogei de către otomani, în Țara Moldovei și în Țara Românească s-au instalat dinastii domnești separate, care au asigurat o viață economică și culturală comună, au dezvoltat instituții asemănătoare, menținînd unitatea neamului românesc.

Cetatea Albă, menționată în componența Moldovei la 1386

Laborator

Orheiul Vechi

Lîngă satul Trebujeni, județul Orhei, râul Răut face o cotitură cu maluri abrupte, creînd o adevărată cetate naturală, care din vremuri străvechi era folosită de populația locală în scopuri de apărare. La sfîrșitul secolului al XIII-lea tătar-mongolii au cucerit de la români această cetățuie, prefăcînd-o într-o reședință a hanului. Orașul, numit Sahr-al Djedid (Orașul Nou), a fost construit în stil oriental, cu palate fastuoase, moschei și băi. Orașul în care locuia și populație românească întreținea relații de schimb cu centre din Europa Centrală și de Sud-Est. În anii '70 ai secolului al XIV-lea orașul, numit Orhei, trece în stăpînirea Moldovei și devine unul din centrele economice, politice și strategice ale țării.

● Alcătuiește o comunicare despre acest oraș dispărut, comparîndu-l cu alte monumente ale trecutului din spațiul dintre Nistru și Prut.

Vestigii de la Orheiul Vechi

- Explică semnificația următorilor ani: 1241, 1345, 1359–1365, 1392.
- Utilizînd harta, indică principalele cetăți și capitale ale statelor românești.
- În baza textului la temă explică de ce în stema Țării Moldovei este înfățișat un cap de bour.
- Explică de ce Țara Moldovei și Țara Românească au asigurat dezvoltarea neînteruptă a societății medievale românești.
- Arată schimbările intervenite în Țara Moldovei în perioada de la 1345 pînă la formarea statului cu capitala la Baia.
- Alcătuiește un text, care să reflecte premisele obținerii independenței de către Țara Moldovei.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Privește ilustrația cu Cetatea Albă. Despre ce îți vorbește ea? Cum crezi, ce a însemnat cetatea pentru Țara Moldovei?

STUDIU DE CAZ

DIN CRONICA TIMPULUI

Evoluția Țării Moldovei independente a fost determinată în mare măsură și de influența factorilor externi: în 1349 Polonia anexează Rusia Haliciană și devine vecină cu Moldova, în 1362 oastea Hoardei de Aur este zdrobită de către oastea lituaniano-rusă la Sinie Vodî (Apele Albastre).

- Ce rol au jucat aceste evenimente în destinul statului nou format?

S i n t e z ă

EVUL MEDIU TIMPURIU

În secolele VIII–IX pe teritoriul de la malurile Nistrului pînă la Tisa, la Dunăre și la Marea Neagră a luat sfîrșit procesul de creare a unei culturi materiale și spirituale unitare, s-a desăvîrșit formarea și constituirea poporului român și a limbii române. Acest popor s-a numit rumâni (de la *romanus*). Străinii i-au numit pe români și cu alte nume: volohi, valahi, vlohi, blac etc. Apariția primelor formațiuni statale pe teritoriul Transilvaniei și cel al Dobrogei, cucerirea independenței de către Țara Românească (1330) și Țara Moldovei (1365), *cele două libertăți românești* (N. Iorga), au asigurat evoluția neînteruptă a vieții sociale, politice, economice și culturale a neamului românesc pe teritoriul dintre Tisa, Nistru, Carpați, Dunăre și Marea Neagră.

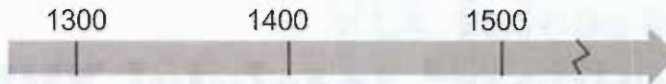
● Ce semnifică stemele Țărilor Române? Explică de ce fiecare țară își avea stema ei.

TRANSILVANIA	ȚARA ROMÂNEASCĂ	ȚARA MOLDOVEI
• formațiuni statale • voievodatele lui Menu-morut, Glad și Gelu • voievodatul Transilvaniei • scaune secuiești și săsești • autonomie internă • economie • limba română • cultură	• formațiuni statale • cucerirea independenței • dinastia Basarabilor • Cîmpulung – prima capitală • domnul în fruntea statului • unirea cu Dobrogea • economie • limba română • cultură	• formațiuni statale • cucerirea independenței • dinastia Bogdăneștilor • Baia – prima capitală • domnul în fruntea statului • ieșire la mare • economie • limba română • cultură

- Examinează coloanele de mai sus:
- evidentiază evenimentele legate de constituirea statelor românești și găsește corespondența lor cronologică;
 - determină elementele comune în evoluția Țărilor Române;
 - elaborează un plan simplu de idei prin care ai demonstra că evenimentele și procesele din Țările Române aveau un caracter sincron.

Evaluare

I. Explică semnificația următoarelor date: 1330, 1359, 1365, 1437, 1514 și găsește locul lor pe linia timpului.

II. Cercetează harta, delimitează teritoriul statelor medievale românești și indică centrele de reședință voievodală. Compară cu harta contemporană a României și a Republicii Moldova. Găsește schimbările intervenite în aceste teritorii.

III. Identifică personajele din imagini și răspunde la întrebările care urmează:

- în ce țară românească au activat?
- din ce stare socială fac parte?
- prin ce fapte s-au făcut remarcăți în istoria românilor?

IV. Definește imaginile alăturate și numește evenimentele la care acestea se referă.

V. Argumentează de ce influențele slave nu au putut schimba caracterul romanic al limbii române. În ce constau elementele slave existente în această limbă?

VI. Exprimă-ți atitudinea față de: rolul bisericii în societatea medievală, formarea statelor medievale românești.

Economie și societate, secolul XIV – mijlocul secolului XVI

Ocupațiile principale ale populației românești în epoca medievală erau cultivarea plantelor și creșterea animalelor.

• *Studiază textele și explică de ce veniturile principale ale locuitorilor proveneau din creșterea animalelor.*

• *Examinează harta și stabilește legătura dintre condițiile naturale și ocupațiile de bază ale populației.*

Plug într-o stemă,
secolul al XV-lea

Cuvinte-cheie

Comerț de tranzit
Dijmă
Boieresc
Robotă
Transhumanță
Iobagi

Harta economică a Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei, secolul al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea

... Țara lor (Moldova – *n.ns.*) este bogată în foarte buni boi și vaci. Strămoșii noștri (polonezii) importau de acolo oi și boi, și nu numai vecinii, rușii (din Galiția) și ungurii, dar chiar și prusacii, silezienii, cehii, slovenii, italienii și turcii în fiecare an importă de acolo un număr imens de vite...

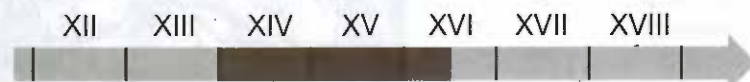
Martin Cromer, *cronicar polonez, secolul al XVI-lea*

... Regiunea (Țara Românească – *n.ns.*) este productivă în toate cele privind nevoile traiului, nu este nicăieri o mai mare mulțime de vite, iar hergheliile de cai sînt abia mai puțin numeroase decît turmele de vite mărunte.

Michael Bocignoli din Raguza, *călător, 1524*

Românii, iobagi ai ungurilor (din Transilvania – *n.ns.*), ...sînt risipiți pretutindeni, prin toată țara, locuind rareori în locuri deschise, de cele mai multe ori retrași prin păduri cu turmele lor.

Anton Verancsics, *Descrierea Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești, 1550*

POPULAȚIA ȘI ÎNDELETNICIRILE RURALE

În secolul al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea în Țările Române se observă o sporire vădită a numărului populației. În primul rând, faptul se explică prin creșterea ei naturală (ciuma, care s-a răspândit în Europa la mijlocul secolului al XIV-lea, aproape că n-a afectat teritoriul românesc). În al doilea rând, datorită privilegiilor acordate de domni, în Moldova și Țara Românească s-au stabilit oameni veniți de la sud de Dunăre, din Transilvania, Polonia etc. Ei mai mulți străini se așezau cu traiul la orașe. Majoritatea t otalută a populației statelor românești o alcătuiau *români*. Unele evaluări aproximative admit că spre sfârșitul secolului al XV-lea aici locuiau cca 2,5–3 milioane de oameni, dintre care o jumătate în Transilvania.

Activitatea de producție avea un caracter sedentar. Ea îmbina agricultura cu creșterea animalelor, cu meșteșugăritul și exploatarea bogățiilor subsolului.

Terenurile defrișate de pădure erau folosite ca arătură pentru cultivarea plantelor, apoi ca pășuni și fânețe pentru creșterea animalelor. Ciobanii din zona Carpaților, mai ales din Transilvania, își mînau turmele la pășune în zonele de cîmpie din Moldova și Muntenia. Această strămutare temporară a turmelor se numește *transhumanță*.

Pe terenurile agricole se cultivau meiul, grîul, secara, ovăzul, orzul, precum și culturile tehnice – inul și cînepa. Dintre legume se cultiva varza, mazărea, linte, ceapa, bobul, sfecla etc. Pămîntul era arat cu rarița și cu plugul de lemn cu brăzdar de fier, tras de boi.

Izvoarele istorice menționează podgoriile bogate (de la Cotnari, Hîrlău, Huși, Odobești, Gorj, Vîlcea, Bihor, Arad, Timiș, Alba).

Mari venituri se căpătau de la *vînzarea animalelor*. Caii din Moldova erau vestiți în Europa și Asia. Erau răspîndite și *stupăritul de pădure*, *pescuitul*. *Vînătoarea* era pentru țărani o sursă suplimentară de hrană și de îmbrăcăminte, iar pentru nobilime – o formă de distracție.

MEȘTEȘUGURILE, COMERȚUL, ORAȘUL

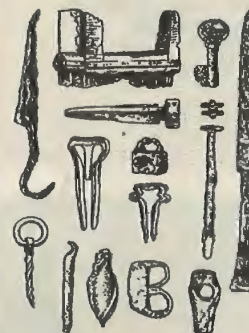
Meșteșugurile erau mai dezvoltate în Transilvania. Meșteșugarii de aici au constituit organizații profesionale – *bresle*, care le apărau interesele economice. Venituri considerabile aducea extragerea sării. Ocele erau în proprietate domnească în Moldova (la Țîrgul Trotuș etc.) și Țara Românească (îngă Rîmnicu-Vîlcea și Țîrgoviște, la Ocna Mică) și în proprietate regală în Transilvania (la Turda, Sic, Dej). Metale prețioase se extrăgeau în Munții Apuseni (la Abrud, Zlatna).

Poziția geografică a Țărilor Române a favorizat *dezvoltarea comerțului*. Pe aici treceau drumuri comerciale care legau Europa Centrală și de Vest cu Peninsula Balcanică și cu

DOCUMENTAR

Facem cunoscut... că această adevărată slugă și boier al nostru credincios, pan Oancea logofet... i-am dat și i-am întărit vislujenia lui, satele pe Răut, anume Procopinți..., Macicăuți..., Cozurăuți și Fîntîna Albă și la gura Volci-nețului... și la Ichil, între Crotolci, mai jos de unde stă Piatră, mai sus de locul lui Oțel și îngă Bîc, de cealaltă parte pe valea ce cade în dreptul **Cheșenăului** lui Acbaș...

Din *Cartea domnească a lui Ilie și Ștefan*,
17 iulie 1436

Producția fierarilor
medievali moldoveni
(din săpături
arheologice)

Munci agricole. Frescă

DOCUMENTAR

...Am dat această carte a noastră prietenilor noștri, tuturor brașovenilor, ca să aibă în țara noastră aceeași lege, pe care au avut-o în zilele părintelui nostru, Alexandru voievod... ca să le fie lor tuturor slobod și cu bună voie a veni în țara noastră cu marfă și să îmble în țara noastră, vânzând și cumpărând marfă pretutindeni, prin țara noastră, prin târguri când le va trebui... Și nicăieri în țara noastră, să plătească vama Sucevei decât la Suceava.

Din *Cartea domnească a lui Petru Aron-Vodă*, dată negustorilor din Brașov, 1448

Sibiu, turnul central al cetății, începutul secolului al XVI-lea

Orientul. Se făcea schimb între producția meșteșugărească din Transilvania și cea agrară din Moldova și Țara Românească.

Domnii Moldovei și ai Munteniei reglementau comerțul extern, acordând privilegii speciale negustorilor din alte țări (în Moldova – celor din Liov, Brașov și Bistrița, în Țara Românească – celor din Brașov). Dezvoltarea comerțului era susținută de domni și prin baterea monedelor proprii, numite *groși*. Primele emisii au fost efectuate de Vlaicu-Vodă (1364–1377) în Țara Românească și de Petru Mușatin (1375–1391) în Moldova.

Cele mai importante centre orășenești erau Suceava, Brașov, Cîmpulung, Bistrița etc., porturile maritime Cetatea Albă și Chilia. Țările Române aveau o rețea de orașe mici, cu puncte vamale și cetăți în jurul cărora au apărut așezări orășenești.

VIAȚA SOCIALĂ

Perioada de statornicire a relațiilor medievale dezvoltate se caracterizează prin trecerea unei părți a terenurilor funciare în stăpânirea domnilor, a diferitelor păături ale boierimii și a bisericii (mănăstiri, mitropolii, episcopii). Domnul era considerat stăpîn suprem al întregului teritoriu al țării.

În fruntea societății se afla *boierimea mare*, numită în Moldova și Țara Românească *boieri* (pani, jupani). Reprezentanții boierimii mici se numeau *slugi domnești*, *curteni*. În Transilvania reprezentanții marii aristocrații erau numiți *nobili* (baroni), iar cei mici – *familii* (familiares).

Țăranii liberi și țăranii dependenți erau impuși la dări în favoarea statului. Fiecare gospodărie plătea bir. În afară de obligațiile față de stat, cea mai mare parte a țăranimii era dependentă de proprietarii funciari. Țăranii trăiau pe moșiile domnești, boierești și ale clerului și erau obligați să plătească *zeciuiala* (dijma) din toate produsele obținute în gospodăriile lor, iar pentru folosirea pășunilor îndeplineau diferite munci în gospodăria domenală. Ulterior în Moldova și Țara Românească aceste prestații au început să se numească *boieresc*, iar în Transilvania – *robotă*. Situația grea a țăranilor transilvăneni a provocat o mare răscoală la Bobîlna (1437). Nobilimea maghiară, secuii și sașii și-au unit eforturile pentru a o înăbuși. Uniunea celor *trei națiuni* privilegiate a creat baza sistemului politic din Transilvania, care excludea românii ortodocși din viața politică a voievodatului.

La mijlocul secolului al XIV-lea societatea românească capătă trăsături caracteristice unei societăți medievale dezvoltate.

Laborator

Drumul comercial moldovenesc

În secolele XIV–XV pe teritoriul Țărilor Române treceau mai multe drumuri comerciale care legau Europa Occidentală și Centrală de Marea Neagră și Peninsula Balcanică. Domnii români acordau diverse privilegii negustorilor poloni din Liov care puteau străbate drumurile comerciale în siguranță. Unul din drumurile comerciale bine cunoscute, ce lega țările din Europa Centrală cu cele din Orient, trecea pe teritoriul Țării Moldovei și se numea *Drumul comercial moldovenesc* (menționat în 1382). Din Europa Centrală mărfurile erau transportate prin Cracovia–Liov–Suceava–Iași–Lăpușna–Cetatea Albă sau Chilia spre Caffa (Crimeea), de unde luau calea spre Persia, China și India. De acolo erau aduse în Europa mătăsuri, stofe fine, perle, mirodenii, orez, stafide etc. Țara Moldovei păzea această cale, lua vamă de la negustori și se integra în schimbul comercial european. Drumul și-a pierdut importanța după cucerirea țărmurilor Mării Negre de către turci.

● *Drumuri comerciale au existat și în celelalte țări românești. Încearcă să scrii o comunicare despre importanța Drumului comercial moldovenesc în context românesc.*

STUDIU DE CAZ

Monedă moldovenească de la Petru I Mușatinul

● Determină când au avut loc următoarele evenimente:
a. domnia lui Petru I Mușatinul; b. răscoala de la Bobîlna;
c. primele emisii de monede.

● Examinează harta și numește localitățile unde erau situate punctele vamale, ocnele de sare și podgoriile.

● Argumentează faptul că societatea românească de la mijlocul secolului al XIV-lea capătă trăsăturile caracteristice societății medievale dezvoltate.

● Găsește legătura dintre imaginile la temă și alcătuiește în baza lor o compunere cu genericul *Viața țăranului român în evul mediu*.

● Selectează pe o fișă informația despre îndeletnicirile rurale și orășenești în societatea medievală.

● Alcătuiește un rebus care pe verticală ar reproduce numele unui port maritim moldovenesc din perioada dată.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Cunoscând modul de viață, comportamentul, ocupațiile, vestimentația românilor din evul mediu, ce elemente ai păstra sau le-ai modifica, readucându-le în contemporaneitate?

DIN CRONICA TIMPULUI

În dezvoltarea lor țările din estul și sud-estul Europei își au specificul lor, inclusiv în evoluția orașelor și a situației țăranilor. Astfel, dacă în Europa de Vest orașele s-au constituit în secolele X–XI, apoi în Europa de Sud-Est în secolele XIII–XIV. În Europa Occidentală, aservirea țăranilor are loc în secolele X–XI, în timp ce în Europa de Est în secolele XV–XVI.

● *De care spațiu geografic și timp descris mai sus țin Țările Române?*

Organizarea internă a Țărilor Române

În fruntea Țării Moldovei și a Țării Românești stătea voievodul sau domnul, iar în cea a Transilvaniei – voievodul.

- *Analizează textele și compară titulatura și împuternicirile domnilor moldoveni și munteni cu ale voievodului transilvănean.*
- *Care erau asemănările și deosebirile?*

Pecetea domnului Moldovei Alexandru cel Bun

Cuvinte-cheie

Voievod
Domn
Sfat domnesc
Oaste mică
Oaste mare

Harta administrativă a Țărilor Române pînă la mijlocul secolului al XVI-lea

Noi, Nicolae Konth, voievodul Transilvaniei și comite de Solnoc, prin cuprinsul scrisorii de față dăm știre și facem cunoscut tuturor cărora se cuvine că noi, stînd în scaunul nostru de judecată la adunarea noastră obștească, ținută la Turda...

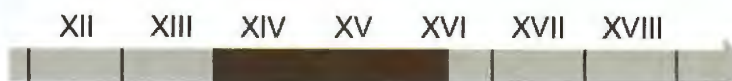
Din Hotărîrea lui Nicolae Konth, voievodul Transilvaniei, de la 1353, ianuarie 29, privitor la stăpînirea pămînturilor din Ocna Dejului

Marele, singur stăpînitor, din mila lui Dumnezeu domn Io Roman, stăpînind Țara Moldovei de la munte pînă la mare.

Din Hrisovul lui Ioan I de la 1392 martie 30

...Io, Mircea mare Voievod și singur stăpînitor, domn a toată Țara Ungro-Vlahiei, și a părților de peste munți, încă și spre părțile tătărești și herțeg al Amlașului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amîndouă părțile peste toată Podunavia, încă pînă la Marea cea Mare și singur stăpînitor al cetății Dîrstor.

Titulatura lui Mircea cel Bătrîn, 1406 noiembrie 23

ORGANELE SUPREME DE CONDUCERE

În Țara Românească și Țara Moldovei în fruntea statului se afla *domnul* (dominus), numit și voievod. El era ales pe viață de către boieri și clerul înalt dintre membrii familiilor domnitoare ale Basarabilor (în Țara Românească) și Mușatinilor (de la numele mamei domnului Petru I – Mușata), numiți și Bogdănești (în Țara Moldovei).

Sub influența Bizanțului, a fost propovăduit principiul originii puterii domnești *din mila lui Dumnezeu*, exprimat și prin adăugarea la numele propriu a particulei *Io* (prescurtat de la *Ioan*, cel dăruit de Dumnezeu cu domnia). Domnul era suveran suprem al întregului pământ al țării și posesor direct al unei mari proprietăți funciare. El comanda oastea, conducea întreaga administrație, era judecătorul suprem, hotăra baterea monedei, stabilea impozitele, promova politica externă, patrona biserica ortodoxă etc.

Transilvania, stăpînită de regii maghiari, era condusă de *voievod*, supus suveranului. El era un înalt dregător, numit de regele Ungariei, iar atribuțiile sale se extindeau doar asupra unei părți a Transilvaniei (șapte comitate). Zonele locuite de secui și sași și unele orașe se aflau în supunerea directă a regelui. Un rol important în Țara Românească și în Moldova l-a jucat *Sfatul domnesc*, iar în Transilvania – *Consiliul voievodal*, precum și marii dregători: *logofătul* – conducătorul cancelariei domnești, *vornicul* – mai marele curții domnești, *vistierul* – responsabil de vistieria domnească etc. *Sfatul domnesc* controla resursele financiare, supraveghea administrația, judeca și sugera domnului sentințe, semna împreună cu domnul tratate etc. La alegerea domnului, în legătură cu declararea unui război, încheierea păcii, stabilirea relațiilor cu alte state, aprobarea măsurilor fiscale și sociale etc. în Țara Românească și Țara Moldovei se întrunea *sfatul mare de obște* sau *marea adunare a țării*, iar în Transilvania erau convocate adunările (*congregațiile*) generale, în care românii ortodocși nu erau admiși.

ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ ȘI JUDICIARĂ

Forma de organizare locală în Țara Românească era județul în frunte cu un *sudeț*. Țara Moldovei era împărțită în ținuturi conduse de un *vătav*, *staroste* sau, acolo unde se aflau cetăți, de un *pîrcălab*. Transilvania era divizată în comitate dirijate de un *comite*. Aici s-au menținut timp îndelungat districtele românești. Secuii și sașii aveau drept forme de organizare teritorială *scaunele*.

În Țara Românească și Țara Moldovei orașele erau conduse de un sfat, care se alegea anual și era format din 12 *pîrgari* în frunte cu un *jude* – în Țara Românească și cu un *șoltuz* sau *voit* – în Țara Moldovei. Orașele aparțineau domnului și aveau o autonomie restrînsă.

DOCUMENTAR

Te-a înălțat Dumnezeu și te-a făcut domn peste toți să se teamă față de el. Fii judecător drept, fără îngîmfare, judecă adevărul cu dreptate. Să nu te uiți ce față este, nici să primești daruri, nici să cercetezi de este boier ori țaran. Și la toți să iei sfat, și pe al tău să-l ții; care-ți va părea bun, pe acela să-l urmezi...

Din *Letopiseșul Țării Românești*

Petru I Mușatinul, domn al Țării Moldovei

Scaun domnesc din prima jumătate a secolului al XVI-lea

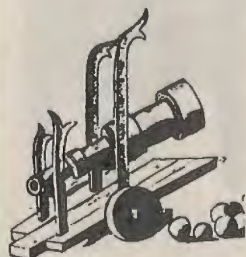
DOCUMENTAR

Boier român

...Boierii cei mari ai mărețului domn, Petru voievod al Moldovei, facem cunoscut... că atunci când... Petru voievod al Moldovei s-a întâlnit în Lemberg (Liov – *n.ns.*) cu prealuminatul principe, domnul Vladislav, rege al Poloniei... ținând seama de sfatul și de înțelegerea și de voința noastră, a adus și făcut omagiu de credință zisului domn...

Din *Omagiul de vasalitate al domnului Moldovei Petru I Mușatinul față de regele Vladislav al Poloniei, 1387*

Bombardă din secolul al XV-lea

Orașele transilvănene dispuneau de largi drepturi de auto-determinare, acordate prin documente regale, și de regimul privilegiat al *celor trei națiuni* (maghiari, sași și secui).

În secolele XIV–XV, deși dăinuiau vechile obiceiuri judiciare (*obiceiul pământului, dreptul românesc*), locul lor treptat este ocupat de legiurile medievale elaborate de stat, mai întâi în Transilvania, de model apusean, și apoi în Țara Românească și Moldova, de proveniență bizantină.

În Moldova și Țara Românească dreptul scris a început să fie introdus prin acte domnești, hrisoave încă din secolul al XV-lea, precum și prin câteva culegeri de legiuri importante: *Syntagma* lui Matei Vlastares, scrisă în Moldova în 1472, și *Zakonikul*, copiat la Tîrgoviște în 1541. În Transilvania la începutul secolului al XVI-lea juristul Ștefan Werboczy a întocmit *Tripartitum*-ul, colecție de legi tipărită.

ORGANIZAREA MILITARĂ

În Țara Românească și Țara Moldovei oastea mică era alcătuită din curteni și din cetele boierești de călăreți. În vremurile grele se convoca *oastea mare*, compusă din țărani liberi și dependenți, precum și din orășeni. În fiecare din aceste țări putea fi chemat la oaste un efectiv de cca 40 mii de oameni. Din secolul al XV-lea domnii angajau și mercenari. Oastea era împărțită în cete și steaguri. Armamentul pedestrimii consta din arcuri și săgeți, sulite și săbii, adeseori coase și topoare, special confecționate.

Un element central al apărării l-au constituit *cetățile*. Țara Românească avea fortificații strategice pe Dunăre, în munți în mod deosebit impunându-se cetatea de la Poienari și cea de la Tîrgoviște. Sistemul defensiv al Moldovei era format din cetățile Neamț, Suceava, Șcheia, Hotin, Roman, Cetatea Albă, Orhei, Soroca, Chilia etc.

Voievodul Transilvaniei comanda armata din comitatele subordonate lui. Un rol important în armata transilvăneană l-au avut cnezii români din Hațeg, Banat și Maramureș.

Ruinele cetății Suceava

Laborator

Curtea domnească

Curțile domnilor români se aflau în cetățile de scaun: Curtea de Argeș, Cîmpulung, Tîrgoviște, București (Țara Românească), Baia, Siret, Suceava, Iași (Moldova). Aici locuiau domnul cu familia, boierii, dregătorii și slujitorii, se convoca sfatul domnesc. Curtea avea o biserică și era înconjurată de un zid cu turnuri de apărare. Ele erau construite din piatră și cărămidă, interioarele bogate erau împodobite cu obiecte de preț, covoare, broderii. Aici se primeau solii, aveau loc serbări, la care se purtau haine din stoffe scumpe și blănuri rare. În Transilvania curtea voievozilor era organizată după modelul apusean cu sfetnici din străinătate.

● *Curtea domnească a fost „inima” și „creierul” țării. Încearcă să întocmești o schemă a curții domnești cu zidul de apărare.*

Ruinele curții domnești de la Tîrgoviște

- Selectează din temă datele istorice și alcătuiește în baza lor un tabel cronologic.
- Găsește pe hartă cetățile Moldovei. Explică de ce au fost amplasate pe Nistru, Dunăre și la poalele munților Carpați.
- Selectează din text și comentează atribuțiile domnului și ale dregătorilor de la curte.
- Comentează atribuțiile voievodului Transilvaniei după documentul din 29 ianuarie 1353. Explică de ce în titulatura domnilor sînt incluse denumiri ale unor teritorii.
- Utilizînd reperele din temă, răspunde de ce monarhii vecini cereau de la boierii Țărilor Române să confirme omagiile de vasalitate.
- Alcătuiește un mic dicționar de noțiuni militare medievale românești.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Un domnitor ideal din epoca medievală era:

- preocupat de apărarea hotarelor țării;
- bun cunoscător al problemelor de stat;
- mîrinimos, cumpătat, corect în comportări;
- descendent dintr-o familie domnească.

Care din aceste însușiri le crezi mai importante și care dintre ele ar înnobila astăzi figura unui demnitar de stat?

STUDIU DE CAZ

DIN CRONICA TIMPULUI

În secolul al IV-lea în Imperiul Bizantin se constituie puterea centrală și organele administrative, care au atins apogeul în timpul lui Iustinian (secolul al VI-lea). În continuare în fruntea Imperiului se afla împăratul, care avea o putere nelimitată: el elabora legi, era conducătorul militar suprem, numea patriarhul etc. Înainte de a lua o decizie, împăratul consulta membrii consistoriului.

● *Găsește trăsăturile comune și specifice în sistemul de administrare din Bizanț și din Țările Române.*

Biserica în Țările Române

În Evul Mediu se întreba la început de ce credință este omul, din ce țară și apoi de ce neam este. La momentul constituirii Țărilor Române, Europa era divizată din punct de vedere confesional în catolici și ortodoeși. Românii, în pofida propagandei catolice active, au rămas fideli ortodoxiei.

• *Analizează textele și explică de ce românii au ocrotit și au păstrat ortodoxia.*

Stema Țării Românești pe anafornița de la mănăstirea Tismana, 1514

Cuvinte-cheie

Mitropolie
Episcopie
Ierarh
Mănăstire
Sihastru

Harta organizării bisericești, mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea

Alexandru-Vodă (Alexandru cel Bun – *n.ns.*) așijderea întâiași dată au trimis de au luat blagoslovenia de la patriarhii răsăritului (Constantinopolului – *n.ns.*) și au făcut mitropolit, de l-au așezat la scaun, la mitropolie în Suceava...

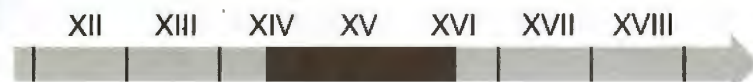
Grigore Ureche,
Letopiseșul Țării Moldovei

Puternic sprijinită de domnia centralizatoare, biserica celor două state românești și-a întărit considerabil poziția și influența după integrarea lor în spațiul controlat de Patriarhia constantinopolitană, din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

Șerban Papacostea, istoric contemporan

Biserica de piatră de la Densuș, secolele XI–XIII

ORGANIZAREA BISERICESCĂ

Constituirea statelor medievale românești a însemnat și desăvârșirea organizării bisericii creștine ortodoxe.

În 1359, la cererea domnului muntean Nicolae Alexandru, sinodul patriarhal din Constantinopol aprobă înființarea mitropoliei Țării Românești (numită a Ugrovlahiei) cu reședința la Argeș. Primul mitropolit devine ierarhul grec Iachint. Mai târziu în țară au fost înființate două episcopii dependente de mitropolie: la Râmnic și Buzău.

Petru I Mușatinul, domnul Țării Moldovei, prin anii 1381–1386 solicită Patriarhiei încuviințarea înființării unei mitropolii în țară, în frunte cu ierarhi pămînteni. Abia în 1401, pe timpul lui Alexandru cel Bun, sînt recunoscuți oficial ierarhii numiți de domn și mitropolia Moldovei la Suceava, după care au fost create două episcopii: la Rădăuți și Roman. Către sfîrșitul secolului al XVI-lea apare și episcopia de la Huși.

În Transilvania regalitatea ungară susține acțiunile clerului catolic de a-i converti pe români la catolicism. Biserica catolică din Transilvania avea în secolul al XVI-lea episcopii la Alba-Iulia, Oradea, Cenad și un Centru catolic al sașilor. Cu toate acestea, românii de aici au reușit să păstreze biserica ortodoxă, fiind ajutați de domnii români. Primul ierarh român pomenit în izvoare este arhiepiscopul Ghelasie (Alba-Iulia).

VIAȚA MONASTICĂ

Începuturile monahismului în Țara Românească sînt legate de numele călugărului de origine greco-sîrbă, Nicodim. El a înființat în 1372–1378, cu sprijinul domniei, două mănăstiri (Vodița și Tismana). În Moldova cea mai veche mănăstire cunoscută documentar este cea de la Neamț, unul din principalele centre ale spiritualității ortodoxe din tot spațiul românesc. Domnii și marii dregători au patronat Biserica, ctitorind numeroase locașuri: Cîmpulung, Cozia, Bistrița, Putna, Căpriană etc. Mănăstirile au avut o deosebită importanță culturală. Fiind înconjurate de ziduri puternice, ele au avut și funcții militare, de apărare. Un deosebit rol l-au jucat mănăstirile ortodoxe în Transilvania, unde, timp de secole, ele au fost principalele focare de cultură medievală românească.

INFORMEAZĂ-TE

Nicolae Alexandru, domn al Țării Românești. După o frescă de la Cîmpulung

Altminteri mitropolitului Moldovei i se arată în biserica Răsăritului o cinstire cu totul deosebită, care nu se arată altora. El nu poartă, ce e drept, numele de patriarh, dar nici nu ascultă de vreunul, căci, cu toate că este uns de patriarhul de la Țarigrad, totuși nu poate fi așezat sau scos din scaun de către acesta...

Dimitrie Cantemir,
Descrierea Moldovei

Mănăstirea Neamț

DOCUMENTAR

Mitropolitul Grigore Roșca. Frescă

Și au venit să prade și să ia Țara Moldovei; și au ajuns pînă aici, la locul numit Pîrîul Alb... Și au căzut acolo mulțime mare de ostași ai Moldovei... De aceea, a binevoit Io Ștefan voievod cu bună sa voință a zidi această biserică în numele arhistrategului Mihail... și pentru amintirea și întru pomenirea tuturor dreptcredincioșilor creștini care s-au prăpădit aici...

Din Pisania (inscripția de fondare) de la biserica Sf. Mihail de la Războieni

Tetraevanghel dăruit la Sfîntul Mormînt

BISERICA ȘI SOCIETATEA

Biserica ortodoxă a influențat societatea românească, acordînd domnului sprijinul deplin. *Mitropolitul* era a doua persoană în stat după domn, iar unii ierarhi au exercitat o mare influență spirituală asupra lui. Putem aminti de legendarele raporturi între Ștefan cel Mare și Daniil Sihastrul. Mitropolitul era de asemenea conducător al unor solii politice și locțiitor al domnului. Biserica s-a bucurat de atenția și protecția domniei, manifestate prin înălțarea de noi locașuri, înzestrarea lor cu pămînt, cărți și obiecte de cult. Domnii, boierii și marii ierarhi bisericești întotdeauna au fost principalii *ctitori* și *protectori* ai locașurilor sfinte. *Ctitorirea de biserici* adăuga prestigiu politic ctitorului. Binefăcătorul putea să-și găsească acolo refugiu la nevoie, să-și dea copiii la învățătură, iar după moarte să-și găsească la mănăstire locul de veșnică odihnă. Pentru popor biserica era centrul vieții spirituale și locul de alinare sufletească. În Transilvania biserica ortodoxă a îndrumat nu numai viața religios-morală, ci și întreaga viață națională a românilor.

Comunități de altă religie și confesiune se bucurau de protecție din partea domniei. În 1371 la Curtea de Argeș exista o episcopie catolică. Capul catolicilor din Moldova era episcopul din Baia. Pe timpul lui Alexandru cel Bun în Moldova au fost adăpostiți husiții.

Domnitorii Țărilor Române au susținut locașurile sfinte ortodoxe de la Muntele Athos, de la muntele Sinai, Ierusalim și alte centre ortodoxe, aflate sub stăpînirea otomană, au acordat un important sprijin *Frăției ortodoxe* din Liov (Regatul Polon). Aici a fost înălțată cunoscuta biserică volohă.

Mănăstirea Putna, ctitorie a lui Ștefan cel Mare

Laborator

Mănăstirea Căpriană

Unul din cele mai vechi locașuri monastice între Prut și Nistru este mănăstirea Căpriană, fondată în Codrii Moldovei între anii 1420–1429 de Alexandru cel Bun. Denumirea vine de la numele primului egumen, Chiprian. Scrierile acestui egumen-cărturar despre viețile sfinților au fost incluse într-o culegere de texte bisericești ale celebrului caligraf și miniaturist moldovean, Gavril Uric. Al doilea mare ctitor fondator este Ștefan cel Mare, consemnat în tradiția populară. Următorul ctitor al mănăstirii a fost Petru Rareș, pe timpul căruia este rezidită biserica Adormirii Maicii Domnului, care s-a păstrat pînă astăzi.

● *Alcătuiește un microeseu despre acest locaș sfânt în baza textului, a imaginii și a lecturilor suplimentare. Cunoști vreo legendă despre Căpriană?*

STUDIU DE CAZ

Mănăstirea Căpriană,
biserica Adormirii Maicii Domnului

- Calculează cît timp s-a scurs de la întemeierea Țărilor Române pînă la înființarea mitropoliilor lor.
- Indică pe hartă centrele metropolitane și episcopale din Țările Române.
- Explică insistența lui Petru I Mușatinul pentru numirea în țară a unui mitropolit pămîntean.
- Analizează textul documentului *Pisania bisericii de la Războieni* și încearcă să stabilești una din cauzele ctitoririi bisericilor de către domni.
- Numește evenimentele care au făcut pe domnii Țărilor Române principalii protectori ai ortodoxiei în Balcani, Orientul Apropiat și Polonia.
- Încearcă să motivezi de ce Patriarhia din Constantinopol a acceptat recunoașterea ierarhilor pămînteni în fruntea mitropoliei Moldovei.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Ce înseamnă să manifesti toleranță religioasă? Înseamnă oare aceasta decizia de canoanele propriei religii? Există astăzi toleranță religioasă la noi în țară?

DIN CRONICA TIMPULUI

Creștinarea diferitor popoare din estul și sud-estul european și organizarea bisericească s-a desăvîrșit astfel: la bulgari ierarhia bisericească se instaurează către 970, la ruși a fost fondată mitropolia în 1037, la unguri pe timpul domniei lui Ștefan cel Sfînt (997–1038) au fost înființate două arhiepiscopii.

● *Compară data creștinării și a organizării bisericești la aceste popoare cu cea a românilor. Comentează această comparație.*

Țara Românească în a doua jumătate a secolului XIV – începutul secolului XV

Din cauza situației geopolitice, Țara Românească, chiar de la începuturi, se confruntă cu pericolul expansiunii străine.

• *Analizează textul și determină una din cele mai puternice forțe militare ale timpului care amenință Țara Românească. Încearcă să stabilești cauzele acestui conflict.*

• *Care dintre voievozi este remarcat de către contemporani?*

Stema Țării Românești pe timpul lui Mircea cel Bătrân

Cuvinte-cheie

Situație geopolitică
Poartă Otomană
Sultan
Oaste cruciată

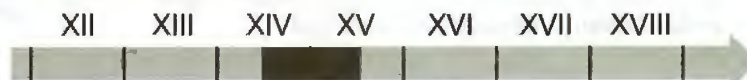
Țara Românească în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân

Asupra acestui Mircea... Baiazid a lui Amurat, găsimu-i vină, a pornit cu război; și trecînd peste Istru (Dunăre – *n.ns.*), mergea robînd țara. Dar Mircea strîngînd oastea țării... cu multă grijă și-a pus la adăpost în muntele Brașovului femeile și copiii. Mai după aceea se ținea cu armata pe urma lui Baiazid prin pădurile de stejar ale țării, care sînt multe și acoperă în toate părțile țara să nu fie ușor de umblat pentru dușmani și nici lesne de cucerit. Și ținîndu-se pe urma lui săvîrșea isprăvi vrednice de amintit..., se lupta într-una cu dînsul în chip strălucit.

Laonic Chalcocondil,
cronicar bizantin

Mircea cel Bătrîn, domn al Țării Românești

RAPORTURILE DINTRE ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI UNGARIA

Unificarea teritoriilor românești de la sud de Carpați aflate sub sceptrul domnului Basarab I și al urmașului său, Nicolae Alexandru Basarab (1352–1364), implica o normalizare a raporturilor politice cu Ludovic I de Anjou, regele Ungariei, care în 1355 a fost recunoscut ca suzeran al Țării Românești. Însă tendința Ungariei era de a transforma relațiile de vasalitate într-o stăpânire efectivă cu urmări de periclitare a ortodoxismului. Domnii munteni s-au văzut nevoiți să-și caute aliați mai întâi în sudul Dunării, iar mai târziu în Moldova și Polonia și să-și asigure o mai bună organizare a bisericii ortodoxe prin întemeierea mitropoliei de la Argeș (1359). Țara se afirmă în raporturile politice ale Europei de Sud-Est prin alianțele încheiate sau prin lupta pentru consolidarea independenței.

ÎNCEPUTURILE DOMNIEI LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN

După moartea lui Radu I, domn al țării devine cel de-al doilea fiu al său, Mircea, numit mai târziu cel Bătrîn (1386–1418). Noul domn reîntoarce Amlașul și Făgărașul Țării Românești. Astfel, în septembrie 1389, el se intitulează domn al *țărilor de peste munți*. Din același an apare în titlul domnesc și Banatul Severinului. Pentru a atenua presiunea Ungariei, Țara Românească, ca și Moldova, caută susținerea Poloniei. Mircea cel Bătrîn, cu sprijinul Moldovei, reușește să rezolve unele probleme teritoriale între Dunăre și Marea Neagră și să-și extindă stăpînirile la nordul gurilor Dunării. De asemenea, în 1389, în contextul luptei cu expansiunea otomană, el a luat sub autoritatea sa țara despotului Dobrotici – Dobrogea.

Mircea cel Bătrîn a organizat o bună administrare a țării, a întărit sistemul de cetăți de la Dunăre, a înființat *oastea cea mare*, a acordat o deosebită atenție bisericii Țării Românești.

DOCUMENTAR

Ducat de argint emis de
Mircea cel Bătrîn

Sus-pomenitul Mircea Voievod este ținut dator să ajute pe Vladislav regele în tot chipul și cu toată puterea și forțele sale când acela va cere ajutorul lui împotriva atacului și incursiunii vrăjmașești a regelui Ungariei și a vasalilor săi și a oricăruia dintre supușii lui.

Din *Tratatul dintre Mircea cel Bătrîn și regele Poloniei Vladislav Jagiello, 1390*

Mănăstirea Cozia, ctitorie a lui Mircea cel Bătrîn

Tablou votiv de la mănăstirea Cozia, care îl reprezintă pe Mircea cel Bătrîn și fiul său Mihail, secolul al XIV-lea

DOCUMENTAR

De aici se ridică Baiazid cu turcii spre rumâni, deci se loviră cu Mircea Voievod, fu război mare, cîtu se întuneca de nu se vedea văzduhul de mulțimea săgeților, și mai pierdu Baiazid oastea lui cu totul, iar pașii și voievozii periră toți. Așa de se vărsa sînge mult, cît era văile crunte, deci se spărie Baiazid și fugi de trecu Dunărea.

Din *Cronograful* lui Mihail Moxa

Inscripție în limba greacă, care amintește de luptele lui Mircea cel Bătrîn cu turcii. 1408

Bătălia de la Nicopole. 1396

ROLUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN LUPTA ANTIOTOMANĂ DIN BALCANI

În 1389 sultanul Baiazid I a invadat Țara Românească. Lupta antiotomană devine o prioritate a politicii externe promovate de Mircea. În 1391 el organizează o expediție la sudul Dunării. Bătălia decisivă s-a dat în toamna anului 1394 pe râul Argeș, într-un loc numit *la rovine*, adică *la șanțuri*. Victoria obținută de români la Rovine nu a dat efectul scontat, deoarece o parte din marea boierime, nemulțumită de creșterea autorității domnești, a sprijinit pe Vlad, un pretendent la tronul țării susținut și de sultanul turc.

Tradiția politică munteană a atribuit lui Vlad primirea celei dintii capitulații otomane (înțelegere împărțită pe capitole) prin care se recunoaște statutul de autonomie a Țării Românești în schimbul plății unui tribut. În vara anului 1396, sprijinit de voievodul Transilvaniei, Mircea cel Bătrîn a încercat să reocupe tronul Țării Românești. Deși nu a putut să-și înlăture rivalul, el a reușit să-și întărească din nou poziția în o parte a țării. Mai târziu participă cu o armată românească la expediția cruciată antiotomană pusă la cale de regele ungar Sigismund de Luxemburg.

În septembrie 1396, oastea cruciată, după unele succese, suferă o mare înfrîngere la Nicopole. În condițiile creșterii pericolului otoman s-a produs o regroupare a forțelor boierești în jurul lui Mircea. Cu sprijinul voievodului din Transilvania este înlăturat de la putere Vlad. Mircea este reînscăunat definitiv în țară, fapt ce i-a permis să-și consolideze puterea și să respingă, în anul următor, o nouă expediție otomană. Atunci a fost recuperată de la otomani și puternica cetate Turnu. Pe parcursul unui deceniu țara a avut o perioadă de liniște.

Ajuns în 1413 sultan, Mehmed I a promovat o politică insistentă de restabilire și de întărire a statului Otoman, precum și de ripostă față de Mircea cel Bătrîn. La începutul anului

1417, Mehmed I întreprinde o mare expediție în Țara Românească, în finalul căreia otomanii ocupă Dobrogea. Tot atunci turcii ocupă punctele strategice pe țărmul nordic al Dunării – Turnu și Giurgiu. Lipsit de susținerea efectivă a statelor europene, Mircea a fost nevoit să ceară pacea. În schimbul plății tributului de 3000 de galbeni, Poarta garanta integritatea țării și nestingerirea credinței și a limbii ei.

Laborator

Stăpînirile Țării Românești la est de Dunăre

În 1389 Mircea cel Bătrîn s-a intitulat *despot* al țării lui Dobrotici și *domn* al cetății Dîrstor. În această perioadă Țării Românești i-au revenit unele teritorii de la estul gurilor Dunării, care au primit numele de Basarabia, de la dinastia fondatoare din Țara Românească. Mircea a construit la Chilia o nouă cetate-port. Este probabil ca în 1400–1401, cînd aștepta un nou atac turcesc, Mircea să fi lăsat acest teritoriu în afară de Chilia lui Alexandru cel Bun spre a-l cointeresa în apărarea gurilor Dunării. Alexandru își va impune către 1412 autoritatea și asupra Chiliei. Preluînd acest port-cetate, Moldova putea controla drumul comercial ce lega Europa Centrală de Marea Neagră. Numele de Basarabia s-a păstrat pentru spațiul dintre Dunărea de Jos și Nistru pe parcursul evului mediu.

● *Reconstituie în scris cîteva pagini despre destinul tragic de mai tîrziu al acestui teritoriu.*

Portul-cetate Chilia

● Ordonează cronologic următoarele evenimente: *lupta de la Rovine; asediarea cetății Nicopole; recunoașterea regelui Ungariei ca suzeran al Țării Românești; numirea lui Mircea cel Bătrîn domn al țărilor de peste munți (Amlașului și Făgărașului).*

● Compară teritoriile Țărilor Române din timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn cu cele pe care le ocupau acestea pînă la înscăunarea lui. Pornind de la textul titlaturii lui Mircea, încearcă să găsești pe hartă hotarele Țării Românești.

● Argumentează afirmația: *Țara Românească a jucat un rol important în campania antiotomană din Balcani.*

● Analizează textul documentului din *Cronograful lui Mihail Moxa* și determină evenimentul descris în el.

● Menționează cîteva schimbări esențiale în situația internă și externă a țării din timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn.

● Motivează de ce, spre sfîrșitul domniei sale, Mircea cel Bătrîn a fost nevoit să plătească tribut otomanilor.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Scrie un eseu în care să dezvălui calitățile de domn ale lui Mircea cel Bătrîn.

DIN CRONICA TIMPULUI

În timp ce otomanii înaintează vertiginos în sud-estul Europei, Occidentul este afectat de Marea Schismă din biserica catolică, care începe în 1378. Restaurarea unității în biserica catolică se termină în 1417 cînd sinodul de la Constanța (Germania) proclamă principiul supremației autorității papale și constrînge pe cei trei papi să abdice.

● *Cum a influențat această situație lupta antiotomană a Țărilor Române?*

Viața politică a Țării Moldovei pînă la mijlocul secolului XV

Epoca de afirmare politică a Țării Moldovei, ca și a Țării Românești de altfel, începe odată cu înscăunarea primilor domni.

• *Analizează textul și stabilește care erau puterile vecine ce amenințau Moldova și care mare domn a reușit să scoată țara din impasul politic și militar.*

• *Care erau asemănările și deosebirile dintre viața politică a Țării Moldovei și a Țării Românești?*

Stema Moldovei pe timpul lui Alexandru cel Bun

Cuvinte-cheie

Coroana Polonă
Leși
Ordinul Teuton
Galbeni

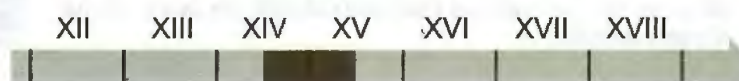
Țara Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XV-lea

Cu mila lui Dumnezeu, noi, Alexandru-Voievod, domnul Țării Moldovei, împreună cu panii noștri... dorim cu credința și cu dreptatea noastră să arătăm supunerea noastră și jurămintele noastre mărețului și strălucitului și preaputernicului Vladislav, marelui crai al Poloniei... că nu vom fi niciodată împotriva sa și nici împotriva Coroanei lui polone. Ci vom sta în ajutor lui și Coroanei sale, cînd va fi nevoie, fără înșelăciune și fără viclenie, împotriva craiului unguresc și împotriva fiecăruia dintre dușmanii săi... Iar dacă ar pleca craiul unguresc asupra mea, a lui Alexandru-Voievod și asupra țării mele moldovenești, atunci domnitorul nostru, craiul Poloniei, ne va apăra și va pleca contra țării ungurești și va face ce va putea mai mult, ca și domnitorul nostru.

Din *Tratatul lui Alexandru cel Bun cu Vladislav al II-lea, rege al Poloniei, 1411, 25 mai*

Alexandru cel Bun

POLITICA EXTERNĂ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-LEA

Urmașii lui Bogdan I au dat dovadă de distinse calități politice, reușind să apere independența țării și să-i asigure acesteia un loc important în cadrul relațiilor internaționale.

În timpul domniei lui Petru I Mușatinul (1375–1391) presiunea din partea regelui maghiar Ludovic I de Anjou a continuat. Legăturile domnului cu papa Grigore al XI-lea (deoarece Margareta, mama lui Petru I, era catolică) și cu Lituania au contribuit la întărirea independenței țării.

La 26 septembrie 1387 Petru I a depus omagiul de vasalitate noului rege polon și ducelui lituanian Vladislav Jagiello, ceea ce garanta sprijinul reciproc împotriva dușmanilor comuni, în primul rând împotriva Ungariei. Instituirea drumului comercial moldovenesc dintre Liov și Cetatea Albă avea să aducă venituri însemnate vistieriei domnești. Domnul a stabilit definitiv scaunul domnesc la Suceava, zidind în noua capitală o cetate de piatră. Petru a creat, în 1381–1386, Mitropolia Moldovei, fapt ce a ridicat prestigiul bisericii ortodoxe în spațiul românesc.

Urmașii lui Petru I, Roman I și Ștefan I, continuă politica externă promovată de predecesor. Roman I se intitulează *marele singur stăpînitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpînind Țara Moldovei de la munte pînă la mare* (1392). Aceasta este prima mențiune documentară oficială despre ieșirea Moldovei la Marea Neagră.

CONSOLIDAREA POLITICĂ A ȚĂRII ÎN ANII DOMNIEI LUI ALEXANDRU CEL BUN

În 1400, cu ajutorul lui Mircea cel Bătrîn, domn al Moldovei devine Alexandru, fiul lui Roman I Mușatinul, cunoscut în istorie ca Alexandru cel Bun (1400–1432).

Noul domn a reorganizat sfatul domnesc; a făcut modificări în administrație și justiție. A fost creată o armată puternică,

Cetatea Hotin, reconstruită de Alexandru cel Bun la 1421 cu participarea unor zidari trimiși de marele cneaz Vitold al Lituaniei

INFORMEAZĂ-TE

Cu o adîncă recunoștință, urmașii au zis acestui Alexandru cel Bun. A fost bun față de țară, pentru că n-a tăiat, n-a prigonit, n-a nedreptățit pe nimeni și totuși a știut să-și stăpînească boierii fără să miște împotriva lor buzdușanul sau să ascuță sabia călăului. A fost bun față de străini, fiindcă n-a început niciodată un război nedrept și n-a călcat niciodată o legătură încheiată și întărită cu jurămînt de dînsul.

Nicolae Iorga

Gros dublu de argint emis de Alexandru cel Bun

Alexandru cel Bun și soția sa Ana. Pictură de la mănăstirea Sucevița

DOCUMENTAR

Acest Alexandru-vodă multe lucruri bune au făcut în țară și au făcut două mănăstiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița... Alexandru-vodă făcu priiteșug mare cu leșii și legătură tare, ca fie la ce treabă unul pre altul să ajutorească. Nici zminteală au fostu, că întâi au poftitu craiul pre Alexandru-vodă ca să-i trimiță ajutoriu împotriva crizacilor (cavaleri teutoni – *n.ns.*) la prust, și s-au amăgit cu priiteșugul, că au trimis ajutoriu călăreți moldoveni, carii au făcut mare izbîndă.

Grigore Ureche,
Letopisețul Țării Moldovei

capabilă să apere țara de invaziile străine. Una din direcțiile politicii externe era de a întreține relații cu Țara Românească. Chiar de la începutul domniei sale Alexandru a ajuns la un acord cu Mircea cel Bătrîn privind hotarul dintre cele două țări românești, Chilia revenind cu acest prilej Moldovei.

Alexandru cel Bun a înțeles că interesele statului moldovenesc îi dictează o politică de apropiere și cu Polonia, încheind cu ea în anul 1402 o înțelegere, recunoscîndu-i suzeranitatea, reînnoită de mai multe ori (1404, 1407, 1411). Fără a știrbi din independența țării, Alexandru și-a respectat obligațiile asumate, coalizînd cu polonii și lituanienii împotriva Ungariei și a Ordinului Teuton, situat la acea vreme în Ținuturile Baltice.

Creșterea pericolului otoman, criza politică internă l-au determinat pe regele ungar Sigismund de Luxemburg să ajungă la o înțelegere cu Polonia, fără știrea domnului moldovean, încheind tratatul de la Lublau (1412). Tratatul prevedea o acțiune comună împotriva otomanilor, la care trebuia să participe și Alexandru cel Bun. În caz de refuz, Moldova urma să fie împărțită între cele două regate. Deși regele Ungariei a încercat să pună în aplicare aceste prevederi, regele Poloniei s-a opus.

Alexandru a căutat în continuare să-și normalizeze raporturile cu Polonia și cu Imperiul Otoman. În 1420 domnul a intervenit în Țara Românească contra otomanilor. La 1 ianuarie 1432 Alexandru cel Bun moare și este înmormîntat la mănăstirea Bistrița.

CRIZA POLITICĂ DIN MOLDOVA

Centralizarea puterii domnești a stîrnit nemulțumirea unei pături largi de boieri. După moartea lui Alexandru cel Bun, în Moldova, ca și în Țara Românească după dispariția lui Mircea cel Bătrîn, încep confruntări interne, care au dus la dezmembrarea formală a Moldovei în Țara de Sus și Țara de Jos.

Din 1432 pînă în 1457 tronul Moldovei trece prin mîinile a 15 domni. Confruntările interne au dus la slăbirea politică și economică a țării. De aceasta au profitat vecinii Moldovei. Ungaria ocupă Chilia, iar Polonia – regiunea Pocuția și cetatea Hotin. În 1456 domnul Moldovei, Petru Aron, este nevoit să accepte plata tributului în sumă de 2 000 de galbeni pentru a face pace cu Imperiul Otoman, tot așa cum a făcut Țara Românească în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn.

Biserica mănăstirii Bistrița, ctitorie a lui Alexandru cel Bun

Laborator

Ostași moldoveni în lupta cu cavalerii teutoni

În războiul purtat de Polonia cu Ordinul Teuton, Moldova a trimis în câteva rânduri ostași în ajutorul regelui polon. Ei s-au evidențiat în bătălia de la Grünwald (1410), în luptele din 1414 și la asediul cetății Marienburg (1422).

Vitejia cavaleriei moldovenești a atras atenția cronicarului polon Jan Długosz. El scria că moldovenii prin fugă i-au atras pe teutoni într-o pădure, răsturnând peste ei copacii tăiați anterior.

- Expune în scris motivul de ce Alexandru cel Bun a ajutat Polonia în luptele cu Ordinul Teuton.

Bătălia de la Grünwald, 1410

STUDIU DE CAZ

- Întocmește un tabel cronologic al principalelor evenimente din tema studiată.
- Indică pe harta Țărilor Române în secolul al XV-lea teritoriul unde s-au produs cele mai importante evenimente din această perioadă.
- Argumentează afirmația: În anii domniei lui Alexandru cel Bun a avut loc consolidarea internă a Țării Moldovei.
- Analizează textul documentului din cronica lui Grigore Ureche și explică necesitatea relațiilor strânse cu Polonia.
- Stabilește cauzele următoarelor evenimente:
 - politica de apropiere a Moldovei de Polonia;
 - respectarea obligațiilor înscrise în tratatele pe care le-a încheiat Alexandru cel Bun;
 - tributul Imperiului Otoman;
 - criza politică în Moldova la sfârșitul secolului al XV-lea.
- Alcătuiește trei enunțuri care să se refere la politica externă a domnilor Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

EXPRIȚĂ-ȚI ATITUDINEA

Domnul Moldovei Alexandru, fiul lui Roman I Mușatinul, este cunoscut în istorie cu numele Alexandru cel Bun. Cum crezi, de ce i s-a atribuit acest calificativ?

DIN CRONICA TIMPULUI

În 1415 la 6 iulie Jan Hus, profesor la universitatea din Praga, inițiază mișcarea husită, care a cuprins întreaga Cehie. El este condamnat și ars pe rug pentru ideile sale, iar adepții lui sînt prizonieri, urmăriți și persecutați în Europa Occidentală. Husiții caută azil în Europa Centrală și de Sud-Est. Alexandru cel Bun s-a dovedit tolerant față de refugiații husiți din Boemia și le-a acordat drept de azil în Moldova.

- De ce a procedat astfel Alexandru cel Bun?

Tema 12

Țările Române în lupta antiotomană la mijlocul secolului XV

În condiții de criză economică și politică, de creștere a pericolului otoman la mijlocul secolului al XV-lea, Țările Române au reușit să-și apere independența statală.

• *Caracterizează-i pe Iancu de Hunedoara și Vlad Țepeș în baza textelor și constată rolul lor în acțiunile de stăvili-re a expansiunii otomane.*

Iancu de Hunedoara,
voievod
al Transilvaniei

Cuvinte-cheie

Coaliție
antiotomană
Oaste pedestră
Opoziție
Conjunctură

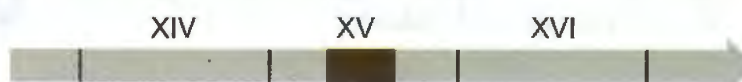
Țările Române în lupta antiotomană la mijlocul secolului al XV-lea

Era pe atunci în regat un ostaș cu suflet mare, născut în sânul unei nobile și vestite familii de peste munți, se numea Ioan de Hunedoara și era om războinic și născut pentru a purta armele și a sta în fruntea războaielor... Pe omul acesta cum stau mărturie faptele sale, prevedea cerească l-a ales ca viitor apărător al regatului... Iar Ioan de Hunedoara ... într-atîta a devenit de vestit, încît de la slujbele mărunte cu care fusese răsplătit încă de tînră s-a ridicat pînă la rangul de voievod al Transilvaniei.

Thuroczy, *Chronica Hungarorum*

Chiar și împăratul (Mehmed al II-lea – *n.ns.*), cuprins de mînie, spunea întruna că nu poate să ia țara unui bărbat (Vlad Țepeș) care face lucruri așa de mari și, mai presus de sine, știe să se folosească așa de domnia și de supușii lui. Mai spunea că astfel de bărbat care face astfel de isprăvi ar fi vrednic de mai mult.

Laonic Chalcocondil, *Creșterea puterii turcești*

LUPTA ANTIOTOMANĂ A LUI IANCU DE HUNEDOARA

Iancu de Hunedoara se trăgea dintr-o familie de mici cnezi români din comitatul Hunedoara, înnobilați pentru slujbe aduse Coroanei Maghiare.

În calitate de ban al Severinului și voievod al Transilvaniei, Iancu de Hunedoara a fost preocupat în mod deosebit de lupta antiotomană. În acest scop el a format o oaste în care, alături de cnezii vasali din Transilvania, sînt înrolați țărani români și mercenarii angajați. Atragerea celor două Țări Române în frontul antiotoman a reprezentat un capitol important în politica sa externă. Marile ciocniri cu turcii încep în toamna anului 1441, atunci cînd Iancu de Hunedoara reușește să învingă o oaste otomană în Serbia.

O puternică armată otomană primește în 1442 ordinul să transforme Țara Românească în pașalîc. Oastea lui Iancu trece munții în ajutorul Țării Românești și într-o confruntare cu turcii, în septembrie 1442, pe valea Ialomiței, obține o mare victorie. Biruința obținută a stimulat statele europene Polonia, Ungaria, Veneția, Burgundia și Aragonul să organizeze o expediție antiotomană sub conducerea lui Iancu de Hunedoara, cunoscută în istorie sub denumirea *Campania cea lungă*. Ajutoarele promise de țările europene au fost însă foarte nefînse. În toamna anului 1443 el trece Dunărea cu o oaste de circa 35 000 de oameni, care includea efective moldovenești și muntenesti. În pofida victoriilor obținute, *Campania cea lungă* este întreruptă în iulie 1444, cînd la Seghedin se încheie cu turcii un tratat de pace pentru 10 ani.

În toamna anului 1444, la insistența papei de la Roma, cruciada împotriva turcilor a fost reluată. Conducerea cruciadei a revenit regelui Ungariei și Poloniei, Vladislav I, și lui Iancu de Hunedoara. În ziua de 10 noiembrie 1444 forțele coaliției se angajează în lupta cu marile oști ale sultanului, dar sînt înfrînte la Varna, unde Vladislav I moare. Înfrîngerea de la Varna nu a pus capăt luptei antiotomane organizate de Iancu

Castelul-cetate ridicat din porunca lui Iancu de Hunedoara către anul 1453

INFORMEAZĂ-TE

Avea (Iancu de Hunedoara – *n.ns.*) o înfățișare foarte plăcută și o respectabilă vigoare de ostaș, iar caracterul său blînd și distins îi imprumuta imaginea demnității romane. Se distingea prin frumusețea ochilor și a nasului, purtările lui erau nobile și scutite de orice sălbătăcie barbară. În privința religiei, a justiției, a dărnicii și a facerii de bine era foarte zelos. Nu-i lipsea nici iubirea cinstei, nici cultul prieteniei; într-atît era de stăruitor pentru a-și câștiga încrederea oștenilor și simpatia celorlalți, încît toți îl iubeau de o potrivă. Prin blîndețe, facere de bine și prin lipsa fățărniciei viclene, a înlăturat dușmăniile și urile, încît prin statorniciile sale și-a deschis drumul spre înălțimea unei demnități.

Antonio Bonfini,
istoric al Ungariei

Iancu de Hunedoara.
Xilografură, 1488

DOCUMENTAR

Și să vă gândiți că, atunci când un om ori domn e puternic și tare, atunci poate face pacea cum vrea, dar când e fără putere, unul mai tare va veni asupra lui și va face cu dînsul ce va voi.

Din *Scrisoarea lui Vlad Țepeș către brașoveni*,
10 septembrie 1456

Și așa de mult ura răul din țara lui, încît, dacă cineva făcea un rău, furt sau vreo minciună sau nedreptate, nici unul dintre aceștia nu rămînea viu. Fie că era boier mare sau preot sau călugăr sau om de rînd, chiar dacă cineva avea mare bogăție nu se putea răscumpăra de la moarte.

Cronicile slavo-române din secolele XV–XVI

Vlad Țepeș,
domn al Țării Românești

de Hunedoara. Ales în 1446 guvernator al Ungariei, Iancu stabilește legături cu Gheorghe Skanderbeg, conducătorul luptei de eliberare a albanezilor. Oastea lui Iancu nu a reușit să facă joncțiune cu armata lui Skanderbeg pe *Cîmpia Mierlei* (*Kosovopolje*) și acest fapt le-a creat turcilor o superioritate numerică. Creștinii luptă eroic, dar pînă la urmă suferă în octombrie 1448 o grea înfrîngere. Aceasta a fost ultima luptă cu caracter ofensiv dată de Iancu de Hunedoara. În anii următori luptele cu turcii continuă. Căderea Constantinopolului în 1453 a făcut posibilă înaintarea otomanilor spre Europa Centrală. Punctul strategic în această direcție era cetatea Belgrad. Apărarea acestei cetăți i-a fost încredințată lui Iancu de Hunedoara. Iancu adună sub steagul său vreo 30 de mii de oșteni, în timp ce armata condusă de sultanul Mehmed al II-lea, care la sfîrșitul lunii iunie se apropia de Belgrad, număra peste 100 de mii de ostași.

La 4 iulie 1456 turecii încep asediul Belgradului. Iancu înregistrează o strălucită biruință asupra otomanilor, aceștia fiind nevoiți să se retragă în panică. La 11 august Iancu de Hunedoara moare răpus de ciumă. Pe piatra de mormînt de la Alba-Iulia contemporanii au scris: *S-a stins lumina lumii*.

POLITICA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A DOMNULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI VLAD ȚEPEȘ

Chiar de la începutul domniei sale, Vlad Țepeș (1456–1462; 1476) se străduie să întărească puterea centrală în țară. În acest scop, el recurge la pedepsirea încălcărilor de lege cu tragerea în *țepă* a răufăcătorilor, indiferent de categoria socială din care făceau parte. De aici și porecla *Țepeș*, dată de boieri. Sînt luate măsuri de pedepsire drastică a hoților și corupților. Astfel, domnul a reușit să controleze boierimea și să evite crearea unor grupări de opoziție din rîndul acesteia.

În afară de *oastea mare*, Țepeș și-a format o oaste pedestră a domniei din slujitori, țărani și mercenari. Hotărît să pună capăt amestecului sultanului în treburile interne ale țării, Vlad Țepeș a rupt, în 1459, legăturile cu Imperiul Otoman, refuzînd să plătească acestuia tribut. Drept urmare, în vara anului 1462 sultanul atacă Țara Românească. Domnul se retrage în interiorul țării folosind tactica *pămîntului pustit*, iar în noaptea de 16-17 iunie îi atacă pe otomani din spate. Hărțuit și mai departe de oastea lui Țepeș, sultanul se retrage peste Dunăre. Marii boieri, nemulțumiți de măsurile aspre luate de domn, l-au părăsit, trecînd de partea fratelui său, Radu cel Frumos, susținut de către turci. Țara redevine tributară Imperiului Otoman. Vlad Țepeș s-a retras în Transilvania, unde este întemnițat pe mai mulți ani. În toamna anului 1476, la îndemnul lui Ștefan cel Mare, Matias Corvin a sprijinit reînscăunarea lui Vlad Țepeș la tronul Țării Românești. Dar după două luni Țepeș a fost ucis de boierii instigați de Laiotă Basarab.

Laborator

Personalitatea lui Vlad Țepeș

Acum un secol (1897), irlandezul Bram Stoker l-a ales ca prototip pentru personajul vampir Dracula pe voievodul Vlad Țepeș. Aceasta nu corespunde realității istorice. Vlad Țepeș s-a născut în Transilvania. Devenind domn, a intrat în conflict cu negustorii sași din Transilvania, care nu au acceptat propunerea lui ca negustorii munteni să aibă același statut în Transilvania, pe care îl au sașii în Țara Românească. Deoarece nu au respectat voința domnului, sașii au fost aspru pedepsiți. Negustorii i-au creat domnului faima de *tiran*, prin povestirile lor răspândite în Apus. Renumele de tiran i l-a sporit și regele ungar, Matias Corvin, care a fost nevoit să justifice renunțarea la cruciada antiotomană, pentru a cărei organizare primise fonduri de la papa Pius al II-lea. El l-a acuzat pe Vlad Țepeș de trădare și a declanșat un adevărat război propagandistic, destinat să-l înfățișeze pe domnul român drept un monstru.

În felul acesta au luat naștere cele mai incredibile istorii despre acest domn, care au circulație pînă în ziua de azi.

● **Redactează un text despre această remarcabilă și contradictorie figură din istoria românească.**

STUDIU DE CAZ

Vlad Țepeș, domn al
Țării Românești.
Gravură

● Enumeră în ordine cronologică evenimentele istorice studiate în această temă.

● Indică pe hartă principalele lupte duse de Iancu de Hunedoara și Vlad Țepeș pentru apărarea independenței țării.

● Argumentează afirmația: *Iancu de Hunedoara a contribuit la salvarea Europei Centrale de pericolul otoman la mijlocul secolului al XV-lea.*

● Selectează din textul lecției și al documentelor date referitoare la personalitatea lui Iancu de Hunedoara și la cea a lui Vlad Țepeș.

● Explică cauzele următoarelor evenimente: înfrîngerea în lupta de la Vama și retragerea lui Vlad Țepeș în Transilvania.

● Alcătuieste un tabel care să conțină acțiunile întreprinse de Iancu de Hunedoara și Vlad Țepeș în timpul domniilor lor.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Care sînt trăsăturile comune și distinctive ale celor două personalități: Iancu de Hunedoara și Vlad Țepeș, pe care le apreciezi în mod deosebit?

DIN CRONICA TIMPULUI

După opinia sa (Mehmed al II-lea – *n. ns.*), trebuie să fie un singur imperiu, o singură creștină și un singur suveran în întreaga lume. Nici un loc din lume nu merită mai mult decît Istanbulul să creeze această unitate a lumii. Cuceritorul credea că își poate extinde stăpînirea asupra întregii lumi.

Cronicar otoman

● **Explică în acest context eforturile antiotomane ale lui Iancu de Hunedoara și Vlad Țepeș.**

Consolidarea Țării Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare

În a doua jumătate a secolului al XV-lea forța militară a Regatelor Poloniei și Ungariei, precum și a Imperiului Otoman se afla în apogeu. Politica lor externă avea scopul supunerii Țării Moldovei.

• Citește textele și determină acțiunile întreprinse de noul domn, urcat la tronul Țării Moldovei în aceea perioadă.

Pecetea lui Ștefan cel Mare

Cuvinte-cheie

Azil politic
Coalitie politică
Putere centrală
Armistițiu
Opoziție

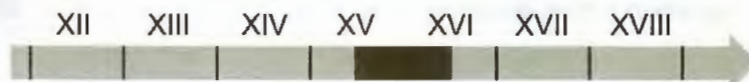
Țara Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare

Iar după ce regele Matia Pannoniacul ajunsese la orașul Baia... Ștefan voievod... socoti că a sosit timpul când cu puțin să poată bate pe cei mulți. Lăsându-și caii și sarcinile în tabără, sosi cu pedestrașii ușori la Baia. Și trimițând mai înainte oameni, care să dea foc orașului din câteva părți, după ce izbucniseră flăcările, se aruncă asupra ungurilor în seara zilei de 15 decembrie. Și a ținut lupta schimbătoare pînă la revărsatul zorilor, căzînd mulți din unguri uciși... și dacă regele Ungariei nu a fost prins sau omorît, aceasta se datorește binefacerii unui moldovean căruia Ștefan voievod, descoperind înșelăciunea, îi taie capul.

Jan Dlugosz. *Historia Polonica*

Auzind despre aceasta (bătălia de la Vaslui – n.ns.), păgînul împărat al turcilor își puse în gînd să-i răzbune și să vie, în luna mai (1475 – n.ns.) cu capul său și cu toată puterea împotriva noastră și să supună toată țara noastră, care e poarta creștinătății și pe care Dumnezeu a ferit-o pînă acum. Și dacă această poartă va fi pierdută, va fi în primejdie toată creștinătatea.

Din Scrisoarea domnului Ștefan cel Mare către principii creștini din 25 ianuarie 1475

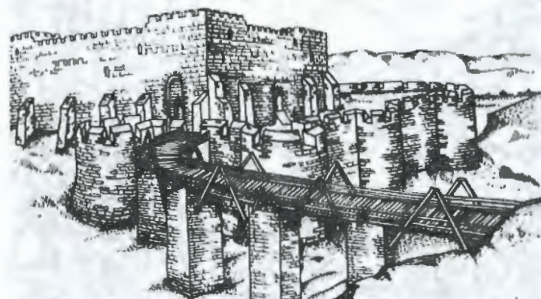
POLITICA INTERNĂ

În primăvara anului 1457, tînărul pe nume Ștefan, fiul lui Bogdan al II-lea (1449–1551) și nepotul lui Alexandru cel Bun, intră în Țara Moldovei cu un detașament de oșteni moldoveni, avînd susținerea lui Vlad Țepeș și a unor boieri din Țara de Jos. În luptele de pe Siret îl înfrînge pe Petru Aron, domn al Moldovei, care fuge în Polonia, unde găsește azil politic. Prima grijă a noii domnii a fost consolidarea puterii centrale. Chiar din primele zile Ștefan i-a rechemat în Moldova pe boierii fugiți în țările vecine. El a întărit sfatul domnesc, în care un loc dominant le revenea dregătorilor curții.

Controlînd marile drumuri comerciale și sprijinind dezvoltarea orașului, Ștefan contribuie la prosperarea orașenimii moldovenești. Comerțul internațional, care se realizează prin *Chilia* și *Cetatea Albă*, aduce mari profituri vistieriei statului. Aceste două cetăți dețineau poziții strategice și economice importante pentru țară. Domnul introduce un sistem de privilegii pentru negustorii din Liov și Brașov, ia măsuri de protejare a negustorilor locali, construiește noi drumuri, stimulînd astfel dezvoltarea comerțului autohton. Măsurile întreprinse de Ștefan asigurau resursele necesare pentru nevoile statului.

POLITICA EXTERNĂ PÎNĂ LA MIJLOCUL ANILOR '60

Promovînd o politică externă chibzuită, Ștefan a încheiat un larg sistem de alianțe cu toate puterile ale căror interese coincideau cu cele ale Moldovei. Îndată după înscăunare, Ștefan s-a străduit să restabilească legăturile tradiționale cu Polonia. Cum însă primele sale inițiative pașnice n-au reușit, Ștefan a întreprins un șir de incursiuni în teritoriile polone. Atacurile militare rapide ale oștii moldovenești în anii 1458–1459 asupra Poloniei l-au silit pe regele polon Cazimir să încheie în aprilie 1459 pace cu Moldova. Rivalul domnului, unchiul Petru Aron, este expulzat din Regatul Polon, găsimdu-și adăpost în Transilvania

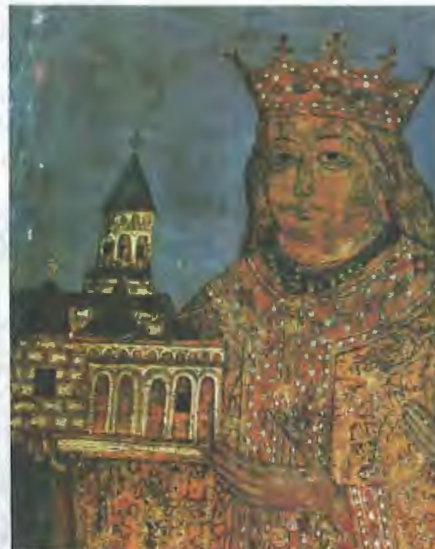

Cetatea Neamțului, reconstruită de Ștefan cel Mare către anul 1470

DOCUMENTAR

Fost-au acest Ștefan-Vodă om nu mare de statu, mînios și de grabu a vărsa sînge nevinovat; de multe ori la ospete omora fără județu. Almintrilea era om întreg la fire, ne leneșu și lucrul său îl știa a-l acoperi și unde nu gîndea acolo îl aflai. La lucru de război meșter, unde era nevoie însuși se vîra, ca vîzîndu-l ai săi să nu se îndepărteze; și pentru aceia rar război de nu biruia; și unde-l biruia alții nu pierdea nădejdea, că știindu-se căzut jos, se ridica deasupra biruitorilor.

Grigore Ureche,
Letopiseșul Țării Moldovei

Ștefan cel Mare. Detaliu din tabloul votiv de la biserica din Pătrăuți, 1487

INFORMEAZĂ-TE

Stăpînea atunci întreaga țară un bărbat de o energie fără pereche, numele căruia era Ștefan. Acesta, după ce și-a adunat dintre oamenii săi de jos o mare mulțime de ostași, după miezul nopții se grăbi să dea foc tîrgului din mai multe părți; pentru ca regele și toți oamenii săi, amețiți de somn și de vin, să fie arși. Iar apoi acesta deodată a atacat oastea regelui și a cîștigat victoria.

Petru Ranzanus
despre bătălia de la Baia

Monedă (gros)
emisă de
Ștefan cel Mare

Mînerul paloșului
lui Ștefan cel Mare

la Matias Corvin. Peste trei ani regele polon reînnoiește pacea și, la cererea lui Ștefan, întoarce Moldovei Hotinul. Asigurîndu-se din partea Poloniei, Ștefan caută să recucerească pămînturile Moldovei aflate în posesia ungarilor. În vara anului 1462, domnul moldovean asediază Chilia, unde se afla o garnizoană ungurească, și încearcă să o cucerească. Dar e nevoit să se retragă fără izbîndă. La începutul anului 1465, Ștefan atacă din nou Chilia. Speriați de posibilitatea unei cuceriri turcești, orașenii din Chilia îl sprijină pe Ștefan, care devine în acest an stăpîn al cetății.

EMANCIPAREA DE SUB SUZERANITATEA MAGHIARĂ

Luarea Chilieii a dezlănțuit un șir de reacții ostile, în primul rînd, din partea Ungariei. În toamna anului 1467, o armată de circa 40 de mii de oameni, bine dotată, în frunte cu însuși regele maghiar Matias Corvin, se pornește în expediție la est de Carpați. Înainte de atacul hotărîtor asupra Sucevei, Matias s-a oprit în tîrgul Baia, fosta capitală a Moldovei. Ștefan, care hărțuise permanent adversarul, l-a atacat aici prin surprindere cu o oaste de numai 12 mii de oameni, în noaptea de 14 spre 15 decembrie 1467. Lupta a fost foarte grea, soldată cu pierderi mari de ambele părți. Lupta eroică a moldovenilor a zdrobit elanul înaintării ungarilor, care se retrag în panică spre munți.

Biruința raportată în 1467 a ridicat mult prestigiul Țării Moldovei pe arena internațională, precum și autoritatea voievodului în țară și departe de hotarele ei. Tot mai des solii din țările europene și chiar din Asia se îndreaptă spre Suceava pentru a-l atrage pe domn în alianții politice, în special împotriva otomanilor.

Scutul de apărare a Moldovei a fost încercat și de numeroasele horde tătare. Multe sate din zona Nistrului au fost arse. În august 1470, în dumbrava de la Lipnic, oștile tătare sînt zdrobite. Toate aceste victorii au consolidat situația politică internă și externă a Țării Moldovei.

Bătălia de la Baia. Gravură

MARILE CONFRUNTĂRI MILITARE CU IMPERIUL OTOMAN. BIRUINȚA DE LA VASLUI

O altă etapă a politicii externe duse de Ștefan cel Mare începe în anii '70 ai secolului al XV-lea. În 1473 domnul încetează plata tributului. Principiile acestei politici au fost expuse cu limpezime de Ștefan cel Mare în actele diplomatice, care pot fi rezumate la două teze: independența țării și apărarea civilizației europene.

În ultimele luni ale anului 1474 o armată, evaluată de Ștefan la 120 de mii de oameni, în frunte cu Suleyman-Pașa atacă Moldova. Ștefan a chemat întreaga populație la apărarea țării. Oastea mare de 40 de mii de oameni, la care se alătură corpul de secui din Transilvania, se adună în scurt timp.

Bătălia hotărâtoare s-a dat în dimineața zilei de 10 ianuarie 1475. Locul ales de Ștefan pentru bătălie era situat în apropiere de orașul Vaslui, acolo unde râulețul Racova se varsă în Bîrlad, fiind o zonă mlăștinoasă și mărginită de păduri.

În acea dimineață se lăsase o ceață deasă, care a fost folosită de Ștefan pentru a dezorienta forțele invadatoare și a le dezorganiza. Turcii au fost lăsați să înainteze pe drumul desfundat, apoi s-a trecut la atac. Un detașament moldovenesc i-a atacat frontal, al doilea i-a atacat în flanc, iar al treilea, care reprezenta rezerva domnului – călărima – a acționat puternic din spate. Turcii au fost zdrobiți completamente. Rămășițele armatei otomane s-au retras în derută. Urmărirea a durat patru zile. Victoria moldovenilor la Vaslui a fost una din cele mai strălucite biruințe în istoria românilor împotriva otomanilor.

LUPTA DE LA VALEA ALBĂ. CĂDEREA CETĂȚILOR DE LA SUDUL ȚĂRII

Domnul înțelegea perfect că sultanul nu va renunța la Moldova. În primăvara anului 1476, armata otomană de circa 100 de mii de oameni pornește spre Moldova, hotărâtă să termine cu îndrăznețul domn. Oștii otomane i se alătură cea munteană, iar dinspre răsărit atacă tătarii. Chiar de la început Ștefan a nevoit să-i lase pe oștenii țărani pentru a-și apăra gospodăriile contra tătarilor, el rămânând în fața turcilor doar cu oastea mică de circa 10–12 mii de oameni.

Bătălia decisivă a avut loc la 26 iulie 1476 pe podișul îngust de pe valea Rîului Alb, numit Valea Albă, care avea să fie rebotezat Războieni. Cu tot eroismul de care au dat dovadă moldovenii, după lupte grele, ei au fost nevoiți să se retragă de pe înălțimile întărite în pădurile din spate, folosindu-se de căderea nopții. Turcii au ars Suceava și alte orașe, nu însă cetățile care au rezistat. Oastea otomană, hărțuită permanent de moldoveni, istovită de foamete și de epidemia de ciumă, se retrage din țară *fără de ispravă*, după cum afirmă cronicarii. Pentru a obține un răgaz, în 1476 Ștefan încheie pace cu turcii mărind suma tributului de la 3 la 5 mii de galbeni.

DOCUMENTAR

O, bărbat demn de admirat, întru nimic inferior ducilor eroici, pe care atîta îi admirăm, care cel dintîi dintre principii lumii a reputat în zilele noastre o victorie atît de strălucită în contra turcilor. După părerea mea, el este cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpînirea lumii și mai ales funcțiunea de comandant și conducător contra turcilor, cu sfatul comun, înțelegerea și hotărîrea creștinilor, pe cînd ceilalți regi și principii creștini trîndăvesc în lene, în desfătări și lupte civile.

Jan Dlugosz,
cronicar polonez

Ștefan cel Mare. Pagină din Tetraevangelul din 1473

DOCUMENTAR

A fost un om vrednic, iscusit și războinic norocos. Căci el a învins pe Matei, regele Ungariei într-o luptă de noapte la Baia. Pe tătari i-a alungat de multe ori. Pe Mahomed, împăratul turcilor, îl bătu, iar oștile cele mari ale dușmanilor le risipi. Pe lângă aceasta îl învinse și pe regele Albert... Ștefan a fost înzestrat cu virtuți de erou, așa încît, pe drept cuvînt, merită să fie socotit printre bărbații vestiți în arta războiului.

Wapowski,
cronicar polonez

Ștefan cel Mare. Gravură de Gheorghe Asachi

Steagul de luptă al lui Ștefan cel Mare

Însă în vara anului 1484 turcii, cu un efectiv de 100 de mii de oameni și o flotă puternică, împreună cu tătarii invadează din nou Moldova, atacînd-o pe apă și pe uscat. Sultanul Baiazid al II-lea a reușit să ocupe Chilia și Cetatea Albă, importante puncte economice și strategice din Moldova, transformîndu-le în pașalic. Ștefan este nevoit să reînnoiască, în 1486, plata tributului Porții în sumă de 5000 de ducăți.

NOUA ORIENTARE POLITICĂ A MOLDOVEI

În 1490 Ștefan a ocupat Pocuția, obiectul vechiului litigiu moldo-polon, a făcut o incursiune pe teritoriul regatului vecin și s-a apropiat mai mult de marele cneaz al Moscovei, Ivan al III-lea, și chiar de Hanatul tătar din Crimeea, aflat în conflict cu Polonia și Lituania. Alianța moldo-rusă avea la bază legătura matrimonială stabilită între fiul lui Ivan al III-lea, Ivan cel Tânăr, și fiica lui Ștefan, Elena.

Tensiunea relațiilor moldo-polone a atins punctul culminant în toamna anului 1497, cînd a avut loc campania regelui Ioan Albert în Moldova, cu un efectiv de cel puțin 80 de mii de oameni. Apărarea eroică a Sucevei timp de trei săptămîni a creat posibilități maxime lui Ștefan de a hărțui oastea asediatoare. În situația creată, la 19 octombrie se încheie armistițiul moldo-polonez. Dar în curînd, pentru a pedepsi pe invadatori, care încălcaseră armistițiul, la 26 octombrie Ștefan cel Mare atacă pe poloni în Codrii Cosminului. Lupta s-a terminat cu un adevărat dezastru pentru armata lui Albert.

Tratatul pe care îl semnează Ștefan cu Polonia, în iulie 1499, consențează independența Moldovei, recunoscută deopotrivă și de regele Ungariei.

După o domnie glorioasă de 47 de ani, cea mai lungă domnie dintre cîte a cunoscut Moldova, Ștefan cel Mare s-a stins din viață în ziua de 2 iulie 1504, plîns de întreaga țară și regretat de întreaga creștinătate.

PERSONALITATEA LUI ȘTEFAN CEL MARE

În perioada domniei lui Ștefan cel Mare, Țara Moldovei atinge apogeul puterii și prestigiului. Contemporanii sînt unanimi în înalta apreciere dată lui Ștefan cel Mare. Regele polon, Sigismund I Jagello, primul îl numește în 1531, într-o scrisoare către Petru Rareș, *cel Mare* (*Stephanus ille Magnus*). Ștefan cel Mare a demonstrat că adevărata putere o dă munca, harul și virtuțile cu care poporul își croiește propriul său destin. Domnia sa a însemnat întărirea instituțiilor statului, fără de care Moldova ar fi fost într-o permanentă vasalitate față de vecini. Fiind un bun diplomat, Ștefan cel Mare a încheiat alianțe, pe care s-a sprijinit în acțiunile sale.

Domnia lui Ștefan cel Mare reprezintă punctul culminant al luptei pentru independență și suveranitate a românilor în secolul al XV-lea.

Laborator

Ștefan cel Mare și tradiția populară

Ștefan-Vodă cel Bun, bătîndu-l turcii la Războieni, au mărșu să intre în Cetatea Neamțului. Și fiind mumă-sa în cetate, nu l-au lăsat să intre și i-au dzis că pasirea în cuibul său nu piere. Ce să ducă în sus să strângă oaste, izbînda va fi a lui. Și așe pe cuvîntul mîne-sa, s-au dus în sus și au strîns oaste.

Ioan Neculce,
O samă de cuvinte

● **Numele și faptele de arme ale strălucitului voievod au intrat temeinic în tradiția populară românească. Amintește-ți alte creații populare orale care evocă figura voievodului.**

Expune o legendă răspîndită în localitatea natală.

Monumentul lui Ștefan cel Mare
din Chișinău. Sculptor A. Plămădeală

● Indică pe o axă a timpului următorii ani: 1457, 1467, 1470, 1475, 1476, 1484, 1497, 1499, 1504. Numește evenimentele care au avut loc în acești ani și stabilește semnificația lor.

● Indică pe hartă localitățile unde au avut loc lupte pentru menținerea independenței Moldovei, cetățile și mănăstirile construite pe timpul lui Ștefan cel Mare.

● Comentează afirmația: *Țara Moldovei pe timpul domniei lui Ștefan cel Mare a atins apogeul puterii.* Propune cîteva exemple care ar confirma acest lucru.

● Analizează textul la temă și documentul și stabilește semnificația victoriei lui Ștefan cel Mare în bătălia de la Baia.

● Numește cîteva schimbări care au intervenit în politica internă în timpul domniei lui Ștefan cel Mare.

● Scrie cîteva enunțuri în care să compari politica externă a lui Ștefan cel Mare cu cea promovată de precedenții domnitori. Precizează succint contextul internațional în care s-a desfășurat domnia lui.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Cum crezi, de ce Alexandru Plămădeală l-a sculptat pe Ștefan cel Mare cu sabia în mîna dreaptă și crucea în cea stîngă?

DIN CRONICA TIMPULUI

După căderea Constantinopolului, turcii continuă incursiunile victorioase. În 1456 otomanii atacă Belgradul. În 1459 ocupă Semendria, punînd capăt Despotatului Sîrb. Peste doi ani Imperiul Bizantin de Trapezunt cade sub turci. În acest context, regele Cehiei, George Podebrad, înaintează în 1464 un proiect de uniune europeană, destinat să asigure pacea pe continent.

● **De ce în aceste împrejurări Ștefan cel Mare nu s-a avîntat în lupta antiotomană chiar de la începutul domniei sale?**

Situația politică a Țărilor Române în prima jumătate a secolului XVI

Ascensiunea Imperiului Otoman și căderea Regatului Ungar în prima jumătate a secolului al XVI-lea au schimbat mult situația internațională a Țărilor Române.

• Citește textele și comentează acțiunile domnilor în noul context internațional.

• Cum crezi, aceste acțiuni sînt binevenite pentru Țările Române?

Pecetea lui Bogdan al III-lea cel Orb

Cuvinte-cheie

Pace veșnică
Pașă
Partidă
filootomană
Dominație efectivă

Țările Române în prima jumătate a secolului al XVI-lea

Dacă s-ar întâmpla ca aceea care sînt păgîni (otomani – *n.ns.*)... și-ar voi să treacă peste plaiuri peste părțile ungurești, să prade, apoi domnia mea și cu boierii domniei mele și cu toată țara, dacă mi se va părea că putem sta înaintea lor, ca să-i oprim, iar dacă vom vedea că nu putem sta înaintea lor, apoi noi să dăm de știre domnului nostru, înălțîmii crăiești și brașovenilor, și Țării Birsei.

Neagoie Basarab despre regalitatea maghiară și Imperiul Otoman

Și atunci Mihailo (împuternicitul lui Ivan al IV-lea la convorbiri – *n.ns.*) cu însoțitorii săi le-au spus solilor (regelui polon – *n.ns.*):

Vă este cunoscut, domnilor, că pe Petru voievod l-a miluit și l-a apărât părintele domnului nostru, marele domn Vasile. Iar acum marele nostru domn Ivan îl miluiește pe Petru voievod și Petru voievod îi slujește domnului nostru. Și acum prin voia lui Dumnezeu se face pace și bună înțelegere între domnii noștri.

Stăpînul nostru ne-a poruncit să vă spunem: și regele Sigismund să facă pace și cu Petru voievod.

Din Extrasul tratativelor de pace duse la Moscova cu solii regelui Poloniei Sigismund I la 3 februarie 1537

XV

XVI

XVII

SITUAȚIA POLITICĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI

La sfârșitul secolului al XV-lea – începutul secolului al XVI-lea Țara Românească îl avea în frunte pe Radu cel Mare (1495–1508), care a întreprins o serie de măsuri de consolidare a instituției domniei. El a atras de partea sa o grupare influentă de boieri în frunte cu familia Craioveștilor, care s-au angajat în comerțul româno-otoman, stabilind strânse legături cu înalți demnitari ai Porții și obținând de la sultan venitul vămilor de la Dunăre.

În 1512 pe tronul Țării Românești a fost înscăunat un reprezentant al Craioveștilor, Neagoe, care a preluat numele Basarab. Este pentru prima oară când un mare boier devine domn al Țării Românești. Deși Țara Românească plătește un tribut sporit otomanilor și promovează față de Poartă o politică precaută, Neagoe Basarab se orientează spre legăturile politice cu Ungaria, Veneția și Papalitatea. Domnul și-a creat un aparat diplomatic bine instruit, la nivelul diplomației europene a vremii, a normalizat raporturile cu Țara Moldovei și Transilvania.

Neagoe Basarab este urmat la domnie de Radu de la Afumați (1522–1529). În decembrie 1524, după 2 ani de confruntări, sultanul l-a recunoscut pe Radu și autonomia țării în schimbul majorării haraciului de la 12.000 la 14.000 de ducați și al semnării unui act de supunere către Poartă, înnoit peste fiecare trei ani.

SITUAȚIA POLITICĂ A ȚĂRII MOLDOVEI

Pe vremea lui Bogdan al III-lea, zis *cel Orb* (1504–1517), între Moldova și Polonia au izbucnit numeroase confruntări militare pentru Pocuția. Bogdan al III-lea a trebuit să renunțe la proiectul de căsătorie cu sora regelui Poloniei și, totodată, a pierdut Pocuția.

După 1511 domnul dublează suma haraciului trimis la Istanbul și acceptă suzeranitatea formală a sultanului.

În vremea domniei fiului minor al lui Bogdan, Ștefăniță (1517–1527), situația politică nu se stabilizează. Zdrobitoarea victorie otomană obținută împotriva maghiarilor la Mohacs (1526) a schimbat situația internațională a Țărilor Române.

Consolidarea politică a Moldovei se realizează în perioada domniei lui Petru Rareș (1527–1538), fiul natural al lui Ștefan cel Mare. Pe plan intern, Petru Rareș a căutat să întărească autoritatea domniei și a încercat să limiteze privilegiile marii boierimi. Domnul s-a sprijinit pe mica boierime, tîrgoveți și țărani liberi.

INFORMEAZĂ-TE

Piatra de mormînt a lui Radu de la Afumați din biserica episcopală de la Curtea de Argeș, pe care sînt consemnate nouăsprezece lupte antiotomane din timpul domniei sale

Familia lui Neagoe Basarab. Tablou votiv de la Curtea de Argeș

DOCUMENTAR

Dar s-a temut Suleyman (Magnificul – *n.ns.*) ca nu cumva, cînd ar încerca el să ocupe Transilvania sau Țara Românească, sau Moldova, toate aceste țări să se unească împreună și să se apere în parte prin curse, în parte – ceea ce de asemenea nu este greu de crezut – prin forță.

Anton Verancsics,
martor ocular al evenimentelor din Țările Române după 1526

Biserica mănăstirii Moldovița, ctitorie a lui Petru Rareș. 1532

Petru Rareș intervine în Transilvania pentru a-și întări și lărgi stăpînirile din regiune: Ciceul, Cetatea de Baltă, orașul Bistrița cu cetatea Rodnei. Un alt plan de extindere teritorială urmărește restituirea Pocuției, cedată de Bogdan al III-lea Poloniei. În vederea confruntării moldo-polone și moldo-otomane domnul a căutat să se apropie de țarul Moscovei și Imperiul Habsburgic.

**CAMPANIA DIN 1538
ȘI CONSECINȚELE EI PENTRU ȚĂRILE ROMÂNE**

În vara anului 1538 sultanul Suleyman Magnificul declanșează o campanie militară de proporții împotriva Moldovei, la care participau efective otomane, tătarești, muntenesti și poloneze.

Moldova se pomeneste singură în fața otomanilor. La început hotarele țării sînt călcate dinspre nord de oastea poloneză, iar dinspre est – de cavaleria iute a tătarilor din Crimeea. Pentru a evita lupta pe cîteva fronturi, Petru Rareș lasă un contingent mic de oșteni la Dunăre, în fața otomanilor, iar restul îl îndreaptă împotriva leșilor și tătarilor. Datorită luptei eroice a moldovenilor, trupele tătare și poloneze suferă înfrîngere.

Între timp oștile otomane numeroase (după estimările contemporanilor circa 200 de mii), în frunte cu sultanul, ajung la Dunăre. Boierii trimiși cu oaste să bareze trecerea forțelor otomane peste Dunăre îl lasă pe sultan să treacă liber apa

fluviului și să înainteze în Moldova. Ei erau pentru o înțelegere cu sultanul voind să păstreze autonomia țării. Părăsit de boieri, Petru Rareș a fost nevoit să ia calea pribegiei spre cetățile sale din Transilvania. La 14 septembrie 1538 Suleyman I, cu mare alai și fără lupte intră în capitala Moldovei. Timp de cîteva zile țara este arsă și jefuită de către oastea otomană. Sultanul pune mîna pe tezaurul bogat al țării. Cetatea Tighina, numită de turci Bender, este supusă direct otomanilor.

Ocuparea Moldovei și măsurile luate de sultan au marcat începutul unei noi etape în istoria Țărilor Române. Situația internă și externă din regiunea de la nord de Dunărea de Jos îi permite Porții să-și stabilească acolo definitiv suzeranitatea sa.

Laborator

Petru Gerendi s-a înapoiat în zilele acestea și ne-a relatat următoarele despre Moldova. Eu, a zis acesta (Petru Rareș – *n.ns.*), sînt gata să slujesc pe maiestatea cezaree și catolică, și pe cea regească, și toată creștinătatea, punîndu-mi capul și domnia mea și nu-mi voi cruța nici viața, nici averea, ci sînt pregătît să înfrunt toate primejdiiile pentru apărarea creștinătății și pentru binele obștesc, numai doar că maiestățile lor să-și dea concursul și sprijinul ca să pot să-mi urmez gîndul meu mai ușor și fără vătămarea mea și a acestei țări a Moldovei...

Din *Relatarea solilor lui Ferdinand de Habsburg despre Petru Rareș*. 1536

● Amintește-ți cu cine dintre domni ar putea fi comparat Petru Rareș?

Familia lui Petru Rareș. Tablou votiv de la mănăstirea Moldovița, 1537

● Ordonează cronologic pe axa timpului următoarele evenimente: *domnia lui Radu cel Mare, victoria otomană asupra maghiarilor la Mohacs, domnia lui Petru Rareș.*

● Examinează harta Țărilor Române din secolul al XVI-lea și indică pe ea campaniile antiotomane ale lui Radu de la Afumați și campania lui Suleyman Magnificul în Moldova.

● Extrage din textul lecției argumente ce dovedesc că situația internă și externă a Țărilor Române din prima jumătate a secolului al XVI-lea s-a agravat.

● Formulează trei enunțuri despre relația dintre Țările Române, pe de o parte, și Polonia, Ungaria, Imperiul Otoman, pe de altă parte.

● Citește și compară documentele anexate la temă. Selectează informații care demonstrează necesitatea unirii eforturilor Moldovei cu alte țări creștine în lupta antiotomană.

● Alcătuiește o descriere a evenimentelor ce țin de campania otomană din 1538.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

În campania militară din 1538, Petru Rareș a fost părăsit de o parte din boieri. Califică acțiunea boierilor.

DIN CRONICA TIMPULUI

În secolul al XVI-lea continuă valul de cuceriri otomane. În 1514 otomanii cuceresc Tabrizul, în 1517 Selim al II-lea ocupă Egiptul. Noul sultan Suleyman Magnificul cucerește în 1521 Belgradul, iar în 1526 înfrînge Regatul Maghiar.

● Cum crezi, aceste evenimente au influențat situația politică a Țărilor Române?

Suzeranitatea otomană în Țările Române

Regimul de suzeranitate otomană, instaurat în secolul al XVI-lea în Țările Române, afectează toate sferele vieții.

• **Analizează textele și stabilește schimbările intervenite în Țările Române.**

• **Definește statutul Țărilor Române și numește deosebiriile lui de cel al pașalicurilor.**

Coif turcesc din secolul al XV-lea

Cuvinte-cheie

Raia
Haraci
Suzeranitate otomană

Imperiul Otoman în secolul al XVI-lea

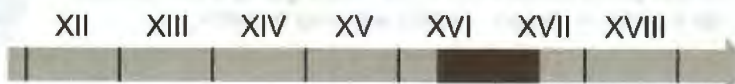
...Acum vedem însă că creștinătatea a început să slăbească, iar păgînii turci să se întărească, încît aproape că au cuprins acum toată lumea în mîinile lor... Și (voi, creștinii – *n.ns.*) ați lăsat păgînii mai întîi în Țara Moldovei și ei au răsturnat porțile și au rupt cheia pentru toate Țările creștine... Dar eu nu vreau să mă despart de creștinătate pînă la moarte, căci ... am mers și în Turcia și am văzut și am cunoscut că nu-i bine să trăiești cu ei, ca oaia cu lupul. Dar dacă eu aș fi liber, nimeni n-ar aduce servicii mai mari de cum le-aș aduce eu, cu voia Domnului, creștinătății.

Din *Scrisoarea lui Petru Rareș adresată regelui Poloniei Sigismund August la începutul anului 1542*

A murit împăratul (sultanul – *n.ns.*) și acum s-a suit fiul său în scaun. El a poruncit tuturor voievozilor și altora care plătesc bir să urce birul. Aceia au adus birul sporit. Și ție îți poruncește să ridici birul cu 5000 de galbeni și să ni-l trimiți.

Dacă nu-l trimiți după porunca împăratului, atunci va fi adevărat ce a spus Becheș despre tine. Și voievozii care au trimis birul, dacă vor vedea că nu-l trimiți și tu, se vor răzgîndi.

Din *Scrisoarea marelui vizir Mehmed către Ștefan Báthory, principele Transilvaniei*

SUZERANITATEA OTOMANĂ ȘI PĂSTRAREA AUTONOMIEI STATALE ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

După 1538 Țările Române și-au păstrat existența statală și integritatea teritorială în mare parte. Faptul se datorează, în primul rând, luptelor eroice cu care și-au apărât pământul strămoșesc. Otomanii n-au avut posibilități de a asimila enormele pământuri acaparate în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Din punct de vedere economic, turcii au păstrat în Țările Române un regim de dominație indirectă, fără administrație și garnizoane otomane, care era mai convenabil pentru ei. Marile puteri vecine cu Țările Române erau cointeresate să aibă în spațiul de la nord de Dunărea Inferioară state-tampon între ele și otomani. Această politică era acceptată și de Poarta Otomană. În virtutea acestei situații, Țările Române au reușit să-și păstreze autonomia statală. Deși Moldova și Țara Românească aveau un statut de autonomie, anumite părți ale teritoriului lor au fost transformate în raiale sau pașalîcuri, administrate de otomani: Tighina în 1538, Brăila în 1538–1540, Banatul Timișoarei în 1552 etc.

Contemporanii (monarhi, diplomați, călători etc.) au fixat apariția pe parcursul secolului al XVI-lea a unor elemente calitativ noi în situația Țărilor Române. Raporturile lor cu Imperiul Otoman au continuat să aibă un caracter special – de respectare a autonomiei statale, în condițiile creșterii dependenței politice și economice.

STATUTUL POLITICO-JURIDIC

Statutul politic al Țărilor Române sub suzeranitatea otomană, așa cum s-a statornicit el în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, a fost unul intermediar celor de independență și de administrare directă (pașalîc).

Raporturile Țărilor Române cu Poarta sînt asemănătoare cu cele dintre vasal și suzeran, cunoscute în Europa Occidentală. Ele cuprind următoarele principii:

- păstrarea existenței statale a Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei și cîrmuirea lor conform legilor și credinței creștine după datina cea veche;

Cetatea Tighina construită de otomani după 1538, orașul și teritoriul din jur fiind transformate în raia

DOCUMENTAR

... De asemenea tu, împreună cu țara ta, potrivit făgăduielii făcute de tine, vei plăti în fiecare an tributul făgăduit, la fel și urmașii tăi îl vor plăti în strălucita noastră vistierie... În ceea ce privește libertățile voastre, te voi păstra în ele, te voi apăra de-a pururi, principe țara își va alege pe cine va dori, liberă fiind în aceasta și cercetîndu-ne și pe noi pentru a-l împodobi, voi trimite calul meu bun prevăzut de toate (însemnele), buzduganul, steagul, sabia mea împreună cu coiful împănat, pentru întărirea lui...

Din *Scrisoarea sultanului Suleyman I, trimisă lui Ioan Sigismund, principele Transilvaniei în 1556*

Suleyman I (1520–1566)

INFORMEAZĂ-TE

Și totuși acei dintre ei care se numesc Besarabi nu numai că au rezistat timp foarte îndelungat cu forțe atât de mici împotriva întregii puteri a turcilor, dar foarte adesea chiar i-au atacat... Iar românii, după ce au respins armatele și toate încercările turcilor, s-au închinat prin tratate, nu ca învinși, ci ca învingători.

Filippo Buonacorsi
Callimachus

Drapel otoman

Armata turcească în marș. Stampă, secolul al XVI-lea

- numirea de către Poartă a domnilor din rîndurile autohtonilor și confirmarea lor de către sultan;
- interzicerea populării de către turci a teritoriului Țărilor Române și construirii de moschei și de alte edificii religioase musulmane;
- plata haraciului și a altor dări în permanentă creștere către sultan și mării săi dregători;
- participarea armatelor române la campaniile militare otomane și viceversa – apărarea Țărilor Române în caz de expansiune din partea statelor vecine;
- includerea Țărilor Române ca țări supuse în tratatele internaționale ale Porții.

Dar Poarta nu întotdeauna a respectat acest statut. Sultanul considera Țările Române niște simple provincii otomane, iar pe voievozii ca pe niște ordinari bei (guvernatori) ai imperiului.

Pentru a-i ține pe domnii munteni și moldoveni în supunere, este redus termenul lor de cîrmuire, iar membrii familiilor lor: fii, frați, nepoți – luați la Constantinopol ca ostatici.

REGIMUL DE ASERVIRE ECONOMICĂ

Mecanismul de exploatare economică, care se instaurează treptat în Țările Române, presupune achitarea tributului și a unor sume mari pentru obținerea și păstrarea tronului sau achitarea peșcheșurilor (cadouri obligatorii). În această categorie intrau nu doar sume importante de bani, ci și obiecte de mare preț din aur și argint, blănuri, șoimi pentru vînătoare, cai, de regulă, pentru sultan și apropiații acestuia. La aceasta se adaugă prestațiile în natură și în muncă efectuate, de obicei, cu ocazia campaniilor militare.

În jumătatea a doua a secolului al XVI-lea nu se atestă încă un monopol otoman asupra comerțului românesc. Existau livrări periodice preferențiale de animale, de cereale, de cîneapă și cherestea pentru corăbii sau fortificații. Sultanul, fiind interesat de buna aprovizionare a capitalei și de menținerea spațiului românesc în sfera sa de influență, lua măsuri imediate

cînd era informat că subalternii săi comit abuzuri. Încă de atunci Țările Române se constituiau în trei mari bogate cămări, care aduc provizii Constantinopolului: grîne de tot felul, animale, brînzeturi, unt și miere, fructe de vară și de iarnă.

În această situație se constată desprinderea progresivă a spațiului românesc extracarpatic de Europa Centrală și integrarea sa în lumea otomano-orientală. Începe procesul de orientalizare a societății române, în special a celei moldo-muntene, de la vestimentație la stil de viață și mentalitate.

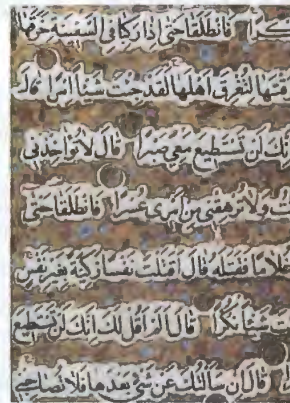
Laborator

Expansiunea otomană

Societatea musulmană era organizată strict potrivit legilor stabilite în Coran. Otomanii erau fideli și apărau cu înverșunare principiul supremației legii sacre a Islamului (*șariat*), care diviza lumea în *Casa Islamului* (musulmanii) și *Casa războiului* (dușmanii Islamului, nu neapărat nemusulmani). Împotriva dușmanilor Islamului trebuia să fie purtat în permanență un război sfânt (*djihad*), care urma să-i aducă pe calea credinței în Allah. În numele acestui ideal, statul otoman, mecanismul prin care se înlăptuia voința divină a lui Allah și a profetului său Mahomed, a declanșat și a purtat nenumărate războaie, transformând *Sublima Poartă* într-o mare putere a lumii cu întinse teritorii cucerite.

- Comentează legile de care se conducea societatea otomană.

STUDIU DE CAZ

Pagină din Coran

- Calculează câți ani și câte secole au trecut de la instaurarea suzeranității otomane.
- Indică pe hartă teritoriile Țărilor Române incluse de otomani în raiale sau pașalâcuri (vezi harta de la tema nr.14).
- Explică în ce constă statutul politic al Țărilor Române sub suzeranitatea otomană.
- Utilizează informațiile din textul documentului la alcătuirea unei comunicări despre regimul dominației otomane în Țările Române.
- Stabilește cauzele următoarelor schimbări:
 - *reducerea termenului de cîrmuire a domnilor munteni și moldoveni;*
 - *creșterea volumului haraciului plătit Porții de către Țările Române;*
 - *participarea oștilor române la campaniile otomane.*
- Care este semnificația noțiunilor: *raia, pașalic, haraci, monopol*? Alcătuiește cu ele enunțuri.

EXPRIĂ-ȚI ATITUDINEA

Care erau avantajele statutului Țărilor Române în comparație cu teritoriile administrate direct de otomani?

DIN CRONICA TIMPULUI

În secolul al XVI-lea Imperiul Habsburgic tinde spre o monarhie universală și include în componența sa imense teritorii cu diverse regimuri politice. Familia Habsburgilor controlează Spania, Sfântul Imperiu Roman și o mare parte a Italiei. Titlul de Împărat reprezintă mai mult o demnitate decît puterea efectivă, majoritatea principilor în imperiu fiind independenți.

- Compară regimul politic al Imperiului Habsburgic cu cel al Imperiului Otoman în diferite teritorii, în special, în Țările Române.

Cultura Țărilor Române în secolul XIV - mijlocul secolului XVI

Cultura medievală românească a adoptat pentru început, prin intermediul slavilor de sud, principalele forme artistice bizantine. În același timp a reușit să impună o viziune proprie în literatură și arhitectura ecleziastică.

• *Examinează harta și imaginile și demonstrează caracterul original al artei medievale românești.*

Panaghiar din
Țara Românească

Cuvinte-cheie

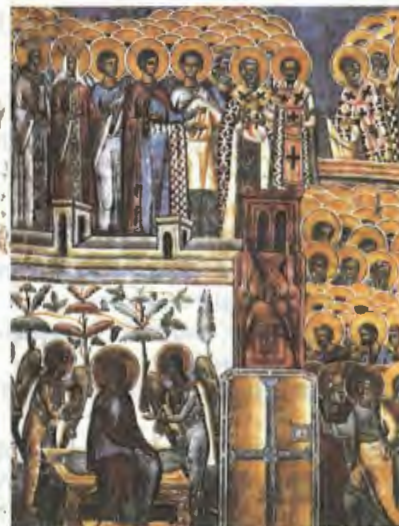
Veșmînt
Liturghier
Miniatură
Caligraf
Vestigiu

Cultura Țărilor Române în secolul al XIV-lea -
mijlocul secolului al XVI-lea

Cele mai bune picturi medievale românești aparțin secolului al XVI-lea, cînd poporul român a reușit să propună o soluție pe deplin originală în domeniul picturii monumentale (Suceava, Voroneț, Moldovița, Sucevița). Acoperind fațadele cu un covor neîntreput de fresce, vii, artiștii din Moldova... au obținut strălucite efecte decorative care nu-și găseau analogie în pictura bizantină. A fost un cuvînt nou, roștit cu mult timp după prăbușirea Bizanțului.

Victor Lazarev,
istoric rus al artelor

Biserica de la Voroneț. Fragment
din „Judecata de apoi”

XII XIII XIV XV XVI XVII XVIII

CULTURA ORALĂ ȘI SCRISĂ

În virtutea faptului că știința de carte avea o răspîndire limitată, cultura se transmitea, în primul rînd, pe cale orală. Cel mai vechi exemplu de creație populară este poezia datinilor calendaristice: colindele de Crăciun și urăturile de la Sf. Vasile (*plugușorul*). Legende și cîntecele bătrînești din acea perioadă glorifică marii voievozi și lupta antiotomană. Cea mai răspîndită specie a creației populare orale devine *doina*, iar dintre balade se remarcă: *Miorița* și *Meșterul Manole*.

În evul mediu timpuriu poporul român n-a avut contacte directe cu latinitatea europeană și lumea greacă a Bizanțului. Limba creștinătății de la nord de Dunăre devine slava veche, recunoscută ca limbă sacrală alături de latină și greacă. Deci primele scrieri religioase apărute în Țările Române sînt în slavonă, cu alfabet chirilic. Slava veche devine limba oficială și a cancelariei domnești.

Importante centre ale culturii scrise au devenit mănăstirile Tismana, Vodița (Țara Românească), Bistrița, Neamț, Putna, Căpriana (Moldova), Feleac, Prîslop (Transilvania). Primele scrieri de expresie slavonă aparțin logofătului lui Mircea cel Bătrîn, Filotei. Altă lucrare originală este *Viața Sf. Ioan cel Nou*, autor al căreia se presupune a fi Grigore Țamblac. Un loc aparte în literatura română îl ocupă *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, o operă importantă a gândirii politice și religioase românești. Începînd cu secolul al XV-lea, domnitorii patronază scrierile istorice, menite să le glorifice domnia și faptele strămoșilor. La curtea lui Ștefan cel Mare s-a scris o cronică, dispărută cu timpul. S-au păstrat două variante ale ei: *Letopiseșul anonim al Moldovei* și *Letopiseșul de la Putna*.

ELEMENTE DE CULTURĂ UMANISTICĂ. TIPARUL ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTUL

În secolul al XVI-lea în Țările Române încep să se răspîndească elementele culturii umaniste. Un mare umanist transilvănean a fost românul Nicolaus Olahus (1493–1568). În lucrarea sa *Hungaria*, el a scris pentru prima dată despre unitatea de neam a moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor și originea latină comună a românilor. Un alt umanist a fost Ioan Honterius, autorul unui manual de geografie a lumii, în care a înscris numele Dacia peste întreg teritoriul locuit de români. La răscrucea secolelor XV–XVI, apar primele manuscrise în limba română – traduceri ale textelor bisericești din slavonă, efectuate de preoți maramureșeni.

Un remarcabil eveniment cultural în Țările Române a fost începutul tipăririi cărților. Cea mai veche tipografie în Țara Românească e cea înființată la Tîrgoviște în 1508 de Radu cel Mare. Prima carte, *Liturghierul slavon*, a fost imprimată în anul 1508 de Macarie. În Transilvania tiparul apare în 1544,

DOCUMENTAR

Evangelistul Luca.
Miniatură de Gavril Urlic

Românii sînt încredințați că sînt coloni romani. Dovada acestui lucru este faptul că au mult comun cu limba română și se găsesc în acest loc foarte multe monede ale acestui popor, fără îndoială indicii puternice ale stăpînirii romane aici... Moldovenii au aceeași limbă, aceeași religie cu cei din Țara Românească, se deosebesc puțin doar la îmbrăcăminte... Limba lor și a celorlalți români a fost odinioară romana, ca unii care sînt coloni romani; în vremea noastră, se deosebește foarte mult de aceea (romana), dar multe din vorbele lor pot fi înțelese de latini.

Nicolaus Olahus despre
originea românilor

DOCUMENTAR

Icoana „Maica Domnului”, secolul al XVI-lea. Muzeul de Arte Plastice din Chișinău

Din mila lui Dumnezeu, noi, Alexandru voievod, domn al Țării Moldovei, facem cunoscut... că acestor adevărate slugi ale noastre, Nichita și Dobre zugrăvi, le-am dat în țara noastră, în Moldova, două sate pe Drăslăvița, anume Crainicești și un alt sat numit Lecușești, să le fie uric, cu tot venitul, lor, copiilor lor, și nepoților lor...

Din Actul de dănie din 1419 dat de Alexandru cel Bun

Broderie liturgică

la Sibiu, unde a fost imprimată prima carte în limba română, *Catehismul românesc*, culeasă de Filip Moldoveanu.

Primele centre de instruire au fost mănăstirile. Cele mai renumite erau școlile de pe lângă mănăstirile Bistrița, Neamț, Putna (Moldova), Tismana, Cozia (Țara Românească), Vad și Prislop (Transilvania). Aici se predau limbile slavonă și greacă, muzica, matematica și arta scrisului. La școala din Șcheii Brașovului, din secolul al XVI-lea s-au predat și lecții de limba română. La curțile domnești și boierești se practica instruirea copiilor în familie. Unii tineri plecau la studii în străinătate.

ARHITECTURA LAICĂ ȘI ECLEZIASTICĂ

Primele construcții civile au fost curțile domnești și boierești. Dintre vechile curți domnești de la Țirgoviște a rămas doar Turnul Chindiei. Vestigii ale curții domnești din Moldova sînt cunoscute la Suceava, Piatra-Neamț, Hîrlău, Iași etc. În a doua jumătate a secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea în Moldova și Țara Românească a fost edificat un sistem de apărare redutabil ce includea cetățile: Chilia, Cetatea Albă, Suceava, Neamț, Roman, Orhei, Hotin, Soroca (Moldova), Severin, Silistra, Dîmbovița, Giurgiu (Țara Românească):

Începuturile arhitecturii ecleziastice românești se datorează influențelor bizantino-sîrbești (biserica domnească de la Curtea de Argeș, Cozia). Edificarea bisericilor din Moldova a fost influențată de arhitectura gotică. Cea mai veche biserică din Moldova este biserica Sf. Neculai din Rădăuți, construită înainte de 1365. Inițial această biserică prezenta planul unei bazilici romanice cu influențe gotice. Această sinteză bizantino-gotică favorizează apariția unui stil arhitectonic propriu: *stilul moldovenesc*. Cu ajutorul arcelor piezișe s-a reușit reducerea spațiului din partea superioară a bisericilor, deasupra căruia se ridicau turle înalte și zvelte. Această inovație este cunoscută sub denumirea de *bolă moldovenească*.

ARTA

Realizări deosebite în domeniul picturii sînt înregistrate în Moldova. Zugravii moldoveni pictau exteriorul zidurilor bisericilor. Aceste picturi murale (la Arbore, Humor, Moldovița, Voroneț) sînt adevărate capodopere ale artei medievale care reprezintă un veritabil univers creștin.

Un rol important în arta medievală îl deține decorarea artistică a cărții-manuscris. În Moldova, s-a format un stil deosebit de transcriere și ornamentare a manuscriselor, numit *izvodul moldovenesc*. Primele opere de miniatură moldovenească aparțin lui Gavriil Uric, care a inaugurat la mănăstirea Neamț o adevărată școală de miniaturisti și caligrafi. Continuatorii săi au fost Nicodim de la Putna și Tudor Mărișescu.

De o faimă deosebită se bucurau piesele de broderie liturgică; numite *picturi cu acul*. De asemenea, foarte importantă a fost contribuția meșterilor aurari și argintari.

Laborator

Cupolă bizantină.

Cupolă în stil moldovenesc

● **Compară sistemul de elevație a cupolei în arhitectura bizantină și în cea moldovenească. Găsește sistemul de arce piezișe.**

- Încearcă să datezi primele scrieri originale ale literaturii românești de expresie slavonă.
- Găsește pe hartă principalele centre ale culturii scrise și ale învățămîntului în Țările Române.
- Explică importanța apariției tiparului în Țările Române pentru dezvoltarea culturii scrise.
- Argumentează de ce anume în Moldova s-au făcut deosebit de simțite influențele gotice, iar în Țara Românească au dominat tradițiile arhitecturii bizantino-sârbești.
- Pictura alăturată îmbină statura monumentală cu acțiunea dinamică. Încearcă să descrii cum a reușit pictorul să îmbine aceste calități contradictorii.
- Determină rolul *slavonismului cultural* în evul mediu românesc.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Cum întruchipa omul medieval în operele de artă lupta dintre bine și rău? Explică, utilizînd fresca alăturată.

Sfînta Marina lovind
diavolul cu ciocanul.
Frescă

Sinteză

LUPTA ANTIOTOMANĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE

Spre sfârșitul secolului al XIV-lea Țările Române, care se afirmase în confruntări cu expansiunea maghiară, s-au pomenit în fața unui nou pericol – agresiunea otomană. Forțele modeste le-au determinat să acționeze în alianță cu statele cointeresate în stoparea expansiunii otomane – Ungaria, Polonia, Veneția etc. Țările Române au ales o tactică specială de luptă cu un dușman mai puternic – hărțuirea lui permanentă, fără a da bătălia decisivă. Luptele antiotomane, conduse de Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, i-au silit pe turci să renunțe la transformarea Țărilor Române în pașalic, mulțumindu-se cu un tribut și cu acapararea cetăților românești de pe Dunăre, de la Marea Neagră și Nistru (Turnu, Giurgiu, Chilia, Cetatea Albă, Tighina). Acceptând suzeranitatea otomană, Țările Române își păstrează autonomia statală.

MIRCEA CEL BĂTRÎN

- reîntoarce Amlașul și Făgărașul (1389)
- întreprinde o expediție la sudul Dunării (1391)
- victorie în bătălia de la Rovine (1394)
- se implică în luptele interne din Imperiul Otoman (1402–1413)
- expediția lui Mehmed I în Țara Românească (1417)

VLAD ȚEPEȘ

- înscăunat domn al Țării Românești (1456)
- încheie alianță cu Matei Corvin (1461)
- întreprinde o campanie peste Dunăre (1461–1462)
- campania lui Mehmed al II-lea în Țara Românească (1462)
- atacul nocturn din apropierea Tîrgoviștei (16 spre 17 iunie 1462)

ȘTEFAN CEL MARE

- recucerește Chilia (1465)
- bătălia de la Baia (1467)
- victoria de la Vaslui (10 ianuarie 1475)
- învins în bătălia de la Valea Albă (26 iulie 1476)
- cucerirea de către turci a Chiliei și Cetății Albe (1484)
- reluarea plății tributului (1486)
- victoria în bătălia din Codrii Cosminului (1497)

- Subliniază elementul comun care unește faptele personalităților istorice din imaginile de mai sus.
- Exemplifică în ce mod a înregistrat tradiția populară numele și faptele acestor personalități.

Evaluare

I. Numește principalele evenimente politice din Țările Române de la mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea și le indică pe axa timpului.

II. Definește imaginea alăturată și stabilește numele personalității de care este legat evenimentul în cauză.

III. Formulează câteva argumente care să demonstreze că Țările Române au ales o tactică corectă de luptă cu expansiunea otomană.

IV. Identifică personalitățile din imaginile alăturate. Alege câteva evenimente din perioada domniei lor și demonstrează care este semnificația acestora.

V. Stabilește etapele mari ale relațiilor Țărilor Române cu Imperiul Otoman.

VI. Indică pe hartă localitățile unde au avut loc lupte pentru apărarea și consolidarea independenței Țărilor Române.

VII. Exprimă-ți atitudinea față de:

- alianțele cu țările vecine;
- rolul Bisericii în lupta antiotomană;
- cultura medievală.

XIII XIV XV XVI XVII XVIII

Economie și societate. Urmările instaurării suzeranității otomane

Suzeranitatea otomană a dus la încetinirea ritmului de dezvoltare social-economică a Țărilor Române. Cu toate acestea, ele au întreținut relații economice cu piața europeană.

- *Compară documentele și informația relatată în tema lecției cu cea referitoare la a doua jumătate a secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea.*
- *Determină schimbările intervenite.*

Pecetea tîrgului Orhei

Cuvinte-cheie

Bresle
Rumâni
Vecini
Moșneni
Răzeși

Harta Țării Moldovei alcătuită de Reiherstorf, 1541

Plină Țara Leșească (Polonia), oi dzice, de aur la care pre acele vremi curgea din Moldova cu boi de negoț, cu cai, cu miere și aducea dintr-un acea țară aur și argint.

Miron Costin,
Letopisețul Țării Moldovei

...Știți bine că sînteți prietenii noștri, iar noi ai voștri, și deci e mai bine să rămînem și acum prieteni, căci știți bine că fără noi, voi nu puteți fi și țara voastră, Țara Bîrsei, fără țara noastră nu poate.

Din Scrisoarea vornicului Stănilă din Pietroșani (Țara Românească) către administrația Brașovului, 1558

Casa veche a Sfatului orășenesc din Brașov, secolul al XV-lea

XII XIII XIV XV XVI XVII XVIII

VIAȚA ECONOMICĂ

Suzeranitatea otomană a avut urmări negative asupra dezvoltării economice a Țărilor Române. Deși a încetinit ritmul de dezvoltare a acestora, ea n-a stopat evoluția economică a lor. Cea mai însemnată ocupație a românilor era cultivarea pământului. Călătorii străini semnalează bogăția și rodnicia pământurilor arabile, numărul mare al turmelor de vite de pe pășunile întinse, scriu despre faima vinurilor din podgoriile de pe întreg spațiul românesc.

În Transilvania se extinde explorarea solului. În Munții Apuseni crește volumul extracțiilor minereului de aur. Hunedoara devine centru important de extracție și topire a fierului. Un nou indice al vieții orașenești din Moldova și Țara Românească era constituirea breslelor meșteșugărești, care aveau statutele lor. În Transilvania principii limitau monopolul breslelor și încurajau așezarea meșteșugarilor străini, care, datorită înlesnirilor obținute, produceau mărfuri mai rezistente la concurența pe piață. Orașele din Moldova și Țara Românească continuau să aibă un caracter semiagrar. În ele, în afară de meșteșugari și negustori, trăiau mulți funcționari de stat, oșteni, țărani.

Începând cu jumătatea a doua a secolului al XVI-lea, decade comerțul de tranzit, crescând considerabil volumul comerțului intern și extern. Un rol important în exportul vitelor și al mărfurilor agricole din Moldova și Țara Românească îl aveau orașele din Transilvania și Polonia, mai ales orașul Liov. Deși comerțul extern aducea Țărilor Române venituri considerabile, cea mai mare parte a lor era trimisă Porții sub formă de tribut.

VIAȚA SOCIALĂ

Instaurarea suzeranității otomane a dus la anumite schimbări în viața socială. Poarta cerea de la Țările Române tribut și alte dări tot mai mari, care, la rîndul lor, făceau tot mai apăsătoare birul și impozitele plătite de populație. Marea boierime a știut să tragă foloase din dregătoriile pe care le ocupa în conducerea statului și să însușească o parte din impozite. Boierimea mică și slujitorimea (*curteni, nemeși* etc.) nu numai că nu aveau asemenea venituri, dar și erau supuși la impozite grele. Ca urmare, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, are loc o ruinare în masă a micilor stăpîni de ocine. Treptat ei se contopesc cu țăranii liberi, numiți în Moldova *răzeși*, iar în Țara Românească – *moșneni*. Creșterea cererii pe piață la mărfuri agricole îi determină pe stăpîni să ceară de la domnie interzicerea dreptului de strămutare a țăranilor dependenți. Statul era și el interesat ca țăranii să nu părăsească satele. Drept urmare, în anii '90 ai secolului al XVI-lea, țăranii au fost lipsiți de dreptul de a părăsi ocinele proprietarilor funciari. În Moldova țăranii șerbi se numeau *vecini*, iar în Țara Românească *rumâni*.

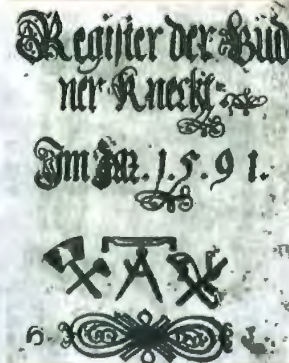
INFORMEAZĂ-TE

Unelte agricole din secolele XVI–XVII

Interiorul unui atelier de aurari de pe tabla aurarilor din Brașov, 1556

Pagină din registrul cailor de butnari din Cluj, 1591

INFORMEAZĂ-TE

La 1600 domnul Ieremia Movilă întemeiază pe moșiile sale în stînga Nistrului un oraș, căruia îi dă numele său – Movilău. La începutul secolului al XVII-lea, boierul moldovean, Joja, stăpînea ambele maluri ale Nistrului de la Rîbnița pînă la Dubăsari. De la el provine numele sateelor Jora de Sus, Jora de Mijloc și Jora de Jos (pe malul drept) și Jura (pe malul stîng al Nistrului).

Taler olandez din 1576 dintr-un tezaur găsit la Chișinău

Tîrgoveață și cărufăș români, secolul al XVII-lea

În Transilvania, spre deosebire de Moldova și Țara Românească, principii, în scopul întăririi puterii centrale, susțin nobilimea mică și cea mijlocie, recurg la înnobilarea unor oameni liberi. Iobagii însă deveneau tot mai dependenți de proprietarii funciari, iar lipsa lor de drepturi atinsese proporții cunoscute și în alte țări vecine.

ROMÂNII ÎN RAIALELE TURCEȘTI ȘI ÎN TERITORIILE DIN STÎNGA NISTRULUI

În calitate de suzeran al Țărilor Române, Imperiul Otoman era obligat să le apere integritatea teritorială. Încălcîndu-și această obligație, sultanii au încorporat sub administrația lor directă mai multe pămînturi românești. După cucerirea cetăților Moldovei, Chilia și Cetatea Albă (numită de ei Akkerman la 1484), turcii au continuat și în secolul al XVI-lea să acapareze pămînturi românești. În 1538–1540 teritoriile din jurul cetăților Tighina (numită de ei Bender) și Brăila, iar în 1552 o parte din Banat, inclusiv cetatea Timișoara, sînt transformate în pašalîcuri, adică teritorii conduse de un pașă. Încă din timpul primelor cuceriri otomane de la sud de Dunăre în pašalîcurile turcești au fost incluși și români care locuiau în acest spațiu (în Timoc, Macedonia etc.).

Cel mai mult a avut de suferit spațiul dintre Nistru și Prut. Aproximativ o jumătate din acest spațiu era ocupat de turci și tătari. Locuitorii creștini ai raialelor erau supuși unor impozite mai mari decît musulmanii. În afară de zeciuială și boieresc, ei plăteau și capitația. Populația românească din teritoriile ocupate de turci (numite *raiale*) au format structurile lor bisericești. În anii '40 ai secolului al XVII-lea românii au creat mitropolia Proilaviei, care includea circumscripția Brăila (numită anterior *Proilavia*) și teritoriile ocupate de turci și tătari din sudul spațiului dintre Prut și Nistru și din stînga Nistrului.

În teritoriile din stînga Nistrului populația românească este atestată încă în perioada anterioară constituirii Țării Moldovei.

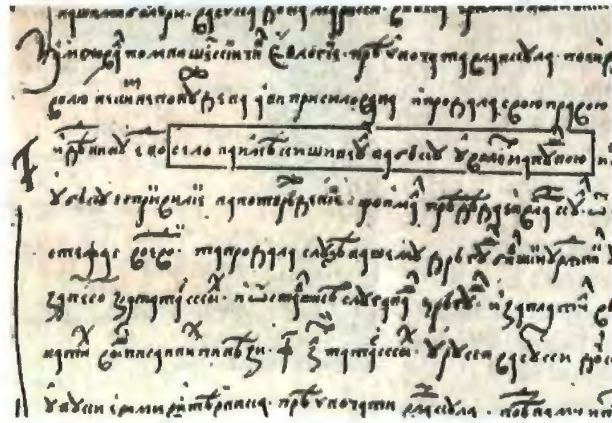
Deși statul polono-lituanian considera Nistru hotarul său cu Moldova, el n-a instalat aici în a doua jumătate a secolului al XVI-lea–mijlocul secolului al XVII-lea o administrație a sa efectivă. Aceste pămînturi urmau să fie considerate de voievozii Moldovei drept domeniile lor. Astfel, într-un act de danie emis la 10 mai 1575 domnul Moldovei, Petru Șchiopu, dăruiește boierilor săi, marelui logofăt Ion Golia și pîrcălabului Ieremia, moșii în stînga Nistrului cu mori de vînt la gura Iagorlîcului. Mai tîrziu (1588 și 1593) aceste moșii și mori sînt împărțite între văduvele boierilor sus-numiți. Cronicarul Grigore Ureche scria că multe sate moldovenești din stînga Nistrului mai sus de Tighina au fost devastate de cazaci.

Laborator

Chișinăul medieval – de la sat la târg

Menționată documentar la 17 iulie 1436 ca *Cheșenăul lui Acbaș*, localitatea este dăruită de către Ștefan cel Mare lui Vlaicu, fratele mamei sale (1466), iar urmașii lui o vînd boierului Drăguș (1576), ca apoi soția acestuia s-o vîndă vistiemicului Constantin Roșca (1616). În actul de vînzare-cumpărare se menționează că satul Chișinău este înzestrat cu mai multe mori pe Bîc. La 4 august 1641 domnul Vasile Lupu transmite satul Chișinău mănăstirii Sf. Vineri din Iași. Călugării au așezat aici meșteșugari, prăvălii, cîrciume. Tot mai des prin localitate trec negustori, care se îndreaptă spre Iași, ocolind târgul Lăpușna, găsind această cale mai comodă. La 1666, într-un document de la Duca-Vodă, se menționează deja *tîrgovești* de Chișinău. Localitatea devine târg, menționat în această calitate de cronicari și călători străini.

● Care au fost cauzele principale ale transformării Chișinăului din sat în oraș?

Fragment din *Hrisovul* lui Petru Șchiopul în care este menționat Chișinăul (25 aprilie 1576)

- Numește evenimentele istorice care s-au produs în următorii ani: 1538–1540, 1552, 1575, 1600, 1666.
- Notează în caiet denumirea categoriilor sociale menționate în izvoarele din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și explică care era statutul lor.
- Determină cauzele interzicerii dreptului de strămutare a țăranilor dependenți.
- Alcătuiește un tabel al schimbărilor intervenite în viața economică și socială a românilor în a doua jumătate a secolului al XV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea.
- Selectează dintre termenii de mai jos pe cei care se referă la românii din raialele turcești din stînga Nistrului: *pașalîc, cetățîi, rumâni, bresle, vecini, boieresc, capitație, mitropolie*.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

De ce țăranii români se așezau cu traiul în raialele turcești și pe teritoriile din stînga Nistrului, aflate sub dominație tătară sau a statului polono-lituanian?

DIN CRONICA TIMPULUI

Țăranii din Europa de Apus au devenit șerbi în secolul al IX-lea, în Ungaria – la începutul secolului al XVI-lea, în Rusia – la 1583, iar în Moldova și Țara Românească – în anii '90 ai secolului al XVI-lea.

● Cum crezi, de ce țăranii din Moldova și Țara Românească au fost aserviți mai tirziu decît în alte țări europene?

Situația politică și confesională a Transilvaniei pînă la sfîrșitul secolului XVI

Deosebirea statutului Transilvaniei de cel al Țării Moldovei și Țării Românești se explică în mare măsură prin presiunea habsburgică directă și amenințătoare exercitată în principat. Această situație i-a silit pe otomani să-și modereze pretențiile față de această țară.

• *Examinează textele și stabilește care era specificul Transilvaniei.*

Monedă de aur de 10 ducați, 1583

Cuvinte-cheie

Liga Creștină
Reformism religios
Luteranism
Calvinism
Religie tolerată

Transilvania în secolul al XVI-lea

Puternicia mea a aflat despre treburile provocate de Mailath și Emeric Balassa. Dar eu am dat țara fiului regelui, Ioan; ei însă nu vreau să asculte de porunca mea, ci înclină spre Ferdinand și cer ajutor nemțesc. Au aruncat dări peste măsură de grele asupra locuitorilor din Transilvania... Am cuprins Ungaria cu sabia și nu îngădui să fie asupriți robii mei. Din toată puterea am dat țara fiului lui Ioan și nu voi suferi să se facă ceva împotriva voinței mele.

Din Adresarea sultanului Suleyman I Magnificul către Dieta Transilvaniei, 25 mai 1541

Tot astfel, dacă cineva din ținuturile noastre bine păzite va pătrunde în satele dependente de Transilvania și care nu sînt trecute în condică, atunci înțelegîndu-vă cu beylerbeyul de Buda, el să-l îndepărteze și să-l înlăture, iar pe cei care nu dau ascultare celor oprite, să-i noteze și să-i raporteze la Pragul fericirii noastre, pentru a fi pedepsiți, încît în zilele împărăției noastre, aducătoare de fericire, populația ambelor părți să trăiască în liniște și nimeni să nu fie tiranizat sau persecutat.

Din Scrisoarea sultanului Selim al II-lea adresată principelui Transilvaniei, 8 decembrie 1568

XV

XVI

XVII

ORGANELE SUPREME DE CONDUCERE

Statutul politic al Transilvaniei a suferit schimbări radicale după 1541. Dintr-un voievodat al Ungariei, ea devine principat distinct și cvasiindependent, sub suzeranitatea otomană, în care stările privilegiate dobîndesc o și mai mare putere decît aveau anterior. O parte din nobilimea maghiară voia să vadă în Transilvania continuatoarea statului ungar destrămat, dar era greu de susținut o astfel de poziție. Celelalte stări nu erau de acord, iar Habsburgii pretindeau că sînt continuatorii reali ai regilor ungari pentru partea din regat care le revenise în vestul și nord-vestul țării, încercînd să-l impună drept principe și rege pe Ferdinand de Habsburg (fratele împăratului).

Principatul Transilvaniei a avut un statut politico-administrativ special. Țara era condusă de un principe ales de *Dietă* (adunarea generală), formată din 150 de persoane. Din această adunare făceau parte reprezentanții celor *trei națiuni privilegiate* (nobili maghiari, sași și secui) ale cetăților și marilor orașe, precum și consilierii principelui. Principele ales de *Dietă* urma să fie confirmat de Poartă. Uneori această procedură era încălcată, sultanul impunînd propriul său candidat la conducerea Transilvaniei. Românii ortodocși erau excluși de la conducerea principatului. Principele era comandantul oștirii și judecătorul suprem, el putea declara război și încheia pace, primea și trimitea misiuni diplomatice etc. Țara o conducea cu ajutorul unui sfat format din 12 persoane (desemnat de *Dietă*), numit *consiliul principelui*.

SITUAȚIA POLITICĂ

În cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea Transilvania a avut o istorie deosebit de zbuciumată. Profitînd de faptul că Imperiul Otoman era implicat într-un război istovitor cu Iranul, Habsburgii au ocupat temporar Transilvania, aducîndu-l la domnie pe Ferdinand de Habsburg (1551–1556).

După terminarea în 1555 a războiului din Asia, otomanii revin în Europa și impun *Dieta* să-l reîntoarcă principe al Transilvaniei pe Ioan Sigismund, căruia îi promisese retrocedarea Budei și titlul de rege al Ungariei. În august 1570, principele Transilvaniei Ioan Sigismund a încheiat un acord secret cu împăratul habsburgic, conform căruia primul renunța în favoarea celui de-al doilea la titlul de rege al Ungariei, urmînd însă ca Țările Române extracarpătice să-i recunoască suzeranitatea. Moartea principelui, în martie 1571, a dus la o criză politică în principat. Deoarece o mare parte din nobilimea ardeleană, în frunte cu pretendentul de origine română Caspar Bekes, dorea colaborarea cu Habsburgii, sultanul, fără a aștepta hotărîrea *Dietei*, l-a numit principe pe Ștefan Báthory (1571–1576).

Ales și rege al Poloniei în 1576 ca urmare a presiunii exercitate de otomani, Ștefan Báthory a continuat să conducă personal Transilvania, chiar dacă conducerea politică a principa-

INFORMEAZĂ-TE

Transilvania este locuită de o triplă națiune, secuii, ungurii, sașii, aș adăuga totuși și pe români, care, deși îi ajung ușor la număr pe ceilalți, totuși nu au nici o libertate, nici o nobilime, nici un drept al lor, afară de un număr mic, locuind în districtul Hațeg, în care se crede că a fost capitala lui Decebal și care, pe vremea lui Ioan de Hunedoara, băștinaș de acolo, au dobîndit noblețea, pentru că întotdeauna au luat parte neobosit la lupta împotriva turcilor. Ceilalți sînt toți oamenii de rînd, iobagi ai ungurilor, răspîdiți pretutindeni, prin toată țara și ducînd o viață nenorocită.

Anton Verancsis,
*Descrierea Transilvaniei,
Moldovei și Țării
Românești, cca 1550*

Ferdinand de Habsburg

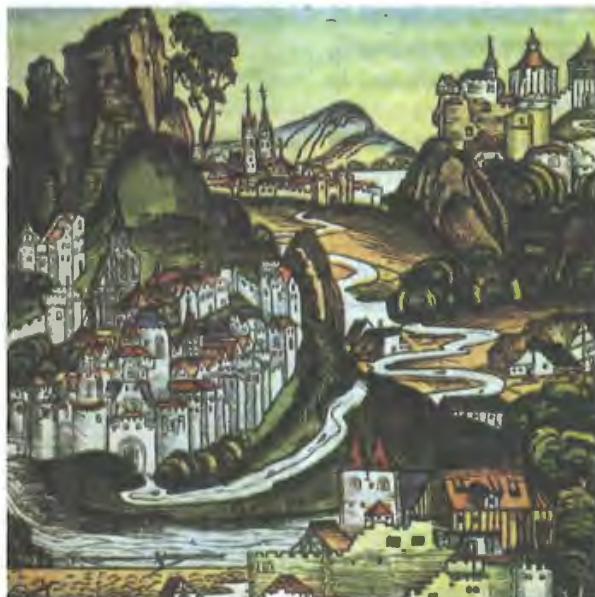
DOCUMENTAR

Românul să nu poată denunța pe ungur sau pe sas, dar ungurul sau sasul să poată denunța pe român.

Din *Regulamentul pentru executarea art. 28 al Dietei din 1552*

Ștefan Báthory,
principe al Transilvaniei

Sibiul în secolul al XVI-lea. Miniatură

tului fusese lăsată, formal, fratelui său Cristofor, care avea titlul de voievod. După moartea lui Ștefan Báthory în 1585 noul principe Sigismund Báthory s-a apropiat de Habsburgi, cu care, în urma unor îndelungate dezbateri, a încheiat, la 1595, un tratat ce-i recunoștea suveranitatea asupra Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești.

REFORMISMUL RELIGIOS

A doua jumătate a secolului al XVI-lea prezintă una dintre cele mai complexe perioade din istoria Transilvaniei. După dispariția Regatului Ungar la 1541, Transilvania a fost *asediată* de protestanți. Sașii au trecut la luteranism, iar maghiarii la calvinism și unitarianism. Doar o parte dintre secui au mai rămas catolici. Luteranismul la 1550 a fost recunoscut drept confesiune (*religie*) acceptată (*religio confessio recepta*). În 1564 religia oficială de stat devine calvinismul. Peste câțiva ani, în 1568, beneficiind de sprijinul principelui, unitarianismul devine religie receptă (*confessio recepta*).

Recunoașterea celor trei confesiuni a dus la slăbirea considerabilă a pozițiilor catolicismului. Odată cu revenirea, în 1556, la tron a lui Ioan Sigismund, episcopiile catolice din principat au fost desființate, iar averile lor au fost secularizate. În 1574 *Dietă* a recunoscut egalitatea în drepturi a catolicilor, luteranilor, calvinistilor și unitarienilor. Ca urmare, din anii '70 ai secolului al XVI-lea, Transilvania, țara cu trei națiuni și o confesiune oficială, devine țara cu trei națiuni și patru confesiuni recunoscute. Aceste națiuni și confesiunile lor exercitau și puterea de stat.

Reforma a influențat și situația credincioșilor ortodocși din rîndurile românilor. Aceștia au optat și mai departe pentru ortodoxie, chiar dacă ea a fost considerată în continuare doar ca religie *tolerată*. Românii ortodocși care constituiau majoritatea locuitorilor țării rămân mai departe în afara cadrului oficial, fără nici o reprezentare în *Dietă*, acceptați doar ca forță de muncă și ca purtători ai sarcinilor publice. În cadrul reformei, Sigismund Báthory a fost nevoit să facă concesii *Dietei*, în mare parte formată din protestanți. El i-a izgonit din țară pe iezuiți. Odată cu inițierea tratatelor purtate cu *Liga Creștină* (1593–1594), principele și-a schimbat radical politica confesională, trecînd sub influența catolicilor.

Laborator

Actul din 1566 acordat de Înalta Poartă

Aflat în campania împotriva imperialilor din vara anului 1566, Suleyman Magnificul i-a cerut principelui Ioan Sigismund să-i prezinte omagiul la Zemun. Cu ocazia primirii sale în audiență la sultan, principele transilvănean a primit actul de înțelegere dintre Transilvania și Poarta Otomană (rămas în vigoare pînă la sfîrșitul suzeranității otomane), care stipula: *De asemenea tu, împreună cu țara ta potrivit făgăduielii făcute de tine, vei plăti în fiecare an tributul făgăduit, la fel și urmașii tăi îl vor plăti în strălucita noastră vistierie...*

● Prin ce se aseamănă aceste obligațiuni ale Transilvaniei față de Poartă cu cele ale Moldovei și Țării Românești?

Primirea de către Suleyman I Magnificul a principelui Transilvaniei Ioan Sigismund. Miniatură, 1568–1569

● Indică pe axa timpului perioada desfășurării următoarelor evenimente:

- ocupația temporară habsburgică a Transilvaniei;
- acordul secret dintre principele Transilvaniei și împăratul habsburgic;
- recunoașterea de către Dietă a egalității în drepturi a catolicilor, luteranilor, calviniștilor și unitarienilor.

Stabilește semnificația acestor evenimente.

● Găsește în textul temei argumente în favoarea afirmației: *Transilvania devine o țară vasală a Imperiului Otoman.*

● Extrage două-trei idei din fragmentul reprodus din lucrarea lui Anton Verancsis *Descrierea Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești* și formulează o concluzie.

● Menționează câteva modificări intervenite în situația politică, militară și religioasă a Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

● Compară situația Transilvaniei cu cea a Moldovei și Țării Românești, aflate sub regimul de dominație otomană. Notează asemănările și deosebirile într-un tabel.

EXPRIĂ-ȚI ATITUDINEA

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea Transilvania devine o țară multiconfesională, dar ortodoxia era doar tolerată. Cum crezi, de ce aceasta n-a fost inclusă în rîndul confesiunilor recunoscute?

DIN CRONICA TIMPULUI

În Franța, emiterea edictului de toleranță la 17 ianuarie 1562, prin care se acorda protestanților libertatea cultului, a provocat începutul războaielor religioase, ce vor continua pînă în 1598. În decursul războaielor religioase au loc câteva masacre sîngeroase a calviniștilor (martie 1562) și a hughenotilor (1572).

● Care crezi că este motivul acestor masacre? De ce între protestanții și catolicii din Transilvania nu existau ostilități?

Evoluția politică a Țării Moldovei. Războiul antiotoman sub conducerea lui Ion Vodă

Țara Moldovei a fost cea mai activă forță în spațiul românesc în lupta de înlăturare a suzeranității otomane din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

- Citește textul și stabilește cine a condus lupta antiotomană.
- Care a fost rezultatul acestei confruntări?

Stema lui Alexandru Lăpușneanu

Cuvinte-cheie

Criză financiară
Frământări politice
Spahii
Rebeli
Cazaci

Războiul antiotoman sub conducerea lui Ion Vodă

... Auzind împăratul turcescu, sultan Selim, de semeția lui Ion Vodă, și ce pagubă i-au făcut, au gândit ca să stropșească toată Țara Moldovei și pe hainul său, pre Ion Vodă, să-l prinză...

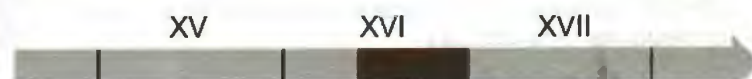
La începutul războiului zic că o seamă de moldoveni să se fi închinat la turci și turcii i-au pus în frunte, de s-au oprit focul într-înșii de au perit cu totul... Văzîndu turcii pre moldoveni că vor să moară, decît să nu biruiască nu multe meșteșuguri au nevoit să-i amăgească pre moldoveni să-i ducă asupra pușcilor...

Văzîndu Ion Vodă că flămînzescu și mor de sete și praful încă îl împuținasă, să fugă să scape loc nu era, doară să sboare, că cuprinsese turcii tot locul gîndi că doară cu blîndețe să va scoate de la moarte.

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*

Ion Vodă

SITUAȚIA POLITICĂ A ȚĂRII MOLDOVEI LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-LEA

Frământările politice din Moldova după 1538 îl impun pe sultan să-l numească în scaunul domnesc pe Petru Rareș (1541–1546). Reîntoarcerea lui Petru Rareș la domnie trebuia să demonstreze că domnul Țării Moldovei poate fi numit doar de către Poartă și înscăunat de oștile de ieniceri și spahii.

Revenit la domnie, Petru Rareș a executat boierii care îl trădaseră și s-a angajat în 1542 într-o campanie antiotomană organizată de o coaliție creștină.

Moartea lui Petru Rareș în 1546 a pus începutul unei perioade instabile din istoria Moldovei. După domnia scurtă a fiilor săi, Iliș Turcitul (1546–1551) și Ștefan (1551–1552), pe tronul Moldovei s-a urcat Alexandru Lăpușneanu (1552–1561; 1564–1568).

Alexandru Lăpușneanu obține tronul Moldovei prin intermediul regelui Poloniei Sigismund al II-lea August, depunând la 22 iulie 1553 un jurământ de vasalitate față de acesta. Speriat însă de marile pretenții ale Poloniei, de numeroșii pretendenți la tronul Moldovei, adăpostiți de lumea catolică și de expedițiile otomane, Alexandru Lăpușneanu caută protecția Porții.

Politica internă autocrată a lui Alexandru Lăpușneanu a provocat un complot al boierilor, care, ajutați de Polonia și Imperiul Habsburgic, l-au înlocuit în 1561 cu Despot-Vodă. În a doua sa domnie, Alexandru Lăpușneanu păstrează credința turcilor, întreprinde acte de pedeapsă, adesea cumplite, menite să pună capăt opoziției boierești și să mențină puterea autocrată în țară. Este detronat și se călugărește. Moare în mai 1568.

Alexandru Lăpușneanu l-a desemnat la domnie pe fiul său Bogdan. Întrucât acesta avea numai 15 ani, țara era guvernată de marii boieri și maică-sa Ruxandra. Ieșit de sub tutelă, Bogdan încearcă să înlăture de la conducere boierii bătrâni. Aceștia însă se adresează Porții cu plângeri și sultanul hotărăște înlocuirea lui cu Ion Vodă.

DOMNIA LUI ION VODĂ. RĂZBOIUL ANTIOTOMAN

Ion Vodă a avut o tinerețe zbuciumată, perigrinând prin Polonia și Rusia, Crimeea și Austria. Ajuns în Imperiul Otoman, se ocupă cu negoțul și caută protectori, care să-l ajute să urce la tronul Moldovei. În martie 1572 Ion Vodă a fost instalat în scaunul domnesc cu sprijinul oștilor otomane.

În politica internă Ion Vodă limitează puterea marii boierimi și a clerului, pedepsindu-i aspru pe boierii rebeli și confiscând averile mănăstirești. Pentru aceasta a fost poreclit *cel Cumplit*.

Pe plan extern, a purtat intense tratative cu Polonia în vederea reluării relațiilor diplomatice și a recuperării cetății Hotin, ocupate de ea.

DOCUMENTAR

Avem carte de jurământ scrisă de măria voastră prin care măria voastră s-a legat să fie prietenul meu, iar dușman dușmanilor mei, iar noi de asemenea vom fi în același chip prietenul prietenilor și dușman dușmanilor măriei voastre.

Alexandru Lăpușneanu
către Sigismund-August,
regele Poloniei,
23 aprilie 1564

Alexandru Lăpușneanu

Monedă de aramă
emisă de Ion Vodă

DOCUMENTAR

... Iar dacă au pierdut Ion Vodă, tătarii s-au lăsat în pradă peste toată țara, de au robii, de n-au fost niciodată mai mare pustietatea în țară decât atunci, că pre toți i-au coprinsu fără grijă pe la casele lor, unde până astăzi între Prut și între Nistru au rămas pustii, de nu s-au mai discălicat oameni.

Grigore Ureche,
Letopisețul Țării Moldovei

Sigiliul de aur al lui
Petru Șchiopul

Petru Șchiopul, primul Basarab pe
tronul Moldovei

Aflați la începutul unei acute crize financiare, în februarie 1574 otomanii i-au cerut domnului Moldovei să dubleze haraciul, care la acea dată se ridicase la 35.000 de galbeni. La adunarea țării domnul a propus ca *mai bine să facă cu aceiași bani oaste asupra împărăției turce și să nu lase pe Petru Vodă*, fratele voievodului muntean Alexandru II Mircea, să intre în țară.

Din acel moment, mica țară a Moldovei, aproape complet izolată pe plan internațional, se află în război cu cea mai mare putere militară a lumii. În timp ce trupele turco-tătaro-muntenesti pregăteau invazia, Ion Vodă a încercat să organizeze apărarea țării. În aprilie 1574, printr-un atac fulgerător, surprinde la Jiliște, lângă Focșani, oștile muntenesti și turcesti, ce-l însoțeau pe Petru Șchiopul, și le zdrobește. Ion Vodă cucerește capitala Țării Românești, Bucureștiul, apoi se retrage în centrul Moldovei, deoarece țara era amenințată din sud de către turci și din est de către tătari. El dă foc orașelor Brăila, Bender, Akkerman, unde erau oști turcesti.

La 10 iunie 1574, lângă iezorul Cahulului, oastea mare a Moldovei, ajutată de un detașament de cazaci în frunte cu hatmanul Ivan Svercevschi, dă lupta hotărâtoare.

Părăsit în ajun de o parte dintre marii săi dregători, care au trecut de partea otomanilor, Ion Vodă a fost înfrânt, iar oastea distrusă.

PETRU ȘCHIOPUL

După aceste evenimente tronul a fost ocupat de Petru Șchiopul (1574–1579; 1582–1591). El este primul domn venit din Muntenia care a urcat pe tronul Moldovei. Deși a domnit într-o perioadă de maximă expansiune a Imperiului Otoman, el a reușit să păstreze autonomia Moldovei. În timpul domniei sale s-a încheiat primul tratat comercial cu Anglia (1588), prin care domnul acorda negustorilor din Compania Levantului dreptul de a cumpăra și a vinde mărfuri în țară, cu taxă vamală de 3 la sută.

Petru Șchiopul reușește să atenueze confruntările dintre grupările boierești și să colaboreze cu acestea. În timpul celor trei domnii ale sale, el a avut relații pașnice cu boierii țării și cu clerul. Țara cunoaște și o evidentă dezvoltare culturală, limba română începe a fi folosită și în cancelaria domnească.

În 1591 Petru Șchiopul a preferat să părăsească tronul decât să răspundă la cererea otomanilor de a dubla tributul plătit Porții. Și-a sfârșit viața în exil la 1 iulie 1594. Cronicarul Grigore Ureche îl caracteriza astfel: *blîndu, ca o matcă fără ac, la judecată dreptu, nelacom, nerăsipitoriu, ... dăruît cu di toate podoabile cîte tribuiesc unui domnu de cinste.*

Laborator

Bătălia de la iezerul Cahul

Bătălia de la Cahul se desfășură pe un platou cu mai multe văi laterale, ce ascundeau foarte bine mișcările trupelor de rezervă. Boierii, în frunte cu hatmanul Ieremia Cernăuțeanu și cu o oaste de aproape 13.000 de călăreți, trecură de partea inamicului. O ploaie de vară scurtă, dar violentă, udă rezerva de pulbere, lipsind oastea moldovenească de protecție. Oastea turco-tătaro-munteană înconjură tabăra lui Ion Vodă, care se dislocase în apropierea satului Roșcani. Cîteva zile moldovenii și cazacii luptară eroic. Oștenii lui Ion Vodă ar mai fi continuat confruntarea dacă ar fi avut apă potabilă. Setea ajunsese atât de chinuitoare, încît oamenii își întindeau și tîrau cămășile pe pămîntul cu rouă, pentru a-și putea pune buzele pe pînza umezită. Pentru a salva oștenii de o moarte chinuitoare, Ion Vodă veni în tabăra otomană, unde marele vizir nu se ține de cuvîntul dat și îl omoară mișelește. Aceeași soartă au avut-o și oștenii.

● Prin ce se manifestă eroismul oștii lui Ion Vodă în bătălia de la iezerul Cahul?

STUDIU DE CAZ

Ion Vodă
în lupta de la Cahul.
Pictură de Gh. Labin

● Notează în tabelul cronologic principalele evenimente din tema studiată și anii cînd acestea au avut loc.

● Indică pe hartă localitățile în care s-au desfășurat luptele războiului antiotoman.

● Selectează informații despre una dintre personalitățile studiate și alcătuiește o comunicare despre aceasta.

● Numește cîteva schimbări în Țara Moldovei care au intervenit în timpul domniei lui Petru Șchiopul. Stabilește importanța lor.

● Aranjează cuvintele de mai jos într-o ordine și vei obține o zicală. Cui aparține ea?

Dacă, vrei, eu, voiu, voi mă, nu, vă, voi, pe, dacă, iubiți, vă, pre, iubesc, și voiu, nu, voi, mă, eu, vreau.

EXPRIĂ-ȚI ATITUDINEA

Compară calitățile de domn ale lui Alexandru Lăpușneanu, Ion Vodă și Petru Șchiopul. Care au fost mai benefice pentru țară în condițiile politice de atunci?

DIN CRONICA TIMPULUI

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea în Europa se organizează o coaliție antiotomană. Înfrîngerea flotei turce la Lepanto (1571), de către forțele maritime ale *Ligii Creștine*, nu a oprit expansiunea Imperiului Otoman. În consecință, în martie 1573, este încheiat un tratat de pace venețiano-turc. *Liga Creștină* se desființează.

● Cum crezi, Ion Vodă a ținut cont de schimbările intervenite în relațiile internaționale la 1573?

Războiul antiotoman sub conducerea lui Mihai Viteazul. Unirea politică a Țărilor Române

La finele secolului al XVI-lea suzeranitatea otomană devenise și mai apăsătoare pentru Țările Române din cauza creșterii volumului tributului și altor obligații. În Țara Românească, unde situația era destul de dificilă în acea perioadă, vine la domnie Mihai Viteazul.

• *Analizează textul și stabilește semnificația acțiunilor lui Mihai Viteazul.*

Sigiliul lui Mihai Viteazul ca voievod al Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei

Cuvinte-cheie

Mazilire
Emisar
Sangeac
Atac preventiv
Protector

Țările Române în timpul domniei lui Mihai Viteazul

Țara Românească nu e mai departe de scaunul tiranului ce se cheamă Constantinopol decât cele de cinci zile. În această țară puteam eu petrece foarte bine, în pace, singur și fără de nici o frică, dacă nu mă simțeam chemat de credința mea către ...toată creștinătatea. Eu însă, nevrînd să adaug puterea turcilor prin ostașii mei, de bună voie m-am arătat gata a lua parte la legătura creștină (Liga Sfântă – *n.ns.*)... cu acest dușman neîmpăcat (sultanul – *n.ns.*) am dat piept pururea, câștigînd o mulțime de biruințe din cele mai strălucite.

Din Memoriul lui Mihai Viteazul către împăratul Rudolf al II-lea, 1601

Mihai Viteazul

CONSTITUIREA LIGII SFINTE ȘI RĂZBOIUL ANTIOTOMAN

Situația politică a Țării Românești și a Moldovei de la mijlocul secolului al XVI-lea era instabilă. Timp de jumătate de secol la tronul acestor țări s-au succedat 10 domni.

Țările Române nu puteau depăși situația de criză sociopolitică, agravată de accentuarea dependenței lor față de Imperiul Otoman, decât cu ajutorul unor conducători capabili și într-o conjunctură internațională favorabilă. Aceste condiții s-au creat în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea, când pe tronul Țării Românești a ajuns *Mihai Viteazul* (1593–1601), iar pe plan extern a fost creată *Liga Sfințită*. Ea a fost înființată de Imperiul Habsburgic și Statul Papal. La ea au aderat pentru început Spania, Veneția și unele ducate italiene, apoi Transilvania și Moldova.

Țara Românească a fost ocolită de emisia Ligii. Domnul Mihai, abia înscăunat de către Poartă, era considerat prea *unit* și *interesat cu turcul*. Însă Mihai era dispus să lupte cu otomanii. El aderă la *Liga Sfințită* din proprie inițiativă.

În noiembrie 1594, Mihai Viteazul a inițiat lupta anti-otomană, masacrând toți turcii din București, care îl supraviețuiau pe domn. Oastea lui a trecut Dunărea și a făcut incursiuni rapide pînă la Varna. Concomitent cu aceste evenimente, domnul Moldovei Aron Tiranul (1591–1595) aderă la *Liga Sfințită* și desfășoară acțiuni militare antiotomane.

Replica otomană nu a întârziat. Turcii au concentrat trupe militare enorme. Domnul Țării Românești dispunea de circa 16.000 de oșteni și un corp de transilvăneni în număr de 7000 de oameni.

La 4 august 1595 turcii au trecut Dunărea, iar la 13 august, între Giurgiu și București, lângă satul Călugăreni, a avut loc lupta decisivă, soldată cu o victorie a românilor. Dar superioritatea numerică excesivă le-a dat posibilitate turcilor să-și revină.

Otomanii își pun scopul să transforme Țara Românească în pașalic, ocupînd pentru aceasta orașele București și Tîrgoviște. Cu ajutoare din Transilvania și Toscana, Mihai Viteazul dă o luptă hotărîtoare la 20 octombrie la Giurgiu. Turcii au fost bătuți și alungați după Dunăre. Au început negocierile cu turcii. În ianuarie 1597 sultanul îl recunoaște pe Mihai Viteazul domn al Țării Românești.

UNIREA POLITICĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE

În 1598 a fost semnat un tratat între Imperiul Habsburgic și Țara Românească. Mihai Viteazul capătă o protecție din partea împăratului Rudolf al II-lea, care s-a angajat să-l susțină cu subvenții mari bănești.

În primăvara anului 1598 în Transilvania situația s-a complicat ca rezultat al abdicării principelui Sigismund

DOCUMENTAR

Însă prin banul Mihai s-a mulțumit nenorocita țară și au mulțumit lui Dumnezeu, care i-a învrednicit și le-a dat un astfel de păstor bun și creștin, și iubitor de săraci, și cu frica de Dumnezeu... și l-am făcut domn: care țară îmi mulțumește mult pentru dînsul. E vrednic să păstorească un popor; mai bine el decît alții.

Din Scrisoarea lui
Andronic Cantacuzino
către Petru Șchiopul,
14 noiembrie 1593

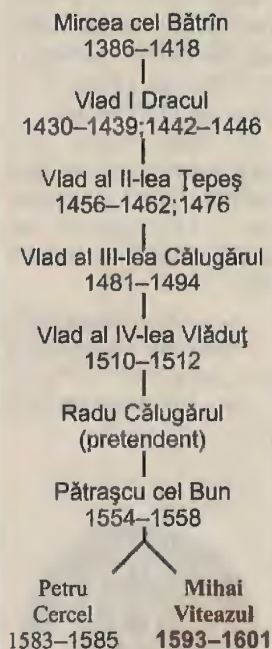
Monedă emisă de
Mihai Viteazul, 1600

Atunci mărinimosul Ioan Mihai, invocînd ajutorul mîntuitorului, apucă în mîină o secure militară, se aruncă singur în mijlocul dușmanilor, lovește în piept pe unul din căpitani turci, taie în bucăți pre altul și după o luptă de erou se întoarce la ai săi neatinși...

Din Cronica lui
Balthazar Walter

INFORMEAZĂ-TE

**Genealogia lui
Mihai Viteazul**

Báthory în favoarea vărului său *Andrei Báthory*. Noul principe, *omul regelui Poloniei*, era dușman al Habsburgilor. Fiind tentat să facă înțelegere cu turcii, îi cere lui Mihai Viteazul să părăsească țara.

Mihai Viteazul a decis să întreprindă o campanie preventivă în Transilvania. La 18 octombrie 1599 a dat lupta la *Șelimbăr* și a învins. Izbînda s-a datorat și sprijinului ce i l-au acordat românii transilvăneni.

Mihai Viteazul a introdus în sfatul principelui cîțiva boieri munteni. În unele cetăți au fost instalați căpitani de-ai lui Mihai. El a introdus în cancelaria Transilvaniei *limba română ca limbă oficială, alături de latină și maghiară*. Mihai Viteazul a intervenit în favoarea țăranilor și a preoților români. El a ctitorit în Transilvania mai multe biserici și a obținut de la împăratul Rudolf al II-lea recunoașterea bisericii ortodoxe din Transilvania printre religiile oficiale ale acestui principat.

În vara anului 1595, cu sprijinul militar al Poloniei, domn al Moldovei devine Ieremia Movilă. El era ostil Ligii Sfinte și solicita ajutorul Porții pentru a-l înlocui pe Mihai Viteazul cu fratele său Simion Movilă.

În prima jumătate a lunii mai 1600, printr-un atac preventiv, Mihai ajunge în capitala Moldovei, aducînd țara sub autoritatea sa. S-a convocat marea adunare a țării, prin decizia căreia locuitorii care au participat la campania lui Mihai Viteazul au fost scutiți de bir pe un termen de 6 ani. El a reorganizat sfatul domnesc și biserica. Astfel Mihai Viteazul devine domn al celor trei țări românești. În documentele interne el s-a intitulat *domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei*.

Unirea însă a fost de scurtă durată, fiindcă atît nobilimea maghiară, cît și polonii și otomanii erau împotriva lui Mihai.

Nobilii unguri din Transilvania și partizanii Moveștilor din Moldova au uneltit o răscoală contra puterii pe care o deținea Mihai Viteazul. Lor li s-au alăturat unii boieri din Țara Românească. Generalul austriac Gheorghe Basta, care dorea să devină guvernator al Transilvaniei, a organizat un complot. Mihai Viteazul a fost omorît la 9 august 1601, pe cîmpia Turzii.

El a devenit un simbol național al românilor, iar unirea politică a țărilor românești, realizată de el, a reprezentat un model de unitate românească pentru generațiile următoare.

Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia, 1 noiembrie 1599. Pictură de C. Lecca

Laborator

Dacă a fost vreodată în lume un principe demn de glorie pentru faptele eroice de el săvârșite, apoi acesta este seniorul Mihai, principe al valahilor, care, după ce l-a învins pe Sinan-Pașa pe râul Argeș, în Valahia, și l-a nimicit pe Afiz Ahmed eunucul din Bulgaria, luându-i tunurile, munițiile, steagurile, bagajele și corturile, și a luat apoi Nicopole, cetate însemnată în țara Bulgariei, și mai apoi Vidin, fortăreață tot din acea țară, și a prădat ținuturile acelea pînă la hotarele Traciei, și în urmă l-a înfrînt pe Ahmed-Pașa în preajma acelor hotare, și-a dobîndit anul trecut, într-o mare bătălie, Țara Transilvaniei, a dobîndit acum, într-altă bătălie, marea și aleasa țară a Moldovei, zisă alminteri Bogdania..., și din această țară culege turcul mari foloase, și grîne și vite, pentru nevoile oștilor ce le-a trimis în Ungaria, ba încă și pentru cetatea Constantinopolului...

*Din Șcrisoarea lui Bernardino Beccari
către Ieremia Movilă. 18 mai 1600*

● *Alcătuiește un minieseu despre personalitatea lui Mihai Viteazul.*

- Întocmește un tabel cronologic al războiului antiotoman și al unirii politice a Țărilor Române.
- Alcătuiește itinerarul principalelor lupte cu Imperiul Otoman și al celor pentru unirea Țărilor Române.
- Argumentează necesitatea unirii politice a Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei. Prezintă etapele de realizare a ei.
- Analizează genealogia lui Mihai Viteazul și evocă figura unuia dintre marii lui strămoși.
- Descrie acțiunile întreprinse de Mihai Viteazul în Transilvania și Moldova. Notează-le în caiet, clasificîndu-le după principiile: *economic, politic, cultural*.
- Explică semnificația intitulării în acte a lui Mihai Viteazul: *Din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei*.

EXPRIĂ-ȚI ATITUDINEA

De ce fapta lui Mihai Viteazul a rămas în conștiința generațiilor care au urmat?

DIN CRONICA TIMPULUI

În timpul domniei Elisabetei I (1558–1603) englezii înființează în Lumea Nouă colonia Virginia (1584). Deși are o scurtă existență, ea e considerată nucleu al marii federații americane de mai târziu. Acest eveniment, dar și primul președinte George Washington, a devenit un simbol național modern pentru americani.

● *Argumentează sincronismele din istoria universală și cea a românilor din timpul domniei lui Mihai Viteazul.*

Viața politică a Țărilor Române în primele decenii ale secolului XVII

În primele decenii ale secolului al XVII-lea, Țările Române se aflau în centrul rivalității austro-polono-otomane pentru supremație în acest spațiu.

• *Studiază textele, harta și materialul documentar și argumentează de ce balanța de forțe s-a înclinat în favoarea Porții.*

Țările Române în primele decenii ale secolului al XVII-lea

Pisania mănăstirii Dragomirna cu stema domnitorului Miron Barnovschi

Cuvinte-cheie

Supremație
Uniune dinastică
Boieri de țară
Element greco-levantin

...Legăturile despre împărăție (Imperiul Otoman) au fost acestea: Pace vecinică... la Moldova pași să ne puie... Iară de la leși era aceste legături: În Moldova cu oști să nu mai îmble, pre cazaci de la mare să-i oprească, cetatea Hotinului. să dea pre mîna domnului din Moldova...

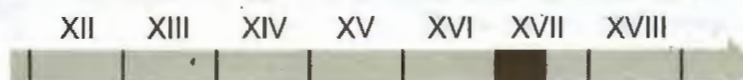
Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei*

Înainte de toate ar trebui ruptă legătura de sînge și de simțiri care trăiește deși în mod tainic, dar cu atît mai puternic, între românii din țara Transilvaniei și între locuitorii țării Munteniei și Moldovei.

Patriarhul din Constantinopol Chiril Lucaris despre imposibilitatea de a-i trece pe români la calvinism

Radu Șerban

RIVALITATEA AUSTRO-POLONO-OTOMANĂ ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

După moartea tragică a lui Mihai Viteazul, timp de aproximativ un deceniu, Poarta Otomană a depus multe eforturi pentru a-și restabili suzeranitatea sa reală în Țările Române. Ei i se opuneau Polonia și Imperiul Habsburgic, care doreau să-și impună supremația în Țările Române. Deoarece Poarta era ocupată în războiul cu Liga Sfântă (terminat în 1606), ea nu s-a opus influenței polone crescînde în Moldova. Pînă la 1611 pe tronul Moldovei s-au perindat domni din familia Movilă (Ieremia, Simion și Constantin) fideli polonilor.

Regele polon a încercat să instaureze pe Movilești și pe tronul Țării Românești. Dar aici mai puternică era influența Habsburgică și domnia lui Simion Movilă a fost de scurtă durată. Susținut de habsburgi, Șerban, fostul mare postelnic al lui Mihai Viteazul, este ales de boieri domn al Țării Românești cu numele de Radu Șerban (1602–1611).

Radu Șerban a continuat politica antiotomană promovată de Mihai Viteazul, distrugînd o oaste turco-tătară (1602) și atacînd cetățile ocupate de otomani – Brăila și Hirșova. În 1611 Radu Șerban încearcă să-l înlăture de la domnie pe principele Transilvaniei Gabriel Báthory (1608–1613), susținut de turci, pe care îl înfrînge lîngă Brașov. Dar, întorcîndu-se în țară, Radu Șerban găsește tronul ocupat de Radu Mihnea (1611–1616), numit de otomani. În același timp, în Moldova domnul Constantin Movilă (adept al polonilor) este înlocuit cu Ștefan Tomșa al II-lea. Astfel, otomanii și-au restabilit suzeranitatea efectivă pe întreg spațiul românesc.

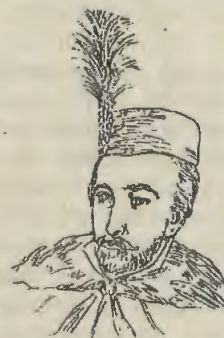
RĂZBOIUL POLONO-OTOMAN (1617–1622) ȘI SITUAȚIA ȚĂRILOR ROMÂNE

Eliminarea de către turci a Movileștilor din Moldova a afectat echilibrul de forțe polono-otomane. Încercarea polonilor de a-l aduce la domnie pe Constantin Movilă la 1616 a suferit eșec. Domn al Moldovei devine Radu Mihnea (1616–1619). Soția fostului domn Ieremia Movilă, Elizaveta, împreună cu doi copii ai săi este capturată de turci și trimisă într-un harem al unui agă. Fiind prizonieră, ea și-a retezat părul, care se păstrează pînă azi într-o cutie de argint la mănăstirea Sucevița.

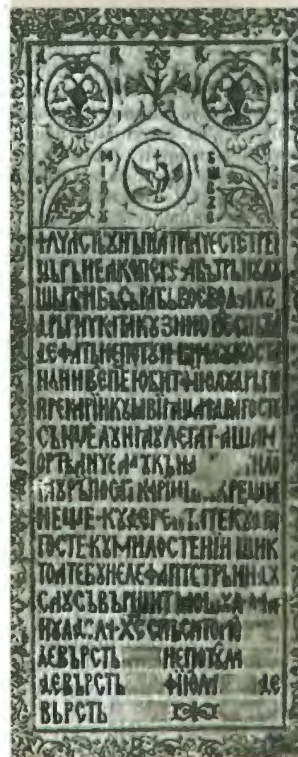
Implicarea Poloniei în Războiul de 30 de ani (1618–1648) servește drept pretext de a introduce în Moldova oștirile turcești și tătarești. Turcilor li se opune oastea polonă condusă de hatmanul Stanislav Zolkiewski. De partea polonilor trece și domnul Moldovei Gaspar Grațiani, un croat pus în scaun domnesc de turci. Dar în lupta de la Țuțora din septembrie 1620 oastea poloneză este învinsă, iar hatmanul ei omorît. Polonia n-a fost însă îngenunchată.

În vara anului 1621 sultanul Osman al II-lea (1618–1622) sosește în fruntea unei oști mari pentru a ataca Polonia. Oastea

DOCUMENTAR

Hatmanul
Stanislav Zolkiewski

Epitaf pe mormîntul lui
Radu Șerban

DOCUMENTAR

O! Moldova, di ar hi domnii tăi, carii stăpînescu în tine, toți înțelepți, încă n-ai peri așa lesne. Ce domniile neștiutoare rîndul tău și lacome sîntu pricine peririi tale. Că nu caută să agonisească șie nume bun la țară, ce caută desfrînați numai în avuție să stîngă, care apoi totuși să răsipește și încă cu primejdii caselor lor, ca blăstămul săracilor, cum să dzice, nu cade pre copaci, cit de tardziu.

Miron Costin
despre moravurile
domnilor de la începutul
secolului al XVII-lea

Domnul Moldovei
Gaspar Grațiani

Gașpar-vodă era omu de neamul său italianu..., omu neștiutoriu rîndul și a obiceiurilor țării, fără limbă de țară care lucru mai greu nu poate hi, cîndu nu știe domnu limba țării unde stăpînește.

Miron Costin

polonă, pornind în întâmpinarea sultanului, a intrat în Moldova pe la Hotin, ocupînd cetatea. Asediul Hotinului a adus pierderi grele turcilor. Lovindu-se de rezistența dîrză a polonilor și a cazacilor, aliați lor, sultanul începe tratative de pace. Tratatul de pace de la Hotin confirma autonomia Moldovei și obligația Porții de a nu pune pașă în Moldova, iar Polonia se angaja să nu trimită oști în principat. Astfel, ambele părți se obligau să respecte autonomia Țării Moldovei.

CRIZA POLITICĂ DIN ȚĂRILE ROMÂNE

În scopul creării unei baze sociale în Țările Române, Poarta aprobă așezarea în principate a unor persoane din Imperiul Otoman, care se ocupau cu comerțul și se infiltrau în viața acestor țări. Aceste elemente de origine greco-levantină au ocupat marea majoritate a dregătorilor și au monopolizat aproape întreaga activitate comercială. Drept urmare, unii domnitori deveneau instrumente docile ale boierilor greci. Un asemenea domn a fost Radu Mihnea (1623–1626), căruia sultanul i-a dat domnia ambelor Principate Române. Acesta, la rîndul său, a predat domnia Țării Românești fiului său Alexandru Coconul (1623–1624), constituind o uniune dinastică a celor două țări românești. Alexandru Coconul, fiind minor, era tutelat de mama sa, grecoaica Arghira, care a promovat boieri greci la înalte dregătorii. O politică similară ducea și Radu Mihnea în Moldova. Acest fapt a stîrnit nemulțumirea *boierilor de țară*.

În 1626 domn al Moldovei devine Miron Barnovschi, susținut de boierimea locală. Dar, fiind învinuit de legături strînse cu Polonia, el este înlăturat de Poartă de la domnie. În 1633 încearcă să recapete domnia și, la îndemnul boierilor, pleacă la Istanbul, dar acolo este omorît la ordinul sultanului. Poarta îl numește domn pe Moise Movilă, fiul lui Simion Movilă. În timpul domniei lui, boierii greci din nou se impun în conducerea țării. De opoziția boierilor profită vornicul Lupu Coci, care prin sume mari de bani capătă domnia Moldovei, atribuindu-și numele de Vasile. Domnia lui Vasile Lupu (1634–1653) va aduce o stabilizare politică în țară.

O mare nemulțumire a boierilor din Țară Românească a stîrnit domnia lui Leon Tomșa (1629–1632). Boierii au reușit să-i impună pe domnii grecizați să expulzeze grecii care nu trăgeau cu țara. La 15 iulie 1631 Leon Tomșa adoptă un act prin care boierii și negustorii greci, în afară de cei așezați definitiv, urmau să fie izgoniți din țară. Dar acest act n-a fost respectat de domnie. Boierii olteni, nemulțumiți de supremația grecilor aduși de acest domn în țară, s-au revoltat, avîndu-l în frunte pe Matei-aga, care a devenit domnul Țării Românești Matei Basarab (1632–1654). Ca și în Moldova, în Țara Românească s-a instalat o perioadă de echilibru politic și dezvoltare economică ascendentă, care inaugurează epoca numită *între medieval și modern*.

Laborator

Tentativa principelor Transilvaniei de a uni cele trei țări românești

Principele Transilvaniei Gabriel Báthory a visat să-și extindă stăpînirea cu ajutorul turcilor, unind Transilvania, Țara Românească și Moldova. El a pătruns în Muntenia, izgonindu-l temporar pe Radu Șerban (1610) și luîndu-și titlul de *principe al Valahiei*. Apoi reușește să-l înlăture pe domnul Constantin Movilă din Moldova. Dar în 1613 Gabriel Báthory este înlocuit cu Gabriel Bethlen, care domnește pînă în 1629. Acesta continuă și el politica predecesorului său îndreptată spre unificarea țărilor românești într-un *regat al Daciei*. Astfel, ideea unificării Țărilor Române, materializată pentru prima dată de Mihai Viteazul, s-a făcut prezentă și în secolul al XVII-lea.

● În ce măsură tentativa principelor Transilvaniei de a uni cele trei țări românești a fost o urmare a politicii lui Mihai Viteazul?

STUDIU DE CAZ

Gabriel Báthory

- Ordonează cronologic evenimentele din Țările Române legate de rivalitatea austro-polono-otomană.
- Depistează pe harta Țărilor Române teritoriul unde s-au produs cele mai importante evenimente din primele decenii ale secolului al XVII-lea.
- Analizează situația Țărilor Române în timpul războiului polono-otoman (1617–1622).
- Selectează din textul temei și din alte surse argumente în favoarea afirmației: *otomanii și-au restabilit suzeranitatea pe întreg spațiul românesc*.
- Alcătuieste un tabel care să conțină cauzele crizei politice din Țările Române, pe de o parte, pe de altă parte – consecințele acesteia.
- Formulează enunțuri care să se refere la viața politică a Țărilor Române în primele decenii ale secolului al XVII-lea.

EXPRIĂ-ȚI ATITUDINEA

Rivalitatea marilor puteri pentru supremație în spațiul românesc a determinat Țările Române să lupte pentru redobîndirea independenței. De ce în condițiile de la începutul secolului al XVII-lea domnii români n-au putut organiza războaie antiotomane ca Ion Vodă sau Mihai Viteazul?

DIN CRONICA TIMPULUI

Războiul de 30 de ani a marcat divizarea confesională a lumii creștine. Hegemonia spaniolă de pe continent a fost înlocuită cu cea franceză. În centrul și răsăritul Europei s-au impus Imperiul Habsburgic, Polonia și Rusia. Otomanii, implicați în luptele cu Persia, își stopează temporar expansiunea în Europa.

● Cum crezi, în ce măsură s-au răsfrînt aceste evenimente și schimbări asupra evoluției Țărilor Române?

Tema 23

Cultura în a doua jumătate a secolului XVI- primele decenii ale secolului XVII

Această perioadă în istoria culturii românești este marcată de doi factori importanți: afirmarea limbii naționale și sincronizarea cu principalele curente artistice europene. Evoluția culturii aduce Țările Române în pragul modernității.

• *Examinează textul, harta și imaginile și numește câteva dintre semnele acestei modernități.*

Cultura românească în a doua jumătate a secolului al XVI-lea – primele decenii ale secolului al XVII-lea

Evanghelie.
Brașov, 1581

Cuvinte-cheie

Reformă
Cronografie
Colegiu
Pictură murală

...Prin tiparul slavon din primele decenii ale secolului al XVI-lea, prin truda lui Coresi și apariția tiparului românesc ... prin folosirea tot mai frecventă a limbii vernaculare – a românei așadar – ...tendențele naționale vădite în cultură alinau realitățile românești la cele europene ale timpului Renașterii (sentimentul comunității naționale, al *țării* în cazul românesc, aparține totuși, esențialmente, veacului următor, al XVII-lea).

Răzvan Theodorescu, istoric al artelor

Biserica mănăstirii Dragomirna

XV

XVI

XVII

SCRISUL ÎN LIMBA ROMÂNĂ. ÎNVĂȚĂMÎNTUL

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea cultura românească este marcată de trecerea de la limba slavonă la cea română. Spre mijlocul secolului al XVI-lea curente religioase reformatoare își extind influența în spațiul românesc, îndeosebi în Transilvania. O dată ce adepții Reformei oficiau slujbele religioase în limbile naționale și biserica ortodoxă trebuia să accepte scrisul în limba vorbită de popor – româna.

Între anii 1559–1583 diaconul Coresi a desfășurat la Brașov o activitate rodnică de editare a cărților bisericești în limba română. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea datează primele texte scrise în limba română, cunoscute în Moldova.

Pe lângă școlile mănăstirești, se deschid școli orășenești, menite să satisfacă cerințele crescînde ale vieții urbane. Domnitorul Moldovei Iacob Heraclid Despotul (1561–1563) a întemeiat o școală latină la Cotnari cu profesori invitați din Germania și Polonia. În Transilvania, în 1581, este înființată Universitatea de la Cluj. În secolul al XVII-lea călătorii străini înregistrează la Iași 20 de școli. Un important centru de învățămînt devine mănăstirea Secu, unde s-a format celebrul cărturar, mitropolitul Varlaam. Întîlnirea sa la Kiev cu ierarhul de origine română, Petru Movilă, a avut urmări importante pentru dezvoltarea învățămîntului și tiparului în Moldova.

LITERATURA

Letopisețele sînt scrise de clerici la comanda domnilor. Astfel, marele cărturar, episcopul Macarie, a alcătuit o cronică la porunca lui Petru Rareș. Egumenul Eftimie și călugărul Azarie au scris respectiv la comanda lui Alexandru Lăpușneanu și Petru Șchiopul. La mănăstirile din Moldova și Țara Românească se transcriau manuscrise slave. Această activitate atinge apogeul în Moldova în primele decenii ale secolului al XVII-lea, pe timpul mitropolitului Anastasie Crimca, care organizează la mănăstirea Dragomirna o școală de caligrafi și miniaturiști.

O nouă epocă în cronografia moldovenească este deschisă de marele vornic al Țării de Jos, Grigore Ureche (1590–1647). Acesta își scrie cronică din îndemn propriu. În Țara Românească istoriografia în limba română se afirmă prin *Cronica universală a lui Mihail Moxa*. Viața culturală din această perioadă este marcată de marele cărturar Udriște Năsturel (1596–1658) – autor de versuri și traducător de texte în limba română. La fel în limba română a fost redactată cronică protopopului Vasile din Șcheii Brașovului, care descrie evenimentele istorice din anii 1392–1633.

INFORMEAZĂ-TE

Mitropolitul
Anastasie Crimca

...Era om dulce la cuvînt, sever la purtări, îndemînat la fapte. Știa limba turcească, cea grecească și cea românească. Și nu numai aceste daruri le avea, dar era și foarte încercat la orice meșteșug, și la litere, și-i plăcea de oamenii învățați, și-i întreba în tot chipul despre astronomie, despre zodii și alte lucruri subțiri...

Patriarhul Constantinopolului Ieremia al II-lea
Tranos despre Petru
Șchiopul

Biserica Sf. Nicolae din Brașov

DOCUMENTAR

*Icoana Sf. Gheorghe,
secolul al XVI-lea*

Barnovschi-Vodă mănăstiri și biserici au făcutu... Făcut-au alți domni și mai multe, iară cu mai îndelungate vremi, în 40 de ani unii, alții în 20 de ani, iară elu în trei ani. Mănăstirea în oraș aicea, ce se dzice Sfînta Maria, și Hangul la munte, și Dragomirna lîngă Suceava au jîrșit și au urdzit și Bîrnova pe numele său... lîngă Iași și au istovitu și biserica acea mare în Liov, în tîrgu unde este și chipul lui scris.

Miron Costin,
Letopiseșul Țării Moldovei

Noi progrese înregistrează cultura umanistă, răspîdită în Transilvania într-un șir de noi centre culturale: Școala de la Brașov, cele de la Sibiu și Bistrița, Colegiul de la Alba-Iulia.

ARTA

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în Moldova se încheie perioada vechiului stil moldovenesc.

Construcțiile ce au urmat renunță la picturile exterioare în favoarea unui decor sculptural. Anterior la edificarea unor biserici se foloseau elemente ale stilului renascentist (Slatina lui Alexandru Lăpușneanu).

Un remarcabil monument de la începutul secolului al XVII-lea este biserica mănăstirii Dragomirna, ctitorită de Anastasie Crimca și Miron Barnovschi. Ea impresionează prin proporțiile sale și prin decorul sculptural ce îmbină elemente de proveniență orientală, occidentală și locală. Încă din ultimul pătrar al secolului al XVI-lea arhitectura moldovenească asimilează mai multe influențe venite din Țara Românească, care sînt vizibile în arhitectura Galatei lui Petru Șchiopul și a altor monumente din primele decenii ale secolului al XVII-lea. În Țara Românească evoluția arhitecturii este mai lentă, fiind preferate formele tradiționale. În Transilvania se mai construiește în stil renascentist, stil care și-a dobîndit autoritatea încă în secolul al XVI-lea.

O realizare importantă a picturii murale sînt frescele de la Dragomirna, care continuă tradițiile secolului al XVI-lea. Se accentuează însă tendința spre exces de ornamente în dauna clarității compoziționale. Abundența elementelor decorative caracterizează și alte domenii ale artelor plastice: pictura de icoane, miniatura și artele aplicate (broderia, giuvaiereria).

Cultura Țărilor Române la sfîrșitul acestei perioade se află într-un stadiu de tranziție de la medieval la modern. Procesul se va dezvolta în perioada care va urma.

Biserica mănăstirii Sucevița

Laborator

Biserica Mihai-Vodă din București

Biserica mănăstirii Galata din Iași

● *Compară aceste monumente și explică ce elemente arhitecturale au fost preluate la biserica mănăstirii Galata din arhitectura Țării Românești.*

- Determină perioada de timp în care se încadrează Renașterea europeană și spune când se fac simțite ecourile ei în arhitectura din Moldova.
- Făcând comparație cu epoca precedentă, stabilește unde se deplasează principalele focare de cultură în Moldova.
- Apreciază importanța tipăriturilor diacului Coresi în evoluția culturii românești.
- Analizează documentele la temă. Consemnează care sînt virtuțile principale ale domnitorilor români remarcate de patriarhul Constantinopolului și cronicarul Miron Costin.
- Compară monumentele stilului clasic moldovenesc cu cele din secolul al XVII-lea și evidențiază principalele schimbări.
- Menționează efectele afirmării limbii române în calitate de limbă a culturii scrise.
- Examinează imaginea alăturată și remarcă prin ce se deosebește ea de piesa de broderie prezentată la tema 16.

EXPRIMĂ-ȚI ATITUDINEA

Ce predomină în cultura românească din a doua jumătate a secolului al XVI-lea – primele decenii ale secolului al XVII-lea: tradiția sau inovația? Cum a evoluat raportul dintre ele pe parcursul acestei perioade?

Dveră (broderie liturgică), începutul secolului al XVII-lea

Sinteză

PRIMUL SECOL DE SUZERANITATE EFECTIVĂ OTOMANĂ. UNIREA POLITICĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, deși Țările Române și-au păstrat autoadministrarea internă, autonomia lor era tot mai mult știrbită. Creșterea obligațiilor insuportabile față de Poartă și contextul internațional favorabil au determinat la reluarea luptei antiotomane a Țărilor Române. Dacă lupta declanșată de către Ion Vodă s-a terminat prin înfrîngere (1574), apoi campania lui Mihai Viteazul, întreprinsă în cadrul coaliției antiotomane – *Ligii Sfinte* (Imperiul Habsburgic, Statul Papal, Spania, Veneția) – s-a soldat cu victorii strălucite (Călugăreni, Giurgiu). Cu intenția de a reface frontul antiotoman, Mihai Viteazul a unificat politic Țara Românească, Transilvania și Moldova. Deși de scurtă durată, unirea realizată de Mihai Viteazul a servit drept simbol pentru generațiile următoare.

TRANSILVANIA

- statut politico-administrativ special
- reformismul religios
- Liga Sfîntă
- unificarea politică a Țărilor Române (1600)
- rivalitatea austro-polo-no-otomană
- restabilirea suzeranității otomane

ȚARA ROMÂNEASCĂ

- Liga Sfîntă
- domnia lui Mihai Viteazul
- luptele de la Călugăreni și Giurgiu
- unificarea politică a Țărilor Române (1600)
- rivalitatea austro-polo-no-otomană
- restabilirea suzeranității otomane
- scrisul în limba română

ȚARA MOLDOVEI

- domnia lui Alexandru Lăpușneanu
- domnia lui Ion Vodă
- domnia lui Petru Șchiopul
- unificarea politică a Țărilor Române (1600)
- rivalitatea austro-polo-no-otomană
- restabilirea suzeranității otomane
- scrisul în limba română

● Stabilește care erau principalele forme ale exercitării suzeranității otomane asupra Țărilor Române. Numește factorii de unitate românească în timpul acestui secol de suzeranitate otomană.

Evaluare

I. Ordonează cronologic următoarele evenimente:

- *lupta de la iezerul Cahul;*
- *lupta de la Giurgiu;*
- *războiul polono-otoman;*
- *unirea politică a Țărilor Române.*

XII XIII XIV XV XVI XVII

II. Enumeră schimbările intervenite în viața economică, socială și politică din Țările Române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea – primele decenii ale secolului al XVII-lea, utilizând imaginea de alături.

III. Indică pe harta Țărilor Române din secolul al XVI-lea – primele decenii ale secolului al XVII-lea:

- *localitățile în care s-au desfășurat luptele antiotomane sub conducerea lui Ion Vodă și a lui Mihai Viteazul;*
- *luptele din timpul războiului polono-otoman.*

IV. Determină care din evenimentele politice internaționale au favorizat lupta antiotomană a românilor la sfârșitul secolului al XVI-lea, utilizând cunoștințele din istoria universală.

V. Definește rolul personalităților din imaginile alăturate.

VI. Exprimă-ți atitudinea față de: războiul antiotoman, unirea politică a Țărilor Române, trecerea la scrierea în limba română.

Din istoria ținutului natal: Soroca medievală

Pe parcursul Evului Mediu în spațiul dintre Prut și malurile Nistrului s-au produs un șir de evenimente istorice importante.

- Depistează cel puțin un eveniment istoric care a avut loc în localitatea ta natală sau în apropierea ei (luptă, vizită a unei personalități, schimbare de regim politic etc.).

- Determină semnificația evenimentului în cauză în evoluția societății românești.

Ștampila pîrcălabului de Soroca Toader

Cuvinte-cheie

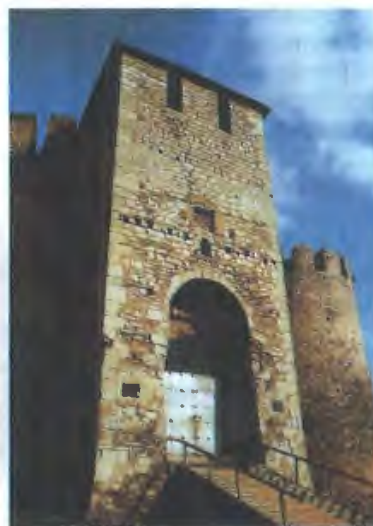
Pîrcălab
Garnizoană
Incintă circulară
Citadelă
„Ocolul tîrgului”

CETATEA. ECONOMIA ȘI SOCIETATEA

În tratatul moldo-polon din 12 iulie 1499 apare „Coste pîrcălab de Soroca”. Aceasta este prima mențiune documentară despre Soroca. Dar localitatea este mai veche. Situată la un important vad (trecătoare) de la Nistru, aici de secole erau așezați pescari. Materialul arheologic demonstrează o continuitate de viață în acest spațiu din vremuri străvechi.

Strategic, cetatea Soroca, ridicată de Ștefan cel Mare, avea menirea să apere spațiul de nord-est al Moldovei de invaziile neconținute ale tătarilor. Într-un document din 1512 de la Bogdan al III-lea Soroca este numită „Paza noastră dinspre necredincioși”. Domnul Petru Rareș a reconstruit actualele ziduri din piatră. Zidurile de circa 3 m grosime împreună cu cele cinci turnuri au format o incintă circulară, care putea rezista unor asalturi cu tunuri. În interiorul cetății se aflau construcții din lemn cu trei niveluri. La primul erau caii, la al doilea oamenii și hrana necesară, iar la ultimul armamentul. La mijlocul curții se afla o fîntînă, iar în turnul de intrare o biserică ortodoxă în stil moldovenesc. Pe timpul lui Alexandru Lăpușneanu la Soroca au fost arse nivelurile interioare din lemn ale cetății. Cetatea era condusă de un pîrcălab, avea o mică garnizoană, îndeplinea și funcția de punct vamal. Locuitorii orașului și a mai multor sate vecine aprovizionau garnizoana cetății cu toate cele necesare. Unele sate domnești constituiau „ocolul tîrgului” (Cosăuți, Trifăuți, Climăuți, Socolul etc.). Spre sfîrșitul secolului al XVI-lea ocolul a fost desființat, dar pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea orașul a rămas în proprietate domnească.

La 1591 în ținutul Soroca locuiau 2287 de familii. Deși cetatea sta la straja țării, mica ei garnizoană nu putea opri oști numeroase. La 1577 pe la Soroca au trecut cazacii lui Ion Potcoavă, care pe un termen scurt a ocupat tronul Moldovei. La 1650, de asemenea cazacii și tătarii în frunte cu hatmanul Bogdan Hmelnițki au trecut Nistrul la Soroca prădînd țara. La 1686, în timpul războaielor polono-otomane cetatea a fost ocupată de polonezi, ca să fie retrocedată Moldovei la 1699.

Turnul de poartă al cetății

Laborator

Am ajuns la cetatea Soroca de sub stăpînirea Moldovei. Aceasta este o cetate mică, zidită din piatră și așezată pe malul fluviului Nistru. Orașul său se compune din vreo mie de case (o cifră exagerată – *n.ns.*) acoperite cu trestie, avînd biserică, grădini și vii, așa că este o cetate înfloritoare... Soroca se află sub ascultarea unui boier (pîrcălabul Ion Hăbășescul – *n.ns.*) și e loc de vamă sub stăpînirea beilui (domnului Moldovei – *n.ns.*).

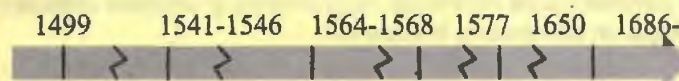
Evlia Celebi, călător turc. 1657

● *Interiorul cetății Soroca a fost ars pe timpul domniei lui Alexandru Lăpușneanu din porunca acestuia. Dar ulterior cetatea a fost restabilită. Explică din ce motive a fost arsă cetatea Soroca și alte cetăți moldovenești. Cum crezi, de ce otomanii au permis restabilirea acestei cetăți?*

Cetatea Soroca

- Numește alte cetăți din Moldova medievală.
- Colectează de la părinți și bunici sau alți oameni maturi informații despre vechimea localității în care trăiești, legende despre întemeierea ei, povestiri despre oamenii de vază din trecut.
- Încearcă să descrii ocupațiile de bază ale strămoșilor tăi, mărimea localității natale în evul mediu, aspectul locuințelor, vestimentația populației etc.
- Culege informații despre vechimea bisericii din localitate, evidențiază prin ce se distinge ea din punct de vedere arhitectural.
- Depistează evenimentele politice care s-au produs în cadrul localității tale.
- Alcătuieste în baza informației colectate o comunicare: „Localitatea mea în evul mediu” (sau „Vechimea localității în care m-am născut”).
- Explică semnificația datelor plasate pe linia timpului.

DIN CRONICA TIMPULUI

Rădicatu-s-au o samă de cazaci ca niște lupi ce sîntu învățați de-a pururea la pradă, de au intrat în țară și au prădat și multe bucate au luat de la ținutul Sorocii. Iară Pîrvul pîrcălabul Sorocii s-au îndemnat cu hînsarii și cu alții și i-au ajunsu la Peireslavu. Tare războiu s-au făcut într-însii și în doao zile bătîndu-să, de-abia au spartu pre cazaci.

Grigore Ureche

● *Selectează din alte izvoare istorice informații despre Soroca medievală.*

Sinteză finală

IMPORTANȚA ISTORICĂ A CIVILIZAȚIEI MEDIEVALE ROMÂNEȘTI

Pe parcursul Evului Mediu Timpuriu, în spațiul carpato-danubiano-pontic s-a constituit civilizația medievală românească, parte componentă a civilizației europene. Ea a avut la bază câteva elemente constituente: moștenirea geto-dacă, cultura romană provincială și limba latină, creștinismul. Populațiile migratoare (îndeosebi slavii), cultura bizantină și cea occidentală au avut impact asupra valorilor civilizației românești, constituite în secolele VIII–IX. Organizarea economică și politică, limba și spiritualitatea proprie au pus bazele etniei medievale românești. Din punct de vedere economic, civilizația medievală românească a fost o civilizație agrară, avînd o tradiție multiseculară a vieții rurale. Organizarea politică a avut la bază obștea sătească cu instituțiile ei tradiționale. Ca și alte popoare europene, românii conformîndu-se circumstanțelor politice din epocă, au format câteva state – Transilvania, Moldova, Țara Românească, Dobrogea. În evul mediu au reușit să-și păstreze statalitatea (singurele din zona Europei Centrale și de Sud-Est) Moldova și Țara Românească, creîndu-se condiții politice favorabile dezvoltării istorice neîntreprute a societății unice românești. Transilvania s-a dezvoltat în condițiile dominației maghiare.

ECONOMIE

- cultivarea plantelor
- creșterea animalelor
- viticultura
- pomicultura
- defrișări de păduri
- orașe semiagrare
- drumuri comerciale
- extragerea bogățiilor

SOCIETATE

- formarea proprietății feudale funciare și a stărilor sociale medievale
- formațiuni statale
- state independente
- suzeranitate otomană
- luptă antiotomană
- tendința Țărilor Române spre unificare politică

SPIRITUALITATE

- creștinism ortodox
- creație populară orală
- tradiții, datini, obiceiuri
- cronografie
- literatură religioasă
- scrisul în limba română
- învățămînt, tipar, arte
- unitatea culturală

● Numeste câteva elemente definitorii care reliefează originalitatea și unitatea civilizației medievale românești. Alcătuiește un comentariu în baza lor.

Evaluare finală

X XI XII XIII XIV XV XVI XVII

I. Marchează pe linia timpului cele mai importante evenimente din istoria medievală a românilor.

II. Examinează harta Țărilor Române din epoca medievală și localizează pe ea:

- *principalele centre economice și culturale;*
- *cele mai importante lupte pentru apărarea și consolidarea statelor.*

III. Determină câteva particularități specifice ale procesului de evoluție a spiritualității medievale românești.

IV. Apreciază semnificația următoarelor evenimente:

- *constituirea statelor independente;*
- *domnia lui Ștefan cel Mare;*
- *domnia lui Mihai Viteazul.*

V. Identifică imaginile de alături și determină care dintre ele se referă la viața politică, la cea economică și la spiritualitate.

VI. Exprimă-ți atitudinea față de: *istoria Evului Mediu românesc, parte integrantă a istoriei medievale universale.*

